

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

İLMİHAL

(SUBULU'S-SELÂM'DAN SEÇMELER)

Dinî Taklit Mercii

ŞEYH MUHAMMED YAKUBÎ'nin

Fetvalarından Seçmeler

Çeviri:

Ammar İlter

Ehet Solhan

EBRAR

KÜLTÜR MERKEZİ

**Ebrar Kùltür Merkezi Yayınları: · · **

Kitabın Orjinal Adı:

Muntahabu's-Subul es-Selam

Yazarı:

Dinî Taklit Mercii Şeyh Muhammed Yakubi

Çeviri:

Ammar İlter

Ehet Solhan

Mizanpaj:

neva

Kapak:

Hüseyin Solhan

Baskı:

I. Baskı, Kasım ۲۰۲۵

İSBN:

İsteme Adresi:

Tahtakale Mah. Halk Cad. No: ۱ · Avcılar-İstanbul

www.Yaqoobi.com

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	10
GİRİŞ.....	19

I. BÖLÜM

İBADETLER	20
İÇTİHAT VE TAKLİT	27
TAKLİT HÜKÜMLERİ.....	28
İCTİHAT VE MÜCTEHİDİN GÖREVLERİ	29
TAHARET HÜKÜMLERİ.....	31
SU ÇEŞİTLERİ VE HÜKÜMLERİ.....	31
Mutlak Su	32
Muzaf Su	34
TUVALET HÜKÜMLERİ	30
İhtiyaçtan Sonra Temizlenme Usulü	30
İstibra.....	36
ABDEST	38
CEBİRE ABDESTİ	39
ABDESTİN ŞARTLARI	41
Abdest Esnasında Karşılaşacak Hâlel Hükümleri	42

Abdesti Bozan Şeyler.....	٤٣
ABDEST HÜKÜMLERİ	٤٤
GUSÜL (BOY ABDESTİ)	٤٥
Cenabet Guslü	٤٦
Gusletmenin Farzları	٤٧
Cenabet Guslünün Hükümleri	٤٨
KAN ÇEŞİTLERİ VE HÜKÜMLERİ	٥٠
HAYIZ KANI (AYLIK ADET).....	٥١
Adet Dönemini Tayin Etmek	٥١
Adet (Hayız) Döneminin Gün Sayısı	٥٣
Kısaca Adetin Genel Şartları.....	٥٣
Adet Görme Hükümleri	٥٤
Bir Ayda İki Kan Arasında Geçen Pak Hali	٥٥
İstibra ve İstizhar.....	٥٧
Haizin Kısımları	٥٨
Adet (Hayız) Hükümleri	٦٠
İstihaze.....	٦١
İstihaze Çeşitleri ve Hükümleri	٦١
NİFAS (LOHUSALIK DÖNEMİ).....	٦٤
ÖLÜLERİN HÜKÜMLERİ.....	٦٦
CENAZE GUSLÜ	٦٦
Gusül Şartları.....	٦٧
Cenaze Guslü Veren Kişide Aranan Şartlar	٦٩
Kefen Hükümleri.....	٧٠
Hunut Hükümleri	٧٠

CENAZE NAMAZI HÜKÜMLERİ.....	۷۱
DEFİN HÜKÜMLERİ.....	۷۳
ÖLÜYE DOKUNMA GUSLÜ.....	۷۵
TEYEMMÜM.....	۷۷
TEYEMMÜM YAPILMASI SAHİH OLAN ŞEYLER	۷۹
TEYEMMÜMÜN ALIŞ ŞEKLİ.....	۸۰
TEYEMMÜM ŞARTLARI	۸۱
TEYEMMÜM HÜKÜMLERİ.....	۸۲
NECİSTEN ARINMAK.....	۸۳
NECASETİN BULAŞMASI.....	۸۶
NAMAZDA SAKINCASIZ SAYILAN NECASETLER.....	۸۷
TEMİZLEYİCİLER.....	۸۹
NAMAZ HÜKÜMLERİ	۹۴
ÖNSÖZ	۹۴
FARZ NAMAZLAR, VAKİTLERİ VE HÜKÜMLERİ.....	۹۵
Farz Namazların Vakitleri.....	۹۵
Kible.....	۹۸
Namazda Örtünmesi Gereken Yerler	۹۸
Örtüde Aranılan Şartlar	۹۹
Namaz Kılanın Mekânı.....	۱۰۰
Secde Yeri Hakkında Bazı Hükümler.....	۱۰۱
Namazın Fiilleri.....	۱۰۲
Namazın Farzları	۱۰۴
Niyet	۱۰۵
Başlangıç Tekbiri (Tekbiretül-İhram).....	۱۰۵

Kıyam	۱۰۶
Kıraat	۱۰۷
Kıraatin Sahih Okunuşu.....	۱۰۸
Rükû.....	۱۱۰
Secde	۱۱۱
Secdenin Farzları.....	۱۱۱
Kuranda Farz Secdelerin Hükümleri.....	۱۱۲
Teşehhüt	۱۱۳
Selam	۱۱۴
Tertip	۱۱۴
Muvalat (Peşpeşe).....	۱۱۵
Kunut	۱۱۵
Namazın Takibatı	۱۱۵
Namazı Batıl Eden Şeyler	۱۱۶
Namaz Esnasında Verilen Selamın Cevabı	۱۱۶
Namazda Gerçekleşen Haleller.....	۱۱۷
Namazın Rekatlarında Şek Etmek	۱۱۹
Namazın Unutulan Bölümlerinin Kazası	۱۲۰
Sehiv Secdesi Gerektiren Durumlar	۱۲۱
DİĞER FARZ NAMAZLAR	۱۲۲
Cuma Namazı	۱۲۲
Cuma Namazı Vacib-i Tayinidir.....	۱۲۳
Cuma Namazının Farz Olma Şartları.....	۱۲۴
Cuma Namazının Kılınışı.....	۱۲۶
Bayram Namazları.....	۱۲۶

Âyât Namazı	۱۲۸
Âyât Namazının Kılınış Şekli.....	۱۲۹
Kaza Namazı	۱۳۱
Velinin Ölen Tarafından Namazlarını Kaza Yapması.....	۱۳۳
Cemaat Namazı.....	۱۳۳
Cemaat Namazına Katılma Hükümleri.....	۱۳۴
Cemaat Namazının Şartları.....	۱۳۵
Cemaat İmamında Aranan Şartlar.....	۱۳۷
Cemaat Namazının Hükümleri.....	۱۳۸
Yolcu Namazı.....	۱۳۹
İki İkametgâh Arasında Kılınan Namaz	۱۴۲
Yolculuğu Kesen Durumlar	۱۴۴
Yolculuk Hükümleri	۱۴۵
ORUÇ HÜKÜMLERİ.....	۱۴۷
ÖN SÖZ	۱۴۷
NİYET	۱۴۸
ORUCU BOZAN ŞEYLER.....	۱۵۰
ORUCUN KEFARETİ.....	۱۵۴
Kefaret Değil Yalnız Kaza Gerektiren Durumlar	۱۵۶
ORUCUN SAHİH OLMA ŞARTLARI	۱۵۶
ORUCU BOZABİLECEK ŞEYLER	۱۵۷
HİLALİN SÜBUTU.....	۱۵۸
RAMAZAN AYININ ORUCUNUN KAZASI HÜKÜMLERİ.....	۱۵۹
ORUÇLA İLGİLİ BİRKAÇ HÜKÜM	۱۶۰
İtikâf	۱۶۰

İtikâf Hükümleri	161
HUMUS HÜKÜMLERİ	163
YILLIK MALİYETİN BELİRLENMESİ.....	167
KÂR VE KAZANÇ HÜKÜMLERİ	170
HUMUSUN HARCANMA YERLERİ VE MUSTAHAK OLANLAR	174
ZEKÂT HÜKÜMLERİ	176
ZEKÂTIN FARZ OLDUĞU ŞEYLER	176
PARA VE RAYİC OLAN DÖVİZLERİN ZEKÂTI	179
BAKLİYATTA ZEKÂT.....	180
TİCARİ MALLARIN ZEKÂTI.....	181
ZEKÂTA MÜSTAHAK OLANLARDA ARANAN ŞARTLAR	183
FİTRE ZEKÂTI.....	184
Fitre Zekâtının Verme Zamanı	185
İYİLİĞİ EMRETME VE KÖTÜLÜKTEN SAKINDIRMA KİTABI.....	187
EMRİ MARUF VE NEHYİ MÜNKERİN VACİP OLMA ŞARTLARI	
.....	189
BU GÖREVİN MERTEBELERİ	190

II. BÖLÜM

MUAMELELER	190
TİCARET HÜKÜMLERİ	197
MEKRUH MUAMELELER	198
HARAM MUAMELELER	199
İKİ BEDELİN ŞARTLARI.....	209
SATIŞ SÖZLEŞMESİ.....	212
NAKİT VE VERESİYE	212

SELEF SATIŞI	۲۱۳
Selef Satışı Şartları.....	۲۱۴
Selef Satışının Hükümleri.....	۲۱۵
ALTIN VE GÜMÜŞÜN SATIŞI	۲۱۶
HIYARAT (SEÇENEK VE TERCİHLER).....	۲۱۷
İKALE HAKKINDA SON SÖZ.....	۲۲۵
ŞİRKET HÜKÜMLERİ.....	۲۲۶
Eminin Zamin (Kefil) Olma Kaidesi.....	۲۲۸
Şuf'a Hükümleri	۲۲۹
SULH HÜKÜMLERİ	۲۳۲
KİRA HÜKÜMLERİ.....	۲۳۵
İcareden (Kiralamadan) Kastedilen Menfaatin Şartları	۲۳۸
Kiralama Hükümleri.....	۲۴۱
CUÂLE HÜKÜMLERİ	۲۴۷
MÜZÂRAA HÜKÜMLERİ	۲۴۸
MUDAREBE HÜKÜMLERİ	۲۵۲
MUSÂKÂT HÜKÜMLERİ.....	۲۵۵
NİKAH HÜKÜMLERİ	۲۵۷
AKİT (SÖZLEŞME) HÜKÜMLERİ	۲۵۷
Daimî Evlilik Akit (Sözleşme) Sigası	۲۵۸
Geçici Evlilik Akit (Sözleşme) Sigası.....	۲۵۹
Akit (Sözleşme) Şartları.....	۲۵۹
Fesih Hakkını Doğuran Kusurlar.....	۲۶۲
Tahrim (Haram Kılınma) Nedenleri.....	۲۶۶
DAİMÎ AKDİN HÜKÜMLERİ	۲۷۱

GEÇİCİ NİKAH.....	۲۷۶
ÇEŞİTLİ KONULAR.....	۲۷۸
EMZİRME HÜKÜMLERİ	۲۸۶
EMZİRME AHKAMINA DAİR MESELELER.....	۲۹۲
Emzirme ve Adabı	۲۹۴
Süt Emzirme ile İlgili Çeşitli Meseleler.....	۲۹۵
BOŞANMA VE HÜKÜMLERİ	۲۹۷
BOŞANMA İDDETİ	۲۹۹
BOŞANMAYLA İLGİLİ ÇEŞİTLİ MESELELER	۳۰۰
VEFAT İDDETİ.....	۳۰۱
BÂİN VE RİCÎ TALÂK.....	۳۰۳
Rücu ve Hükümü.....	۳۰۴
HUL' YOLUYLA BOŞANMA.....	۳۰۵
MUBARAT VE HÜKMÜ	۳۰۷
BOŞANMA İLE İLGİLİ ÇEŞİTLİ MESELELER.....	۳۰۸
GASP HÜKÜMLERİ.....	۳۱۱
BULUNTU EŞYA HÜKÜMLERİ.....	۳۱۸
KAYBOLMUŞ HAYVANLARLA İLGİLİ MESELELER	۳۲۳
HAYVAN KESİM HÜKÜMLERİ.....	۳۲۸
HAYVAN KESİM YÖNTEM VE ŞEKİLLERİ	۳۲۹
KESİM ŞARTLARI	۳۳۱
DEVE KESİMİ.....	۳۳۳
KESİM VE BOĞAZLAMA ADABI	۳۳۴
Kesme ve Boğazlamada Mekruh Olan Şeyler.....	۳۳۴
SİLAHLA AVLANMA HÜKÜMLERİ	۳۳۵

KÖPEKLE AVLANMANIN HÜKMÜ	۳۳۷
BALIK VE ÇEKİRGE AVI	۳۴۰
YİYECEK VE İÇECEKLERLE İLGİLİ HÜKÜMLER	۳۴۲
YEME VE İÇME ADABI.....	۳۴۹
NEZİR (ADAK) HÜKÜMLERİ	۳۵۱
YEMİN HÜKÜMLERİ.....	۳۵۷
AHİT HÜKÜMLERİ.....	۳۶۲
VAKIF HÜKÜMLERİ.....	۳۶۴
VASİYET VE VASİYET HÜKÜMLERİ.....	۳۷۲
KEFARETLER	۳۸۴
KEFARET HÜKÜMLERİ.....	۳۸۴
MİRAS HÜKÜMLERİ.....	۳۹۳
İLK TABAKANIN MİRASI	۳۹۵
İKİNCİ TABAKANIN MİRASI.....	۳۹۹
Erkek ile Kız Kardeşlerin ve Çocuklarının Mirası.....	۳۹۹
Büyükanne ile Büyükbabaların ve Yukarı Doğru Tüm Ataların Mirası	۴۰۳
Kardeşler ve Dedelerin Birlikte Mirasçı Olmaları.....	۴۰۵
ÜÇÜNCÜ TABAKANIN MİRASI	۴۰۸
EŞLERİN MİRASI	۴۱۲
MİRASLA İLGİLİ ÇEŞİTLİ MESELELER.....	۴۱۵
HADD VE TAZİR CEZALARI KİTABI	۴۱۸
YARGI KİTABI	۴۲۱
YARGININ TANIMI	۴۲۲
Yargı ile Fetva Arasındaki Fark.....	۴۲۳

YEMİN HÜKÜMLERİ.....	٤٢٨
DAVALARA İLİŞKİN HÜKÜMLER BÖLÜMÜ.....	٤٣٦
TAKASLA İLGİLİ BAZI FER'Î MESELELER.....	٤٣٧
MÜLKİYET DAVALARI BÖLÜMÜ	٤٣٩
AKİDLERDE (SÖZLEŞMELERDE) İHTİLAF KONUSU BÖLÜMÜ.....	٤٤٣
MİRASLA İLGİLİ DAVALAR BÖLÜMÜ.....	٤٤٨

ÖN SÖZ

بسم الله الرحمن الرحيم

Taklit merciinin ilmihal kitabı, dini hükümlerin açıklamasıdır. Onun kuran ve sünnetten usul ve fıkıh kurallarına göre çıkarmış olduğu hükümlerdir.

İlmihal kitapları, fakihin şeri hükümlere ulaşması için tutunduğu ilmi kurallar ve onların başında gelen usul ve fıkıh ilimleri muhteva zahiri açıdan gün geçtikçe birçok değişim yaşamaktadır. Bu ilmihaller güçlü ve derin bir dille ilimlerin gelişme aracı olarak kaleme anılmıştır. Bu değişim yazarların en üst düzey ilmi dereceye ulaştıklarını göstermekte ve müçtehitlerin çabalarının özeti ve yenilikçi ve kapsayıcı ilimlerini ortaya koymaktadır.

Tabii olarak her ilim dalının özel bir dili ve kavramları bulunmaktadır, herkes onu anlayamaz. O ilim dalında bilgi sahibi ve uzmanlığı olanlar onu anlayabilirler. Fıkıh ilmide bunlardan birisidir. Binaen aleyh ilmihal kitaplarını da sadeleştirmek mümkün değildir. Zira bu ilim dalı da kuralları çerçevesinde ele alınmalıdır.

Bundan dolayı (toplumsal hükümler) adı altında adlandırdık.

Biz burada şeri hükümleri dört başlık altında ele aldık: İktisadi hükümler, siyasi hükümler, toplumsal hükümler ve insani hükümler. Bunlar bir üst düzeyde ilmi hallere ulaşmak içindir.

Biz bu ilmi halde muasır (Allah hepsine rahmet eylesin) taklit mercilerinin metotlarını tercih ettik ve günümüze uygun örnekler sunduk ve bazı konuların anlaşılması için daha fazla açıklama getirdik. "*İçtihat ve Taklit*" kitabında günümüzün nesline uygun siyasi ve toplumsal hükümleri içermesine özen gösterdik.

Buna ilaveten, faydalı olan bazı ahlaki ve toplumsal konulara da değindik, bu vesileyle tüm şeri konulara dikkat edilmesini sağlamak, zira Kuran ayetlerinden ve masumların (a.s) hadislerinden anlaşılan yalnız dini hükümlere iktifa etmemek lazım belki de muhatabı daha fazla ikna etmek için akli, kalbi ve psikolojik konuları da ele almak lazım. Günümüzde buna daha fazla ihtiyacımız vardır. Zira günümüzde dinden uzak kişilerin namazın farz oluşu ve İslami hicaba sahip olmayan kadınlara bakmanın haram oluşu gibi hükümleri biliyorlar ancak bu hükümlere uyma iradesine sahip değillerdir.

Teklif Gururlandırmaktır

Bu ilmi halde teklif ve mükelleften bahsederken, zorlama mecbur kılma zora sokma anlamında değildir, teklif gururlandırmaktır. Gökleri ve yeri yaratan Allah tebarek ve teâlâ bu zayıf insanı yeryüzünde kendi halifesi olarak seçti. Eğer devlet başkanlarından birisi bir insanı belli bir alanda temsilcisi olarak seçerse, o insan bunu kendisi için büyük bir lütuf olarak görecektir, kaldı ki Allah insana bu görevi verirse ne büyük bir iftihar kaynağı olur. Bu yüzden bazı arifler ergenlik çağına geldiklerinde kutlama

düzenliyorlardı, zira ergenlik yaşına giren kişiye ilahi emanetin gururunu tevdi edildiği gündür.

"Biz emaneti göklere, yerküreye ve dağlara teklif ettik, ama onlar bunu yüklenmek istemediler, ondan korktular ve onu insan yükledi. Kuşkusuz insan çok zalim, çok bilgisizdir."

Biz bu ilmihale *Subulu's-Selam* ismini verdik, zira "Selam" Allah'ın güzel isimlerinden birisidir. Bu sebepten bu yollarla Allah'a (c.c) yükselmek istiyoruz ve yine "selam" Müslüman kişinin ağzından çıkan ilk tahiyet kelimesi olması hasebiyle, buna ilaveten selam (sulh ve barış) anlamında günümüzde beşeriyetin en fazla arzuladığı şeydir. Zira insanlık tarih boyunca kat ettiği yolda nice musibetler, vahşet ve korkular, endişe ve bilinçsizlik sıkıntılarını tattılar. Eğer insanlar Allaha yönelirlerse onun şöyle buyurduğunu duyacaklar: *"Allah, kendisinin izniyle rızasını arayanları o kitapla kurtuluş yollarına erdirir, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır, onları dosdoğru bir yola iletir."*

Bu ilmihalin istenen konumda olmasını temenni ediyor ve bu vesileyle tüm alim ve düşünürler insan hayatının tüm evrelerinde saadet ve mutluluklarını sağlayacak dini hükümleri inançlı ve inançsız herkese ulaştırırlar, insanlığın aradığı saadet ve mutluluk yolunda ancak bununla olur. Allah (c.c) kendi lütfuyla insanlığı emniyet ve arzularına kavuştursun.

Muhammed YAKUBİ/ NECEF

---

١ - Ahzab, ٧٢.

٢ - Maide, ١٦.

۱۸ • İlmihal (Subulu's-Selam'dan Seçmeler)

• ۲ / • ۱ / ۲ • • ۹

GİRİŞ

Fıkha Dair

Fıkıh kelimesinin kelime anlamı anlamak, bir şeyin gerçeğine ulaşmaktır. Asıl manası ise açmak ve yarmaktır.

Be kelimenin kuranda kullanıldığı alanlara bakacak olursak özel bir tanıma anlamında olduğunu görmekteyiz, yani Allah'ı tanımak, tüm inanç kuralları çerçevesinde tanımak ahlak ve ahkamı da kendisinde barındırmaktadır.

Allah (c.c) şöyle buyuruyor:

"Nerede olursanız olun ölüm sizi yakalar; sarı ve sağlam kalelerde olsanız bile! Kendilerine bir iyilik dokunsa 'Bu, Allah'tan' derler, başlarına bir kötülük gelince de 'Bu, senden' derler. 'Hepsi Allah'tandır' de. Ne oldu bu topluluğa ki bir türlü söyleneni anlayamıyorlar!'"

Yukarıdaki ayet Allah'ı tanımadaki noksanlıktan bahseder. Yani onlar (ayetin muhatapları) tüm varlığı düzenleyen ve kontrol edenin ve onların sahibinin Allah olduğunu bilmiyorlar. Yüce Allah nişaneler, öğütler ve varlığının delillerini yaratıkları içinde yaymıştır, bu vesileyle Allah kullarını bu delillerle kendisinde ulaşmalarını ve başkalarının hidayeti içinde bu delillerden

faydalanmalarını istemiştir.

"De ki: 'Allah size üstünüzden veya ayaklarınızın altından bir azap göndermeye ya da sizi muhalif gruplara ayırıp birbirinize güçlerinizin acısını tattırmaya kadirdir.' Bak, anlasınlar diye ayetlerimizi nasıl açıklıyoruz!"^٢

"O, sizi bir tek nefisten yaratmıştır. (Sizin için) bir kalma yeri, bir de emanet olarak konulacağınız yer vardır. Gerçekten biz, derinlemesine düşünen bir topluluk için kanıtları birer birer açıkladık."^٣

Allah çeşitli ayetlerde onu tanımayanları kınamıştır. *"Ayrıca anlamamaları için kalplerinin üzerine örtüler, kulaklarına da bir tıkaç koyarız. Sen rabbinin Kur'an'daki ismini tek başına andığında canları sıkılmış olarak arkalarını dönüp giderler."*^٤

"Kendisine rabbinin ayetleri hatırlatılıp da ona sırt çevirenden ve kendi elleriyle yaptığını unutandan daha zalim kim vardır? Biz onların kalplerine, bu uyarıyı algılamalarına engel olan bir örtü koyduk, kulaklarına da sağırlık verdik. Sen onları hidayete çağırırsan da artık ebediyen hidayete eremeyecekler."^٥

Bunlara ilaveten, masumlardan (a.s) bize ulaşan rivayetlerde de fikhın Allah'ı hakkıyla tanıma anlamına geldiğini görmekteyiz. Örnek olarak Allah Resülü Hz. Muhammed'den (s.a.a) şöyle buyurduğu nakledilir:

"Gerçek fakihi size anlatayım mı? Fakih, halkı Allah'ın rahmetinden ümitsiz etmeyen, Allah'ın

---

٢- Enam, ٦٥.

٣- Enam, ٩٨.

٤- İsra ٤٦.

٥- Kehf, ٥٧.

azabından korkutan, onlara günah işleme fırsatı vermeyen ve farklı şeylere meylederek Kuran'ı terk etmeyen kişidir."^٦

Lakin günümüzde bilinçli halk arasında ve dini uzmanlar nezdinde fıkıh şeri hükümlere verilen addır. Başka bir tabirle fıkıh: nefsi arındıran kalbi temizleyen insan irade ve davranışını Allah'ın isteğine göre düzenleyen bir halden yalnız bazı terimler ve kelimeler üzerinde durulmuş buda insanın can ve ruhunda hiçbir değişikliğe sebep olmamaktadır.

Bazen bir talebe fıkıh derslerini üst düzeyde tamamlamış olur ama kurandan bir ayet veya bir hadis veya ahlaki konula hakkında hiçbir çalışması bulunmamaktadır. Bu en büyük kayıptır, bundan dolayı fıkıh sahip olduğu kişiyi haset, bencillik, riya, cidal, makam sevgisi, şöhret ve halk arasında kutsallaşmak, zengin ve yöneticilere yakınlaşmaktan maalesef korumuyor. Bundan dolayı geleneksel fıkıh, Allah'ın Salih kulları için belirlediği hedefe ulaştırmak için yetersiz kalmaktadır. Allah'ın hedeflediği şey Allah korkusu ve sakınmaktır, bu da Allah'ı tanımadan mümkün değildir. Nitekim Yüce Allah (c.c) şöyle buyuruyor:

"Bununla beraber müminlerin hepsinin toptan savaşa çıkmaları doğru değildir. Onların her kesiminden bir grup dinde yeterli bilgi sahibi olmaya çalışmak ve seferden dönen topluluklarını uyarmak üzere geride kalmalıdır. Umulur ki sakınırlar."^٧

Bu anlayışla bir mümin on kâfire bedel olabilir, terimler

٦- Vesailu's-Şia, c. ٤, s. ١٢٩.

٧- Tevbe, ١٢٢.

ve ahkâmı bilmekle değil:

"Ey peygamber! Müminleri savaşa teşvik et! Eğer sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa inkâr edenlerden iki yüz kişiyi yener; sizden yüz kişi olursa bin kişiyi yener; çünkü onlar yaptıklarının bilincinde olmayan bir topluluktur."^٨

İnsanı gerçek hedefe ulaştıracak anlayış ve düşünce olmadığından Allah (c.c) müminlerin sorumluluklarını hafifletti: *"Allah sizde bir zayıflık olduğunu bildi de şu andan itibaren yükünüzü hafifletti. Artık sizden sabırlı yüz kişi olursa Allah'ın izniyle iki yüz kişiyi yener; sizden bin kişi olursa iki bin kişiyi yener. Allah sabredenlerle beraberdir."*^٩

Bu önsözü açıklamanın sebepleri:

١- Kuran ve sünnette fıkıh ve fakihin gerçek manasına ulaşmak, bu vesileyle fıkıh dalında uzmanlık iddiasında bulunanları bu ölçülerle ölçmek lazım ne kadar doğru ne kadar yanlış olduğunu görmek lazım daha sonra onların fetvalarına uymak gerekir.

٢- Müslümanları varlık aleminde büyük gerçeğe sevk etmek o gerçek ise Allah'ı hakkıyla tanımaktır.

٣- Geleneksel fikhın ve fıkıh eserlerinin seyrini düzeltmek bu vesileyle gerçek unvanına layık olmasını sağlamak.

Bizim fakihlerimizin özellikle geçmişteki fakihlerimizin mazeretlerinde birisi şu olabilir, ilimler farklı dallara ayrılmaktadır derinleşmiş detayları ele alınmıştır, bundan dolayı bu ilim dalları birbirinde ayrı ele alınması gerekir. İnançlar ayrı, Ahlak ayrı, irfan ayrı ve fıkıh ayrı bir bölüm olarak işlenmeli isteyen her bölümü tercih etmelidir.

---

^٨- Enfal, ٦٥.

^٩- Enfal, ٦٦.

Bu iki görüşü (birinci fıkıh genel bir bakış ve ikincisi ise fıkıhın özel tahassüs edilmesi) bir arada toplamak amacıyla bu ilmihali bazı kısa zengin ve faydalı konularla daha faydalı kılmak istiyoruz, bu vesileyle değerli okuyucularımızı kendisine çekerek kemal peşinde olanları kendisine faydalı olan ilahi emirlere uyarak yükselmesine doğru hareket ettirmektedir.

Fıkıhın Bölümleri

Fakihler fıkıhı iki dalda ele almışlar: birincisi Allaha yaklaşma kastıyla yapılan amellerdir, namaz ve oruç gibi, ikincisi ise yapılarken Allaha yaklaşma niyeti gerektirmeyen amellerdir, her ne kadar sevap amacıyla niyet edilse de yapılabilir.

۱. Bölüm: Fıkıh literatüründe ibadetlerdir.

۲. Bölüm: Taraflar arasında yapılan alışveriş (akitleri) işlemlerdir. Alışveriş bazen iki taraflıdır. Alan ve satan, satan ve alanın anlaşma akdidir. Veya nikah akdi bayanın evliliği sunması ve erkeğin kabullenmesiyle gerçekleşir. Bazen bu akit tek taraflıdır. Boşanma akdi gibi erkek boşar kadının kabul edip etmemesi gerekmez.

۳. Taraflı olmayan işlemler miras, mahkeme kararları, cezalar vs.

Bu bölümlerden dolayı merhum Muhakkik Hillî, takriben sekiz asır önce kaleme almış olduğu *Şerayi İslam* adlı eserini dört bölümde ele almıştır. Ondan sonra gelen büyük din alimleri de aynı metodu devam ettirmişlerdir.

İbadetler en üstün ameller olması hasebiyle ki insana Allaha yakınlaştırıyor namaz ise ibadetlerin en üstünüdür, zira namaz dinin direğidir onun için alimler namazı diğer ibadetlerden öne almışlardır, namazın da ön şartları

taharettir, alimler fıkıh kitaplarını taharet hükümleriyle başlatmaktadırlar, daha sonra namaz ve diğer ibadetler.

Bizde burada onlara uyacağız. Burada her Müslümanın bilmesi gereken şey budur, bu sorumluluklardan maksat bu ibadetlerin zahiri ve şekilleri değildir. Maksat insanın kişiliğini, hayatında doğru hareket etmesini, dünya ve ahiret saadetine kavuşmasını ve onu pak kılıp yüceltmesidir. Hacda kurban kesme konusunda Allah şöyle buyurur: (Onların ne etleri Allah'a ulaşır ne de kanları; O'na ulaşacak olan sadece sizin takvanızdır. İşte Allah onları sizin istifadenize verdi ki size doğru yolu göstermesinden ötürü O'nu tazimle anasınız. İyilik yolunu tutanları müjdele!))^{١٠}

Şer'i hukuku (humus ve zekât) ödeme noktasında Allah şöyle buyurur: *"Onları arındırmak ve temize çıkarmak üzere mallarından sadaka al! Bir de onlar için dua et; çünkü senin duan onlara huzur verir. Allah her şeyi çok iyi işitmekte ve bilmektedir."*^{١١}

İmam Caferi Sadıktan (a.s) sordular: Namazın kabul olup olmadığını nereden bilelim? İmam (a.s) namazın kabul olma kriterlerini şöyle açıkladılar; **"Namaz insanı her türlü sapkınlıktan kötü düşüncelerden arındırır. Namaz kılan bu sonuçlara bakmalıdır ne kadar etkisi olmuşsa bir o kadar kabul olmuştur."** İmam (a.s) daha sonra şu ayeti okudular: *"Kitaptan sana vahyedilenleri oku, namazı özenle kıl. Kuşkusuz namaz hayasızlıktan ve kötülükten meneder. Allah'ı anmak her şeyden önemlidir. Allah yaptıklarınızı bilir."*^{١٢}

١٠- Hac, ٣٧.

١١- Tevbe, ١٠٣.

١٢- Ankebut, ٤٥.

I. BÖLÜM:

İBADETLER

İÇTİHAT VE TAKLİT

Mükellef olmanın şartları:

Mükellef aşağıda ki şartlara haiz olduğunda tüm hükümler ona farz olur: Buluğ (ergenlik) çağına ulaşması, akıl ve güç, bundan dolayı çocuklar ergenliğe ulaşmadıkça mükellef değiller, akıl hastaları iyileşmedikçe mükellef değiller, güçsüz ve zayıf güçlenmedikçe mükellef değildir. Bazı amellerinde Hac farızası için istitaat, oruç için bayanların adet döneminde olmaması gibi vs. özel şartları bulunmaktadır yeri geldiğinde açıklaması yapılacaktır.

Hüküm 1: Erkek veya kadın cinsi ergenlik belirtileri; şehvet duygularının hissedilmesi, karşı cinse meyil etmesi, cinsellik duygularının etkisi altında kalmak ve bedensel ve psikolojik değişimler yaşaması ergenlik çağına ulaştığını gösterir. Erkeklerde uykuda veya uyanık halde meninin gelmesi ergenliğe ulaşmanın en etkin göstergesidir. Kadınlarda ise aylık adet görmesi ergenliğe ulaşmanın kesin kanıtıdır. Kadın hayız özelliği taşıyan kan görse de hicri kameri dokuz yaşını bitirip on yaşına girmeden ergenlik çağına ulaşmaz. Erkeklerde ergenliğin en alt yaş sınırı yoktur, erkekler kadınlardan geç ergenliğe ulaştıkları bilinen şeydir. Yukarıda saydığımız ergenlik alametlerinde

hiç birisi olmazsa yaşla belirlenir, erkekler hicri kameri yılına göre on beş yaşını kızlar ise on üç yaşını tamamladıklarında ergenlik çağına girmiş olurlar. Bilinmesi gerekir ki, Kameri yıl miladi yıldan on bir gün azdır.

Anne babalar evlatlarını ergenlik çağına ulaşmadan Allaha itaat ve günahlardan sakınma noktasında eğitmeliler. Onların hayatı dini kurallara uygun bir hale gelmelidir.

TAKLİT HÜKÜMLERİ

Hüküm ١: Taklit merciinde aranan şartlar içtihat ve adaletle birlikte: helalzade, düşünce ve psikolojik sorununun olmaması, vazifelerini ifa edebilecek durumda sağlıklı olmalı, ergenlik çağına ulaşmalı, reşit olmalıdır, Ehlibeyt (a.s) mektebine mensup olmalıdır, erkeklerin taklit edecekleri müçtehit erkek olmalıdır, genel hayata hakim olmalıdır, zira genel hayata hakim olmak konuları anlama noktasında gereklidir, şeri hükmü uygulama noktasında etkilidir, içtihat konularında hüküm vermesi için gerekli bilgiye sahip olmalıdır. Alem olmalıdır.

Hüküm ٢: Taklit edilen müçtehit vefat ederse hemen hayatta olan bir müçtehide rücu etmelidir ki yukarıda zikrettiğimiz şartlar hayatta olan müçtehit için geçerlidir. Mükellef gafletten veya tembellikten dolayı veya ölen müçtehide saygı amacıyla hayatta olan müçtehide rücu etmezse o zaman zarfında yapmış olduğu amelleri rücu ettiği müctehitten sormalıdır.

Hüküm ٣: Bir kişinin müçtehit veya alem olduğu için uzmanları ve ehil olanları tarafından ispat edilir; bunlar müçtehit ve alemi teşhis edebilecek kapasiteye sahip ilim havzasında bulunan üstün talebeler ve ders veren

hocalardır. Kendisi içtihat derecesine ulaşmış kişiler bunu teşhis etme konusunda daha fazla yetkilidirler. Yukarıda zikrettiğimiz uzmanlar ilimde üstün dereceye ulaşmakla birlikte şahitlik yapmakta çok dikkatli olmaları, takvalı olmaları, heva ve hevese uymayan, şahsi ve grup menfaatlerini öne çıkarmayanlar olmalıdır.

Hüküm ۵: İnsan dini konularda Allah katında sorunlu olmayacak derecede bilgi sahibi olmalıdır. Farzları iyi bilmelidir, amele döktüğünde sorumluluğunu tam manasıyla yerine getirmelidir. Tüm haramları da bilip onlardan sakınmalıdır.

Hüküm ۶: İnançta taklit olmaz, inançlar kanaat üzerinden delilleriyle elde edilmelidir. Bu konuda insan riyasız doğru yolda olmalı fitratında yatan hazinelere uyarak Allah'ın birliğine inanması için yeterlidir. Zira:

"Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka tanrılar bulunsaydı kesinlikle yerin göğün düzeni bozulurdu. Demek ki arşın rabbi olan Allah, onların yakıştırdıkları sıfatlardan münezzehtir."

Veya Hz. Ali'nin (a.s) buyurduğu gibi: **"Eğer Allah'ın şeriki olsaydı oda peygamberler gönderirdi."**

İCTİHAT VE MÜCTEHİDİN GÖREVLERİ

Hüküm ۷: Müçtehidin görevleri ve sorumlulukları çok fazla fıkıh dallarında dağıtılmıştır, lakin o vazifeleri üç başlık altında özetleyebiliriz:

İlki: Fetva vermek hükümleri delilleriyle konusuna göre

۱- Enbiya, ۲۲.

۲- Nehcü'l-Belağa, Mektup ۳۱.

somutlaştırmak.

İkincisi: Halk arasında ki tartışmaları araştırıp onların arasında hüküm vermek.

Üçüncüsü: Ümmetin sorumluluklarını üstlenmek.

Hüküm ^: İctihat, fıkıh literatürüne göre kifai ve içtimai vaciptir. Yani yeterince kişinin icthad derecesine ulaşmaları için gerekli şartları ve ön hazırlıkları yapmak ümmete farzdır. Zira ümmetin hidayet ve rehberliği ve onların kurtuluşunu temin etmek ancak yukarıda saydığımız şartlara ilaveten rehberlik yapabilecek özelliğe de sahip olmalıdır. Allah Teâlâ, Masumların (a.s) diliyle yeryüzü halkının rücu edebileceği hüccetten asla boş kalmayacağını vaat etmiştir.

TAHARET HÜKÜMLERİ

Taharet (temizlik) iki kısımdır:

Birincisi: Manevi taharet; yani insan kalbini aldatma, haset, düşmanlık ve bencillik gibi ahlak dışı şeylerden arındırması ve nefsinin heva ve hevesten, dünyaya bağlılıktan, ahiret ve Allaha gaflete düşmekten sakınması gibi hallerdir.

İkincisi ise zahiri temizliktir: Yani bedene ve benzeri şeylere bulaşan necaset ve pisliklerden arınmak. İdrar, kan ve benzeri necasetler gibi, bunları temizlemek için farklı metotlar ve yollar bulunmaktadır. Temizlikten maksat bazen Necaset ve pislikte (hadesten) temizliktir ve bu insanın yaşantı ve fiziksel hareketlerinden doğmaktadır.

Hades iki kısımdır:

1- Küçük hades: Yani uyumak, idrar ve gaita gibi vuku bulduğunda abdest veya mazeret halinde teyemmümü gerektiren şeylerdir.

2- Büyük hades: Cinsel ilişkiler, kadınlarda görülen aylık adet kanları gibi Gusül gerektiren şeylerdir.

SU ÇEŞİTLERİ VE HÜKÜMLERİ

Su, iki kısımdır:

۱- Mutlak su: Yani ırmaklardan akan, deniz ve göllerde bulunan, evlerde kullanılan şebeke suları ve benzerleri olan saf sudur.

۲- Muzaf su: Meyve suyu, gül suyu ve benzeri sulardır. Bunlara su kelimesinin kullanılması da mecaz anlamındadır; zira muzaf su aslında gerçek su değildir, bundan dolayı "muzaf su" denmektedir.

Mutlak Su

Mutlak su ya bir kaynağa bağlı değildir, ondan kullanıldığı zaman eksilen dolduracak bir kaynağı bulunmamaktadır. Veya kaynağı vardır. Örnek olarak içinde su olan bir kap vardır ve su çeşmesine bağlıdır, ondan su alındığında çeşme suyu o eksikliği anında tamamlamaktadır. Veya kuyu suyudur, ondan su alındığında tekrar kaynayıp dolmaktadır veya yerden kaynayan bir çeşme suyu ki bunların tamamı bir kaynağa bağlıdır.

Kaynağı olmayan su, bazen az sudur, yani kür su miktarına ulaşmayan, buna az su denir. Bazen bu su kür veya kürden fazladır, buna da çok su denir. Her iki çeşit suyun kendine has hükümleri bulunmaktadır.

Kaynağa bağlı olan su çok su veya kaynağa bağlı olmayan kür su ve akar su bunlara necis olmayan sular adı verilir. Diğer az su gibi sulara necis olabilir ismi verilmiştir.

۱- **Az su hükümleri:** Kür suyuna ulaşmayan ve başka bir kaynağa bağlı olmayan su, necisle bulunduğu an tamamı necis olur. Her ne kadar Necaset tamamına ulaşmasa da bu necisin kendisi olur kan gibi veya necis değen bir şey olur kanlı elbise gibi fark etmez.

Hüküm ۹: Necis olan az su, kaynağı olan bir suyla bağlantı kurulduğunda temizlenir. Örnek; necis olan az suya akar su bağlantısı yapıldığında veya kür su ve fazlası olan bir su hazinesiyle bağlantı kurulduğunda temizlenir. Yine belli bir miktarda yağmur suyu bu necis olan az suya yağdığında bu az su temiz olur. Az yağmur temizlemez.

۲- Akar su: Akarsu çeşitleri fazladır; şiddetli yağmur yağmasıyla çatı oluklarından akan su, yerden kaynayıp kanallarda akan su, şebeke borularından dökülüp yeryüzünde akan su. Bunların tamamı temizleyici sular hükmündedir. Bunların tamamının bir kaynağı vardır necis ulaşmasıyla bu sular necis olmaz. Ve lakin söz az akar su hakkındadır, fark etmez bu az su ister yukarıdan aşağı aksın ıbrıklar gibi isterse aksine aşağıdan yukarı fiskiyele gibi her iki durumda necise değen kısmı necis olur değmeyen kısım değil. Yani akar az su necasete değen kısmı necis olur tamamı değil.

Hüküm ۱۰: suyun akar olması akışın hızı ve miktarıyla ilgili halkın akar su demesiyle olur.

Hüküm ۱۱: musluk ve duştan akan sular kaynağa bağlı oldukları müddetçe akar su hükmündedir. Kaynak kesilirse az su hükmüne girer.

۳- Çok su: Kür miktarına ulaşan su çok sudur. Kür suyun miktarı ۳۷۷ litredir. İhtiyat gereği ۴۰۰ litre olmalıdır.

Hüküm ۱۲: Çok su necise değmesiyle necis olmaz. Necisle buluşmuş bir şeyin değmesiyle hiç necis olmaz. Ancak necis vasıtasıyla suyun rengi kokusu veya tadı değişirse, necis olur.

Hüküm ۱۳: Çok suyun necisle buluşmasıyla rengi, tadı veya kokusu dışında değişiklik olursa, örneğin ağırlığında

veya katılaşmasında, bu durumda çok su necis sayılmaz.

Hüküm ١٤: Suyun renk, koku veya tadı bağlantısı olmaksızın yakınında bulunan necisten dolayı değişirse o su necis olmaz.

٤- Yağmur suyu: Necis bir şeyin değmesiyle necis olmaz. Yağmur necis olan bir şeyin üzerine yağarsa necis olmaz üzerine yağmış olduğu necisi de temizler. Ancak yağmur suyu yere yağdığında değil yağdıktan sonra necisle buluşursa kendisi de necis olur.

Muzaf Su

Muzaf su, ya meyve suları gibi bazı şeyleri sıkarak elde edilir veya su başka bir şeyle karışır çamurlu su, sirke, sıvı yağ gibi saf su denilmeyecek duruma gelirse, buna muzaf su denir. Muzaf su az olsun çok olsun fark etmez necis bir şey değdiğinde tamamı necis olur. Fakat muzaf su yukarıdan aşağı akar veya fısıkye aracılığıyla aşağıdan yukarı tazyikle akar ve necisle buluşursa buluşan kısım necis olur buluşmayan değil.

Hüküm ١٥: Necis olan muzaf su asla temizlenmez. Her ne kadar kür su yağmur suyu gibi temizleyen sulara bağlantısı olsa da evet necis olan muzaf su kür su gibi temizleyen sulardan birisiyle bağlanır ve muzaflığını kaybederse temizlenmiş olur. Diğer sıvı şeylerde aynı hükümdedir.

Hüküm ١٦: Muzaf suyla ne abdest alınır nede gusül.

Hüküm ١٧: Tüm artık yemekler paktır. Köpek, domuz vacip ihtiyat gereği kitap ehli olmayan kafirin yemek artığı necistir. Ehli kitap olanların yemek artıkları paktır. Kedi hariç eti yenmeyen hayvanların artık yemeklerini yemek

mekruhtur.

Rivayetlerde, "**Müminin artığını yemek şifadır**", hatta bazı rivayetlerde "**Yetmiş derde devadır**" diye zikredilmiştir.

Hüküm ۱۸: İnsan kendisi suyun saf su halinde kalmadığına kanaat getirinceye kadar, mutlak suyun toprak, sabun, sidir gibi başka şeylerle buluşmasıyla su muzaf olmaz.

TUVALET HÜKÜMLERİ

İhtiyaç gidermede uyulması gereken kurallar: Avret mahallini örtmek vaciptir. İhtiyaç giderme esnasında örtülmesi gereken avret mahallinden maksat; ön ve arka ve yumurtalıklardır. Karı koca hariç. İyi ve kötüyü anlayan herkesten örtünmelidir. İhtiyaç giderme esnasında Kişi avretini kıbleden çevirse de ön veya arka kibleye doğru oturmak haramdır. Kible yönüne oturmaz avretini kible yönüne çevirmesi de haramdır. İstibra halinde kibleye doğru oturmanın sakıncası yoktur. İnsan kibleye doğru oturmak zorunda kalırsa ön veya arka konusunda seçme hakkına sahiptir, ancak önünün kibleye gelmemesi daha uygundur.

Hüküm ۱۹: Başkasının mülkünde izinsiz ihtiyaç gidermek doğru değildir. Her ne kadar direk izin istemese de eğer istese izin vereceğine kanaati varsa sakıncası yoktur.

İhtiyaçtan Sonra Temizlenme Usulü

İdrar mahalli akar su olmazsa az suyla iki defa yıkanması

vaciptir. Birinci yıkamada necisin özü tamamen giderilmelidir, akar su ve kür suyla bir defa yıkanması yeterlidir. Suyla yıkandığında yalnız suyla ıslatılması yeterli değildir, suyun onu yıkayacağı şekilde bol kullanılmalıdır. Gaita mahalli normalden fazla bulaşmış ise, diğer necis olan şeyler gibi suyla temizlenmelidir. Gaita mahalli normalden fazla bulaşmamışsa, mükellef onu suyla da temizleye bilir, taş, tuvalet kağıdıyla da temizleye bilir. Elbette suyla yapılması daha iyidir hem su hem de tuvalet kağıdıyla yapılması daha mükemmel olur. Önce tuvalet kâğıdı veya benzeri şeylerden necisin özünü gidermeli ve daha sonra yıkamalıdır.

İstibra

İstibranın yapılış şeklinden daha önemlisi, istibranın neticesine ulaşmaktır. Neticesi ise idrar mahallinde idrardan hiçbir eserin kalmamasıdır. Rivayetlerde bize ulaşan istibranın yapılış usulü şöyle; ihtiyaç giderildikten sonra makattan aletin köküne kadar parmakla üç defa sıvazlanması, daha sonra aletin dibinden başına doğru parmaklarla üç defa sıvazlanması ve daha sonra aletin ucu üç defa sıkılmasıyla tamamlanır.

Hüküm ۲۰: İstibra yapmanın faydası, eğer ondan sonra bir ıslaklık görünürse, paktır. İstibradan sonra gelen ıslaklık idrar olma ihtimali verilse de fazla olsa da yeniden abdest gerektirmez. Ancak istibra yapmadan idrara benzer bir ıslaklık gelirse, idrar olduğuna karar verilir, hem idrardan dolayı yeniden suyla yıkanmalı ve hem de abdest tazelenmelidir. Her ne kadar istibra yapmak imkânsız olduğundan yapılmamış olsa da. İhtiyaç giderdikten uzun bir süre sonra idrar mahallinde idrarın kalmadığını

düşünürse, istibra hükmündedir.

Hüküm ۳۱: Kadınlar için istibra yoktur, idrara benzer ıslaklık gelirse paktır ve abdest de gerektirmez. Evet, bayan mükellef idrardan sonra öksürmesi idrar mahallini sıkması daha iyidir.

ABDEST

Abdestin alınış şekli:

Abdest mahalli dördtür: Yüzün yıkanması, kolların yıkanması, baş ve ayakların mesh edilmesi.

Burada bazı konulara değinelim:

١. Yüzün yıkanması: Yüzün yıkanmasında uzunluk olarak saçın bitiminden çene ucuna kadar yıkanmalıdır, en olarak baş parmakla orta parmağın kapsayacağı miktar yıkanmalıdır. Bundan fazlasını yıkamak farz değildir. Ancak zikredilen miktarın yıkandığına emin olmak için yıkanmalıdır.

٢. İki eli dirseklerden parmak ucuna kadar yıkanması. Eller yıkanırken dirseklerden başlanıp aşağı doğru ta parmaklar ucuna kadar yıkanması farzdır. Yukarıdan aşağı yıkanması örfe göredir. Yani yıkamanın yönü yukarıdan aşağı doğru olmalıdır. Elleri birkaç bölüme ayırıp yıkanması şart değil. Bu tür abdeste parça parça abdest denir.

٣. Başın ön kısmını mesh etmek farzdır. Mesh etme miktarı kafanın dörtte biridir. Ön kısım alın üstüdür. Bu kısma uzun ve en olarak mesh denilecek miktarda elle mesh

edilmesi yeterlidir. Elin bir miktar hareket etmesi yeterlidir.

۴. Ayakların mesh edilmesi, parmak uçlarından ayaklar üstünde ki topuk hizası yüksek kemiklere kadardır. En olarak ise tek parmakla da olsa mesh denilecek şekilde olması yeterlidir.

CEBİRE ABDESTİ

Cebire yarayı saran sargı bezine denir. Bu sargı bezi, yaradan, iltihaplanmadan veya kırıktan dolayı suyun değmesi zararlı olduğu için sarılmıştır veya suya engel olan her türlü şey cebire hükmündedir. Bu engeli kaldırmak çetin ve meşakkatli olur, mekanik işlerde çalışan işçiler gibi boya ve yağlı maddeler ellerine bulaştığında onu temizlemek çok zor olur.

Bir insanın abdest bölgelerinden birinde cebire olursa, cebireyi kaldırarak veya suya daldırarak yukarıdan aşağı yıkama imkânı varsa yıkaması farzdır. Ama cebireyi kaldırma veya suya daldıracak şekilde yıkama imkânı yok ise veya zararlı ise cebirenin üstüne ıslak eliyle çekmesi yeterli gelir. Deri üstüne mesh etme imkânı varsa tamamını deriye mesh etmelidir. Eklem yerleri gibi mesh cebire abdesti edilmesi zor olan yerlere mesh etmek gerekmez.

Yukarıda zikrettiklerimize ilaveten cebire abdestinde dikkat edilmesi gereken diğer şartlar:

۱- Cebire (pansuman bandı) necis olmamalıdır. Yara kısmı necis olsa da mesh edilen kısmı pak olmalıdır.

۲- Cebire yaradan fazla alanı kaplamamalıdır. Yaranın az fazlasının sakıncası yoktur.

۳- Cebire mubah olmalıdır. Gaspı sargıya mesh etmek caiz değildir. Bunun dışında ki durumlarda mükellef

teyemmüm etmelidir.

٤- Suyun abdest mahallerinden birine zararlı olmalıdır. Abdest mahalli dışında ki yerlere de su zararlı ise mükellef teyemmüm etmelidir.

Hüküm ٢٢: Cebire (sargı) necis olursa, üzerine temiz bir parça koyarak üzerine meshe edilebilir. Bunun dışında mükellef teyemmüm almalıdır.

Hüküm ٢٣: Sarılmış yaralar ve iltihaplanmalar cebire hükmündedir. Yara abdest uzuvlarında olur üzerinde sargı veya bant olmazsa, yıkanması mümkünse diğer uzuvlarla birlikte yıkanmalıdır. Yıkanması mümkün değilse, etrafı yıkanmalı yara temiz olur ve üzerine mesh etmek mümkünse mesh edilir, mesh etmek zarar verirse üzerine temiz bir parça koyularak mesh edilmelidir. Yaranın etrafını yıkamak zarar verir veya necis olur yıkaması da mümkün olmazsa şahıs teyemmüm almalıdır.

Hüküm ٢٤: Yara olan yer mesh edilmesi gereken uzuvlardan birisinde olur ve sargılı olmazsa mesh etme imkânı varsa mesh etmelidir, mesh etmenin zararlı olacağı veya mesh edilmesi gereken yerin necis olması durumunda teyemmüm alınması gerekir.

Hüküm ٢٥: İnsanın abdest uzuvlarından birisi kırık olur, yara ve iltihap olmaz ve açık olursa, yıkanması zararlı olursa görevi teyemmüm almaktır. Kırık mesh edilmesi gereken uzuvlarda ve sargısız olur ve mesh etmesi mümkün olursa mükellef normal abdestini almalıdır, aksi halde teyemmüm etmelidir.

Hüküm ٢٦: Cebire normalden fazla yeri kaplarsa, imkân dahilinde cebire alanı küçültülmelidir, aksi halde cebire teyemmüm bölgelerimde değilse mükellefin görevi teyemmüm almasıdır. Cebire teyemmüm bölgesinde olursa

mükellef hem teyemmüm hem de cebire abdesti almalıdır.

Kısacası bu durumlar da hükümler bundan ibarettir: görevi cebire abdesti alması gereken bir kişi tam anlamıyla cebire abdestini alamıyor ise ve cebire teyemmüm bölgelerimde değilse görevi teyemmüm almaktır. Cebire teyemmüm bölgesinde olursa hem teyemmüm hem de cebire abdesti almalıdır. Yukarıda saydığımız durumlarda cebire abdeste ilaveten teyemmüm alınması Allah'ın izniyle iyi bir iş ve kurtuluşa vesile olacaktır.

Hüküm ۲۷: Cenaze guslü hariç cebire hükmü tüm gusüllerde de geçerlidir.

ABDESTİN ŞARTLARI

a) Abdest suyu temiz, mutlak ve mubah olmalıdır. Taharet ve gusül için kullanılan sulardan olmamalıdır.

b) Abdeste yıkanması ve mesh edilmesi gereken uzuvlar temiz olması ve suyun ulaşmasına engel olacak şeylerin olmaması gerekir.

c) Abdest alınan yer ihtiyati vacip gereği mubah olmalıdır.

d) Abdest almak için suyun kullanılmasında engel olmamalıdır. Hastalıktan dolayı suyun kullanılmasının zararlı olduğundan dolayı veya içecek sudan başka suyunun olmaması eğer abdeste kullanırsa susuzluktan ona zarar gelebileceği veya başka bir saygın canın tehlikeye düşebileceği veya zararsız hayvanların zarar göre bileceği fark etmez bu hayvan kendisine veya başkasına ait olması.

e) Niyet: Yani namaz gibi farz olan ibadetleri yârine getirmek için abdest almalı, serinlemek, temizlenmek gibi

şeyler için değil.

f) İnsan kendisi abdest almalıdır, uzuvları yıkamalı ve mesh etmelidir. Mazereti olmadan eğer başkası ona abdest aldırırsa ve kendisinin bir faaliyeti olmazsa, abdesti batıldır.

g) Abdest alınırken muvalat (abdestin kesintisiz) yapılmasına dikkat edilmelidir, yani yüz ve elleri yıkamak ve baş ve ayağa mesh etmek aralıksız yapılmalıdır.

h) Abdest alınırken sıralamaya dikkat edilmelidir. Yani önce yüz daha sonra sağ el ve daha sonra sol el dirseklerden yıkanmalı, daha sonra başa sağ ayağa ve sol ayağa mesh edilmelidir.

Abdest Esnasında Karşılaşacak Halel Hükümleri

Hüküm ٢٨: İnsan abdesti bozacak şeylerden birisini yaşadığını bilir fakat taharet alıp almadığında şek ederse, örneğin abdestli olmadığını bilir ancak abdest alıp almadığında şüphe ederse, taharet alarak yeniden abdest almalıdır.

Hüküm ٢٩: Namaz esnasında veya abdesti gerektiren herhangi bir amelde, abdestli olup olmadığına şekke düşerse, namazı bozup abdest alıp yeniden namazını kılmalıdır.

Hüküm ٣٠: Kişi abdestin bir kısmını yıkama veya mesh etme konusunda hata yaptığına yakın ederse, o uzvu yıkamalı veya mesh etmelidir ve ondan sonra gelen azaları da tertip ve diğer şartlarına uygun yerine getirmelidir. Aynı şekilde abdest amelleri tamamlanmadan abdestin bir bölümünü yapıp yapmadığında şek ederse, onu yapmalıdır. Ama abdest bittikten sonra şek ederse, bu şekki dikkate almamalıdır.

Hüküm ٣١: Abdest aldıktan sonra abdestten bir bölümünü yapmadığını anlarsa, yapmadığı kısmın vacip mi sünnet mi olduğunu bilmezse, abdestinin sahih olmasına hükmedilir.

Abdesti Bozan Şeyler

İnsan abdest alır, -ileride açıklayacağımız- abdesti bozan şeylerden hiçbirini vuku bulmadıkça, abdesti bakidir. Vuku bularsa, namaz gibi abdest gerektiren her ameli yapmak için yeniden abdest almalıdır. İnsanın devamlı abdestli olması müstahaptır. Rivayetlerde; "**Kim devamlı abdestli gezerse öldüğünde, dünyadan şehit olarak ayrılır**" denmiştir.

Abdesti bozan şeylere "hades-i asgar" denir, abdesti bozan şeyler şunlardır:

١-٢: **İdrar ve gaita:** İster normal mahallinden çıksın, isterse idrar ve gaita denilecek şekilde yapay bir yoldan fark etmez.

٣: **Yellenmek:** Makat veya yellenmek sayıldığı müddetçe yapay bir yoldan çıkması fark etmez. Bayanların idrar mahallinden gelen tekrarlırsa da yellenmek sayılmaz.

٤: **Bilinci ortadan kaldırarak şekilde uyumak:** Ayakta, oturarak ve yatarak olması fark etmez. Bir insan uykular ve abdesti bozacak hadde olup olmadığına şük ederse, duyu organına bakmalıdır, bazen uyku bastırdığında istemeden göz kapakları yumulur, ama göz yumulsa da kulak söylenenleri duyuyor ise akıl fonksiyonunu kayıp etmemiş sayılır, abdesti de bozulmaz.

Hüküm ٣٢: İnsanın bilincini ortadan kaldırarak akıl hastalığı, bayılmak, sarhoşluk, tembellik gibi şeyler uyumak hükmündedir. Abdesti bozar.

Hüküm ۳۳: İnsandan çıkan temiz sulardan meziy, vediy ve veziy abdesti bozmaz. Bu erkeğin cinsel organından fizyolojik faydalar sağlamak amacıyla çıkan sıvılardır. Meziy: karşı cisten biriyle sevişme esnasında çıkan bir sıvıdır. Vediy: idrardan sonra gelen bir sıvıdır. Veziy, meniden sonra gelen bir sıvıdır. Bu üç sıvı abdesti bozmadığı gibi boy abdestini de bozmaz.

•: **İstihaze:** Abdesti bozan şeylerden birisi de kadınlarda olan istihazedir. İleride açıklaması yapılacaktır.

ABDEST HÜKÜMLERİ

Abdest kendiliğinde farz bir amel değildir, başka farz ameller için farz olur. Farz veya sünnet fark etmez namazın sahih olması abdeste bağlıdır. Aynı şekilde namazın unutulmuş kısımlarını yerine getirmek için hatta ihtiyat gereği sehiv secdesi için, hac ve umre tavaf namazı için, farz veya sünnet fark etmez.

Hüküm ۳۴: Abdestsiz Kuran yazılarına dokunmak caiz değildir, hatta med uzatma işareti ve şedde işaretlerine de ihtiyat gereği abdestsiz dokunulmamalıdır. Ama tecvit alametlerine, kuranda değil diğer kitaplarda yazılan ayetlere, Mushaf'ın kapağı ve sayfalarına abdestsiz dokunmanın sakıncası yoktur. Mushaf dışında yazılan Allah lafzına ve esmaul husna isimlerine ihtiyat gereği abdestsiz dokunulmamalıdır. Ama şahısların isminde Abdullah gibi geçen Allah kelimesine abdestsiz dokunmanın sakıncası yoktur. Bu hüküm masumların isimleri için de geçerlidir.

Hüküm ۳۵: Abdest insanın pak olması için haddi zatında sünnet bir ameldir. Bu amaçla da olsa abdest alına bilir abdest almak için illa da namaz vakti girmesi

gerekmez. Abdest alınır daha sonra abdesti gerektiren bir amelin vakti girerse aynı abdest geçerlidir.

Hüküm ٣٦: Bir önceki kuranı kerim hakkında açıkladığımız hükümde kuranın Arapça veya bir başka dilde olmasında fark yoktur. Kuran sözleri oldukça aynı hüküm geçerlidir. Aynı şekilde Kuran mürekkeple yazılmasıyla işlenerek yazılması arasında bir fark yoktur. Dokunan uzuv noktasında da canlı veya tüy gibi cansız olanlar arasında fark yoktur. İhtiyat gereği.

Hüküm ٣٧: namaz gibi bir farz amelin vakti girerse, o farzı yerine getirmek niyetiyle abdest alınabilir, vacip abdest niyeti de edebilir, taharet veya başka niyetle de abdest alabilir. Ancak namaz vakti girmeden vacip niyetiyle abdest alınmaz. Namaza hazırlık niyetiyle müstahap abdesti alabilir.

GUSÜL (BOY ABDESTİ)

Farz gusül iki kısımdır:

١- Kendiliğinden farz olan gusüller, cenaze guslü ve nezir guslü gibi.

٢- Diğer bir amel için farz olan gusüller; hadi zatında farz olmayıp namaz gibi diğer bir farzı yerine getirmek için farz olan gusüller. Bunlar: cenabet guslü, hayız guslü, istihaze guslü, nifas guslü ve "cenazeye dokunma" gusülleridir.

Birde sünnet gusüller vardır, bunların sayısı çoktur, bazen bazı vakitlere ait gusüller vardır, Cuma guslü, bazıları ise mekanlara aittir; haremlere girmek için alınan gusüller, bazıları ise yapılacak bazı amellere aittir; tövbe guslü gibi.

Cenabet Guslü

Cenabet guslünü gerektirecek iki durum vardır:

١- Normal mecradan meni gelmesiyle, yani önden gelmesi ve bu şeri açıdan gusül gerektirmektedir. Meninin gelmesi ister irade dahilinde isterse irade dışı gelsin, ister uykuda isterse uyanık halinde, az olsun veya çok olsun, cinsel ilişkiden dolayı olsun veya ilişki olmadan fark etmez.

٢- Kadından oynama ve benzeri durumlarda gelen sıvılar, cenabet hükmüne girmez. Bu sıvılar çok ve şehvetle gelse bile. Kadın için aşırı cinsellik ve şehvete gelir ve bedenin gevşer ve halsiz bir duruma düşerse kadına cenabet guslü gelir. Bu durum kadınlar için çok nadir yaşanan bir durumdur. Bu durumda kadın abdestsiz olursa ihtiyat gereği almış olduğu gusülle yetinmemesi gerekir, gusülle birlikte abdestte almalıdır. Cinsel lezzet esnasında gelen sıvıların önemi yoktur.

Hüküm ٣٨: Meni geldikten sonra ve idrar istibradan önce gelen ıslaklık meni hükmündedir.

٣-Cenabeti gerektiren ikinci durum: Meni gelmese de cinsel ilişkidir; ilişki sünnet yerinin tamamı kadının cinsel organına girmesiyle gerçekleşir. Tabi sünnet yeri sağlam olursa, sağlam olmaz kesilmiş olursa, erkeğin cinsel aletinin sünnet miktarında kadının cinsel aletine girerse cünüp olmuş olur. Bu miktarda girmediği taktirde gusül alması ihtiyat gereğidir, bu durumda erkek abdestsiz işe gusülle birlikte abdest de almalıdır. Aynı şekilde eğer ilişki arkadan olursa, bu amel kötü olmasına rağmen her iki taraf gusül ile birlikte abdest de almalıdırlar.

Cenabet guslüyle (abdest gerektirmeden) yapılması

sahih ve caiz ameller şunlardır:

١- Cenaze namazı hariç tüm namazlar: Aynı şekilde namazın unutulmuş kısımları, sehiv secdesi, ihtiyatı vacip gereği (abdest gerektiren her şey).

٢- İhramla yapılan tüm tavaflar.

٣- Oruç tutmak; eğer bir insan sabah ezanına kadar bilerek cenabet guslü almazsa orucu batıl olur.

٤- Kurana ve Allah ismine dokunmak için.

٥- Camilerde durmak her ne kadar bir şey koymak için de olsa camilere girmek.

٦- Kurandan vacip secdesi olan sureleri okumak. Vacip secdesi olan sureler: Secde Suresi, Fussilet Suresi, Necm Suresi ve Alak Suresi'dir.

Gusletmenin Farzları

Guslün farzlarından birisi niyettir. Bu niyet guslün sonuna kadar devam etmelidir. Diğer bir farzı tüm bedeni yıkamaktır ve bedende suyun ulaşmasına engel olacak her engeli bertaraf etmelidir. Suyun ulaşamayacağı yerlere eliyle suyu ulaştırması gerekir. Saçları yıkamak farzdır, bayanların saç normalden uzun olursa veya erkeğin sakalı normalden uzun olursa normalden fazlasını yıkamak farz değildir.

Gusül iki şekilde alınır:

١- **Tertibi gusül:** Önce baş ve boyun yıkanmalı ve daha sonra beden yıkanmalıdır. Vacip ihtiyat gereği önce bedenin sağını daha sonra solunu yıkamalıdır, bedenin sağ ve solunu yıkarken hem sağdan hem de soldan bir miktar fazlasını

yıkamak ihtiyata uygundur.

۲- İrtimasi gusül: Niyetten sonra tüm bedenın yıkanacağı şekilde bedenın tamamını suya daldırmak. Dalmak suretiyle gusül alan kişi suyu saçlarının dibine ulaştırmalı ayağı yerde ise suyun ulaşması için ayaklarını kaldırmalıdır. İrtimasi gusül bedeni temizledikten sonra yapılmalıdır.

Guslün farzlarından bir diğeri ise, gusül alınan su mutlak, mubah ve temiz olmalıdır. İnsan kendisi guslünü almalıdır, başkası ona gusül vermesi caiz değildir. Gusül alan kişiye suyun zararlı olmaması gerekir, tüm uzuvlar gusül suyundan önce pak olmalıdır.

Hüküm ۳۹: Tertibi gusül, irtimasi gusülden ihtiyata daha uygun ve daha üstündür.

Hüküm ۴۰: Umumi yerlerde içmek için vakıf edilen sulardan Abdest almak için izinli olduğu anlaşılmadan gusül ve abdest almak caiz değildir.

Cenabet Guslünün Hükümleri

Hüküm ۴۱: İdrar ile istibra yapmak, guslün şartlarından değildir. Ancak istibra yapmadan gusül alınırsa ve gusülden sonra meniye benzer bir ıslaklık gelirse, meni hükmündedir. Yeniden gusül almalıdır. Bu yapılmayan istibranın idrar sonrası yapılan olsun ister olmasın fark etmez. Yalnız idrar sonrası yapılan istibradan sonra veya başka bir yolla idrar mahallinde meninin kalmadığına kanaat getirirse, bu durumda guslünü yenilemesine gerek yoktur.

Hüküm ۴۲: Cenabet guslü tüm abdest gerektiren şeyler için yeterli gelir, aynı şekilde tüm farz gusüller abdest için de yeterlidir. Orta istihaze guslü abdest için yeterli değildir.

Aynı şekilde delilleriyle sabit olan Cuma guslü gibi her türlü sünnet guslü de abdest için yeterlidir. Delille sabit olmayan gusüllerde, ya o guslün sabit olduğunda şek edilir veya ihtiyat gereği alınır, vacip ihtiyat gereği gusle ilaveten abdest de alınmalıdır. Her ne kadar guslün niyeti sünnet olsa da.

Hüküm ٤٣: Kişi gusül esnasında abdesti bozan şeylerden birisini yaşarsa, guslünü tamamlayıp abdest de almalıdır. Veya o guslü terk edip yeniden gusül almalı, bu durumda abdest almasına gerek kalmaz. Müntahap ihtiyat gereği guslünü tamamlayıp abdest de almalıdır.

Hüküm ٤٤: Gusül alırken azalardan birisini yıkadıktan sonra doğru olup olmadığına şek ederse, bu şekki dikkate almamalıdır. Bu şek diğer uzvun yıkamasına başladıktan sonra veya başlamadan olması hükmü değiştirmez.

KAN ÇEŞİTLERİ VE HÜKÜMLERİ

Kadınların gördükleri kan, kaç çeşittir ve her birerinin ayrı hükümleri vardır.

١- Hayız kanı: Aylık adet olarak bilinir, rahimde ayda bir ağzı açılan bir yumurtalıktır, erkeğin spermiyle döllenmezse, dışarı atılır ve onunla birlikte o yumurtayı beslemek için toplanan besinleri de dışarı atmasıdır.

٢- Bakirelik kanı: Bakirelik perdesinin yırtılmasıyla dışarı akan kandır.

٣- Doğumdan dolayı gelen kandır.

٤- Bedende oluşan yara ve çıbanlardan oluşan kandır.

٥- İstihaze kanı: Rahim hastalıklarından kaynaklanan sebepten çıkan kandır. Yukarıda saydıklarımız cinsten kan sayılmamıştır.

İkinci kısımda zikredilen bakirelik kanı ve dördüncü kısımda zikredilen yara ve çıban kanları gusül gerektirmez. Yalnız kana bulaşan yerlerin suyla temizlenmesi gerekir; diğer üç kanda ise büyük hades diye adlandırılır, gusül gerektirmektedir.

HAYIZ KANI (AYLIK ADET)

Gusül gerektiren hayız kanı, ergenlik çağına giren bayanlar o kan görmektedirler, genelde de her ay bu kan görülür. Bu kan bayanın ön cinsel aletinden gelmesi durumundadır, hayız kanı rahimden vajinaya dökülür ama dışarı çıkmazsa, hayız hükmüne girmez. Ama vajinadan dışarı çıkarsa, her ne kadar az bir miktarda pamuk ve benzeri şeyler aracılığıyla dışarı çıksa da hayız hükmündedir. Aynı şekilde çıktıktan sonra kan kesilir içerde kalırsa, yine hayız hükmündedir.

Hayız kanını diğer kanlardan ayıran bazı özellikleri vardır. Hayız kanı genelde, kırmızı veya siyah renğinde, sıcak basınçlı ve yakıcı olarak çıkar. İstihaze kanının aksine, istihaze kanı sarı renkte olur. Bayan Hayız kanı özelliklerinde bir kan gördüğünde, onu hayız olarak saymalıdır. (Elbette ileride zikredeceğimiz tüm şartlara uygun olursa)

Adet gören bir bayan namaz ve orucu terk etmelidir ve en az üç gün adet hali devam etmelidir. Bu üç gün boyunca tüm özellikleri taşırsa hayız hükmündedir, üç gün boyunca yukarıda zikir ettiğimiz özellikleri taşımazsa, örneğin kanın rengi koyuluktan sarıya dönerse, bu durumda o bayan adet döneminde değil istihaze kanı görüyor, kılmadığı namaz ve tutmadığı oruçların kazasını yapması lazım.

Adet Dönemini Tayin Etmek

Bir kız çocuğu kameri yıla göre dokuz yaşını tamamlamadan gördüğü her kan, her ne kadar yaşı doldurmaya çok az bir zaman dahi olsa, adet kanı sayılmaz. Evet bazen kız çocuğunun bu adet kanını görmesi onun

dokuz yaşını doldurduğunu gösterirse, genelde kız çocukları dokuz yaşını bitirdikten sonra adet kanı görüyorlar, (bu durumda adet hükmüne girer)

Aynı şekilde bir kadın menopoza yaşına girer ve kan görürse, adet kanı sayılmaz. Ancak bir kadın menopoza yaşına girip girmediğinde, yaşının doğru hesaplanıp hesaplanmadığında şüphe ederse, bu durumda görmüş olduğu kanı adet kanı olarak saymalıdır.

Menopoz yaşı için özel bir yaş bulunmamaktadır. Menopoz yaşı farklı sebeplerden dolayı değişebilir, örneğin kadının yaşadığı bölge; sıcak veya soğuk veya normal bir iklim, doğurt kanlığı, çocuk sayısı, bu durumlarda değişir. Ancak menopoz yaşının ortalaması elli ile altmış yaş arasında değişir. Seyit ve seyyit olmayan kadınlar arasında fark yoktur.

Menopoz yaşını psikolojik ve fiziksel durumlardan da anlaşılabılır, bayan menopoz yaşına ulaşmış olduğundan emin olmadıkça, altmış yaşına ulaşmadan normal adet günlerinde kan görürse, onu adet olarak saymalıdır, altmış yaşından sonra görürse adetten sayılmaz.

Hüküm ۴۰: Genelde hamile olan kadın aylık adet görmez; sebebi yukarıda saydığımız sebeplerin olmamasıdır. Çok nadir olarak hamile kadın da aylık adet görebilir, bu adet isterse hamile olduğu anlaşılmadan olsun veya anlaşıldıktan sonra. Buna göre hamile bir kadın adet görür ve bu kanın adet olduğuna emin olursa, görmüş olduğu kan adet kanıdır ve adet hükümlerine göre amel etmelidir. Ama bu kanın adet kanı olduğuna emin olmazsa, bu kan adet döneminde olur veya adet dönemine yakın günlerde olursa ve adet özelliklerini taşırsa, adet olarak saymalıdır. Adet günlerinde olmaz ve adet özelliklerini

taşımazsa, onu istihaze kanı olarak saymalıdır.

Görmüş olduğu kan kadının adet döneminde olur ancak hayız özelliklerini taşımazsa veya hayız özelliklerini taşır adet döneminde olmazsa, bu kadın ihtiyat etmelidir, yani adet döneminde terk edilmesi gereken amelleri terk etmeli, istihaze durumunda yapılması gereken amelleri de yapmalıdır.

Adet (Hayız) Döneminin Gün Sayısı

Kadından gelen adet kanı en az üç gün olmalıdır. Buradaki günden maksat şafağın atmasıyla gün batması arasındır. Buna göre kan geceleyin gelirse, o gece şafak atmadıkça üç günden sayılmaz. Bu gece ilk gece olarak adlandırılır. Hayız kanı sayılması için kanın vajinada bulunmasıdır; daha önce zikir ettiğimiz gibi bu kan ilk defa gelmesi şartıyla. Ortada kalan işi gece üç günden sayılmaktadır. Bu müddet içerisinde kan kesilmemelidir. Kadınlar arasında normal olan kısa bir müddet hariç. Bu kanın üç günün bazı vakitlerinde olması yeterli değildir, bu üç gün içerisinde günün bazı bölümlerinde kan görülürse, üç adet günü sayılır. Buna göre eğer kadın ilk günü öğlen vaktinde bu kanı görürse dördüncü günün öğlen vaktine kadar görmelidir.

Adet kanının en fazla gün sayısı on gündür. On günden fazla olursa, artan günler adetten sayılmaz. İki adet kanı arasında pak kalma müddeti en az on gündür. Ama bir adet içerisinde iki kan arasında görüle bilecek temizlik on günden az olabilir.

Kısaca Adetin Genel Şartları

Bu şartlar dört tanedir:

۱- Kadın kameri yıldan dokuz yaşını tamamlaması altmış yaşını da geçmemesi gerekir.

۲- Adet kanı üç gün sürmelidir.

۳- Adet kanı on günü geçmemelidir.

۴- İki adet arasında temiz kalmak on günden az olmamalıdır.

Adet Görme Hükümleri

Kadınların adet görmeleri değişik şekillerdedir. Bazıları belli gün sayısında örneğin altı gün adet görürler, sayısı belli ama vakti düzenli değildir. Bu kısım kadınlara (sayısal adetli) ismi verilir. Bazılarında ise vakit sabittir, örneğin her ayın beşinde adet kanı görüyor ancak gün sayısı sabit değildir. Bu tür kadınlara (vakit adetli) ismi verilir. Bazı kadınlar hem vakit ve hem de sayıda sabit günleri vardır. Bu kadınlara (vakit ve sayı adetli) olan kadınlar ismi verilir. Adet gören her kadın, yukarıda açıkladığımız adet kısımlarından hangisine sahip olduğunu iki defa peş peşe adet görmesiyle tespit edebilir. Buna göre her iki adetin sayı ve vakit olarak bir olursa, o kadın (vakit ve sayı adetine) sahiptir. Bu peş peşe yaşadığı adette, vakitleri bir olur gün sayıları farklı olursa, (vakit adetli) sahibi olur, gün sayısında bir olur vakit açısından farklı olursa, (sayı adetine) sahip olur.

Hüküm ۴۶: Vakit adetine sahip olan bir kadın, sayı adetine sahip olup olmasa da adet vaktinde kan görür görmez veya adet vaktinden bir gün önce ve bir gün veya iki gün sonra, yani halk arasında geciktirme veya önceleme denilmeyecek şekilde, adetten saymalıdır, bu görmüş

olduğu kan aylık gördüğü kan miktarında olduğu anlaşılırsa. Her ne kadar haiz özelliğini taşımasa da. Bu durumda ki bir kadın ibadetleri terk edip, adet gören kadına ait tüm hükümleri uygulamalıdır. Ancak görmüş olduğu kanın adet kanı olmadığı anlaşılırsa, örneğin üç gün dolmadan kesilirse, kılmadığı namazlarını kaza etmelidir.

Hüküm ٤٧: Vakit adetine sahip olmayan bir kadın, sayı adetine sahip olsa veya hiçbir vakit ve sayı adetine sahip olmasa da (ilk adet gören kadın gibi), koyu kırmızı, yakıcı ve basınçlı gelmesi gibi hayız kanı özelliklerine sahip olursa, hayız kanı hükmündedir. Bu kan hayız kanı özelliklerini taşımazsa, üç günden fazla devam etmesi durumunda haiz hükmüne girer. İlk üç günde ihtiyatı terk etmemelidir. Yani haizin terk etmesi gereken amelleri terk edip müstehazenin yapması gereken amelleri yapmalıdır. Her hâlükârda o kan üç gün dolmadan kesilirse, adet kanı değildir.

Hüküm ٤٨: Vakit adeti olan bir kadın, vaktinden önce veya sonra on günden fazla arayla olur, tüm hayız kanı özelliklerini taşır, daha önce görmüş olduğu kanın adet kanı olduğuna emin olursa, hayız hükmündedir. Bunun aksi durumunda istihaze hükmünü taşır. İhtiyat gereği haiz ve istihaze hükümlerini birlikte uygulamalıdır.

Bir Ayda İki Kan Arasında Geçen Pak Hali

Adet döneminde görülen her kan, her ne kadar hayız kanı özelliklerini taşımasa da hayız kanı sayılır. Adet dönemi dışında görülen kan, hayız özelliklerini taşımaz hatta adet dışında genel olarak (hayız özelliklerini taşısa veya taşımasa da) istihaze kanı olarak sayılır. Bu kadının adetinin vaktinde olduğuna emin olduğu taktirdedir, her ne kadar

örfe göre birkaç gün erken veya geç olsa da ama adetinin belli bir vakitte olduğuna inanmaz ve görmüş olduğu kanın ay içerisinde gördüğü adetten olduğunu anlarsa, görmüş olduğu kan adet kanıdır, her ne kadar adet özelliğini taşımasa da. Bu iki durum dışında kanın özelliklerine göre amel etmelidir. (Adet özelliklerini taşırsa, adet hükümlerine göre amel etmelidir. İstihaze özelliğini taşırsa, istihaze hükmüne göre amel etmelidir).

Hüküm ٤٩: Bayan üç gün kanama görür ve üç gün sonra bu kan kesilirse, daha sonra tekrar üç gün veya daha fazla kan görürse, kan gördüğü günler ve aradaki kesilen günlerin tamamı on günü geçmez, her iki kan adet döneminde olursa, adet kanı özelliğini taşırsa, arada kesilen günlerle birlikte her iki kanın tamamı tek adet hükmüne girer. Ama toplamı on günü geçer, iki adet dönemi arasında en az zaman vakti geçmez, bu görmüş olduğu kanlardan birincisi adet dönemine denk gelir ikincisi adet dönemi dışına denk gelirse, adet dönemine gelen hayız hükmündedir, adet dışında olan her ne kadar adet özelliklerini taşısa da istihaze hükmündedir. O bayanın belli bir adet dönemine sahip olmaz, Görülen her iki kanın adet dışında olursa; bu durumda adet özelliklerini taşıyan kan adet olarak sayılır, adet özelliklerini taşımayan kan ise, istihaze kanı olarak saymalıdır. Bir şartla ki, bayan o kanın adet dönemi veya ona yakın bir zamanda geldiğine bilgi ve kanaat sahibi olmaması halindedir, kanaat sahibi olursa, adet olarak saymalıdır.

Hüküm ٥٠: Her iki kan adet özeliği taşır veya taşımaz, bayan adetinin ileride gerçekleşeceğini biliyor ise, görmüş olduğu bu kanlar istihaze kanıdır, ancak görmüş olduğu birinci kanın adet döneminde olduğunu bilirse, adet olarak saymalı, ikinci kan hakkında da ihtiyat etmelidir. Bunu hiç

birisine bilgi sahibi değilse, kanın özelliklerine göre amel etmelidir. Her iki kan adet özelliklerine sahip olursa, her iki kanın on günü geçmemek kaydıyla adet sayılmalı, her ikisi adet kanı özelliği taşıması halinde istihaze hükmündedir. Adet ve istihaze hükümlerine birlikte amel etmesi daha uygundur.

Hüküm ٥١: İki kan arasında en az temiz olma gün sayısı veya fazlası geçer, her ikisi de adet döneminde veya adet döneminin bazı günlerinde olur ve adet kanı özelliklerini taşırsa, bu iki kanın her bireri ayrı bir adet sayılmalıdır. Aksi halde istihaze hükmündedir.

İstibra ve İstizhar

Hayız durumunu anlamak için araştırma:

İstibra: Rahimin kandan temizlendiğini araştırmak.

İstizhar: Kanın görülmesiyle Namaz ve oruç gibi ibadetlerin terk edilmesini gerektiren Adetin durumunu, adet olup olmadığını araştırmaktır. Bu şartların oluşması adet özelliklerini taşımakla olabilir.

Adet kanı on gün dolmadan kesilir, ancak halen rahimde bu kandan henüz kaldığı ihtimalini taşırsa, rahimde kan kalıp kalmadığını anlamak için pamuk türü bir şeyi vajinasına dahil ederek istibra etmelidir, pamuk kana bulaşmışsa, adeti devam etmektedir, temiz gelirse gusül alıp temiz bayanın yapması gereken amelleri yapmalıdır. Bu durumda kadının istizhar (tezahür) etmesine gerek yoktur. Her ne kadar bir daha kan görebileceğine ihtimal verse de. Ama adet kanının yeniden geleceğini daha öncede yaşamışsa ve yeniden yaşayacağına emin olursa, bu durumda ihtiyat gereği gusül alıp namazlarını kılmalıdır.

Her iki kanın adet olduğuna kanaat getirmezse. Örneğin her iki kan on günü geçmediği taktirde.

Hüküm ◦۲: Kadın unutkanlık veya gafletten dolayı istibra yapmaz ve gusül alırsa, bu gusül temizlik dönemine denk gelirse, almış olduğu gusül sahihtir. Mazereti olmadan istibra etmez ve gusül alırsa, rahmin temizlenmesine denk gelir, guslün sahih olma şartı olan Allah rızası niyetiyle yaparsa onun guslü sahihtir. Adet gören kadın istibra yapmaya kadir olmazsa, temizlendiğine emin olana kadar on günü geçmemek kaydıyla adetli sayılır. Müstahap ihtiyat gereği temizlendiğine ihtimal verdiğinde gusül almalı, tam kanaate varınca gusül ve oruçlarını yenilemelidir.

Haizin Kısımları

۱- Vakit ve sayısı belli olan adet.

۲- Yalnız vakti belli olan adet.

۳- Sayısı belli olan adet.

۴- Adetin Vakit ve sayısını veya bunlardan birisini unutan kadın.

◦- Acemi; ilk defa adet gören vakit ve sayısı henüz bilinmeyen.

۶- Muztaribe; yani adeti endişeli olan kadın, (birden fazla adet görmüş ama zaman ve sayı açısından belli bir kritere sahip olmamıştır)

Hüküm ◦۳: Acemi (müptedie) bir kadın kan görür, on günden fazla olursa, kanı araştırmalıdır, on günden fazla gelen kan adet kanı özelliğini taşır, başka bir kısmı bu özelliğe sahip olmaz, bazıları siyah bazıları ise kırmızı renkte olur, bazıları kırmızı bazıları ise sarı renginde olursa,

adet özelliği taşıyan kanları adet saymalıdır. Bu günler üç günden az on günden fazla olmamalıdır.

Hüküm ۵۴: Yeni adet gören bir bayan adet kanında olması gereken hiçbir özelliğe sahip olmazsa veya bazı özelliklerini taşır ancak üç günden az on günden fazla olursa, sayı adeti olan kadınların hükmüne göre amel etmelidir.

Hüküm ۵۵: Muztaribe veya belli bir adeti olmayan, on gün dolmadan kanı kesilirse, tüm kan gördüğü günler adet hükmündedir. Ancak on günden fazla kanın geldiğini görürse, altı veya yedi günü adet olarak sayacak kalan günleri istihaze hükmündedir. Kanın devam edip etmediğinde şüphe ederse, yedinci günle on gün arasındaki günlerde ihtiyat etmelidir.

Dikkat:

Yukarıda açıkladığımız hususlarda, muztaribeyle müptedie arasında bir fark vardır; muztaribe, kanın özelliklerine bakarak teşhis etme gücüne sahip olmadığına sayı adetine uymalıdır.

Müptedie (ilk adet olan) kanı teşhis edecek durumda olmazsa, yakınlarının adetine göre hareket etmeli, buda mümkün olmazsa sayı adetine rücu etmelidir.

Hüküm ۵۶: Teşhis koyma gücüne sahip olmayan bir kadın, sayısını bilir vaktini hatırlamaz veya sayısını bilir vaktini hatırlamaz, görmüş olduğu kan üç günden az on günden fazla olmaz, tüm adet kanı özelliğini taşırsa, tamamı adetten sayılır. Gün sayısı onu geçerse, adet olma ihtimali verdiği günleri adet olarak kalan kısmını istihaze saymalıdır. Her ikisinin de adet olma ihtimalini taşırsa az ve

çok arasında her ikisini birleştirerek ihtiyata uygun hareket etmelidir ve bu ihtiyatı on güne kadar devam ettirmelidir.

Adet (Hayız) Hükümleri

Hüküm ٥٧: Taharet şartı olan her amel adetli kadına haramdır. İbadetler: namaz, oruç, tavaf, İtikaf, en güçlü görüşe göre, bu haram olması teşrii anlamındadır hadi zatında değil; zira bu haram şarabın haram oluşu gibi değil ona uymamak ceza gerektirsin, buradaki haramdan maksat meşru olmamasıdır. Cünüp olan kişiye haram olan şeylerin birçoğu adetli kadına da haramdır. Kurana dokunmak, secde ayeti olan sureleri okumak, iki mescitten geçmek, tüm mescitlerde duraklamak. (Bu son hallerde) zati haramlık vardır teşrii değil.

Hüküm ٥٨: Adetli kadının önden cinsel ilişkiye girmesi ilişkiye girenle birlikte haramdır. Bazıları bunu büyük günahlardan saymışlardır. İhtiyatı vacip gereği ilişki denilecek şekilde sünnet yerinin bir kısmını dahi dahil etmek haramdır. Adetli kadına arkadan ilişkide bulunmak ihtiyatı vacip gereği terk edilmelidir.

Hüküm ٥٩: Adet halinde arkadan dahi olsa ilişki gerçekleşen ve hamile olmayan bir kadına talak verilmez, kocası hazır olması veya hazır olma hükmünde olması hükmü değiştirmez.

Hüküm ٦٠: Büyük hadeslerden temiz olma şartı bulunan her amel için hayız guslü almak farzdır. Temiz olmak ve mutlak Allah rızası için de bu gusül alına bilir. Hayız guslü fark etmez tertibi veya irtiması cenabet guslü gibi abdest işin de yeterlidir.

Hüküm ٦١: Adet esnasında tutulmayan Ramazan ayı

orucu veya günü tayin edilmiş nezir oruçlarının kazasını tutmak farzdır. Kılmadığı günlük namaz veya ayet namazlarının kazası yoktur.

İstihaze

İstihaze kanı genelde sarı, soğuk ve sıvı olarak gelir, hayız kanının aksine, yakıcı değildir. Her ne kadar bazen hayız kanı özelliklerini de taşıya bilir. Hayızda aranan şartlar istihaze de aranmaz, binaen aleyh az çok belli bir sınırı yoktur, aynı şekilde iki hayız arasında olması gereken temizlik istihaze de şart değildir. İstihaze, ergenlik çağından önce, ergenlik çağında ve menopozdan sonra da görülebilir.

İstihaze Çeşitleri ve Hükümleri

İstihaze üç çeşittir: Az, orta ve çok.

Az istihaze: Pamuğa bulaşmayacak derecede az olan kandır.

Orta istihaze: Bu durumda kan az kandan fazla olur, pamuğa bulaşır ama ondan dışarı sızmaz.

Çok istihaze: Orta istihazeden daha fazla olur, pamuğu ıslatır ve ondan dışarı akacak şekilde fazla olur.

Hüküm ٦٢: İhtiyatı vacip gereği, bayan namaz için test etmelidir; pamuğu vajinaya yerleştirip fazla beklemeden bir miktar beklemelidir, daha sonra pamuğu çıkarıp bakmalıdır, daha önce zikrettiğimiz hangi özelliğe sahip ise, ona göre amel etmelidir. Bayan bilerek veya bilmeyerek test etmeği terk ederse, yukarıda açıklanan kısımlardan birisine göre amel eder, daha sonra amel ettiği kısım yapması gereken

vacip amele veya daha fazlasına uygun olur, Allah rızası için yaptığını niyet etmiş olursa, yapmış olduğu amel doğrudur, aksi durumunda batıl olmuştur.

Hüküm ٦٣: Az istihazede, farz veya sünnet her namaz için, pamuk değiştirilmeli veya necis olmuşsa, pamuk ve vajina yıkanmalı ve abdest alınmalıdır. Hemen ara vermeden Namazda unutulmuş bölümleri tamamlamak, ihtiyat namazı ve sehiv secdesi için abdest almak vacip değildir.

Hüküm ٦٤: Orta istihazesini olan bir kadın, az istihazede yapması gerekenlere, yani pamuğu değiştirmek, necis olma durumunda vajinanın yıkanması, her namaz için ayrı bir abdest alınmasına ilaveten, her gün bir gusül alması gerekmektedir. Vakti ise istihaze olduktan sonra ilk farz namaz için abdest almadan öncedir. Diğer günlerde, sabah namazından öncedir. Bir kadın, sabah namazından önce orta istihaze olursa, önce gusül alıp daha sonra abdest alıp sabah namazını kılması gerekir. Herhangi bir sebepten sabah namazı için gusül alamayan bir kadın, öğlen ve ikindi namazından önce gusül almalıdır, aynı şekilde akşam ve yatsı namazları için. (Herhangi bir sebepten gusül almadan sabah namazını kılması durumunda) gusül alıp sabah namazını tekrar kılmalıdır.

Bir kadın sabah namazından sonra orta istihazeye düşmesi halinde, öğlen ve ikindi namazları için gusül ve abdest alması gerekmektedir. Öğle namazından sonra orta istihazeye geçerse, ikindi namazı için gusül ve abdest alması gerekmektedir. Bu hükümler ilk gün için geçerlidir. Diğer günler için sabah namazından önce gusül ve abdest almalıdır. Sabah namazı esnasında orta istihazeye düşerse, gusül ve abdestten sonra o namazı yenilemelidir. İstihaze

guslü abdest yerine geçmez. En son gusül olursa, yani bu gusülden sonra herhangi bir kan gelmez veya vajinada herhangi bir kan eseri kalmazsa, bu gusül abdest yerine de geçerli olur.

Hüküm ٦٥: Çok istihaze de orta istihazede açıklanan hükümlere ilave, namazları birleştirerek kılınması durumunda sabah namazı için alınan gusle ilave öğlen ve ikindi için, akşam ve yatsı namazları işin de ayrı iki gusül almalıdır. Çok istihaze sahibi olan bir kadın, bir gusülle günlük ikiden fazla namazı kılması caiz değildir.

Hüküm ٦٦: Bir kadın sabah namazından sonra çok istihazeye geçerse, öğlen ve ikindi namazları için bir akşam ve yatsı namazları için diğer bir gusül alması gerekmektedir. Öğlen ve ikindi namazından sonra çok istihazeye geçerse, akşam ve yatsı namazları iim gusül almalıdır. Öğlen ve ikindi namazları arasında veya akşam ve yatsı namazları arasında çok istihazeye dönerse reca niyetiyle kalan namazlar için gusül alıp ihtiyat gereği abdest almalıdır.

Hüküm ٦٧: İstihaze gören bir kadın, vajinasına pamuk sokarak ve benzeri şeylerle kanın çıkmasına engel olmalıdır. İmkân dahilinde kanın çıkmasına engel olmalıdır, engel olmak mümkün olmaması durumunda, fazla kanın çıkmasında mazurdur. Ama tedbirini almaz namaz esnasında kan çıkarsa namazı batıl olur, namazını tazelemesi gerekir.

Hüküm ٦٨: Çok istihaze kanı gören bir kadının orucunun sahih olması günlük alması gereken gusllere bağlıdır. Hatta ihtiyatı vacip gereği oruca başlamadan önce ki günde akşam ve yatsı namazından sonra alması gereken gusle bağlıdır. Ama diğer gecesi gusül alınması

mustehaptır. Orta istihaze halinde orucun sahih olması vacip ihtiyat gereği sabah guslüne bağlıdır. Orta veya çok istihaze halinde gusülden sonra eşiyile cinsel ilişkiye girmesi caizdir. Aynı şekilde istihaze gören bir kadının, mescide girmesi, secde ayeti olan sureleri okuması, kurana dokunması mutlak durumda caizdir. Bunları vazifesi gereken amelden sonra yapması daha iyidir.

NİFAS (LOHUSALIK DÖNEMİ)

Nifas kanı, doğum esnasında veya doğumdan sonra doğum kanı denilecek şekilde rahimden gelen kandır. Bu kanın asgari bir sınırı yoktur. Azamisi kan görüldükten itibaren on gündür. Örneğin bu kanı doğumun dördüncü günü görmeye başlarsa, on dördüncü günü geçmemelidir. Doğumdan on gün sonra kan görürse, bu kan nifas kanı sayılmaz. Bir kadın doğum esnasında hiç nifas kanı görmezse, hiç nifas olmamıştır. Azami gün sayısı, doğumun bitmesiyle başlar, doğumun başlamasıyla değil. Her ne kadar nifas kanının gelmesiyle nifas hükümleri geçerli olur. İki nifas arasında en az temizlik geçmesi şart değildir.

Hüküm ٦٩: Çocuk düşürme esnasında düşürme alametleri belli olmasa da gelen kan nifas hükmündedir. Nifas gören kadının yapması gereken amelleri yapmalıdır. Nifas kanı gören kadının terk etmesi, istihaze kanı gören kadının yapması gereken amellerde ihtiyat etmesi daha uygundur.

Hüküm ٧٠: Nifas gören kadın üç kısımdır:

١- On günden fazla kan görmeyen kadının görmüş olduğu kan nifas kanıdır.

٢- Kadının doğum sonrası görmüş olduğu kan on günden

fazla olur, adette sayı adetine sahip olursa, bu on günden fazla oluşu kan görmeye başlamakla başlar doğumla değil, daha önce açıkladığımız gibi, bu durumda doğum yapan bu kadının nifas gün sayısı adet gün sayısı kadardır, fazlası istihaze hükmündedir. Bu kadın vacip ihtiyat gereği adetinden fazla olan on güne kadar kısmında, nifas ve istihaze hükümlerine göre amel etmelidir.

۳- On günden fazla nifas kanı görür, adette de hiçbir sayıya sahip değilse, ister bu kadın muztaribe (adeti belli olmayan) olsun isterse mubtedie (ilk defa kan gören) olsun, yakınlarının adet gün sayısını nifas, gerye kalanı ise istihaze olarak sayacaktır. İhtiyatı yine elden koymamalıdır, yani yakınlarının adet sayısı on günden az ise, adet gün sayısı ile on gün arasında nifas ve istihaze hükümlerine göre amel etmelidir.

Hüküm ۷۱: Nifas gören kadın adet gören kadın hükmündedir. Yani adet gören kadın gibi kan adet sayısından fazla olursa, onu araştırmalıdır, kan kesilirse, onu test etmelidir, aynı şekilde nifas esnasında tutmadığı oruçları kaza yapmalıdır, namazı kaza yapmamalıdır, nifas kanı esnasında cinsel ilişkiye girmesi caiz değildir. Bu esnada talak verilirse batıldır. İhtiyatı vacip gereği, adetli kadına farz ve haram olan şeyler nifas gören kadın için de geçerlidir. Aynı şekilde adet gören için müstahap ve mekruh olan şeyler nifas kanı gören için de geçerlidir.

ÖLÜLERİN HÜKÜMLERİ

İhtizar (can verme hali) hükümleri:

Hüküm ۷۲: İhtiyatı vacip gereği can verme esnasında kişi, kıbleye doğru yatırılmalıdır. Sırt üstü, yüzü ve ayaklarının altı kıbleye gelecek şekilde yatırılmalıdır. Eğer imkânı varsa can üstünde olan kişi kendisi kıbleye doğru yatmalıdır. Kıbleye çeviren kişi, can üstünde olan kişinin velisi değilse, bu iş için velisinden izin alması müstahap ihtiyata uygundur. İzin alacak vakit olmazsa, izin almasına gerek yoktur.

CENAZE GUSLÜ

İhtiyatı vacip gereği, cenazeye gusül vermeden önce, bedeninde bulunan necasetler giderilmelidir. Her uzva gusül vermeden önce o uzuvda bulunan necaseti gidermek yeterlidir. Gusülle birlikte necaseti gidermek yeterli değildir.

Hüküm ۷۳: Cenazeye üç gusül verilir:

۱- Sidir karışımlı suyla.

۲- Kafur karışımlı suyla.

۳- Halis ve saf suyla. Cenabet guslünde olduğu gibi bu

üç guslün her bireri tertibi olarak verilmeli, baş boyun, daha sonra sağ ve daha sonra sol tarafa gusül verilmeli, abdest hükümlerinde açıkladığımız gibi bu gusüller niyetle olmalıdır.

Hüküm ٧٤: Gusül veren cenazenin velisi olmaması halinde ölünün velisinden izin alma imkânı dahilinde izin almalıdır. Bu izin almak cenazenin çok gecikmesine, bedeninin kokmasına ve cenazeye saygısızlık olabilecek durumlara düşmemesine sebep olmamalıdır. Ölünün velisi: kadınsa eşi, daha sonra mirastaki ilk sıralamaya göre babası ve evlatları, daha sonra ikinci sırada gelen dedeleri ve kardeşleri, daha sonra üçüncü sırada gelen, amcaları ve dayıları, köle ise velisi, daha sonra garantörü: bir başkasını vekil tayin etmişse, daha sonra vacip ihtiyat gereği şeri hakimdir.

Hüküm ٧٥: Ölünün velisinden izin almak mümkün olmazsa, velinin hazır bulunmadığından veya hazır bulunup izin vermemesinden ve kendisinin gusül vermekten kaçınmasından, bu durumlarda velisi izin vermese de o cenazeye gusül vermek diğerleri için farzdır.

Gusül Şartları

Hüküm ٧٦: Cenazeye gusül veren kişi, niyet etmelidir. Niyette Allah rızası ve ihlas olmalıdır, riyakarlık ve benzeri şeyleri niyete katmamalıdır, guslü gayrimüslim birinin vermesi mecburiyeti doğarsa, ona gusül emrini veren kişi niyet etmelidir.

Hüküm ٧٧: Gusül verilen su, temiz ve mubah olmalıdır, aynı şekilde suya katılan sidir ve kafur mubah olmalıdır.

Hüküm ٧٨: Sidir ve kafura ulaşmak mümkün olmazsa,

güçlü görüş gereği cenazeye saf suyla üç defa gusül verilmelidir. Birinci ve ikinci gusülde sidir ve kafur niyeti edilmelidir. Müstahap ihtiyat gereği buna ilaveten teyemmüm de verilmelidir, bunlardan birisine de ulaşma şansı olmazsa, yine saf suyla onun yerine gusül verilmeli ve teyemmüm de yapılmalıdır.

Hüküm ٧٩: Sidir ve kafur suyu mutlak olmaktan çıkaracak ve muzafa dönüştürecek derecede fazla olmamalıdır. Sidir ve kafur suyu denilmeyecek kadar az da olmamalıdır. Saf su ise sidir veya kafur karışımı olmamalıdır, ama sidirli veya kafurlu su denmeyecek kadar çok az miktarda olursa, sakıncası yoktur. Su sidirle karışır, sidir suyu denecek duruma gelirse, bu sidirin kuru veya yaş olması fark etmez.

Hüküm ٨٠: Gusül vermek için su bulunmaz veya suyla gusül verme durumunda cenazenin bedeni az da olsa bozulursa, vacip ihtiyat gereği o cenazeye üç defa teyemmüm verilmeli ve niyette "ma fi zimme" veya "reca" niyeti yapılmalıdır. İhtiyatı vacip gereği, teyemmümde aynen gusülde olduğu gibi önce sidir suyundan taraf, ikincide kafur suyu yerine üçüncü teyemmümde ise saf su yerine teyemmüm verildiği niyeti yapılmalıdır. Teyemmüm, imkân dahilinde bir defa meyyitin eliyle yapılmalı, bir defa da teyemmüm veren kişi tarafından yapılmalıdır. Her ikisini yapılmalıdır.

Hüküm ٨١: Gusül yerine teyemmüm verilmesi durumunda beklenilse gusül vere bilinecek ihtimali olursa bir miktar beklenmelidir, böyle bir ihtimal yoksa beklemek gerekmez, teyemmüm verilir. Buna rağmen defnedilmeden gusül verme imkânı doğarsa, cenazeye gusül verilmelidir. Aynı şekilde cenaze mezara konulduktan sonra gusül verme durumu olursa, yine gusül verilmelidir. Defin edildikten

sonra gusül imkânı doğarsa, bu durumda gusül vermek farz değildir. Bu hüküm sidir ve kafura ulaşamama durumu içinde geçerlidir.

Hüküm ٨٢: Ölenin bedeni gusülden sonra veya gusül esnasında, dışarıdan veya meyyitin kendisinden bulaşan bir şeyle necis olursa, her ne kadar mezara koyduktan sonra olursa, onu temizlemek farzdır. Daha önceki hükümde açıkladığımız gibi. Bu necis gusül esnasında gelirse, müstahap ihtiyat gereği bu guslü tamamlayıp yeniden gusül verilmesidir.

Hüküm ٨٣: Ölüden idrar veya meni gelirse, guslü yenilemeye gerek yoktur, hatta definden önce olsa da ancak o necaset temizlenmelidir. Gusül esnasında necis gelirse, müstahap ihtiyat gereği guslü yenilemeleridir, ondan daha fazla ihtiyat olan o guslü tamamlayıp yeniden gusül verilmesidir.

Cenaze Guslü Veren Kişide Aranılan Şartlar

Hüküm ٨٤: Gusül veren kişi, meyyitin cinsinden olmalıdır. Kadının erkeğe, erkeğin de kadına gusül vermesi caiz değildir.

Birkaç durum bundan müstesnadır:

١- Meyyit altı yaş altı çocuk olması durumunda.

٢- Karı koca birbirine cenaze guslü vere bilirler.

٣- Soy veya süt kardeşliğinden dolayı birbirlerine mahrem olan kişiler.

Hüküm ٨٥: Bilerek veya bilmeyerek bir cenaze gusül verilmeden defnedilirse, gusül vermek için o meyyiti mezardan çıkarmak caiz hatta vaciptir. Bu cenazeye

saygısızlık sayılmayacak hayatta kalanlara bir zarar vermeyecek olursa, aynı şekilde guslün bazı bölümleri yapılmadığı veya yanlış yapıldığı anlaşılırsa, cenaze çıkarılmalıdır.

Hüküm ٨٦: Üzerinde cenabet ve hayız guslü gibi farz gusüllerde biri olan bir kişi vefat ederse, yalnız cenaze guslü verilmesi farzdır.

Kefen Hükümleri

Cenazeyi üç parçayla kefenlenmesi yeterlidir:

١- Peştamal, göbekte diz kapağına kadar kısmı kapatmalıdır.

٢- Gömlek, omuzdan bacak ortalarını kapatmalıdır.

٣- Çarşaf, tüm bedeni kapatmalıdır.

Hüküm ٨٧: İhtiyatı vacip gereği bu parçalardan her bireri altındakini kapatmalıdır, bedeni gösterecek kadar ince olmamalıdır. Her ne kadar tamamı bedeni kapatmayı gerçekleştirse de.

Hüküm ٨٨: Kefen meyyitten gelen veya dışarıdan değen bir şeyle necis olursa, kabre konulduktan sonra da olsa, o necis giderilmelidir. Necisin giderilmesi ister yıkayarak isterse de necis yeri kesip atarak olsun, kesme durumunda meyyitin bedeni görünmeyecek şekilde az olması durumundadır. Temizleme imkânı olmazsa, imkân dahilinde kefen yenilenmelidir. Bu yenilenme mezarı aşmayı gerektirmezse, mezarı açmayı gerektirirse, kefen yıkamak gerekir.

Hunut Hükümleri

Meyyitin yedi secde azasına kafur sürmek farzdır.

Alın, iki el ayaları, iki diz kapakları ve ayak baş parmaklarının ucu. Hunut denilecek kadar sürülmesi yeterlidir.

Hüküm ٨٩: Hunut, gusül veya teyemmümden sonra, kefenlemekten önce veya kefen esnasında olur. Kefenden sonra yapılmasının caiz olabileceği söylenmiştir.

CENAZE NAMAZI HÜKÜMLERİ

Meyyite cenaze namazı kılmak her Müslüman için vacibi kifayedir. Erkek olsun, kadın olsun, mümin olsun muhalif olsun, adil olsun veya günahkâr olsun fark etmez. Altı yaş ve üstü olmayan Müslüman çocuklara cenaze namazı farz değildir. Altı yaş altı ve canlı olarak dünyaya gelen Müslüman çocuğa cenaze namazı kılmak sünnettir.

Hüküm ٩٠: Cenaze namazı, gusül ve kefenden sonra kılınır. Gusül ve kefenden önce namaz kılmak yeterli değildir. Gusül vermek ve kefenlemek mümkün olmaması cenaze namazını kaldırmaz, defnetme imkânı olmadığında da namazı kaldırmaz.

Hüküm ٩١: Cenazeye namaz kılmaya en yetkili kişi, miras bakımından ona en yakın olan kişidir. Onu namaz kılmasına engel olmaya hiç kimsenin hakkı yoktur. O isterse kendisi cenazeye namaz kılar, isterse başkasını cenaze namazı için tayin edebilir, ihtiyati vacip gereği cenaze namazının sahih ve doğru olmasının şartı onun iznine bağlıdır. Elbette izin alma imkânı olursa.

Hüküm ٩٢: İhtiyati vacip gereği cenaze namazı aşağıdaki şekilde kılınmalıdır:

Niyet ettikten sonra tekbir getirerek kelimeyi şehadeti okumalıdır, ikinci tekbirden sonra Hz. Muhammed'e (s.a.a) salavat göndermeli, üçüncü tekbiri getirip müminlere dua etmelidir, dördüncü tekbiri getirerek meyyite dua etmelidir, beşinci tekbiri getirerek namazı bitirmelidir. Cenaze namazında, kıraat, rükû, secde ve selam bulunmamaktadır.

Hüküm ۹۳: Cenaze namazının farzları:

۱-Niyet.

۲- Cenazenin hazır olması; gıyabi cenaze namazı caiz değildir.

۳- Namaz kılan kibleye doğru durmalıdır.

۴- Meyyitin başı namaz kılanın sağına ayakları ise soluna gelmelidir.

۵- Müstahap ihtiyat gereği meyyit sırt üstü yatırılmalıdır.

۶- Meyyit namaz kılanla kible yönünde olmalıdır.

۷- Namaz kılan meyyite paralel durmalıdır, cemaatle kılınması halinde imam hariç diğerlerinin meyyite paralel olması gerekmez.

۸- Namaz kılan meyyite yakın olmadığı denilecek kadar uzak durmamalıdır. Cemaat halinde saflar birbirine bağlı olması durumu hariç.

۹- Namaz kılanla meyyit arasında duvar ve perde gibi bir engel olmamalıdır. Tabut ve benzeri şeylerin sakıncası yoktur.

۱۰- Namaz kılan ayakta namaz kılmalıdır. Ayakta duracak imkânı olmasına rağmen Oturarak kılması doğru değildir.

۱۱-Cenaze namazında tekbirler ve dualar peş peşe olmalıdır.

١٢- Cenaze namazı, gusül, hanut ve kefenledikten sonra olmalıdır. Bunlardan birisinin yapılması mümkün olmazsa namaz sakit olmaz. Ve yine namaz definden önce kılınmalıdır.

١٣- Namaz esnasında meyyitin avret mahalli kapalı olmalıdır.

١٤- Vacip ihtiyat gereği cenaze namazı kılınan yer mubah olmalıdır.

١٥- Cenaze namazı kılmak için meyyitin velisinin izni şarttır. Ölen kendisi bir kişinin namazını kılmasını vasiyet ederse, velisi izin vermese de izin almaksızın ona namaz kılabilir.

DEFİN HÜKÜMLERİ

Müslüman ve Müslüman olan bir ölüğü toprağa gömmek her kese farzdır. Defin, yani cenazeyi yırtıcı hayvanlardan korunacak, kokusu insanları rahatsız etmeyecek şekilde toprağa gömülmesine denir. Onu bir bina veya tabuta bırakmak yırtıcı hayvanlardan korur ve kokusunun başkalarını rahatsız etmesine engel olsa da yeterli değildir.

Hüküm ٩٤: Cenazeyi mezara sağ tarafına ve kibleye doğru mezara konulmalıdır. Namazda farz olduğu miktarda kibleye doğru olmalıdır.

Hüküm ٩٥: Müslüman birisini ona saygısızlık sayılacak çöplük ve atık kuyuları gibi bir yere defnedilmesi caiz değildir. Aynı şekilde gasp edilmiş bir yere veya medrese, mescit ve hüseyniyeler ve kervan saraylar gibi defin dışında bir amaç için vakıf edilmiş bir yere gömülmesi caiz değildir. Her ne kadar kervansaray yetkilileri izin verseler de.

Hüküm ٩٦: Cenazeyi, henüz çürümemiş ve toprak haline gelmemiş başka birisine ait mezara gömmek doğru değildir. Ama mezar açılmış ve cenaze oradan başka yere aktarılmışsa, bu durumda en güçlü görüşe göre oraya defin etmek caiz olur. Bir şartla, bu mezar yeri başkasının mülkü olmazsa.

Hüküm ٩٧: Bazı bölgelerde geleneksel olan toplu mezar şeklinde hazırlanmaktadır, bu durum caizdir, bir şartla ki, bu toplu mezar yer altında olmalı ve bu mezarın üst kısmı zemin veya zeminden aşağı seviyede olmalıdır.

Hüküm ٩٨: Cenazeyi bir şehirden başka bir şehire götürmek mekruhtur. Ancak kutsal topraklara götürülmesi mekruh değildir. Tam aksine başka yerde gömülmeden Necef ve Kerbela gibi yerlere götürülmesi müstahaptır. Bazı rivayetlerde şöyle nakledilir: necefin özelliklerinden birisi oraya defnedilen için kabir azabı nekir ve münkerin sorgulaması yoktur.

Hüküm ٩٩: Defnedilen bir cenazeyi kutsal topraklara veya başka bir yere götürmek için açılması caiz değildir. Her ne kadar ölüye saygısızlık sayılmaz ve velisinin izni olsa da. Vasiyeti olması durumunda veya sel gibi sebeplerden mezarından çıkmış cenazeleri aynı yere gömmek gerekmez, başka yere intikal edilebilir. Elbette ölüye saygısızlık olmayacak ise.

Hüküm ١٠٠: Ölünün bazı azaları bulunur ve sineside o azalar arasında olursa, ona gusül verip hanutlayıp kefenleyerek namaz kılıp toprağa defin edilmelidir. Aynı şekilde yalnız ölenin sinesi olur, baş, ayak ve kolları olmasa da ona cenaze denilecek durumda olursa, her ne kadar tüm kemikleri etsiz halde olursa veya kemiklerinin bir kısmı olur ve göğüs kemikleri de olursa, ihtiyatı vacip gereği aynı

hükümdedir. Yalnız göğüs kısmının olması durumunda kefenlerken peştamal ve gömlek yeterli gelir, çarşafı da ona eklemek lazım, bu çarşafa yer olursa.

Hüküm ١٠١: Göğüs dışında bir kemik bulunursa, ister etsiz olur isterse etli bir halde, gusül verip bir parçaya sararak defin edilmelidir. Namazı yoktur. Hunut için yapılacak bir aza varsa ihtiyat gereği hunut yapılır, o parçada kemik olmazsa, onu bir parçaya sarıp ve gömmek gerekir.

Hüküm ١٠٢: Düşük çocuk, dört ayı doldurması durumunda, gusül, hunut ve kefenlenmesi gerekir. Namazı yoktur. Dört aydan az olur, ama tüm azaları tamamlanmış olursa, vacip ihtiyat gereği bir parçaya sararak defin edilmelidir. Canlanmış olursa, ihtiyat gereği dört aylık çocuğun hükümündedir. Düşük et ve kemiğe bürünmeden kan parçası halinde olursa, ona bir şey yapmak vacip değildir.

ÖLÜYE DOKUNMA GUSLÜ

Beden soğuduktan sonra ve cenaze guslü tamamlanmadıktan önce ölüye dokunulması durumunda, dokunanın boynuna gusül gelir, o ölü ister Müslüman olsun isterse gayri Müslim fark etmez, her ne kadar dört ayını doldurmasa da canlanmış düşük bebeğe dokunmak ihtiyat gereği gusül gerektirmektedir.

Hüküm ١٠٣: Dokunan ve dokunulan dıştan dokunur veya içten, canlı veya cansız azalara dokunur fark etmez, hatta dokunulan mutlak surette saç, tüy olsa da cenazeye dokunanın bedeninde ki herhangi bir tüy olursa dokunma denilecek durumda olduğu halde ölüye dokunma guslü almalıdır. Bu dokunma fark etmez, akıllı olur, zihinsel

engelli olur, küçük veya büyük, kadın veya erkek, dokunmak bilerek olsun bilmeyerek hüküm aynıdır.

Hüküm ١٠٤: Ölenin bedeni soğumadan ona dokunulursa, ölüye dokunma guslü ona farz olmaz. Ancak ıslak bir şekilde dokunulursa dokunduğu yer necis olur.

Hüküm ١٠٥: Ölüye dokunmak büyük hadeslerden değildir. Hüküm açısından küçük hades gibidir, ancak hadesi ekber gibi namaz ve benzeri şeyler için gusül almalıdır. Abdest yerine de geçer. Her ne kadar müstahap ihtiyat gereği gusülle birlikte abdest de alınmalıdır. Ölüye dokunan kişi gusül almadan mescide girebilir, mescitte oturabilir, vacip secdesi olan sureleri okuya bilir, yani abdesti olmayanın yapa bileceği her şeyi yapa bilir. Büyük hadeslerde engel olan şeyleri değil. Evet abdestsiz olanlara haram olan şeyler bu kişiye de haram olur. Kuran yazısına dokunmak gibi, taharet şartı olan her şey, evet taharet gerektiren her amel gusül almadıkça yapması caiz değildir.

Hüküm ١٠٦: Ölüden ayrılan bir parçaya dokunulursa, ölüye dokunma guslü ona farz olur. Hatta sağ insandan ayrılan bir parçaya da dokunulursa, ihtiyat gereği gusül alınmalıdır. Bir şartla o ayrılan parçada hem et hem de kemik olması durumundadır. Bunlardan birisi olmazsa, ister ölüden isterse dirinden olsun gusül farz gerektirmez.

Hüküm ١٠٧: Ölüye dokunma guslü diğer gusüller gibidir.

TEYEMMÜM

Teyemmümü gerektiren iki ana başlık vardır:

١- Abdest veya gusül için yeterli suyun veya uygun bir suyun bulunmaması, bu üç durumda yaşanabilir:

a) Kişi ne evinde ve nede ulaşabileceği bir yerde su bulamazsa.

b) Su var ancak ulaşabileceği bir durumda değildir.

c) Su bulunur ancak başka birisine ait bir yerde ücretsiz kullanılmasına izin vermez, ücreti de çok yüksek tutar mükellefi zor durumda bırakır. Veya o suya ulaşmak başka haram olan şeyleri yapmak durumunda bırakır.

Hüküm ١٠٨: Mükellefin suyu araması için belli bir mesafe alanı sınırı yoktur. Su aramada ki kıstas mükellefi zora, sıkıntı ve zarara veya bedensel tehlikeye atmamalıdır.

Hüküm ١٠٩: Mükellef su aramaya çıkmaz veya su yok diye tembellik yapar, teyemmüm alır onun su olmadığına tahmini doğru çıkarsa, almış olduğu teyemmüm sahihtir.

Hüküm ١١٠: Kişi belirlenen sınırın dışında su olduğuna inanırsa, uzak olsa da oraya gitmelidir. Oraya gitmesi onun için çok zor olur veya büyük bir sıkıntıya sokacağını anlarsa, gitmesi gerekmez.

Hüküm ١١١: Vakit dar olursa, su aramaya çıkması farz olmaktan çıkar. Aynı şekilde kişi malından veya canından hırsızlar ve yırtıcı hayvanlar gibi şeylerden endişe ederse, su arama vazifesi ortadan kalkmış olur. Aynı şekilde su aramanın tahammül edilemeyecek zorluk ve sıkıntılar doğurması durumunda.

Hüküm ١١٢: Kişi su aramaya çıkar ve su bulamaz, teyemmüm eder namazını kılar daha sonra aradığı alanda suyun olduğunu anlarsa, vakti varsa namazını tazelemelidir. Vakit geçtikten sonra anlarsa, kılmış olduğu namazı kaza etmesine gerek yoktur.

٢- Teyemmümü gerektiren ikinci husus: kişinin suyu vardır ancak suyu kullanma durumu yoktur. Bu durum birkaç yerde yaşanabilir:

a) Suyu kullanmak zararlı olur, kullanırsa hastalanır veya hastalığı şiddetlenir veya uzar veya suyu kullanması canına veya vücuduna zarar verirse. Göz hastalığı bu hastalıklardan birisidir.

b) Kendisinin susuzluğu veya canını korumakla mükellef olduğu kişinin susuz kalmasından veya kişinin korumakla mükellef olduğu bir hayvanın susuzluğundan endişe duyarsa.

c) Kişinin bedeni veya elbisesi necis olur ve su ancak onu temizlemeye veya abdeste yetecek kadar olursa.

d) Vaktin darlığından kişi abdest alıp namaz kılmak isterse namazı kazaya kalacak, bu durumda namazı kazaya bırakmamak için teyemmüm alıp namazını vakit geçmeden kılmalıdır.

e) Kişi daha önemli başka bir farzı yerine getirmek bu farz suyun haricinde başka bir şeyle getirilmeyecek durumda olması, mescitten necisi gidermek gibi.

Hüküm ١١٣: Mükellef bilerek şeri hükme muhalif hareket ederse, şiddetli soğukta alınan abdest gibi abdest çok zahmetli olduğu halde abdest alırsa, onun abdesti sahihtir. Ancak abdestin haram olduğu yerde abdest alırsa, abdesti batıl olur. Abdestin mükellefe zararı tehlikeli olursa, mükellefin kendini bu tehlikeye atması haramdır, kendini bu tehlikeye atmamalıdır.

TEYEMMÜM YAPILMASI SAHİH OLAN ŞEYLER

Güçlü görüşe göre, yerden sayılan her şeye teyemmüm edilebilir. İster toprak ister kum ister yığın ister çakıl isterse taş olsun. Alçı toprağı ve yakılmadan ve kalın toz yeryüzünden sayılır. Teyemmüm yaparken alçı ve kalın tozdan ele bulaşma şartı yoktur. Müstahap ihtiyat gereğı teyemmümün yalnız toprağı yapılmasıdır.

Hüküm ١١٤: Yer yüzünden sayılmayan şeylere teyemmüm etmek caiz değildir. Her ne kadar onun aslı yeryüzünde olsa da kül, bitkiler, madenler, altın gümüş ve yerden sayılmayan benzerleri. Aynı şekilde değerli taşlara, akik, firuze ve tüm madenler, tuz ve petrolden elde edilen madenler. Her ne kadar bitüm gibi katı olsalar da aynı şekilde çömlek, alçı, çimento yakıldıktan sonra ihtiyat gereğı teyemmüm edilmez.

Bu saydıklarımız, kişinin onların tamamına ulaşması durumundadır, ancak bunlardan yalnız birine ulaşma şansı olursa, ona teyemmüm etmelidir. Saydıklarımızdan başka teyemmüm edilmesi sahih olan bir şeye ulaşma şansı doğar ve vakit sıkıntısı olmazsa, yeniden sahih olan şeyle teyemmüm almalıdır. Vakit geçmişse yeniden teyemmüm alması gerekmez, her ne kadar yeniden alması ihtiyata daha uygundur.

Hüküm ١١٥: Necis ve gaspı bir şeye teyemmüm etmek caiz değildir. Kendisi gasp eden olmaz ve gasp edildiğini de bilmez veya gasp edildiğini unutursa, ona teyemmüm etmesi sahih olur. Karışım yoluyla birleşen ancak yerden sayılmayan şeye teyemmüm etmek caiz değildir.

Hüküm ١١٦: Kişi kalın tozla teyemmüm edemezse, çamura teyemmüm etmelidir. Kişi çamuru az da olsa kurutma imkânı varsa ve buna vakit müsait ise, kurutup teyemmüm etmelidir.

Hüküm ١١٧: Mükellef, yere, toz ve çamura teyemmüm edecek durumda değilse, taharet ondan sakit olur, genel görüş gereği namazını kılmalı, taharet imkânı bulunduğu o namazı kaza etmelidir.

TEYEMMÜMÜN ALIŞ ŞEKLİ

İki eller birlikte yere vurularak, ihtiyat gereği bir defa yere vurulmalıdır, bilerek birden fazla vurursa, ihtiyat gereği teyemmüm batıl olur. Ellerin ayası yere vurulmalıdır, daha sonra iki elle birlikte saç bitiminden kaşlar üzerine burunun altına yapışık olduğu yere kadar çekmelidir, ihtiyat gereği her iki kaşa da çekmelidir. Daha sonra sol elin ayasıyla sağ elin üzeri bilekten parmak uçlarına kadar, daha sonra sağ elin ayasıyla sol elin üzeri bilekten parmak uçlarına kadar mesh edilmelidir.

Hüküm ١١٨: İki elin tamamından alını mesh etmek gerekmez, iki elin bazı kısımlarından alın ve kaş üstleri tamamı mesh edilmesi yeterlidir. Burada önemli olan mesh eden değil, mesh edilen alandır.

Hüküm ١١٩: Mesh eden el ayası ve parmaklar arasında fark yoktur, ister yüzde isterse ellerde fark etmez.

Hüküm ١٢٠: Alından maksat, yüzün üst kısmında bulunan düz alandır, yan taraflardan maksat, kaşlarla fauller arasıdır.

Hüküm ١٢١: Teyemmüm alırken, toprağa vuruldu denmeyecek şekilde iki eli yere bırakmak, tek elle yere vurmak, iki eli birlikte değil peş peşe vurmak yeterli sayılmaz. Teyemmüm niyetiyle birden fazla yere vurmak yeterli sayılmaz. Şahıs bilmeden veya bilgisizlikten dolayı bunu yaparsa, sakıncası yoktur. Ellerin arkasını veya ellerin içinin bir kısmını yere vurmak yeterli sayılmaz. Tek elle mesh edip diğer eli çekmeden alına koymak veya her iki eli mesh etmeden alına koymak yetersiz sayılır. Yüzü iki elle bir defa da değil birkaç parçaya ayırarak mesh etmek yeterli gelmez.

TEYEMMÜM ŞARTLARI

Teyemmümde aranan şartlar: teyemmüm eden kişi Allah rızası ve ihlas niyetiyle ellerini yere vurmalıdır.

Hüküm ١٢٢: Teyemmümde direk kendisinin yapması ve peş peşe yapılması şarttır. Gusülden yana yapılan teyemmümde de aynı şey geçerlidir. Teyemmümde aranan şartlardan biriside tertiptir.

Hüküm ١٢٣: Teyemmüm eden kişi tertibe uymaz, peş peşe yapılma olanağı da ortadan kalkarsa, o teyemmüm batıl olur. Her ne kadar bu iş bilinçsizlik ve unutkanlıktan olsa da. Peş peşe yapılma olanağı bozulmamak kaydıyla teyemmüm alan geriye dönüp tertibe uyacak şekilde düzeltirse, teyemmümü sahih olur.

Hüküm ١٢٤: Yüzük ve benzeri şeyler teyemmüm esnasında bedenine toprağa ulaşmasına engel olmaktadır,

teyemmüm ederken çıkarılmalıdır.

TEYEMMÜM HÜKÜMLERİ

Hüküm ١٢٥: Teyemmüm eden kişi, namaz gibi taharet gerektiren bir ameli yapmak istediğinde su bulunursa, yapılan amel batıl olur, abdest alıp onu yeniden yapmalıdır. Eğer vakit varsa, vakit yetersiz olursa almış olduğu teyemmümle ibadetini yapmalıdır.

Hüküm ١٢٦: Gusül gerektiren sebeplerden dolayı, gusül yerine alınan teyemmüm abdest yerine de geçerlidir. Nitekim gusül abdestten yeterli olduğu gibi. Ancak abdesti bozan şeylerden birisini yaşar ve abdest alamazsa, abdestten yana teyemmüm almalıdır, abdest almak için mazereti bulunmazsa, abdest almalıdır. Gusülden yana alınan teyemmüm, gusül gerektiren sebeplerden dolayı bozular.

Hüküm ١٢٧: Taharet gerektiren namaz gibi ister farz ister sünnet her amel için teyemmüm meşru kılınmıştır.

Hüküm ١٢٨: Taharet için şahıs suya ulaştığı an teyemmüm geçersiz olur. Yeterli miktarda su ve yeterli vakit bulunur ve suyun kullanılmasına engel olacak bir durum olmazsa, alınan teyemmüm geçersiz olur.

NECİSTEN ARINMAK

Necaset on bir tanedir:

۱ ve ۲- İnsanın, suda veya karada yaşayan hayvanın idrar ve dışkısı ister normal mecrasından gelir isterse, normal olmayan mecradan, necistir. Bu hayvanlardan üç grup istisnadır:

a) Şer'i açıdan eti yenen hayvanlar, fark etmez bu hayvan kanatlılardan olur veya başka türden, koyun, dana, deve, at, eşek, tavuk ve benzerleri; bir şartla ki, bu hayvan insan dışkısını yiyen hayvanlardan olmamalıdır. Olursa bu özelliği taşıdı sürece onun etinin yenmesi haram dışkı ve idrarı necistir. Aynı şekilde insanın cinsel ilişkide bulunduğu hayvanın eti haram dışkı ve idrarı da necistir.

b) Kanatlı her türlü hayvanın ister yenmesi helal olsun isterse haram olsun, dışkısı temizdir. Yenmesi haram olan kuşların dışkısından kaçınmak daha uygundur.

c) Kesildiğinde sıçrayarak çıkan kanı olmayan hayvanlar.

Hüküm ۱۲۹: Nefs-i saile'den maksat, hayvan kesildiğinde kanı az olsa da sıçrayarak çıkan hayvanlardır. Kesildiğinde kanı damlalar halinde gelirse, o hayvan nefsi

saile sayılmaz. Haşereler. Su hayvanları gibi damarı olmayan veya asla kanı ve eti olmayan hayvanlar, böcekler gibi.

٣- Necis olan şeylerden biri de menidir. Sıçrayan kanı olan eti yenen hayvan dahi olsa menisi necistir. Sıçrayan kanı olmayan hayvanların menisi paktır. Menü, nutfe denilen sudur, insan menisine katısal ve sıvısal açıdan benzemese de ihtiyat gereği meni hükmündedir.

٤- Murdar; sıçrayan kana sahip olan hayvanın leşi, her ne kadar eti yenen hayvanlardan olsa da. Aynı şekilde leşten küçük bir parça olursa, murdardan maksat: şeri usule göre kesilmeyen hayvan leşidir. Fark etmez tabii bir şekilde ölüp veya boğarak öldürülsün veya şer'î usul dışında kesilmiş olsun.

Hüküm ١٣٠: Murdarın haddi zatında necis olmayan ve can taşımayan azaları temizdir. Bunlar: tüy, kıl, kürk, kanat ve sert olmasa da kabuklanmış yumurtasından ibarettir.

Hüküm ١٣١: Murdar olan, sütle beslenen hayvan yavrusunun şırdan ve içinde bulunan peynir benzeri oluşan süt kalıntısı yıkadıktan sonra paktır. Şırdandan maksat, bir şey yemeğe başlamadan önce süt emen kuzunun midesidir.

Hüküm ١٣٢: Kurbağa, akrep ve balık gibi kesildiğinde sıçrayarak kanı çıkmayan hayvanların leşi temizdir.

Hüküm ١٣٣: Tezkiye olup olmadığında şüphe edilen hayvanın et, don yağı ve deri gibi şeyleri Müslümandan ve Müslüman pazarından satın alınması pak ve helaldir.

Hüküm ١٣٤: Canlanmadan et ve kemik sahibi olan bir hayvan yavrusu düşük olarak gelirse, ihtiyat gereği necis hükmündedir. Civevin yumurtada ölmesi aynı hükmündedir.

۵- Kesildiğinde sıçrayan kana sahip olan her hayvanın kanı necistir. Balık gibi sıçrayan kanı olmayan hayvanın ve haşerelerin kanı necis değildir.

Hüküm ۱۳۵: Yumurtada bulunan kan paktır, ancak yenmesi caiz değildir. Onu yemekten kaçınılmalıdır. Sarısıyla beyazı ayrıldığında bu kan halen kayıp olmamışsa.

Hüküm ۱۳۶: Kesilen hayvanın kesildikten veya tezkiyeden sonra normal dışarı atıldıktan sonra içinde kalan kan, dışarıdan herhangi bir şeyle necis olmaması durumunda temizdir.

۶ ve ۷- Karada yaşayan köpek ve domuz tüm azasıyla birlikte necistir. Deniz köpeği ve domuzu necis değildir.

۸- Aslı sıvı olan her türlü sarhoş edici maddeler, necistir. Haşış gibi Sıvı olmayan, kaynatıldığında sıvılaşırsa da aslı sıvı olmadığı için necis değildir. Sıvı şeye şarap denilecek durumda olur, kaynağı ne olursa olsun necistir.

Hüküm ۱۳۷: Boyada, ilaçlarda ve parfümlerde kullanılan alkol necis değildir.

Hüküm ۱۳۸: Hurma ve kuru üzümün suyunu kaynatmakla necis ve haram olmaz. Kaynatmadan hiçbir şekilde. Buna göre yemeklere hurma ve kuru üzüm koymanın hiçbir mahsuru yoktur. Aynı şekilde tüm çeşitleriyle hurma şerbetleri.

۹- (Bira) arpa suyu, arpadan alınan bir çeşit şaraptır. Doktorların tavsiye ettiği arpa suyu bu arpa suyundan sayılmaz. Arpadan alınmayan içecekler şarap denilmeyecek durumda olursa, paktır.

۱۰- İhtiyatı vacip gereği Kafır, kafir: dini olmayan veya tevhit dinine sahip olmayan kişiye denir veya Müslümandır

ancak namaz gibi dinin zaruri emirlerini inattan inkâr eden kişi.

Hüküm ١٣٩: Kitap ehli, yani Yahudi ve Hıristiyanlar temiz hükmündedirler. Ehli kitap kendini temizlerse, yemek artığı paktır, onun yediği yemekten yemek caizdir. Necis olup olmadığına şek edilirse, temiz olduğuna karar verilir. Halk arasında necis olduğu yaygın olursa, necis hükmündedir.

١١ - Necis yiyen deve ve diğer hayvanların teri necistir.

NECASETİN BULAŞMASI

Hüküm ١٤٠: Temiz bir şey necis bir şeyle temas ettiğinde, bunlardan birisi diğerine geçecek şekilde ıslak olmadıkça, her ikisi kuru veya çok az nemli olması durumunda necaset temiz olana bulaşmaz.

Hüküm ١٤١: Eritilmiş demir ve cıva gibi sıvılara ıslak olmadıkça, necise değmesiyle necis olmaz. Gaz yağı, benzin ve sıvı gazlar gibi akıcı olan necisle buluştuğunda necis olur.

Hüküm ١٤٢: Necisin özüne bulaştığı için necis olan şey, (müteneccis), necisin özü ıslak olursa değdiği her şeyi necis eder. Necis olan şeye ilk müteneccis denir, bu ilk müteneccis ıslak bir şeye değdiğinde onu da necis eder. Buna ikinci müteneccis ismi verilir. İkinci müteneccis başkasını necis etmez.

Açıklama: Bir çocuk yere idrarını yapar bu idrar bir bez parçasıyla temizlenir, idrar yapılan yer birinci müteneccis sayılır, onun üzerine su dökülür bu dökülen sudan bir kişinin üzerine sıçramış olursa, bu sıçrayan su ikinci müteneccis sayılır, üzerine sıçrayan kişiyi necis etmez. Aynı

şekilde idrar edilen zemine birisi ayağını ıslak olarak basar daha sonra o ayağıyla bir sergiye basarsa, ayak ikinci müteneccis sayılır, namaz kılmadan yıkanması gerekir. Ama bu ayakla basılmış olan sergi necis olmaz.

Dikkat edilmesi gereken husus, ilk müteneccis, necisin özünü taşıyamamalıdır. Aynı şekilde ikinci müteneccis, necisin özünü taşıdığı müddetçe, birinci müteneccis sayılır ve her temas ettiği şeyi de necis eder. Çünkü, ilk neciste bulunan öz necis bunda da bulunmaktadır. Örneğin, bir damla su idrarın üzerine düşer, idrardan bir damla suyla birlikte başka bir yere sıçramış olursa, bu sıçrayan suyun içinde necasetin (idrarin) özü bulunduğu için, buna bulaşan her şey ilk müteneccis olarak sayılır.

Bu hüküm, çok önemli ve zaruridir. Necisten sakınmayan kişilerle içli dışlı olan kişiler için büyük bir kolaylıktır.

NAMAZDA SAKINCASIZ SAYILAN NECASETLER

١- İyileşinceye kadar bedende ve elbise de bulunan yara kanı ve çıban iltihapları namazda affedilmiştir.

Hüküm ١٤٣: Yara kanı affedildiği gibi, kanla necis olan iltihap ve yaraya bırakılan ilaç ve ona temas eden ter de affedilmiştir.

Hüküm ١٤٤: Yara ve çıbanlar çok sayıda ama bir yara denilecek şekilde birbirine yakın olursa, tek yara hükmündedir.

٢- Beden ve elbiseye bulaşan kan, bir dirhem büyüklüğünden az olur ve bu kan, aynı necis, murdar ve eti

yenmeyen hayvanların kanından ve (hayız, nifas, istihaze) kanlarından olmamalıdır. Bunlardan birisi olursa affedilen kanlardan sayılmaz.

Hüküm ١٤٥: İhtiyat gereği dirhem büyüklüğünü işaret parmağının sedefi kadar sayılmasıdır. Baş parmak sedefi kadar da sayıla bilir.

۳- Namazda yalnız onunla namaz kılınmayacak küçük elbise veya elbiseden bir bölüm necis olursa, affedilen necislerdendir. Bu elbise, iki avret mahallini kapatamayacak kadar küçük olursa çorap, külah, kemer ve parça gibi avreti tamamen kapatamayacak kadar küçük olursa, kumaştan veya başka bir cinsten olması fark etmez.

TEMİZLEYİCİLER

Temizleyici maddeler birkaç şeydir:

١- Mutlak ve temiz su: Necis olan her şey suyla yıkanır ve su o necisin tamamını kapsarsa, pak olur. Elbette bazen birden fazla yıkanmalıdır.

Hüküm ١٤٦: Temizlenmesi için, necisin kendisi giderilmeli, giderildikten sonra, su necisin tamamını kaplamalıdır.

Hüküm ١٤٧: Islaklığın nüfuz ettiği sabun, çamur, çömlek ve ağaç gibi şeylere necis nüfuz etmiş ola bilir, suyla bunların dışı temizlene bilir.

Hüküm ١٤٨: Kap, köpeğin yalaması ve ağzının vurmasıyla necis olursa, bu kapta sıvı bir şey veya ıslak olursa, önce bu tabağı toprakla yıkamak gerekir, yani köpeğin dokunduğu yerler toprak tüm alanı kapsayacak şekilde toprakla ovulmalı, daha sonra iki defa suyla yıkanmalıdır. Toprakla ovmadan bol suyla yıkanması ihtiyat gereği yeterli değildir.

Hüküm ١٤٩: Kullanılan toprak ihtiyatı vacip gereği temiz olmalıdır.

Hüküm ١٥٠: İdrarla necis olan elbise ve benzeri şeyler, akar suda bir defa yıkanması yeterlidir. Çeşmelerden akan

su akar su hükmündedir. Akar su dışında ki sulardan iki defa yıkanmalıdır. Hatta ihtiyat gereği kür suda dahi iki defa yıkanmalıdır. Her yıkama arasında elbise sıkılarak içindeki sular dışarı atılmalıdır ve iki defa yıkanıldı denilecek şekilde yıkanmalıdır.

Hüküm ۱۵۱: Kabın az suyla yıkanması: biraz su ona dökülür, daha sonra tamamını kapsayacak şekilde su kabın içerisinde dolaştırılır ve dökülür, bunu üç defa yaparsa, üç defa yıkamış sayılır.

Hüküm ۱۵۲: Temizlemekte önce necisin koku ve rengi gibi şeylerin değil, kendisinin giderilmesi vaciptir. Necisin kendisinin giderildiğine insan emin olur, renk ve kokusu gitmese de temizlendiğine bir sakınca oluşturmaz.

Hüküm ۱۵۳: Sert zemin veya asfalt ve taşlarla kapatılmış yerler, necisin kendisini giderdikten sonra az suyu üzerine dökerek temizlene bilir. Hatta gevşek ve yumuşak zemin, her ne kadar dökülen suyu emer ve başka yerden sızıp çıkmasa da temizlenir.

Hüküm ۱۵۴: Necis hükmünde olan bir Kafir tarafından yapılan takılar, onun ıslak olarak takılara dokunduğu veya takıların başka necis bir şeyle buluştuğu bilinmezse, o takılar temizdir. Necis olduğu bilinirse, onları yıkayıp temizlemek gerekir. Yıkandığında onların içi değil dışı temizlenmiş olur.

۲- Yeryüzü: İkinci temizleyici şey zemindir. Ayak altı, ayakkabı, terlik ve benzeri şeyler, eğer necis olursa, yeryüzünde yürümekle pak olur. Her ne kadar bu yürümek beş adım olsa da. Elbette necisin kendisini giderdikten sonra.

Hüküm ۱۵۵: Yeryüzünden maksat, taş, toprak, kum gibi yer yüzü sayılacak ve genelde insanın üzerinde

yürüdüğü her şeyi kaldırım taşı, asfalt, alçı, hatta yerde ortaya çıkan maden türleri tuzlu zeminleri kapsamaktadır.

۳- Güneş.

Hüküm ۱۵۶: Güneş necis olan zemini pak kılar. Çatılar ve balkonlar gibi zemin sayılacak yerler. Elbette binalar ve ona bağlı olan şeyler, ağaçlar, meyveler ve hasırlara zemin denilmemektedir.

Hüküm ۱۵۷: Güneş aracılığıyla zemin pak olması, necisin kendisinin ve ıslaklığının aradan kalkmasıyla birlikte, necis olan yerin güneş aracılığıyla kurumasıdır. Her ne kadar güneşle birlikte rüzgâr gibi şeylerinde kurumada etkisi olsa da.

Hüküm ۱۵۸: Zemin idrar vasıtasıyla necis olur, güneş vurarak onu kurutursa, bu yere su dökmek gerekmez, temiz olur.

۴- İstihale: Bir şeyin başka bir şeye dönüşmesi temizleyici maddelerden biridir.

İstihale, bir şeyin mahiyet ve şekli ona zıt olan bir şeye dönüşmesidir. Ateş yakma suretiyle küle, buhara ve dumana dönüştürdüğü necis şeyler pak olur. O şey ister necisin kendisi olsun isterse müteneccis olsun fark etmez. Aynı şekilde bir şey ateş dışında başka bir sebepten değişirse, pak olur.

Hüküm ۱۵۹: Murdar veya köpek gibi necisin kendisi çürüyüp toprak olursa pak olur.

۵- Değişim: Şarabın şarap olmaktan çıkıp sirke veya bir başka şeye dönüşmesiyle pak olur. Üzüm, şırasının kaynayarak üçte ikisinin eksilmesiyle pak olur: Örneğin üç litre üzüm şırası kaynatılarak bir litreye düşerse. Pak olur.

Onu içmekte helal olur.

۶- İntikal, intikal edilen şeyi pak kılar. Zira intikal eden şey bir şeyi başka bir şeyin bir kısmı haline getirmektir ve pak kılar. İnsan kanı gibi, sinek onu emer ve kendi kanına dönüştürür ve pak olur.

۷- İslam. İslam necis kafiri tüm çeşitleriyle, hata fitri mürtedi de pak kılar. Kafirin saçı, tırnağı, teri, tükürüğü, sümüğü ve kustuğu gibi şeylerde kafirle birlikte temiz olur.

۸- Tebaiyet: Kafir Müslüman olduğunda, çocukları ergenlik çağına ulaşmadıkça her ne kadar iyi ve kötüyü ayırt edecek durumda olsalar İnançlarında kötü olduklarından kafir hükmüne girmedikçe, pak olma konusunda babalarına tabi olurlar.

۹- Necisin kendisinin insan batınından ve hayvanın batın ve dışından bertaraf olması: Buna göre insan dışkısına bulaşan bir tavuğun gagası dışkıdan arınır ve herhangi bir ıslaklık kalmazsa, pak olur.

۱۰- Müslüman bir kimsenin hazırda olmayışı: Bedenini, elbisesini, sergisini ve kap-kacak gibi şeyleri temizlemekle mükellef olan bir Müslüman hazırda olmazsa, bunların daha önce necis olduğunu bilmesine ve bunları temiz olma şartı olan hallerde kullandığına ve onun bunları temizlediğine ihtimal verilmesi halinde tamamı pak sayılır.

۱۱- Necis yiyen hayvanın istibrası. Bu istibra yapılan hayvan ve dışkısı pak olur. İstibra: necis yiyen hayvanı bir müddet necis yemesine engel olunur ve necis yiyen hayvan özelliğini kaybederse, ihtiyat vacip gereği şeriatta tayin edilen müddeti engellemelidir. Tayin olunan müddet: deve de kırk gün, sığırdaki yirmi gün, koyunda on gün, ördekte ihtiyat gereği yedi gün, tavukta ise üç gündür.

Şeriatta gün sayısı belli olmayan hayvanlar hakkında en uzun olanı dikkate almak ihtiyat gereğidir. O hayvan büyüklüğünde olan hayvanların gün sayısı dikkate alınmalıdır. Şeriatta belirtilen hayvanların hiç birisine denk gelmeyen bir hayvan olursa, necaset yiyen hayvan özelliğini kaybedene kadar onu necis yemekten engellemek gerekir.

NAMAZ HÜKÜMLERİ

ÖNSÖZ

Namazın önemi fazileti, azamet ve farz olması hakkında, namaz kılanın şahsına ve topluma kazandırdığı faydalar hakkında Ehlibeyt (a.s) tarafından birçok hadisler nakledilmiştir. Hadislerin bazıları şöyle: Namaz dinin direğidir; namaz kabul olursa, diğer ibadetler de kabul olur, kabul olmazsa, diğer ibadetler de kabul olmaz. Namaz her takvalı insanın Allaha yakınlaşma vesilesidir. Zira insan namaz vasıtasıyla yükselir, namaz vasıtasıyla diğer meşguliyetten ayrılır, rabbiyle halvet eder aracısız onunla dertleşir. İmam Caferi Sadık (a.s) ölüm döşeginde iken, yakınlarını toplayıp şöyle buyurdu: Namazı hafife alana bizim şefaatiniz ulaşmaz. Yine buyurdu: Bizim Şiilerimizi üç şeyle imtihan edin: Namaz vakitlerinde onu nasıl koruduğuna bakın... bu hadise göre, Müslüman bir kişinin Allaha olan bağlılığı namazla sınanmaktadır.

Hız. Muhammed (s.a.a) buyurur: "İmanla küfür arasında namazı terk etmekten başka bir ara yoktur."

Kuran-ı Kerim'de birçok ayet, namaza tekit etmiştir. Namazın faydalarından birisi: Namaz insanı her türlü kötülük ve tatsızlıktan sakındırır.

İmam Cafer-i Sadık'tan (a.s) sormuşlar: Namazın kabul olup olmadığını nasıl anlarız; İmam (a.s) şöyle cevap verdi: **"Namazınıza bakın, sizi ne kadar günah ve kötülükten korursa, bir o kadar kabul olunmuş sayılır."**

Hz. Muhammed (s.a.a), Rabbiyle halvet etmek için namaz vaktini özlemle bekliyordu. Vakit girdiğinde müezzini Bilal'e şöyle seslenirdi: **"Ey Bilal, bizi rahatlat."**

Namazın insan ve toplum üzerinde ki dünyevi ve uhrevi etkileri hakkında kısa bir açıklamayı.

FARZ NAMAZLAR, VAKİTLERİ VE HÜKÜMLERİ

Dinde farz namazlar özet olarak yedi tanedir: Günlük namazlar, cuma namazı günlük namazlardandır ve engel olmadıkça vacibi tayinidir. Şartlarına uygun kılınan Cuma namazı, öğlen namazının yerine sayılır. Tavaf namazı, âyât namazı, cenaze namazı, nezir ve benzeri namazlar, kurban ve ramazan bayram namazları, babanın büyük oğlunun özerine farz olan kaza namazları.

Günlük namazlar beş tanedir: sabah namazı iki rekât, öğlen dört rekât, ikindi dört rekât, akşam üç rekât ve yatsı dört rekattır.

Sefer ve korku esnasında, dört rekatlı namazlar seferi olarak iki rekât kılınır.

Farz Namazların Vakitleri

Öğlen ve ikindi vakti, güneşin zeval vaktinden gün

batımına kadar olan vakittir. İlk zeval vaktinde, öğlen namazını kılacak kadar vakit, öğlene ait vakittir. Gün batımına dört rekât namaz kılacak kadar kalan vakit ise ikindi namazına ait vakittir. Bu özel vakitlerin dışında kalan vakit, öğlenle ikindi namazının müşterek vakitleridir.

Akşam ve yatsı namazlarının vakitleri, normal halde gün batımından gece yarısına kadardır. Gün batımının evvelinde akşam namazını kılacak kadar zaman, akşam namazının özel vaktidir. Gece yarısına yatsı namazını kılacak kadar vakit ise yatsı namazının özel vaktidir. Bu iki özel vakitlerin arasında bulunan vakit akşam ve yatsı namazlarının müşterek vakitleridir. Ancak bazı sebeplerden uyku, unutmak, hayız ve benzeri dolayı akşam ve yatsı namazlarını kılmamışsa, bu namazların vakti şafak atıncaya kadardır. Şafak atmasına yatsı namazını kılacak kadar kalan süre, yatsı namazına aittir. Bilerek bu iki namaz geciktirilirse, vacip ihtiyat gereği, gece yarısından sonra ve şafak atmadan önce ma fizzimme niyetiyle o namazları kılmalıdır.

Sabah namazının vakti, sadık şafağın atmasıyla güneşin doğması arasındır.

Hüküm ۱۶۰: Sadık fecir, ufukta beliren ve yavaş yavaş aydınlanan beyazlıktır. Ondan önce fecr-i kazip, (yalancı şafak) sütun şeklinde ufuktan gök yüzüne uzayan beyazlıktır, bunun şeri açıdan hiçbir geçerliliği yoktur.

Hüküm ۱۶۱: Zeval vakti: güneşin gün ortasını geçmesidir. Bu güneşin doğuşuyla batışının ortasıdır. Lam bin hesaplamasına göre en kısa zamandır. Dikilen göstergenin gölgesinin en az noktasına geldikten sonra

gölgenin doğu kısmına doğru uzamaya başladığı zaman olarak belirlene bilir. Veya güneşin direk tepeden vurmasıyla göstergenin gölgesinin tamamen kaybolduğundan zeval vakti anlaşılabilir.

Hüküm ۱۶۲: Zeval vaktinin evvelinde öğlen namazına has vakitten maksat, bu vakitte öğlen namazını kılmadan ikindi namazı bilerek kılındığı takdirde, bu namaz batıl olur. Bilmeden ikindi namazı öğlen namazından önce kılınırsa, ikindi namazı sahihtir. Her ne kadar ihtiyat gereği öğlen namazından sonra ikindi namazını yenilemesidir. Namaz esnasında öğlen namazını kılmadığı anlaşılırsa, onu öğlen niyetine tamamlayıp ikindi namazını daha sonra kılmalıdır. Namaz bittikten sonra öğlen namazını kılmadığını anlarsa, ikindi namazından sonra öğlen namazını kılmalıdır.

Hüküm ۱۶۳: Akşam ve yatsı namazlarının hükmü de yukarıda açıkladığımız öğlen ve ikindi namazlarının hükmündedir. Elbette normal bir durumda yatsı namazının özel vakti gece yarısına yatsı namazını kıla bilecek kadar kalan vakittir, mazereti olan için sabah vaktinden öncedir. Bu durumda namazı eda niyetiyle de kılabilir, müstahap ihtiyat gereği ma fizzimme (edaysa eda, kazaysa kaza) niyetiyle de kıla bilir.

Hüküm ۱۶۴: Namaz vakti girer, namazı eda etmek için yeterli vakit geçer ve namazı kılmaz ve bu esnada namaz kılmaya engel olan bir durumla karşılaşrsa, bu namazın kazasını yapmalıdır. Bu miktarda zaman geçmeden engelle karşılaşrsa, kazası yoktur.

Hüküm ۱۶۵: Vakıt girmeden namaz kılmak caiz değildir, kılınması halinde yeterli sayılmaz. İnsan

vaktin girdiğine emin olur veya vaktin girdiğini iki adil şahit söylerse, kılmış olduğu namaz sahihtir. Vaktin girdiğine itminan ve güven olması yeterlidir. Aynı şekilde müezzinin ezanına güvenirse yeterli sayılır.

Hüküm ١١٦: Öğlenle ikindi akşamla yatsı arasında tertip şarttır. Öğlen namazını ikindiden önce, akşam namazını yatsıdan önce kılmak gerekir. Bilerek tersi yapılırsa, namazlar yeniden kılınmalıdır.

Kible

Kâbe'nin bulunduğu yöne durmak, genel şekliyle vaciptir. Bu Kâbe'nin yönünü tayin etme imkân dahilinde olursa, olmazsa, örfi açıdan Kâbe yönü sayılacak şekilde durması yeterlidir.

Hüküm ١١٧: Vacip olan, Kâbe'ye doğru olmaktır; fazlası değil. Kible yönünü tam olarak bilen bir kişi, secde yerini bir karışa kadar sağ veya sola çevire bilir.

Hüküm ١١٨: Kibleye doğru durduğuna bilgi ve itminanı olmalıdır. Bazı nişaneler ve kişilerin söylemesiyle de itminan sağlana bilir. Hatta ev sahibi veya iş yerinde çalışanların söylemesiyle kible yönü tayin edilebilir. Aynı şekilde Müslüman olan bir şehrin mihrap, mezarlarına bakarak kible tayin edilebilir.

Namazda Örtünmesi Gereken Yerler

İmkân dahilinde namaz halinde ve namazdan sayılan, hatta vacip ihtiyat gereği sehiv secdesinde Ona bakan olmaz gece karanlıkta namaz kılsa bile, avret mahallinin örtünmesi vaciptir.

Hüküm ١١٩: Erkeğin avret mahalli: aleti, iki

yumurta ve makat halkası ve ihtiyat gereği ikisinin arasındır. Kadının avret mahalli ise, saç baş abdestte yıkanması gereken yüz, eller ve ayaklar hariç, tüm bedenidir. Örtünmesi gereken yerlerin tamamının örtündüğüne emin olmak için bir az daha fazla örtünmelidir.

Örtüde Aranan Şartlar

Avret mahallini veya namazda giyilen elbiselerde aranan şartlar:

۱- Temiz olmalıdır. Necaset hükümlerinde açıklanan, Namazda af olunan durumlar dışında namaz kılanın elbisesi temiz olmalıdır.

۲- Namaz kılanın elbisesi mubah olmalıdır. Vacip ihtiyat gereği gaspı elbiseyle namaz kılmak caiz değildir. Namaz kılan elbisenin gaspı olduğunu bilmez veya gaspı olduğunu unuttur, gaspın elbisenin haram olduğunu bilmez, mazur olduğu anlaşılır, haram olduğunu unuttur veya bu elbiseyle namaz kılmak zorunda kalır, namaz kılan kişi kendisi gasp etmiş olmazsa, bu durumlarda namazın sakıncası yoktur.

۳- Namaz kılanın elbisesi canı olan murdar parçalarından olmamalıdır. Fark etmez bu parçalardan namaz kılınıp kılınmayacak miktarda olması, eti yenen veya eti yenmeyen murdar hayvandan olup olmaması, kesildiğinde sıçrayarak kana sahip olması yeterlidir.

Hüküm ۱۷۰: Giymemek kaydıyla namaz esnasında murdardan bir parça namaz kılanın üzerinde bulunması namaza sorun yaratmaz. Kemer, saat kayışı, gerdanlık, kolluk, küpe, ayakkabı gibi şeyler giysiden sayıldıklarından murdardan olmamalıdır. Olursa namazı batıl eder.

۴- Namaz kılanın elbisesi, eti haram olan hayvanlardan olmamalıdır. Bu hayvanın kesildiğinde sıçrayan kana sahip olup olmamasında fark yoktur. Ve yine, canı olup olmayan eczalardan olmasında fark yoktur. Namazda avret mahallini kapatıp kapatamayacağı miktarda olmasının farkı yoktur. Hatta elbiseye bulaşan tüyler ve benzerleri şeylerde olsa fark etmez.

۵- Erkeklerde namaz esnasında Yüzük gibi takılar olsa da altın takmaları caiz değildir.

Hüküm ۱۷۱: Erkeklerle namaz dışında da altın takmaları caiz değildir. Takarlarsa, günah işlemiş olurlar.

۶- Erkekler için namaz dışında olduğu gibi namazda saf ipekten giymeleri caiz değildir.

Namaz Kılanın Mekânı

Hüküm ۱۷۲: Namaz, ister vacip isterse sünnet olsun, tamamı veya secdede yere gelen yedi azadan birisinin yeri gaspı olursa veya tasarruf edilmesi caiz olmayan bir hak olursa, orda namaz kılmak caiz değildir. Kişinin gaspı olup olmadığını bilmesinin hiçbir farkı yoktur.

Hüküm ۱۷۳: Uzaklarda ve çok geniş alanı kaplayan yerlerde yer ve su sahibi buna engel olmadıkça

Genelde halkın yaptığı gibi namaz kılmak, orda bulunan suyla abdest ve gusül almak ve o sudan içmek caizdir.

Hüküm ۱۷۴: Kadın ve erkeğin bir arada namaz kılmaları, ihtiyat gereği normal durumlarda kadın erkekten önde veya aynı hizada olmamalıdır. Erkeğin secde yeri kadından önde olmalıdır. Müstahap ihtiyat gereği erkeğin secde yeri kadından bir karış önde olmalıdır veya erkekle

kadın arasında tampon olmalıdır veya onların arasında on arşın (dirsekle parmak ucu) mesafe olmalıdır. Bu hükümde mahrem ve gayri mahrem, karı koca, ergenlik çağına ulaşmış ulaşmayan (iyiyle kötüyü ayırt edebilecek yaşta) olmasının hiçbir farkı yoktur.

Hüküm ۱۷۰: Saygısızlık sayılması durumunda masumların (a.s) mezarlarından önde namaz kılmak caiz değildir.

Secde Yeri Hakkında Bazı Hükümler

Hüküm ۱۷۱: Secdede alının konulduğu mekân yer veya yerden biten şeyler ve kâğıt olmalıdır, kâğıt, secde edilmesi caiz olmayan kimyasal, kumaş, pamuk ve benzeri şeylerden yapılamamalıdır.

Hüküm ۱۷۲: En güzel secde, Hz. Hüseyin (a.s) Kerbela toprağına yapılan secdedir. Bunun fazileti hakkında birçok rivayetler mevcuttur. Daha sonra Hz. İmam Rızanın (a.s) toprağı ve daha sonra masum imamların (Allah'ın selamı üzerlerine olsun) toprakları gelmektedir.

Hüküm ۱۷۳: Yerden sayılmayan altın, gümüş ve benzeri filiz madenlere secde etmek caiz değildir. Aynı şekilde bitki dışında kül, kömür ve benzeri şeylere secde caiz değildir. Aynı şekilde yaktıktan sonra çömlek, cam, tuğla, alçı ve çimentoya secde etmek ihtiyatı vacip gereğı caiz değildir. Evet yakmadan önce secde etmek caizdir.

Hüküm ۱۷۴: Buğday, arpa, sebze ve meyveler gibi yenilen bitkilere secde edilmez. Aynı şekilde pamuk, keten ve kenevir gibi giyilen sebzeler de her ne kadar iplik ve dokunmuş hale getirilmese de secde edilmez.

Hüküm ١٨٠: Yazılı kâğıda secde edile bilir. Bu yazı renk sayılırsa, tabaka değil.

Hüküm ١٨١: Namaz kılanın yeri ve secde mahalli, sabit olmalıdır. Hareket ve oynak halinde olmamalıdır. Buna göre, hareket halindeki

Hayvan sırtında ve salıncakta namaz kılmak caiz değildir.

Namazın Fiilleri

Ezan ve kamet her ikisinin sünnet oluşu

Günlük farz namazlarda, ister eda isterse kaza olsun ezan ve kamet getirmek tavsiye edilmiş sünnetlerdendir. İster insan kendi vatanında olsun isterse yolculukta, namazı ister tam olsun isterse seferi, namaz kılan ister sağlıklı olsun isterse hasta, cemaat namazı olsun isterse furada, namaz kılan erkek olsun isterse bayan hüküm aynıdır. Yalnız seferi olmayan namazlarda özellikle sabah ve akşam namazlarında daha fazla tekit edilmiştir. Özellikle erkekler ihtiyat gereği kamet getirmeyi terk etmemeleri gerekir. Günlük farz namazlar dışında âyât namazı gibi ister farz isterse sünnet namazlarında ezan ve kamet teşri edilmemiştir.

Hüküm ١٨٢: Birkaç durumda ezan ve kamet getirmek gerekmez:

١- Kendisi duymasa dahi, katılmış olduğu cemaat namazında ezan ve kamet okunmuşsa.

٢- İlk cemaat namazını bitirdikten sonra yeni bir cemaat namazına katılırsa ve o cemaat namazında ilk namazda olanlardan birisi olması halinde ve ezan kamet okunmuş

olması durumunda.

۳- Namaz kılanlar dağılmadan insan bir yere girer ve namaz kılmak isterse ister cemaatle isterse yalnız kılsın ister imam olsun ister cemaat, namaz kılınan mekânın aynı olması yeterlidir.

۴- Cemaat imamı ona uyanlardan birisinin ezan ve kamet getirmesi, duymasa dahi yeterli gelir.

۵- Başka birinin namaz için ezan ve kamet getirmesini duymasıyla, her ne kadar yalnız namaz kılan olsa da.

Hüküm ١٨٣: Ezan on sekiz bölümden oluşur: dört defa Allahu Ekber, iki defa Eşhedu en lâ ilahe illallah, iki defa eşhedu enne Muhammeden Resulullah, iki defa hayyi eles-salah, iki defa hayyi alel felah, iki defa hayyi ela hayril amel, iki defa Allahu ekber, iki defa, lâ ilâhe illallah söylenmelidir. Kamette aynı şekilde le ilahe illallah hariç tamamı iki defa söylenmelidir. Son tekbirden önce gad gâmetis-salâh ilave edilir. Böylece kamet on yedi bölümden oluşur. Hz. Muhammed'in (s.a.a) ismi zikredildiğinde ona ve Ehlibeytine salavat getirmek müstahaptır. Yine ezan ve kamette Hz. Ali'nin (a.s) velayetine şehadet getirmekle şehadetini kâmil kılması Ona salat göndererek ezan ve kameti tamamlaması müstahaptır.

Hüküm ١٨٤: Ezan ve kamette aranan şartlar:

۱- Niyet ve devamı. Niyet, kalbi ve fikri bir kast etmektir. Genelde namaza durmakla gerçekleşir, bundan fazlasına gerek yoktur.

۲- Akıl, zihin engelliden ezan ve kamet sahih değildir.

۳- İman.

٤- Erkekler için erkeğin okumasıdır. Mahremleri olsa da. Kadının ezan ve kameti ihtiyat gereği erkekler için yeterli değildir.

Kadının kadınlar için okuduğu ezan ve kamet yeterlidir. Kadınlara imamlık yapan bir bayan olursa, okuduğu ezan ve kamet diğerleri için yeterli olur.

٥- Tertip, ezan kametten önce okunmalıdır ve bölümler arası düzene de dikkat edilmelidir.

٦- Muvalat (peş peşe), ezan ve kamet arasında, her bir bölüm arasında, ezan ve kamet ve namaz arasında muvalat, peş peşe olmasına dikkat edilmelidir.

٧- Arapça sahih okunmalıdır, manayı değiştirecek şekilde yanlış okumamalıdır.

٨- Vaktin girmesi. Vakit girmeden okunan ezan ve kamet doğru değildir.

Hüküm ١٨٥: İnsan bilerek ezan ve kameti veya birisini okumaz tekbir getirirse, namazı bozup ezan ve kameti yeniden getirmesi ihtiyat gereği caiz değildir. Ezan ve kameti unutarak terk eder ve tekbir getirip namaza başlarsa, rükûa gitmeden hatırlaması durumunda namazı bozup ezan ve kameti tamamlaması müstahaptır. Ezan veya kametten birisini veya bunların bazı bölümlerini unutursa, namazı bozması caiz değildir. Ezanı okur, kameti unutursa ve kıraate başlamadan veya başladıktan sonra rükûa varmadan hatırlarsa, namazı boza bilir. Rükua vardıktan sonra hatırlarsa, vacip ihtiyat gereği namazına devam etmelidir.

Namazın Farzları

Namazın farzları on bir tanedir: niyet, tekbir, kıyam,

rükû, secdeler, rükû ve secde zikirleri, kıraat, teşehhüt, selam, tertip ve muvalattır. Bilerek veya bilmeyerek artık ve eksik yapılması durumunda namazı batıl eden erkan dört tanedir: Tekbir, bazı hallerde kıyam, rükû ve secdeler. Yani ki secde birlikte. Her ne kadar fazlası olmasa da niyet namazın en büyük erkanındandır, bilerek veya bilmeyerek yapılmaması durumunda namaz batıl olur. Bunların dışında namazın farzları erkandan değiller, bilmeyerek bunları eksik veya fazla yapmak namazı batıl etmez. Biz bu bölümlerin her birerini ayrı ayrı aşağıda açıklamamız gerekmektedir.

Niyet

Niyet namazı eda etmek kastıdır. Ondan maksat Allah'ın emrini yerine getirmek ve manevi olarak ona yakınlaşmak, onu hoşnut etmek, onun hışmından uzaklaşmaktır. Veya Allah'ın bu ibadete layık olmasındandır. Namaz kılan bu niyetlerden herhangi birini kast ederse yeterli gelir.

Hüküm ۱۸۶: Niyeti dille söylemek gerekmez. Aynı şekilde niyetin tüm detaylarını akıldan geçirmekte gerekmez. Kişi ne yaptığının farkında olursa yeterlidir. Ona ne yaptığını sorsalar tüm detayıyla cevaplayacak durumda olması yeterlidir.

Hüküm ۱۸۷: Mükellef kıldığı namazı tayin etmelidir. Elbette bu dört rekât olan öğlen ve ikindi namazları gibi namazların benzer olması durumundadır. Namazlar aynı dört rekatlı olursa sırasına göre onlardan ilk veya son olduğunu, akşam ve yatsı gibi namaz farklıysa ikisini birbirinden ayırt edecek şekilde üzerinde farz olan namaz niyeti yapması yeterlidir.

Başlangıç Tekbiri (Tekbiretül-İhram)

Bu tekbire başlangıç tekbiri denir. Tekbir getirme şekli: "Allahu Ekber", bu anlamda gelen başka bir söz veya bunun Arapçadan başka bir dilde söylenmesi yeterli değildir. Bu tekbirden sonra namazı bozan ve namazla bağdaşmayan şeylerden kaçınılması gerekir. Tekbirle birlikte namaza aykırı olan hal ve hareketlerden kaçınılması gerekir. Başlangıç tekbiri, namazın erkanındandır. Tekbiretül-ihram kastıyla bilerek veya bilmeyerek eksik veya fazla olması namazı batıl eder. Binaen aleyh iki defa söylenirse namaz batıl olur üçüncü defa söylemelidir, dördüncü defa söylerse yine namaz batıl olur beşinci defa söylemelidir. İki defa söylemekle namaz batıl olur bir defa söylemek sahih olur.

Hüküm ١٨٨: Başlangıç tekbiri vacip ihtiyat gereği ondan önce veya sonra söyledikleri kelimelerle o kelimeler ister dua olsun isterse besmele, birleştirilmemelidir.

Hüküm ١٨٩: Başlangıç tekbiri getirildiğinde tam olarak ayakta kıyam halinde olmak gerekir. Bilerek veya bilmeyerek terk edilmesi durumunda namaz batıl olur. Fark etmez bu imama uyan cemaatten bir kişi olur ve imama rükû halinde iken tekbir getirip bağlanır veya rükû dışında bağlanır, kıyamın gerçekleştiğine emin olmak için tekbir getirdikten sonra bir miktar ayakta durması vaciptir.

Kıyam

Başlangıç tekbiri getirildiğinde ve rükua varmadan önceki kıyam ki, ona rükua bağlanma kıyama denir, namazın erkanlarındandır. Buna göre, bilerek veya bilmeyerek oturarak başlangıç tekbiri getirilirse namaz batıl olur. Aynı şekilde oturarak rükû yapılırsa veya oturan kişi tam kalkmadan eğik halde rükû yaparsa, namazı batıl olur. Bu iki durumda namaz esnasında kıyam farzdır, rükudan

sonra, kıraat esnasında, tesbihatı erbaa okuduğu sırada ki durumlarda kıyam namazın erkanından değildir. Buna göre eğer bilmeyerek oturmuş halde hamt ve zamin sureyi veya tesbihat-ı erbaayı okursa, daha sonra ayağa kalkar ve rükua giderse, daha sonra yaptığı yanlışları anlarsa, namazı sahihtir. Aynı şekilde rükudan sonraki kıyama unuttur ve secdeleri yaparsa, namazı sahihtir.

Hüküm ۱۹۰: kıyam esnasında mümkün olduğunca dik durmalıdır. Bilerek sağa sola doğru eğri durursa, namazı batıl olur. Özellikle bu halde kıraate devam ederse.

Hüküm ۱۹۱: Başlangıç tekbiri getirildiğinde ve kıraat esnasında, ayakta ve hareketsiz durmak ihtiyat gereği vaciptir. Makul bir mazereti olmadıkça iki ayak üzeri durmalıdır. Namaz kılan ayakta dururken mazereti olmadıkça ihtiyat gereği herhangi bir kişi, duvar ve asa gibi şeylere yaslanmamalıdır.

Kıraat

Farz ve sünnet her namazın birinci ve ikinci rekatlarında Fatiha suresini okumak farzdır. Her farz namazda Fatiha'dan sonra tam bir sure okunması ihtiyaten farzdır. Her ne kadar bir sureden bir tam bölümünü okumakta yeterli gelir.

Hüküm ۱۹۲: Namazı kazaya bırakacak uzun sureleri okumak caiz değildir. Bilerek bu sureyi okumaya başlanırsa namaz batıl olur. Her ne kadar bir surenin belli bir bölümünü okumak yeterli olacağı görüşü güçlü olsa da.

Hüküm ۱۹۳: Farz secdesi olan sureleri farz namazda okumak, ihtiyat gereği caiz değildir.

Hüküm ۱۹۴: Bismele her surenin bir parçasıdır. Fatiha

suresi hariç, müstakil bir ayet değildir. Buna göre namazda sureyi besmelesiyle okumak gerekir. Tövbe suresi hariç, besmelesi yoktur. Bir sure kastıyla besmeleye başlanırsa, o sureyi değiştirmek caiz değildir. Değiştirmek isterse, besmeleyi yeniden okumalıdır. Hatta hiçbir sureyi kast etmeden besmele okunursa, okumak istediği sure kastıyla yeniden besmeleyi okumalıdır.

Hüküm ١٩٥: Vacip ihtiyat gereği fil suresiyle Kureyş suresini, aynı şekilde Duha Suresi'yle inşirah suresini birlikte okumak gerekir.

Kıraatin Sahih Okunuşu

Hüküm ١٩٦: Bağlantı (vasl) hemzesi (Allah), (Errahman), (Errahim) ve (ihdina) kelimeleri gibi yerlerde kıraat esnasında çıkarılması farzdır. Bilerek çıkarılmaz söylenirse, namaz batıl olur. Aynı şekilde (iyyake) ve (en'amte) gibi yerlerde hemzenin varlığı vaciptir, çıkarılması durumunda namaz batıl olur.

Hüküm ١٩٧: Med: (Uzatma) halk arasında uzatma denilecek şekilde uzatılarak okunmalıdır. Uzatma bazı durumlarda iki harf uzunluğuna okunmalıdır:

١. (و) vav, öncesi zammeli olursa.

٢. (ي) ya, öncesi esireli olursa.

٣. (ا) elif öncesi fetheli sonrası sakın (ضالين) gibi olursa. Bu uzatma (جائ), (جئى), (سوى) gibi kelimelerde ihtiyat gereği uzatılarak okunmalıdır.

Hüküm ١٩٨: "Maliki" ve "Meliki yevmiddin", her iki kıraat caizdir. (الصراط) Sırat, kelimesinde (ص) sad, harfiyle okumak ve (س) sin harfiyle okumak her ikisi caizdir. (كفوا) kufuven, kelimesinde fa harfi zammeyle ve sakın olarak,

hemze ve vav da okunması caizdir.

Hüküm ۱۹۹: Erkekler için sabah namazı, akşam ve yatsı namazlarının ilk iki rekatında Fatiha ve zamin sureyi sesli kılmaları farzdır. Diğer rekatları ise sessiz kılınmalıdır. Öğlen ve ikindi namazları sessiz kılınmalıdır. Cuma günleri Cuma namazına katılmayan öğlen namazını kılan sesli kılabilceği güvenilir rivayetlerde vardır. Özellikle cemaat imamı olursa, ama sessiz kılınması ihtiyata daha uygundur.

Hüküm ۲۰۰: Sesli kılınması gereken namazlarda, besmelede sesli okunmalıdır. Sessiz kılınan namazlarda dahi besmelenin sesli okunması erkekler için müstahaptır. Üç ve dördüncü rekatlarda tesbihat-ı erbaa yerine Fatiha Suresi okunması halinde, vacip ihtiyat gereği, sessiz okunmalıdır bu durumda Fatiha suresinin veya zamin surenin besmelesi arasında fark yoktur.

Hüküm ۲۰۱: Sesli kılınması gereken namazlar kadınlar için sesli kılmaları vacip değildir. Sesli ile sessiz arasında serbesttirler. Sessiz kılınması gereken namazları sessiz kılmaları vaciptir.

Hüküm ۲۰۲: Sesli ve sessiz kılmanın ölçüsü örfi bir durumdur. Ses tonu çıkması durumunda sesli, çıkmaması durumunda sessiz sayılır. Onun sesini yanında bulunanların duyup duymamasına bağlıdır.

Hüküm ۲۰۳: Namaz kılan, akşam namazının üçüncü ve dört rekatlı namazların üç ve dördüncü rekatlarında, isterse Fatiha suresini, isterse tesbihat-ı erbaayı okuya bilir. Tesbihatı erbaa: "Subhanallah velhamdu lillah ve lâ ilâhe illallah vallahu ekber". Bu cemaat imamı için geçerlidir. İmama uyan cemaat için tesbihatı okuması ihtiyaten vaciptir. Bunu okurken sahih Arapça okumasına dikkat etmelidir. Tesbihat-ı erbaayı bir defa okumak yetersizdir.

İhtiyatı vacip gereği üç defa okunmalıdır. Tesbih-i erbaadan sonra istiğfarı da ona eklemek daha uygundur. Tesbihat yerine sure okunması halinde ihtiyat gereği besmelesi dahil tamamı sessiz okunmalıdır.

Rükû

Farz sünnet fark etmez, âyât ve cenaze namazları hariç tüm namazların her rekatında rükû yapmak farzdır. Bilerek veya bilmeyerek artırıp veya eksiltmek namazı batıl eder. Rükuda farz olan şeyler:

۱- Tevazu, görevi yerine getirmek, namazın bir parçası olduğu niyetiyle veya genel bir şey kast edilmeden eğilmektir. Parmakların diz kapağına gelecek şekilde eğilmelidir.

۲- Zikir, (subhane rabbiyel azimi ve bi hamdih) veya üç defa (subhanellah) denmesi yeterlidir. Hatta (elhamdülillah, Allahu ekber, la ilahe illellah) gibi mutlak zikir söylenmesi de yeterlidir. En az üç defa subhanellah olmalıdır. Bu zikirler Allah'ın esmaul-husnasında birinin en az üç defa söylenmesiyle olur.

۳- Vacip zikir miktarınca beden sabit olmalıdır.

۴- Rükudan kalkarken beden tam dik durmalıdır. Bu namazın farzlarından, rükuun değil, her ne kadar fakihler onu rükuun farzlarından saysalar da. Zira rükû zikrin bitmesiyle sona erer.

۵- Rükudan kalktıktan sonra bir miktar ayakta durmak.

Hüküm ۲۰۴: Namaz kılan zikir esnasında bilmeden hareket ederse, hareket esnasında susup sakinleştikten sonra zikri yeniden söylemelidir.

Hüküm ۲۰۵: namaz kılan rükûa gitmeyi unuttur ve secdeye iner, alnını yere koymadan rükû yapmadığını hatırlarsa, ayağa kalkmalı dik durduktan sonra rükua gitmelidir. Aynı şekilde secdenin birini yapmış olur, ikinci secdeyi yapmadan hatırlarsa yine kalkmalı dik durduktan sonra rükua inmeli.

Secde

Namazın her rekatında iki secde farzdır. İki secde birlikte namazın erkanındandır. Bilerek veya bilmeyerek her iki secde eksik veya fazla yapılması halinde namaz batıl olur. Bilmeyerek bir secde fazla veya eksik olması namazı batıl etmez. Secdenin gerçekleşmesi için alını Allah için yere koymaktır.

Secdenin Farzları

۱- Secde, yedi azanın yere gelmesiyle gerçekleşir. Yedi aza: Alın, iki elin ayaları, iki diz kapağı ve ayakların baş parmakları.

Hüküm ۲۰۶: Zikredilen azaların hiçbirisi alında şart olduğu gibi yere teğet olması şart değildir.

۲- Alını secde edilmesi sahih olan bir şeyin üzerine koymak. Yer veya yerden biten yenilip giyilmeyen şeylerden olmalıdır.

۳- Zikir, rükuda açıklandığı gibi, rükû zikirindeki azim kelimesi yerine ala söylenmesi ihtiyata uygundur.

۴- Sükûnet.

۵- Zikir esnasında yedi azanın tamamı kendi yerinde olmalıdır.

٦- Secde yeriyle durduğu yer aynı seviyede olmalıdır. Dört kapalı parmak kadar fark olması sakınca yaratmaz.

٧- İster birinci secdeden isterse ikinci secdeden sonra kalkıp biraz oturmalıdır. Rükuda zikrettiğimiz gibi bu doğrulmak namazın farzlarından, secdenin değil.

٨- Secde iki defa yapılmalıdır. İkidenden az değil.

Hüküm ۲۰۷: Namaz kılan secdeyi tam olarak yapamıyorsa, yapa bildiği kadar eğilmeli secde edeceği şeyi alnına getirip secde etmelidir. Secde edeceği şeyi hareket etmeyen bir şeyin üzerine bırakıp onun üzerine secde etmesi ihtiyata uygundur, elinde veya bir başkasının elinde ona secde etmesi yeterli sayılmaz.

Kuranda Farz Secdelerin Hükümleri

Kuran'da bulunan dört secde ayeti okunması halinde secdeye varmak vaciptir. Bu ayetler: "Secde ١٥, Fussilet ٣٧, Necm ٦٢ ve Alak ١٩" ayetleridir.

Hüküm ۲۰۸: Vacip secdesi olan ayetleri okumak veya okunduğunu duymak durumunda namaz halinde olsa dahi secde yapmak vaciptir. Namaz halinde başkasından duymak sünnet olsa da secde gerektirmez. Kuran'daki secde ayetini okunduğunda secde etmek acildir. Geciktirmek günah sayılır. Bilinçsizlik, unutkanlık veya gafletten olursa günah sayılmaz. Bu durumda secde yapması gerektiğini öğrenir veya hatırlarsa, imkân dahilinde onu çabuk yapmalıdır. İmkânı olmaması durumunda ne zaman imkânı olursa yapmalıdır.

Hüküm ۲۰۹: Secde ayeti için yapılan secdede, başlangıç Tekbiri, teşehhüt ve selamı yoktur. Bu secde için abdest, boy abdesti, kıbleye yönelmek, secde yerinin temiz

olması, avret mahallinin örtülmesi ve tüm örtünmeden farz olan şeyler, alının secde edilmesi sahih olan şeylere konulması vacip değildir. Ama ihtiyat gereği secde edilmesi sahih olan şeylere secdenin yapılmasıdır. Aynı şekilde secde yeriyle durulan yerin arasında secde halinden çıkaracak kadar fazla seviye farkı olmamak kaydıyla dört parmak yüksek ve alçaklık şartı da yoktur.

Vacip ayet secdesinde, niyet etmek şarttır ve secde yeri mubah olmalıdır, namazdaki secdelerde farz olan zikirler, burada sünnettir.

Teşehhüt

Namazda her iki rekâtın sonra teşehhüt okumak farzdır. İki rekâtın secdelerini yapıp kalktıktan sonra beden rahatlamasından sonra oturarak teşehhüt okunmalıdır. Üç ve dört rekatlı namazlarda, teşehhüt iki defa okunmalıdır. Birincisi ikinci rekâtın iki secdesinden sonra, ikincisi ise, son rekâtın son secdesini bitirdikten sonra okunmalıdır. Teşehhüt, namazın erkanından değildir. Bilerek terk edilirse namaz batıl olur, bilmeyerek terk edilmesi durumunda rükua varmadan hatırlarsa, onu yapmalıdır, rükudan sonra hatırlarsa, namazdan sonra onu kaza etmelidir. Bu ilk teşehhüt içindir, ama son teşehhütte, unuttur selama geçer ve teşehhüt okumadığını hatırlarsa, teşehhüt ve selamı birlikte tekrarlamalıdır. Selamı bitirir ve namaz halinden çıkmadan teşehhüt okumayı unuttuğunu hatırlarsa, unutilen teşehhüdün kazasını yapmalıdır.

Hüküm ۲۱۰: Teşehhütte, kelimeyi şehadeteyni getirip daha sonra Muhammed (s.a.a) ve aline salavat göndermek farzdır. İhtiyat gereği teşehhütte şöyle söylemelidir: (Eşhedu en lâ ilâhe illallah, vahdehu lâ şerîke leh ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve resuluh. Allahumme salli ala

Muhammed'in ve âl-i Muhammed.).

Selam

Her namazda selam namazın en son ameli ve vaciptir. Namaz kılan selam vermekle namazdan çıkmış olur, namazda yasak olan şeyler selamla birlikte serbest olur. Selam iki cümleyle verilir:

۱- "Esselamu aleyna ve ela ibadillahis-salihin"

۲- "Esselamu aleyküm", ihtiyatı vacip gereği ve "rahmetullah ve berekatuhu" ilave edilerek söylenir. Bu iki selamın herhangi birisini söylemesi durumunda namazdan çıkmış olur. Birinci selamla başlaması halinde, ikinci selamı söylemesi sünnettir, tersi değil. "Esselamu aleyke eyyuhene-nebiyyu ve rahmetullah ve berekatuh" selamın bir parçası değildir, bunu söylemekle namazdan çıkılmaz, ama selama başlamadan önce bu selam verilmesi sünnettir, selamlardan sonra söylenmesi sünnet sayılmaz.

Tertip

Daha önce açıkladığımız gibi, namazın fiillerini yaparken tertip ve sıraya uymak vaciptir. Bilerek tertibe uyulmaz aksi yapılırsa namaz batıl olur. Aynı şekilde, bilmeden veya bilinçsiz hata yapmadan yaparsa. Namazın erkanından sayılan bir ameli başka bir erkandan öne geçirir, iki secdeyi rükudan önce yaparsa, namazı batıl olur. Bilmeden rükün olanı rükün olmayandan önce yaparsa, örneğin, rükuu kıraatten önce yaparsa, namazına devam etmeli, eksiklerden dolayı iki sehiv secdesi yapmalıdır. Rükün olmayan bir ameli rükün olan bir amelden öne geçirirse, tertibe uyacak şekilde hareket etmelidir. Aynı şekilde rükün olmayan bir ameli bir başka rükün olmayan

amelden önce yaparsa, başka bir rükne girmedikçe onu düzeltmelidir.

Muvalat (Peşpeşe)

Namazın fiillerini art arda yapmak vaciptir. Muvalat: namazın fiilleri arasında namaz halinden çıkaracak miktarda ara verilmemelidir. Bu anlamda namaz fiilleri arasında muvalata uyulmaması halinde namaz batıl olur.

Kunut

Farz ve sünnet namazlarda kunut duası okunması müstahaptır, sesli kılınması gereken farz namazlarda, sabah, akşam ve Cuma namazlarında, sünnet namazlarında vitr namazında, hatta müstahap ihtiyat gereği tüm farz namazlarda kunut duası terk edilmemelidir. Çünkü Müslümanlar nesilden nesle bu sünnete uymuşlardır.

Hüküm ۲۱۱: Kunut duası unutulur ve rükua eğilmek ister, daha tam eğilmeden kunut duasını okumadığını hatırlarsa, geri dikelip kunut duasını okumalıdır. Rükua vardıktan sonra hatırlarsa, rükudan kalktıktan sonra kunut duasını okumalıdır.

Namazın Takibatı

Takip: Yani namazdan sonra zikir ve duayla meşgul olmak. Selamdan sonra üç defa ellerini kaldırarak tekbir getirmek, en üstün takip, Hz. Zehra (s.a) tesbihidir: ۳۴ defa "Allahu ekber", ۳۳ defa "elhamdülillah", ۳۳ defa "suphanallah" denmesidir. Bu zikirlerden sonra bir defa la ilahe illellah, denmesi müstahaptır. Namazdan sonra okunması sünnet olan, Hamd Suresi'nin, Âyâte'l-Kürsi,

şehidellah ayetinin, mülk ayetinin ve dua kitaplarında yazılı olan birçok duanın okunması sünnettir.

Namazı Batıl Eden Şeyler

Namazı bozan şeyler şunlardır:

۱- Abdest ve guslû bozan şeyler, ister namaz esnasında isterse namazın herhangi bir parçasında, ister bilerek isterse bilmeyerek, namazı batıl eder.

۲- Namaz esnasında bedenin tamamı kıbleden sapması durumunda, bilmeyerek olsun veya rüzgâr, izdiham ve benzeri nedenlerle olsun namaz batıl olur.

۳- Namaz halinden çıkaracak hareketlerin yapılması. Oynamak, alkış çalmak, dikim gibi şeylerle meşgul olmak vs.

۴- Bilerek namaz esnasında konuşmak. En az iki harften oluşan, hatta bir harften oluşup mana içeren kelimeleri namaz esnasında kullanmak namazı batıl eder.

Namaz Esnasında Verilen Selamın Cevabı

Hüküm ۲۱۲: Namaz esnasında namaz kılanın bir başkasına selam vermesi caiz değildir. Ama verilen selama cevap vermesi caiz hatta vaciptir. Namaz esnasında selam verilir ve namaz kılan selamın cevabını vermez namazına devam ederse, namazı sahihtir, ancak selamı almadığı için günah işlemiş olur. Namaz kılana selam vermek, mekruhtur.

Hüküm ۲۰۱۳: Namaz esnasında selam verilmesi durumunda, aynı şekilde selamın cevabı verilmelidir. Selam veren "Selamun aleyküm" demişse, cevabında aynısı "selamun aleyküm" denmelidir.

Hüküm ۲۰۱۴: Namaz kılanında içlerinde bulunduğu bir topluluğa selam verilir, o topluluktan birileri o selamı alırsa, ihtiyat gereği namaz kılan selamın cevabının vermemelidir.

۱- Namazı bozan şeylerde birisi de namaz esnasında ses tonu çıkacak şekilde bilerek gülünmesidir. Tebessüm veya bilmeden gülmek namazı batıl etmez.

۲- Namaz esnasında sesli olarak ağlamak. Bu ağlamak, dünyevi sebeplerden dolayı veya ölen bir kişi için olursa namaz bozulur. Ama ağlamak, Allah'ın azabından korktuğu için veya cennete şevkinden dolayı, Allah'ın karşısında zayıf olduğunu göstermek amacıyla, her ne kadar dünyevi bir haceti için olsa dahi, ağlamanın bir sakıncası yoktur.

Aynı şekilde namaz esnasında ahireti için Hz. Hüseyin'in (a.s) mazlumiyetine ağlamanın bir sakıncası yoktur.

Aynı şekilde bilmeden ve sessiz dünyevi veya uhrevi amaçla ağlamanın namaza bir sakıncası yoktur.

Elinde olmaksızın ağlama krizine girer ve kontrol edemez ve sesli ağlarsa ihtiyat gereği namazı batıl olur.

۳- Namaz esnasında, yemek ve içmek namazı batıl eder. Yemek ve içmek denilecek kadar az olsa da.

۴- Namaz esnasında eli başka bir elin üzerine koyarak bağlamak namazı batıl eder.

۵- Namaz esnasında Fatiha suresini okuduktan sonra "âmin" demek namazı batıl eder. "Âmin" diyen ister imam olsun isterse cemaat ister sesli isterse sessiz fark etmez.

Namazda Gerçekleşen Haleller

a) Artırma ve eksiltme:

Namazın şartlarından bir kısmını bilerek terk ederse, namazı batıl olur. Her ne kadar kıraat veya zikir esnasında bir harf veya bir hareket dahi olsa. Aynı şekilde namazda olmayan bir söz veya fiili namazdanmış kastıyla bilerek ilave ederse namazı batıl olur. Bu fazla yapılan amel rükün olup olmamasında bir fark yoktur.

Hüküm ٢١٥: Namazın bir kısmını bilmeden fazla yaparsa, yapılan fazlalık rükünden olursa namaz batıl olur, rükünden olmazsa batıl olmaz.

Hüküm ٢١٦: Rükudan sonra dikelmeyi unuttur ve secdeye varırsa veya secde için eğilirse, namazına devam etmelidir.

Hüküm ٢١٧: Namaz kılan rükû yapmayı unuttur ve secdelerin ikisini de yaparsa, namazını yenilemelidir. İkinci secdeye varmadan rükû yapmadığını hatırlarsa, geri dönüp rükûu yapmalı ve namazını tamamlamalıdır. Namazı iade etmesi ihtiyaten müstahaptır.

Hüküm ٢١٨: Namaz kılan, selamı unuttur, namaza aykırı bir hareket yapmaz ve hatırlarsa, selamı tamamlamalıdır ve namazı sahihtir. Namaz halinden çıktıktan sonra selam vermediğini hatırlarsa, namazı sahihtir. Müstahap ihtiyat gereği namazını iade etmesidir.

b) Şek:

Hüküm ٢١٩: İnsan namaz kılıp kılmadığında şek ederse, vakit geçmemişse namazı kılmalıdır, vakit geçmişse, o şekke itibar etmemelidir.

Hüküm ٢٢٠: Namaz bittikten sonra, namazın şartlarından veya fiillerinden birini yapıp yapmadığında insan şek ederse, o şekke itibar etmemelidir.

Hüküm ۲۲۱: (Kesirüş-şek): çok fazla şekke düşen şekkine itibar etmemelidir. Bu şek ister namazın rekatlarında isterse fiil ve şartlarında olsun; namazın sahih olduğuna karar vermelidir.

Hüküm ۲۲۲: (Kesirüş-şek) çok şekke düşen kişinin olduğu örfе bağlıdır. Evet bir insan üç namazda peş peşe şekke düşerse, örfе göre o çok şek eden hükmündedir. Bir namazda içten fazla şekke düşen hayli hayli çok şek eden hükmüne girer.

Namazın Rekatlarında Şek Etmek

Hüküm ۲۲۳: Namaz kılan, namazın rekatlarında şek ederse, müstahap ihtiyat gereği biraz sabretmeli, namaza devam etmemelidir. Biraz düşündükten sonra şek devam ederse, iki ve üç rekatlı namazlar ve dört rekatlı namazların ilk iki rekatında şek ederse, namazı batıl olur. Bunun dışında şek etmesi durumunda, iki rekâtın kılındığına kanaat getirirse, yani ikinci rekâtın ikinci secdesinin zikrini bitirmiş ancak henüz kafasını secdeden kaldırmamışsa, bu durumda şekkini düzeltme şansı bulunmaktadır. İleride açıklaması yapılacaktır.

Hüküm ۲۲۴: Halledilmesi mümkün olan şüphelerin sayısı fazladır, biz burada onların en önemlilerine değineceğiz:

۱- Dört rekatlı namazlarda, iki ile üç rekât arasında şek edilir ve bu şek kıldığı rekâtın ikinci secdesinin zikrinden sonra olursa, üçüncü rekât olduğuna karar verir dördüncü rekâtı kılıp namazını tamamlamalıdır. Daha sonra vacip ihtiyat gereği ayakta bir rekât ihtiyat namazı kılmalıdır. Oturarak namaz kılması gerekirse, ihtiyat namazını

oturarak kılmalıdır.

٢- Üç ve dört rekatlar arasında nerde olursa olsun şek ederse, dörde karar verip namazını tamamlamalıdır ve daha sonra ayakta bir rekât oturarak iki rekât ihtiyat namazı kılmalıdır. Ayakta kılması ihtiyaten uygundur. Namazı oturarak kılmak durumunda ise, ihtiyat namazını bir rekât oturarak kılmalıdır.

٣- İki ile dört rekatları arasında ikinci secdeden sonra şek etme durumunda, dört rekâta karar vererek namazını tamamlamalıdır ve daha sonra, iki rekât ayakta ihtiyat namazı kılmalıdır, namazı oturarak kılmak durumunda ise, iki rekât ihtiyat namazını oturarak kılmalıdır.

٤- Dört ile beş arasında son rekâtın ikinci secdesinden sonra şek ederse, dört rekât olduğuna karar verir ve namazını tamamlar ve daha sonra iki tane sehiv secdesi yapmalıdır. Tüm şek durumlarında namazı bırakıp yeniden kıla bilir. Aynı şekilde namazı tamamlayıp şek hükümlerini terk edip Allah katında daha makbul olması niyetiyle namazı tekrardan kılabilir.

Namazın Unutulan Bölümlerinin Kazası

Hüküm ٢٢٥: İnsan namazda secde etmeyi unuttur ve rükua vardıktan sonra hatırlarsa, namazdan sonra unutulan secdeyi kaza etmek farzdır. İhtiyat namazı kılması gereken biri, unutulan secdeyi ihtiyat namazından sonra kaza etmelidir.

Hüküm ٢٢٦: Namaz kılan teşehhüdü unuttur ve rükua vardıktan sonra hatırlarsa, vacip ihtiyat gereği onu namazdan sonra, eğer ihtiyat namazı kılması gerekirse, ihtiyat namazından sonra kazasını yapmalıdır. Bu hüküm,

namaz kılanın son secde ve teşehhüdü birlikte unutulması durumunda da geçelidir. Yalnız bu, selam verdikten sonra ve namaza aykırı olan hareketleri bilerek veya bilmeyerek yapması durumundadır. Ama selam verdikten sonra henüz namaz halinden ayrılmadan hatırlarsa, unutilan teşehhüt ve secdeyi yapmalı ve selam vermelidir, vacip ihtiyat gereği fazla selam için iki sehiv secdesi yapmalıdır.

Hüküm ۲۲۷: Secde ve teşehhüt hariç namazda unutilan diğer ameller için kazası yoktur.

Sehiv Secdesi Gerektiren Durumlar

Hüküm ۲۲۸: Sehiv secdesi, bilmeden söylenen söz, bilmeden yeri olmadığı halde verilen selam, unutilan teşehhüt ve secdenin kazasından sonra, oturulması gereken yerde kalkma, kalkılması gereken yerde oturma, (elbette rükünden sayılan kalkma durumlarında namaz batıl olur) durumlarında sehiv secdesi gerekmektedir.

Hüküm ۲۲۹: Vacip ihtiyat gereği, farz namazlarda her türlü fazla ve noksanlarda sehiv secdesi yapılmalıdır. Cenaze namazı hariç, ihtiyat gereği. Bölümden maksat tam bir bölüm olması halinde sehiv secdesi gerekmektedir. Aksi durumda, sureden bir ayet, rükû halinde bedenın sabitlenmesi, secdenin zikrinin eksik söylenmesi gibi durumlarda, sehiv secdesi yapmak ihtiyat gereği sünnettir.

Hüküm ۲۳۰: Sehiv secdesini ihtiyat gereği hızlı yapmak gerekir.

Hüküm ۲۳۱: Sehiv secdesi, bir sehiv için peş peşe yapılması gereken iki secdedir ve bu secde Allah rızası kastıyla yapılmalıdır. Tekbir getirmek farz değildir. Sehiv secdesinde alın secde edilmesi sahih olan şeylere

bırakılmalıdır. Vacip ihtiyat gereği sehiv secdesinde, namazda aranan abdest, kible, avret mahallinin örtülmesi gibi tüm şartların bulunmasıdır.

Hüküm ۲۳۲: İhtiyat gereği her iki secdede zikir söylenmesi vaciptir. Özel bir zikir tayin edilmemiştir, ama ihtiyata uygun sehiv secdesinde bu zikirlerin söylenmesidir: "Bismillah ve billah esselamu aleyke eyyühen-nebiyyu ve rahmetullah ve berekatuh" veya "bismillah ve billah ve sallallahu ela Muhammed'in ve alih", sehiv secdesinde bu iki zikrin dışında normal secdede söylenen her zikri demesi yeterlidir.

Hüküm ۲۳۳: Sehiv secdesinde ikinci secdeden kalktıktan sonra teşehhüt okuyup selam vermek farzdır. Teşehhüt okurken normal teşehhüdü okumalıdır.

DİĞER FARZ NAMAZLAR

Cuma Namazı

Cuma günü büyük bir gündür, Allah (c.c) onu büyük karar kılmıştır ve onu Allah rızasına ulaşmak için Salih kullarına bir fırsat olarak sunmuştur. Ebu Basir şöyle rivayet eder: imam Muahammed Bakır'dan (a.s) duydum şöyle buyurdu: **"Güneş, Cuma gününden üstün hiçbir gün için doğmamıştır."**

İnsan bu manevi ve bereketli atmosferi yaşasın diye, masum imamlar (a.s) kendi taraftarları için bir program sunmuşlar, bu programa uyarak beden ve ruhlarını arındırıp, geçmiş bir haftalık toz ve kirlenmelerinden kurtulup bir sonraki hafta için kendilerine azık ve güç kazanırlar. Dua kitapları, dualar ve yapılacak sünnet

ameller, manevi azıklardır.

Bu amellerin başında hutbeleriyle, dualarıyla Cuma namazı gelir. Masum İmamlar (a.s) bu kutsal sembolü çok önemsemişler, bu namazın fazileti ve o namaza katılmanın üstün mükafatlara ulaşacaklarını beyan etmişler ve onu terk edenleri uyarmışlardır.

İmam Cafer-i Sadık'tan (a.s) şöyle nakledilir: "**Cuma namazı için atılan adım sahibini, Allah cehennem ateşine haram kılar**".

Cuma Namazı Vacib-i Tayinidir

Hüküm ۲۳۴: Her Müslüman için Cuma namazı farzdır. İctihat şartlarına haiz bir müçtehit halkı Cuma namazına davet ederse, öğlen namazı düşer, zira Cuma namazı kılınma emrini vermek fakihin görevlerindendir. Emir sahibi, ümmetin işlerinden ve şeriatın kurallarına öncülük yapan, icthat şartlarına haiz fakihtir. Namazın farz ve sahih oluşunun iki şartı vardır:

۱- Namaza katılanların sayısı, Cuma namazı biri imam olmak kaydıyla en az beş kişiden oluşmalıdır.

۲- İki hutbeyi uygun verecek ve cemaat imamında aranan şartlara haiz bir imamın bulunmasıdır.

Hüküm ۲۳۵: Cuma namazı alttaki durumlarda düşer:

۱- Engelin oluşması; zalim hükümetler Cuma namazını yasaklaması, kılınması halinde kılanlara zarar verilmesi durumunda.

۲- Cuma namazının vaktinin geçmesi; zeval vaktinden göstergenin gölgesi kendi boyuna gelinceye kadardır; Cuma namazının kazası yoktur.

٣- Kılınan cumanın ٥,٥ kilo metreden az yakın mesafede ikinci bir cumanın kılınmasıdır.

Hüküm ٢٣٦: Yukarıda açıklanan iki şarta uygun bir mahallede Cuma namazı kılınması veya şartlara uygun diğer Cuma namazına katılmak farzdır.

Hüküm ٢٣٧: Cuma namazının başlangıcı öğlen namazının başlangıç vaktidir. Yani cuma günü zeval vaktinde bu vakitten önce Cuma namazı sahih değildir. Cuma namazının son vakti ise, her ne kadar öğlen vakti devam etse de her şeyin gölgesi kendi boyuna gelinceye kadardır. Cuma namazının vakti namaz esnasında sona erer ancak namazın bir rekâtı vaktinde kılınmış olursa, namaz sahihtir.

Hüküm ٢٣٨: Bir yerde iki Cuma namazı kılınması doğru değildir, iki Cuma namazı arasında üç mil ٥,٤٧٢ kilo metre mesafe olmalıdır; bu mesafeden az bir yerde iki Cuma namazı kılınırsa, her iki namaz batıldır. Bunlarda birisi diğerinden önce kılınırsa, sonra kılınan namaz batıldır. Önce ve sonra kılınan namazın kriteri ne başlangıç tekbirini getirmektir ve nede iki hutbenin okunmasıdır. Evet bir yerde Cuma namazı kılınması olağan değil, olağan dışı olursa burada tekbirin önce veya sonra getirilmesidir. İki Cuma namazının birbirine yakın olduğundan habersiz kılınırsa, her ikisi de sahihtir.

Cuma Namazının Farz Olma Şartları

Cuma namazı şartları oluştuğunda farz olur, şartlar oluşmadığı taktirde farz olmaz. Şartları oluşmayan bir kimse Cuma namazını kılarsa, namazı sahihtir. Aranan şartlar:

١- Namaz kılan buluğ çağına ulaşmalı ve akil olmalıdır.

۲- Erkek olmalı, kadınlara Cuma namazı farz değildir.

۳- Azat olmalıdır, kölelere Cuma namazı farz değildir.

۴- Namaz tam olmalıdır, namazını seferi kılması gereken yolcuya Cuma namazı farz değildir.

۵- Görmek, görmeyen kör bir insana Cuma namazı farz değildir.

۶- Yürüeyebilen, yürüyemeyen ayaktan engelli birisine Cuma namazı farz değildir.

۷- Namazda buluna bilmek için sağlıklı olmalıdır, hasta ve güçsüz insanlara Cuma namazı farz değildir.

۸- Yaş bakımından namaza katılacak durumda olmalıdır, çok yaşlı ve güçsüz olmamalıdır.

۹- Cuma namazı kılınan yere iki fersahtan az ۱۰,۹۴۴ kilo metre bir mesafe olmalıdır. Bu mesafede olursa, namaza katılmalıdır, bundan fazla bir mesafe olursa, katılması farz değildir. Bu hüküm namaz kılınan şehrin dışında olanlar için geçerlidir, ama Bağdat, Tahran ve İstanbul gibi büyük şehir olması durumunda, zikredilen mesafeden daha fazla uzakta olsalar dahi, Cuma namazına katılmaları farz olur. Yukarıdaki mesafeyi şeriat bunun için tayin etmiş ki, köy etrafında olanları da cumaya katmak için, şehrin topluluğunu dağıtmak için değil.

Hüküm ۲۳۹: Namazını tamam kılmak durumunda olan yolcu; on gün bir yerde kalmak niyeti eden, yolculukta kaç gün kalacağını bilmeyip bir ayını dolduran, mesleği hep yolculuk olan kişilere Cuma namazı farzdır.

Hüküm ۲۴۰: Yukarıda saydıklarımız ve mazur olan kişiler zorluklarla veya başkalarının yardımıyla Cuma namazına iştirak ederlerse, namazları sahihtir ve yeterlidir.

Hüküm ۲۴۱: Cuma namazı farz olmayan bir kişi, öğlen namazını ilk vaktinde kılması caizdir. Her ne kadar Cuma namazı aynı vakitte başlamış olsa. Cuma namazının vaktinin bitmesini beklemek gerekmez. Öğlen namazını kıldıktan sonra Cuma namazına katılma olanağı oluşursa, bu Cuma namazını kılmak ona farz değildir.

Cuma Namazının Kılınışı

Cuma namazı sabah namazı gibi iki rekattır. Kılınması durumunda Kendisine Cuma namazı farz olup olmayan herkesten öğlen namazı düşer. Cuma namazı şartlara uygun beş kişi olmadıkça kılınması caiz değildir. Cuma namazından önce iki hutbe okunmalıdır ve bu hutbelerde Allaha hamd edilmeli, Hz. Muhammed (s.a.a) ve aline (a.s) salavat gönderilmelidir. Takvaya davet edip kurandan kısa da olsa bir sure okunmalıdır. İki hutbe arasında oturarak veya sessiz kalarak ara vermelidir. Hutbe veren, imkân dahilinde hutbe verirken ayakta hutbe vermelidir. Hutbeyi zeval vakti girdikten sonra başlamalıdır, zevalden önce başlamak caiz değildir.

Hüküm ۲۴۲: Hutbeler namazdan önce okunmalıdır, namazdan sonra caiz değildir. Namazı hutbelerin ortasında kılmak caiz değildir.

Hüküm ۲۴۳: hutbe verenin namaz imamı olması şart değildir. Bunlar veya bunlardan birisi adil ve fakih olması şart değildir; masum imam olması hiç şart değildir.

Hüküm ۲۴۴: Cuma namazı sesli kılınmalıdır, öğlen namazı ise ihtiyat gereği sessiz kılınmalıdır.

Bayram Namazları

Ramazan ve Kurban bayram namazları, veliyi fakih Müslümanlara kılınmasını emretmesi durumunda, vacip olur. Zira bayram namazları Cuma namazı gibi toplumsal vazifelerden biridir. Bunun dışında vacip olmaz. Cuma namazını vacip kılan sebeplerden olsa da bayram namazına veliyi fakih emir vermemesi durumunda, kılınması sünnettir, cemaatle ve ferdi olarak kılınabilir.

Hüküm ۲۴۵: bayram namazına katılma şartları, Cuma namazına katılma şartlarının aynısıdır. Bayram namazlarına katılma mesafesi aynen Cuma namazlarına katılma mesafesidir.

Hüküm ۲۴۶: Cuma namazında şart olan, namaz kılınarlarda sayı ve iki namaz arasında belli bir mesafe olması bayram namazında şart değildir.

Hüküm ۲۴۷: Bayram namazları vakit olarak Cuma namazından farklıdır. Bayram namazının vakti, güneşin doğuşuyla zeval vakti arasındır. Bayramdan maksat, Şevval ayının başı mübarek Fıtır Bayramı ve diğeri Zilhicce ayının onu Kurban Bayramı'dır. Bayram namazı iki hutbesi Cuma hutbelerinden farklıdır, Cuma hutbeleri namazdan önce, bayram namazı hutbeleri ise namazdan sonra okunur.

Hüküm ۲۴۸: Bayram namazı iki rekattır, her rekatında Fatiha ve bir sure okunur. Birinci rekâta Şems ve ikinci rekâta ise Gaşiye surelerinin okunması veya birinci rekâta Ala ikinci rekâta ise Şems surelerinin okunması sünnettir. Birinci rekâta beş tekbir getirilir ve her tekbirden sonra kunut duası okunmalıdır. İkinci rekâta ise dört tekbir getirip her tekbirden sonra kunut duası okunmalıdır. Kunut duası, diğerk namazlarda ne ise bayram namazında da aynı dualar yeterlidir. Ancak her kunutta rivayetlerde gelen bu duanın okunması daha uygundur:

«اللهم اهل الكبرياء والعظمة و اهل الجود و الجبروت و اهل العفو و الرحمة و اهل التقوى و المغفرة. أسألك بحق هذا اليوم الذى جعلته للمسلمين عيداً و لمحمد (ص) نُخْراً و مزيداً ان تصلى على محمد(ص) و آل محمد كافضل ما صليت على عبد من عبادك و صل على ملائكتك و رسلك و اغفر للمؤمنين و المؤمنات و المسلمين و المسلمات الالحياء منهم و الموات. اللهم انى أسئلك خير ما سئلك به عباد الصالحون و اعوذ بك من شر ما استعاذ بك منه عبادك المخلصون»

İmam hutbeleri namazdan sonra okumalıdır. İki hutbe arasında az bir ara vermelidir. Vacip olan bayram namazında hutbelerde bulunmak ve hutbeleri dinlemek vacip değildir. Kaybet döneminde Cemaatle kılınması halinde bu iki hutbeyi ihtiyat gereği terk etmemek gerekir.

Hüküm ٢٤٩: Bayram namazının ezan ve kameti yoktur. Müezzinin üç defa es-selah demesi sünnettir.

Âyât Namazı

a) Âyât namazını farz kılan haller:

Âyât namazı, haiz ve nifas kanı görenler hariç tüm mükelleflere farzdır. Âyât namazı: her ne kadar tutulmalar tam olmasa da güneş ve ay tutulmalarında farz olur. Aynı şekilde deprem ve her türlü korkutucu tabiat olaylarında, ayet namazı farz olur. Bu olaylar ister havada olsun, şiddetli tayfun, zifiri karanlık, gök gürültüleri, uğultular, gök yüzünde belirtilen ateş topları, şimşek çakmaları ve benzeri durumlar, isterse yeryüzünde yaşanan yer yarılmaları, tomruklar ve benzerleri. Korkunç olmayan veya çok az kişinin korktuğu durumlarda âyât namazı farz olmaz. Ay ve güneşin tutulmasında ve depremde korku şartı

bulunmamaktadır, korku olsun olmasın bu durumlarda âyât namazı farz olur.

b) Âyât namazının vakti:

Ay ve güneş tutulmasında âyât namazının vakti, tutulmaya başlamasıyla tam açılana kadardır. Müstahap ihtiyat gereği, açılmaya başlamadan önce âyât namazının kılınmasıdır. Namazın bir rekâtı dahi vakit geçmeden kılınırsa eda niyetiyle kılınmalıdır. Bir rekâtтан daha az bir vakit kalmışsa ne eda ve nede kaza niyeti yapmamalıdır. Bu vaktin geniş olması durumundadır. Ay ve güneş tutulması çok kısıtlı olur, bir rekât veya bir rekâtтан daha az bir vakit olmaması durumunda, yine ayet namazı farz olur, namaz esnasında vakit geçse de namazını eda etmelidir. Bu durumda bilerek veya bilmeyerek herhangi bir sebepten namazı geciktirirse, namazın kazasını kılmalıdır.

Hüküm ۲۰۰: Ay ve Güneş tutulmasında görenler için deprem durumunda ise deprem bölgesinde bulunanlar için âyât namazı farz olur, diğer olaylarda korkutucu olayın yaşandığı bölgelerde olanlar için farz olur. O bölgede olmayan her ne kadar civarında olsalar da farz âyât namazı farz olmaz.

Âyât Namazının Kılınış Şekli

Sahih ve sarih delillerde geldiği gibi deprem ve ay tutulmalarında dahi bu namazın küsuf namazı olduğuna dikkat etmek gerekir, namazın niyetinde ihtiyat gereği aynı unvanla niyet edilmesidir. Âyât namazı niyetiyle kılınması durumunda üzerime farz olan namaz (ma fî zimme) niyeti etmesi ihtiyata uygundur.

Âyât namazı iki rekattır ve her rekâtta beş rükû yapılmalıdır, her rükudan sonra dikelererek kıyam yapmalı,

beşinci rükudan sonra dikelip daha sonra iki secde yapmalı secdelerden sonra teşehhüt okuyup selam vererek namazı tamamlanmalıdır.

Âyât namazının detayları: Niyetten sonra tekbir getirilmeli, daha sonra Fatiha Suresi ve bir zamin sure okumalıdır. Rükua varıp daha sonra rükudan kalkıp yine Fatiha ve bir tam sure okumalıdır ve daha sonra rükua varmalı ve bu şekilde beş rükû tamamlanmalıdır. Beşinci rükudan sonra kalkıp secdeleri yapıp ikinci rekâtı aynı birinci rekâtta ki gibi yapmalı ve daha sonra secdeleri yapıp teşehhüt ve selamdan sonra namazını tamamlamalıdır.

Hüküm ٢٥١: Âyât namazında bir sureyi beşe bölmek caizdir. İlk kıyamda Fatiha Suresi'ni okuduktan sonra bir surenin bir ayet mana tam olacak şekilde eksik veya fazla bölümünü besmele hariç (besmele yalnız başına surenin bir bölümünü oluşturmamaktadır) okuyup rükua varır, daha sonra rükudan kalkar Fatiha Suresi'ni okumadan aynı surenin kaldığı yerden diğer bir bölümünü okur ve rükua varır, rükudan kalkar yine Fatiha'yı okumadan kaldığı yerden surenin bir kısmını okur ve rükua varır bu şekilde beşinci rükua varana kadar devam ederse namazı sahih olur. Âyât namazı kılan birinci rekâtı birinci şekilde, ikinci rekâtı ise ikinci şekilde veya bilakis kıla bilir.

Hüküm ٢٥٢: Âyât namazında, sure okunduktan sonra ve rükua varmadan her iki rükuda bir kunut duası okuması sünnettir. Beşinci ve onuncu rükularda iki kunut duası okuması da caizdir. Son rükuda tek kunut duası okunması da yeterlidir. Rükua varırken ve rükudan kalkarken tekbir getirmek, rükudan kalkarken (semiellah limen hamideh) söylenmesi sünnettir.

Hüküm ٢٥٣: Âyât namazını gerektirecek hallerin

gerçekleştiği, yakın veya iki adil hatta güvenilir bir kişinin şahitliğiyle sabit olur. Astronotların ve rasathanelerin verdikleri haber güvenilir ve itminan olmaması halinde, sabit kılmaz.

Kaza Namazı

Günlük namazlar vaktinde eda edilmemesi durumunda kaza yapılması vaciptir. Namaz bilerek veya bilmeyerek, hükmü bilmediğinden veya uyuya kaldığından veya sarhoşluk, baygınlık ve irtidat gibi başka sebeplerden dolayı kazaya kalmasında fark etmez.

Aynı şekilde namazı yanlış kılan namazı batıl edecek şartlarından birine uymadığı gibi durumlarda onu kaza yapmalıdır. Akıl hastasının hastalığı döneminde, çocuğun çocukluk çağında, kafirin kafirlik döneminde kılmadıkları namazların kazası yoktur. Adet ve doğum kanı gören kadınların tüm namaz vaktinde kan görmeleri halinde kılmadıkları namazların kazası vacip değildir.

Hüküm ۲۰۴: Günlük namazların dışında bayram namazları hariç, tüm farz namazların kazası vaciptir. Hatta vakti belli olan sünnet bir namaz nezir edilirse, kazası ihtiyaten vaciptir. Cuma namazı vaktinde kılınmazsa, öğlen namazı eda veya kaza edilmelidir.

Hüküm ۲۰۵: Kaza namazı, gece ve gündüz seferde ve hazırda her zaman kılınması caizdir. Seferi olarak kazaya kalan namazlar, vatanında kılsa da kazası da seferi olarak kılınmalıdır. Tam olarak kılınması gereken namazların kazası seferde kılınsa da tam olarak kılınmalıdır. İnsan namaz vaktinin bir bölümünü vatanında bir bölümünü ise seferde geçirir ve namazı kazaya kalırsa, namazın son

vaktini dikkate almalı ve ona göre kaza yapmalıdır.

Hüküm ٢٥٦: Namazı tam ve seferi kılma konusunda ihtiyarı olan kişinin namazı kazaya kalması durumunda seferi olarak kaza yapmalıdır. Her ne kadar namaz vaktinin sonuna kadar aynı mekânda bulunsa da. Seferi ve tam kılınması gereken namaz kazaya kalırsa, kazasını da tam ve seferi olarak kılmalıdır.

Hüküm ٢٥٧: Kaza ve eda namazlarında önce kaza daha sonra eda kılınmasında tertip şart değildir. Mükellef eda için vakit olması durumunda istediğini önce ve istediğini sonra kılabilir. İki durumda ihtiyat gereği kaza önce kılınmalıdır:

١- Kazaya kalan namaz aynı günün namazı olması durumunda, bu namaz ister bir sonraki namaza bağlı olsun; sabah namazıyla öğlen namazı gibi, bunların arasında başka bir namaz yoktur. İsterse vakitleri birbirine bağlı olmasın, sabah ve akşam namazları gibi, aralarında öğlen ve ikinci namazı bulunmaktadır. Birden fazla namaz kazaya kalmışsa, ihtiyat gereği bunların kazasını eda namazından önce kılması gerekir.

٢- Eda ve kaza namazlarının vakitleri birbirine bağlı olursa, yatsı namazıyla sabah namazı gibi her ne kadar iki gün namazı olsa da elbette bu eda yapılacak namazın vakti geniş olması durumundadır. Vakıt dar olursa eda namazını önce kılmalıdır, zira kalan vakit eda namazına aittir.

Hüküm ٢٥٨: Kaza namazı cemaatle kılınması caizdir, hatta sünnettir; imamın namazı kaza veya eda olması arasında fark yoktur, bu durumda imam ve imama uyanın namazlarının aynı namaz olma şartı yoktur.

Hüküm ۲۵۹: Buluğ çağına ulaşmayan çocukların farz, sünnet ve onların kazasını ve tüm ibadetleri yapmak için alıştırma yapması sünnettir.

Velinin Ölen Tarafından Namazlarını Kaza Yapması

Hüküm ۲۶۰: İhtiyat gereği ölenin günlük namazları ve diğer tüm farz ibadetlerinin kazası büyük oğluna farzdır.

Hüküm ۲۶۱: Büyük erkek evlat babasının ölümünden sonra vefat ederse, babanın kaza namazları diğer evlatlarına farz değildir. Bu kaza namazlarını başkasına yaptırmak için büyük erkek evladın mirasında almak farz değildir.

Hüküm ۲۶۲: Namazının inatçılıktan kılmayan bir babanın kaza namazlarını büyük erkek evladın kılması farz değildir, ihtiyat gereği sünnettir. İnatçılıktan değil bilerek namazını kılmaz daha sonra tövbe eder ve namazın kazasını kılmadan vefat ederse, kaza namazları büyük erkek evladına farz olur.

Hüküm ۲۶۳: Babanın kaza namazı farz olan büyük erkek evlat, isterse bu kaza namazları kendisi kılar, isterse kendi mal varlığında bir başkasına kıldırabilir.

Cemaat Namazı

Cemaat namazı, günlük farz namazlarda ister eda isterse kaza ve tavaf namazı hariç tüm farz namazlarda tekit edilen sünnettir. Tavaf namazında eda etme durumunda cemaat imamına uymamak farz ihtiyat gereğidir. Günlük farz namazların edasında cemaat namazı daha fazla tavsiye edilmiştir. Özellikle sabah, akşam ve yatsı namazlarının cemaatle kılınmasında tavsiye edilmiştir. Cemaat namazına katılmanın birçok mükâfatı vardır. Cemaat namazına

katılmayı teşvik eden ve onu terk edenleri kınayan birçok hadis vardır. Diğer sünnet ameller için bu kadar fazla rivayet ulaşmamıştır.

Hüküm ٢٦٤: Günlük bir farz namazını kılan, başka bir namazı kılana uyabilir. Her ne kadar bu iki namaz, sesli ve sessiz, eda ve kaza, tam ve seferi olması arasında farklı olsa da.

Hüküm ٢٦٥: Yalnız namaz kılan kişi namaz esnasında başkasına bağlanarak cemaat namazına katılması caiz değildir.

Hüküm ٢٦٦: Cemaat namazı kılan bir kişi istediği yerde cemaatten ayrılabilir, güçlü görüşe göre.

Cemaat Namazına Katılma Hükümleri

Hüküm ٢٦٧: Mükellef cemaat imamının tekbir getirmesi ve rükû sonuna kadar imama uyararak cemaat namazına katılabilir. Mükellef, tekbir sırasında veya tekbirden sonra, imamın kıyam halinde kıraate başlamadan önce, kıraat esnasında, kıraatten sonra, imam rükua giderken, rükû halinde hatta rükû zikri bittiğinde cemaat namazına katılırsa birinci rekâti idrak etmiş olur. Bu rekâti idrak etmek için imamla birlikte rükua gitmesi imam rükua gitmeden tekbir getirmesi şart değildir. Ancak diğer konularda imama uyması şarttır. İmam ve ona uyan kişinin azda olsa rükû halinde beraber olmasıdır. Elbette imam rükua vardıktan sonra tekbir getirip imama uyulması durumundadır. Rükû halinde imama yetişilmemesi durumunda, örneğin cemaat rükua varmadan imam rükudan kalkarsa, uyan kişi ihtiyat gereği namazını furada olarak kılmalıdır.

Hüküm ۲۶۸: İmam son rekâtın teşehhüt veya selamını verirken cemaate ulaşan kişi niyet ederek tekbir getirip oturabilir, zikir ve gurbet kastıyla vacip ihtiyat gereği imamla birlikte teşehhüdü okuyabilir, imam selamı verdikten sonra kalkıp namazına devam edebilir. Tekrar tekbir getirmesine gerek yoktur, bu vesileyle rekâtta sayılmasa da cemaat namazının faziletine ulaşmış olur. İmama son secdede ulaşsa da ona uyabilir mutlak gurbet niyetiyle imamla birlikte yapabilir ve namazı ilk tekbirden geçerli sayılır.

Cemaat Namazının Şartları

Cemaat namazının birkaç şartı bulunmaktadır:

۱- İmamla cemaat arasında tampon olmamalıdır. Aynı şekilde cemaat arasında imamla bağlantıyı kesecek perde, duvar veya ağaç ve benzeri olmasında fark etmez tampon olmamalıdır. Hata ayakta duran bir insan dahi olsa tampon sayılacak durumda olması yeterlidir. Bu cemaatin erkek olması durumundadır. Kadın olması durumunda imamla cemaatin veya cemaat arasında tampon olmasının sakıncası yoktur. İmamın erkek olması durumunda, imam kadın olursa aynı erkek hükmündedir. Erkek ve kadın arasında tampon olması caizdir, ama erkek olsun kadın olsun, aynı cinsten olanların arasında tampon olmamalıdır.

Hüküm ۲۶۹: Tampon, cemaatin bağlantısını kesen ve tampon denilen şey ister görünmeye engel olan veya engel olmayan bir şey olur, örneğin cam, pencere, delinmiş duvar ve benzeri şeyler görünmeye engel değildir, bunlar imamla cemaat arasında tampon olursa bağlantı kurulmamış olur. Ama tampon küçük kanal veya tampon sayılmayacak şekilde dar yol, karanlık, toz ve benzeri olursa sakıncası

yoktur.

٢- İmanın yeri cemaatten yüksek olmamalıdır. Bu yükseklik bina ve benzerleri gibi basamaklı olması veya basamaklı değil meyilli olması şeklinde durumunda, meyilli olması ve düz zemin denilecek şekilde olması durumunda veya basamak olması ancak bir karıştan az yükseklikte olması durumunda sakıncası yoktur.

Hüküm ٢٧٠: Cemaatin mekânı, cemaat sayılacak şekilde imamdan yüksek olmasının sakıncası yoktur. Aynı şekilde cemaatin bazılarının diğerlerinden yüksek olmasının sakıncası yoktur. İhtiyatı vacip gereği saflar arasında azda olsa bağlantı olmalıdır.

٣- Cemaatle imam arasında ve cemaat safları arasında fazla ara olmamalıdır. Bir metre ara olmasında sakınca yoktur. Ön saf ve yanlardan bir metreden fazla ara olmamalıdır. Tekitle ihtiyat gereği bir metreden daha az olmalıdır, müstahap ihtiyat gereği namaz kılanın durduğu yerle arkadaki safın secde arasında fasıla olmamasıdır.

Hüküm ٢٧١: Cemaat saflarından birisi tamamen infiradi namaz kılmaları durumunda, ondan sonra gelen saf ihtiyatı vacip gereği imamla bağlantısı kesilmiş olur. Aynı şekilde imama bağlantı tek kişi vasıtasıyla olur ve o kişi namazını cemaate uymadan ferdi olarak kılrısa, bağlantı kesilmiş olur. Bu durumda imamla bağlantısı kesilen kişiler furada niyeti edip namazını kılmalıdır. Ancak yan taraflardan imama bağlananlar arasında bir kişi furada namaz kılacak olursa cemaat namazına hiçbir sakınca yaratmamaktadır. İster bu kişi baştan cemaate katılmaz veya cemaat namazı esnasında cemaatten ayrılır ve furada olarak namazına devam ederse fark etmez. Veya saflar arasında ergenlik çağına henüz ulaşmayan bir çocuk olursa,

namaza bir halel getirmez. Evet yan taraflardan birden fazla kişi cemaate katılmazsa vacip ihtiyat gereği bağlantı kesilmiş olur, cemaatten bağlantısı kesilenler furada olarak namazını kılmalıdır.

۴- Cemaat namazında, cemaat imamdan önde olmamalıdır. Cemaat birkaç kişi olması durumunda vacip ihtiyat gereği imamla aynı safta durmamalıdır. Cemaat tek kişi olur veya tüm cemaat kadın olursa imamla aynı safta durmanın sakıncası yoktur. Cemaat birkaç kişi olursa ihtiyatı müstahap gereği imamdan arkada saf tutmaları gerekir, yani imamdan az arkada durulmamalıdır, tam imamın arakasında durmak gerekir. İmam kadın olursa müstahap ihtiyat gereği cemaatin ortasında durmalıdır, önünde değil. Özellikle cemaat namazı erkeklerin görebilecekleri bir yerde olması durumunda.

Hüküm ۲۷۲: Cemaatten bazıları bazılarına tampon olmasında sakınca yoktur her ne kadar namaza katılmasalar da ancak namaza hazırlanmış olmaları gerekir.

Cemaat İmamında Aranan Şartlar

Cemaat imamında aranan şartlar:

۱- Akıl

۲- İslam

۳- İman

۴- Adalet

۵- İhtiyat gereği buluğ

۶- Erkek, cemaat erkeklerden olması durumunda, kadın ancak kadınlara imamlık yapabilir.

٧- İmam kıraati doğru olmalıdır.

٨- Cemaat imamı göçebe olmamalıdır.

٩- Müstahap ihtiyat gereği imam kısıtlı olmamalıdır.

١٠- Zinadan olmamalıdır.

١١- Namaz hükümlerini bilmelidir. Bundan fazlası şart değildir.

١٢- Oturarak namaz kılan ayakta namaz kılana ve yatarak namaz kılan oturarak namaz kılana imamlık yapamaz. Ancak ayakta namaz kılan oturarak veya uzanarak namaz kılana imamlık yapabilir.

Hüküm ٢٧٣: Bazı abdest uzuvlarını güçsüzlükten veya kesildiğinde dolayı kaybeden bir kişinin imamlık yapması caizdir. Aynı şekilde namazda mazereti olan, yukarıda saydıklarımızın dışında yüksekte secde eden, kıyam halinde rükuda olacak şekilde durabilen, secdede alını hariç diğer uzuvlarını yere koyamayan ve benzeri mazereti olan bir kişi imamlık yapması caizdir.

Cemaat Namazının Hükümleri

Hüküm ٢٧٤: İmam, namazın ilk iki rekatında Fatiha ve zamin surenin dışında namazın diğer fiillerini cemaate katılanlardan taraf yapamaz, ilk iki rekâtta imam Fatiha ve zamin sureyi okuduğunda cemaat imama uymalıdır. Ancak cemaat kıyamda imamla birlikte hareketsiz bir halde durması vaciptir.

Hüküm ٢٧٥: (Öğlen ve ikindi) namazları gibi sessiz kılınması gereken namazların ilk iki rekatında imama uyan cemaat ihtiyat gereği Fatiha ve zamin surelerini okumamalıdır, zikir ve Hz. Muhammed'e (s.a.a) salavatla

meşgul olmaları daha uygundur. Ancak sesli kılınması gereken (akşam ve yatsı) namazlarında imamın sesi azda olsa duyulması durumunda cemaat Fatiha ve zamin surelerini okumamalıdır ve imamı dinlemelidirler. İmamın sesi duyulmaması halinde cemaatin Fatiha ve zamin surelerini kurbet ve namazın bir parçası olarak okumasında sakınca yoktur.

Hüküm ۲۷۶: İmama uyan kişi son iki rekâtta cemaat namazına katılırsa Fatiha ve zamin surelerini okuması farzdır. Zamin sureyi okuması durumunda rükuda imama yetişemeyen kişi yalnız Fatiha suresini okumalıdır. Fatiha suresini tamamlayıp rükuda imama yetişmelidir.

Hüküm ۲۷۷: Cemaat namaz fiillerinde imama uymalıdır; yani namazın fiillerini bilerek imamdan önce yapmamalı ve mecbur olmadıkça imamdan fazla geri de kalmamalıdır.

Hüküm ۲۷۸: Furada olarak namazını kılan tekrar cemaatle namazını kılabilir. Aynı şekilde namazını cemaatle kılan, ister imam olarak isterse cemaat, namazını bir başka cemaatle imam veya cemaat olarak tekrar kılabilir.

Hüküm ۲۷۹: Nafile namazına meşgul olan bir kişi, cemaat namazının başladığını görür, nafile namazını bitirmesi durumunda cemaat namazına her ne kadar tekbirine dahi ulaşamayacağını düşünürse, nafile namazını ortada kesmesi sünnettir.

Yolcu Namazı

Namazın seferi olması için gereken şartlar

Yolculuk esnasında dört rekatlı namazların son iki rekâtı aşağıdaki şartlar dahilinde kesilerek seferi olarak kılınır:

١- Bu yolculuk en az sekiz fersah olmalıdır. Yani sekiz fersah gidiş veya dönüş olmalı veya dört fersah gidiş ve dört fersah dönüş olmalıdır.

Hüküm ٢٨٠: Her fersah üç mildir ve her mil, dört bin arşındır yani dirsekten parmak ucu kadardır. Bu miktar takriben ٤٤ kilo metredir onun yarısı ٢٢ kilo metredir. (Bu konu *Riyaziyat-ı Fıkhiyye* kitabında detaylı açıklanmıştır.

Hüküm ٢٨١: Bir şehrin iki yolu olur bu yollardan biri seferi sayılacak miktarda olur ve ikinci yol seferi sayılacak miktardan az olursa, mesafeyi dolduran yolla gidilmesi durumunda namazları seferi kılmalıdır mesafeyi doldurmayan yoldan gitmesi durumunda namazları tam kılmalıdır. Aynı şekilde mesafesi uzak olan yoldan gider ve mesafesi yakın olan yoldan döner ve toplamı ٤٤ kilo metreyi doldurursa namazını seferi olarak kılmalıdır.

Hüküm ٢٨٢: Gidiş beş fersah ve dönüş üç fersah olması durumunda yolcu sayılmak şartıyla namazlarını seferi olarak kılmalıdır daha önceki hükümde açıkladığımız gibi. Önemli olan gidiş dört fersahtan az olmamalıdır, dönüş mesafesine bakmadan bu durumda namazları seferi kılmalıdır. Gidişi dört fersahtan az olursa dönüş, fazla olsa dahi namazı tamamdır.

Hüküm ٢٨٣: Mesafenin başlangıç noktası, şehrin surlarıdır. Sur olmayan şehirlerde şehrin son yerleşim yeridir. Bu şehir ister küçük şehir isterse büyük şehir olsun fark etmez.

٢- İnsan yola çıktığında yolculuk niyetiyle yola çıkmalıdır ve yolculuğun devamına niyet etmelidir.

٣- Yola çıkarken, gittiği yere ulaşmadan on gün ikamet etme niyeti veya niyetinde şüphesi olmamalıdır. Bunların

olması durumunda yolculuğa başladığı andan itibaren namazlarını tam kılmalıdır.

٤- Yolculuk mubah olmalıdır yolculuğu haram olması durumunda namazı seferi olmaz. Bu yolculuk ister kendisi haram olur, bir bayanın kocasının hakları zayi olması ve izninin olmaması durumunda olur, isterse yolculuk etme amacı bir masum insanı öldürmek, hırsızlık, zina veya zalime yardım etmek gibi durumlar olursa.

٥- Mesleği yolculuk olmamalıdır; uzun yol şoförleri, çoban, pazarlamacı ve benzeri meslekte olanlar ne kadar mesafe yolculuk yaparlarsa yapsınlar meslekleri icabı olduğu müddetçe namazları tam kılmalıdırlar. Ama akraba ziyareti, kutsal ziyaretler için özel bir yolculuğa çıkmaları durumunda namazlarını seferi olarak kılmalıdırlar. Mesleği Yolculuk olur ama mesleğiyle birlikte gittiği yerde akrabalarını veya kutsal mekanları da ziyaret ederse namazlarını tam kılmalıdır.

Hüküm ٢٨٤: devamlı yolculuk yapması gereken tüccar gibi devamlı yolculuk yapan işçi, denetleme görevi olan memurlar, şehir şehir dolaşan kargo ve postacılar, sınır bekçileri, ihracat ve ithalat ve benzeri şeylerden uğraşanlar tamamı namazlarını tam kılmalıdırlar.

Hüküm ٢٨٥: beşinci şartın unvanları birkaç tanedir:

١- Onun mesleği yolculuk olmalıdır; yani yolculuk yaparak gelirini kazanmalıdır, hayvanlarını kiraya veren, şoför, pilot gibi meslek sahipleri, bunlar görevleri gereği yolculuk yapmaları durumunda namazlarını tam kılıp ve oruçlarını tutmalıdırlar. Görev dışında yolculuk yapmaları durumunda namazlarını seferi kılmalı ve oruçlarını tutmamalıdırlar.

٢- Şahısın işi başka şehirde olursa; işini yapmak yolculuk yapmasını gerektirme durumunda, ikamet ettiği şehirle çalıştığı şehir farklı olması durumunda, işçi, doktor, hemşire, öğrenci ve benzeri kişiler gibi. Bu kişiler işine gittiği müddetçe namazlarını tam kılıp oruçlarını tutmalıdırlar. Öğrenci üniversite veya bir başka okul olması fark etmez. Yani geleceği bu eğitime bağlı olmalıdır, yalnız bir araştırma için olmamalıdır.

٣- Yolculuk onun işinin bir parçası olursa, bazı tacirler gibi toptan alıp perakende satan kişiler gibi.

٤- Mesleği şehirler ve kasabalar arası dolaşmak olan kişiler; tamirciler, inşaat ustaları, doğramacılar vb.

Hüküm ٢٨٦: yolculukta namazın tamam kılınması için yolculuğun en az üç defa tekrarlanması şart değildir, işi yolculukta olması veya yolculuk yapmak işi olması yeterlidir, ilk yolculuğu olsa dahi.

Hüküm ٢٨٧: şahıs bir yolculuğa çıkar tesadüfen onun işi veya işinin bir bölümü söz konusu olursa, namazını tam kılmalı ve orucunu tutmalıdır. Çalışan iş yeri tarafından bir iş için görevlendirir veya asker ve polis gibi bulunduğu kurum onu göreve gönderirse, bu durumda namazını tam kılıp orucunu tutmalıdır. Ancak kendini geliştirmek amacıyla bazı kurslar ve seminerlere katılmaları durumunda namazlarını seferi olarak kılmalıdırlar.

İki İkametgâh Arasında Kılınan Namaz

Hüküm ٢٨٨: Mesleği yolculuk olmak iki şekildedir:

Mesleği yolculuk olmak iki şekildedir:

a) İkamet ettiği yerin dışında başka bir yeri kendine

vatan edinir ve orada ikamet eder; tatil günleri dahil hiçbir zaman asıl ikametgahına dönmeler, Necefte ilahiyat okuyan talebeler gibi, necefi kendilerine mesken ederler hatta yaz tatilinde ders görmeden orada kalırlar. Veya bir mühendis çalıştığı şirket tarafından kendisine ve ailesine bir konut tahsisi edilir ve hafta sonları dahi orada ikamet eder veya öğrenci okuduğu şehrin yurtlarında kalır tatil günleri dahi asıl vatanına dönmezse, bu durumda olanlar yolculuk yapmaları esnasında namazlarını seferi olarak ve her iki ikametgâh yerlerinde tam olarak kılmalıdırlar.

b) Çalışma yerini vatan olarak tayin etmeyen yalnız çalışma günlerinde orayı kullanıp diğer günlerde vatanına dönen kişiler; hafta sonları dersleri olmadığında ailesinin yanına dönen öğrenciler yolculuk esnasında ve her iki ikametgahlarında namazı tam kılmalıdırlar.

Hüküm ٢٨٩: Mesleği yolculuk veya işi yolculukta olan, onun niyetine bağlıdır, onun mesleği olmalıdır; bu durumda ilk yolculuğu olsa dahi, namazlarını tam kılmalıdır. Uzun müddet mesleğini terk etmeme kaydıyla, halkın onun o mesleğe sahip olduğunu bilmelidirler.

١- Şart: Namaz kılan göçebe olmamalıdır; hayvancılık yapan bazı göçebeler gibi belli bir ikametgahları bulunmamaktadır. Otlak ve su bulunan her yerde ikamet edebilirler; çadır hayatında yaşayanlar devamlı şehirden şehre göç edenler. Veya gemiciler kendileri ve aileleri gemide ikamet edenler, belli bir ikametgahı olmayanlar namazlarını tam kılmalıdırlar. Ancak ziyaret ve alışveriş amacıyla yaptıkları yolculuklarda namazlarını seferi olarak kılmalıdırlar. Aynı şekilde çadır yeri veya hayvanları için otlakıye aramak için yolculuk yapmaları durumunda namazlarını seferi olarak kılmalıdırlar. Evlerini kendileriyle

birlikte götürmeleri durumunda namazlarını tam diğer durumlarda seferi olarak kılmalıdır.

٢- Yolculuk yapan seferi haddini aşmaları durumunda, sınır aşılmadan namazlar tam kılınmalıdır. Şehir sınırından maksat, yolculuk yapan kişi şehrin son evlerinden görülmeyecek miktarda şehirden uzaklaştığı miktardır. Sınırı aşıp aşmadığında şüphe eden kişi ihtiyat etmeli emin oluncaya kadar namazını tam kılmalıdır. Sınırın aşıldığını gösteren bir başka nişane ise yerleşim alanının sonundan kişi görülmemesi ve ezan sesinin duyulmamasıdır.

Hüküm ٢٩٠: Fakihler arasında meşhur olan giderken şeri sınır ne ise dönerken de aynısıdır. Yolcu yolculuktan döndüğünde sınıra girmesi halinde namazlarını tam kılmalıdır. Ancak güçlü görüşe göre, yolculuk dönüşü gidiş mesafesinde ki sınır sabit olmamıştır bundan dolayı şehre girinceye kadar namazlarını seferi olarak kılmalıdır. Özellikle asıl vatani olmaması durumunda, çalışma ve benzeri ikametgahlarında.

Hüküm ٢٩١: Havayoluyla yolculuk yapmanın hükmü aynen karadan yapılan yolculuk hükmündedir.

Yolculuğu Kesen Durumlar

١-Vatan: Vatandan maksat, insanı kendi haline bırakmaları durumunda, orayı sınırsız kendine karargâh olarak saymasıdır. Onun oradan çıkmasına sebep olacak herhangi bir durum olmaması halinde orayı asla terk etmeyecek. İster o yer doğduğu yer olsun ister olmasın. O yerde mülk sahibi olup olmaması ve orada en az altı ay ikamet etmesi şart değildir.

Hüküm ٢٩٢: İnsanın birden fazla vatani olabilir.

Kendisi Basralı olur ve dini eğitim için Necefi kendine vatan edinebilir. Her ne kadar ilk vatanından ayrılmasa da halktan onun nereli olduğu sorulsa Basralı olduğu söylene de asıl vatanına gidip gelse de veya Bağdatlı bir mühendis Kerbela da çalışıyor orada ev tutmuş ailesini de getirmiş ancak Bağdat'tan bağını kesmemiş olur. Birinci vatana asıl ve ikinci vatana ise seçilmiş vatan denir.

٢- On gün ikamet: Yolculuğu kesen ikinci durum bir yerde on gün devamlı kalınması veya kalınacağına kanaat edebileceği durumdur. Her ne kadar kendi isteğiyle olmasa da.

٣- Kaç gün kalacağını bilmeyen ve otuz gün bir yerde ikamet eden kişi; on gün ikamet etme niyeti olmayan on günden az kalıp kalmayacağına niyet etmeyen arasında bir fark yoktur. Şüpheli bir şekilde otuz gün bir yerde ikamet eden kişi otuz günü dolduruncaya kadar namazlarını seferi ve otuz günden sonra tam kılmalıdır.

Hüküm ٢٩٣: Birden fazla yerde git gel yapan kişi otuz günü geçse de namazlarını seferi olarak kılmalıdır.

Yolculuk Hükümleri

Hüküm ٢٩٤: Dört yer: Yolcunun, (Kufe mescidi, Mescidi nebevi, Mescidü'l-Haram ve İmam Hüseyin'in (a.s) türbesi) hariç, günlük dört rekatlı namazları iki rekât olarak kılması vaciptir.

Hüküm ٢٩٥: Namazını tam kılması gereken kişi eğer seferi olarak kılrırsa, namazları batıl olur, namazlarını yenilemeli vakti geçmişse kaza yapmalıdır. Seferi ve tam kılmakta seçeneği olsa da.

Hüküm ٢٩٦: Vatanında namazı kazaya kalan

Yolculukta olsa dahi kazasını tam kılmalıdır. Yolculuk esnasında namazı kazaya kalan ise her ne kadar vatanında olsun kazasını seferi olarak kılmalıdır. Namazın ilk vaktinde ikametgahında olur son vaktinde ise seferde olur veya tersine, namazın kazasını son vakte göre kılmalıdır. Birinci durumda seferi aksi durumda tam olarak kaza yapmalıdır.

Hüküm ٢٩٧: Yolcu dört kutsal mekânda namazları tam ve seferi kılma konusunda serbesttir: Mescidü'l-Haram, mescidi nebevi, mescidi küfe ve imam Hüseyin (a.s) türbesi.

Hüküm ٢٩٨: Bir önceki hükümde açıklanan hüküm namaz için geçerlidir oruç için değil, binaen aleyh bu dört kutsal yerlerde oruç tutmak caiz değildir.

Hüküm ٢٩٩: yukarıda zikredilen dört kutsal mekânda eda namazları için geçerlidir kaza namazları için değil.

ORUÇ HÜKÜMLERİ

ÖN SÖZ

Oruç Allah talanın kulları için en önemli teşrii ettiği vesilelerden birisidir. İnsanı kemale ulaşmasında en önemli etkenlerindendir. Allah şöyle buyurur: *"Sabır ve namazla Allahtan yardım isteyin."* Oruç sabrın en bariz mısdaqlarındandır. Şüphesiz kemale ermek insanın Allahtan başkalarının sulta ve eserinden kurtulmasıyla olur, nefis insanı sıkı en büyük etkenlerden birisidir, şehvet isteklerini doyurmak ve içgüdülerine cevap aramasıdır. Nefsi kontrol etmek ve onun isyankarlıklarını bastırmak hayır ve şer arasında uzun savaş ve gelirimlerdir, insan hayatta olduğu müddetçe içinde tecrübe etmektedir. İnsanın bu büyük cihattaki başarısıdır onu en yüce kemale taşır. Yani Salihlere kavuşturur onlar ne güzel arkadaşlırlar.

Hayır ve şerrin savaşında oruç en güzel yardımcı silahtır. Zira oruç insanın iradesini güçlendirir, hissi lezzetlerden ve biyolojik ihtiyaçlardan, yani yemek içmek ve cinsi temaslardan vaz geçme gücünü insana veriyor. İnsan iradesini devreye sokar ve bu hadde kadar güçlendirirse, bundan daha aşağı olanlar onun için daha kolaylaşır ve

---

١ - Bakara, ٤٥.

diğer imtihanlardan zaferle çıkar. Orucun bu manevi yönlerine dikkat edilmesi şartıyla.

Orucun adap ve hükümleri vardır, fıkıh ve ahlak kitaplarında detaylı anlatılmıştır. Biz konuyla ilgili *"Ramazan Ayı ve Bayram, Şer'i Hükümleri ve Örfün Taklit Ettikleri"* adlı eserimizde konunun manevi ve toplumsal etkilerine değinmişiz. Daha fazla bilgi için bu eserimize müracaat edilebilir.

Oruç bir ibadettir ki, insan onun gereği şariat tarafından belirlenen orucu bozan şeylerden Allaha yakınlaşma maksadıyla ramazan ayı boyunca şafaktan akşama kadar terk edeceğimize söz vermektir.

Hüküm ۳۰۰: Akşam tabii engellerin olmaması durumunda güneşin ufuktan batmasıyla gerçekleşir. İhtiyat gereği gün batımında güneşin kıızıllığı doğudan batıya doğru çekilip insanın bulunduğu noktadan batıya doğru geçmesini beklemelidir. Vaktin girdiğine itminan hasıl oluncaya veya namazın vaktinin girdiğine emin oluncaya kadar beklemeli namazı iftardan önce eda etmek sünnettir.

Yukarıdaki açıklama gereği insan gün batımından hemen sonra, bilmeden veya takiye gereği kıızıllık çekilmeden iftar ederse onu kaza yapmak farz değildir.

NİYET

Hüküm ۳۰۱: Namazın sahih olmasında diğer ibadetlerde olduğu gibi Allah rızası için niyet etmelidir. Niyetten maksat, amel etmeyi kastetmelidir. Her ne kadar kişi ona dikkat etmese de lakin eğer ona "Neden yemek yemiyorsun?" diye sorulsa, oruç olduğunu söylemesi yeterlidir. Orucu bozan şeylerden kaçınması yeterli değildir.

Niyet etmelidir.

Hüküm ۳۰۲: Vakti belli olan her ne kadar nezir gibi geçici farz orucun niyet vakti sadık şafağın atmasıdır; orucun niyetle başlamasıdır. Günü belli olmayan oruç için niyet vakit dar olsa da zeval vaktine kadardır; binaen aleyh şafak vaktinde oruçlu olmayacağına niyet eder zeval vaktinden önce farz bir oruç için niyet ederse orucu bozan şeyleri yapmaması durumunda yeterli gelir. Zeval vaktinden sonra niyet yenilemesi yeterli sayılmaz. Sünnet oruç için akşama niyet edecek kadar vakit kalıncaya kadar niyet edebilir.

Hüküm ۳۰۳: Ramazan ayının tamamı için bir tek niyet yeterlidir. Ancak bu niyet mübarek Ramazan ayının hilali göründükten sonra yapılmalıdır ve bu ayın tamamının orucunu tutma azmi mükellefte olmalıdır. Yolculuk veya hastalıktan ve benzeri durumlardan dolayı devamlılık bozulmadıkça niyetin yenilenmesine gerek yoktur.

Hüküm ۳۰۴: Şüpheli gün şaban ayı niyetiyle oruç tutulması durumunda, ister sünnet olsun isterse kaza ve nezir gibi farz veya talep edilen, üzerime farz olan (ma fiz-zimme) niyetiyle tutulan oruç Daha sonra Ramazan ayı olduğu anlaşılırsa Ramazan orucu olarak sayılır. Zeval vaktinden önce veya sonra şüpheli günün Ramazan ayından olduğu anlaşılırsa, yeniden Ramazan ayı niyeti yapmalıdır. Şüpheli günü ramazan olduğuna dair hiçbir delil olmaksızın Ramazan ayı niyetiyle tutulan oruç batıldır. Şüpheli günü bugün eğer şaban ayından ise sünnet, Ramazan ayından ise farz oruç niyeti eden kişinin orucu batıl olur.^۲

۲- Niyeti tersine yaparsa; yani ramazan ayı olursa farz oruç şaban ayı olursa sünnet niyet ederse, orucu sahih olur.

Hüküm ٣٠٥: Şek gününde oruç tutmayacağını niyet eder, orucu bozan şeylerden hiçbirini yapmadan o günün ramazan ayından olduğu anlaşılırsa; zeval vaktinden önce olursa niyet ederek orucunu tutmalıdır; her ne kadar ihtiyat gereği o günün kazasını yapmasıdır. Zeval vaktinden sonra anlaşılırsa, o günü oruç tutup daha sonra bir gün kazasını da yapmalıdır.

ORUCU BOZAN ŞEYLER

Orucu bozan birkaç şeydir:

١ ve ٢- Yemek ve içmek. Mutlak olarak, az olsun veya toprak ve kâğıt gibi yenilmesi anormal olsun.

٣- Cinsel ilişki ister meni gelsin ister gelmesin ister önden ister arkadan, mükellef ister yapan olsun ister yaptıran, ölü olsun diri olsun; hatta hayvanlarla ilişkiye girmek vacip ihtiyat gereği orucu bozar.

٤- Allah, Peygamber (s.a.a) ve İmamlara (a.s), hatta onlardan birisine yalan nispet vermek. İhtiyat gereği peygamberler (a.s) de İmamlar (a.s) hükmündedirler.

Hüküm ٣٠٦: Ramazan ayı Kuran'ın baharıdır. Bu ayda müminlerin Kuran tilavetinden mahrum kalmaları uygun değildir. Kuran'ı tüm kıraat kurallarına göre okumamak Allah ve Resulüne yalan nispet vermek sayılmaz. Zira onun bildiği bu kadardır. Yanlış okuyan bilerek bu yanlış Allah'a nispet vermemektedir, hatalı okumak manayı değiştirmez.

٥- Başın tamamını suya daldırmak. Her ne kadar boyun olmasa da ve suya daldırmak bir defa veya yavaş yavaş olmasında bir fark yoktur.

Hüküm ٣٠٧: Oruçlu bir kişi bilerek gusül niyetiyle

başını suya daldırır, oruçlu olduğunu unutursa, orucu da guslü de sahihtir. Ancak oruç olduğunu bilir, oruçlu iken başı suya daldırmanın yasak olduğunu da bilirse, ramazan ayında olması durumunda orucu da gusül de batıl olur.

٦- Bilerek kalın toz yutmak. Dikkate alınacak kalın olmayan tozu da yutmak ihtiyat gereği orucu bozar. Bu tozun topraktan veya başka bir şeyden sert parçaları olan un ve talaş gibi olmasında fark yoktur.

Hüküm ۳۰۸: Müstahap ihtiyat gereği duman ve buhar da kalın olmaması durumunda Toz hükmündedir. Sigara tiryakileri gibi dumanlar kalın toz hükmündedir, vacip ihtiyat gereği orucu bozar.

٧- Ramazan ayında veya kazasında bilerek şafak vaktine kadar cünüp kalınması durumunda.

Hüküm ۳۰۹: Güçlü görüşe göre Ramazan ayında veya vakti tayin olan oruçları tutma esnasında kişi sabaha kadar uykuda veya mecbur kalması durumunda bilmeden cünüp kalırsa, orucu batıl olmaz; ancak Ramazan ayının kazasını tutarken olursa meşhur görüşe göre orucu batıl olur. Bu kişi isterse orucunu yiyebilir, isterse sünnet oruca niyet edip orucunu tamamlar ve o günün kazasını daha sonra yerine getirir.

Hüküm ۳۱۰: Oruç ister farz ister sünnet ister vakti belli olsun ister olmasın oruçlu kişi gün içinde meni gelmesi durumunda orucu batıl olmaz. Aynı şekilde üzerinde ölüye dokunma guslü olur ve sabaha kadar gusül almazsa veya gün esnasında bilerek ölüye dokunursa, orucu batıl olmaz.

Hüküm ۳۱۱: Kişi bilerek cünüp olur, ne gusül etmeğe ve nede teyemmüm etmeğe vakti olmazsa, hükmü de bilmesi halde sabaha kadar cenabet kalanın hükmündedir. Evet teyemmüm alacak durumdaysa teyemmüm alıp

orucunu tutmalıdır ve orucu sahihtir. Ancak bilerek teyemmüm etmezse, ona hem kaza hem de kefaret vacip olur.

Hüküm ٣١٢: İhtiyat gereği Hayız ve nifas cenabet hükmündedir. Yani bu iki gusülden biri üzerinde olan bilerek sabaha kadar gusül almazsa, orucu batıl olur. Gusül veya teyemmüm alacak kadar vakit kalmadan temizlenen, temizlendiğini bilmeyen ve şafağın doğduğunu fark eden kişi niyetini tazelemek kaydıyla orucu sahih sayılır.

Hüküm ٣١٣: İnsan cenabet guslünü unuttur ve ramazan ayından bir veya birkaç gün geçerse, o günlerin kazasını yapmalıdır. Ona herhangi bir kefaret gelmez.

Hüküm ٣١٤: Cünüp olan kişi hastalık ve benzeri sebeplerden dolayı gusül alamazsa, şafaktan önce teyemmüm almalıdır. Teyemmüm almazsa orucu batıl olur.

Hüküm ٣١٥: Çok istihaze kanı gören kadın, orucunun sahih olması için sabah namazı için ve öğlenle ikindi namazları için gusül almalıdır. Aynı şekilde geçen gece için de bir gusül almalıdır.

١- Orucu bozan şeylerden birisi de oruçlu iken kendisinden meni çıkarmasıdır. Bu bazı hareketlerden dolayı olabilir veya sıradan birisi için yapılan işten dolayı meninin gelmesine sebep olabilir. İhtiyat gereği her iki durumda mutlak olarak orucu batıl eder.

٢- Sıvı şeylerle imale etmek; ateş düşürücü ve ağrı kesici amacıyla sıvı olmayan fitillerle tenkiye etmek oruca bir zarar vermez. Aynı şekilde yemek borusundan gitmeyen yiyecek ve içecek sayılmayan şeyler ister tabii olsun ister olmasın orucu bozmaz.

Hüküm ٣١٦: Şırınga aracılığıyla mideye gönderilen

yemek ve ilaç orucu batıl eder. İğne aracılığıyla gıda sayılan şeyler damardan verilirse ihtiyat gereği orucu batıl eder. İlaç olursa sakıncası yoktur. Göz ve kulak damlaları orucu batıl etmez.

Hüküm ۳۱۷: Nefes açmak için kullanılan ve sıvı içeren sprey sıkılması durumunda önce gırtlığa ve daha sonra mideye ulaşırsa, orucu batıl eder. Ancak mideye varmaz yalnız nefesini açarsa ve tedavide kullanması normal olursa, sakıncası yoktur. Nefes almaya yardımcı olan oksijen mutlak durumda sakıncası yoktur.

۳- Bilerek kusmak; her ne kadar tedavi ve benzeri amaçlardan dolayı olsa da bilmeden ihtiyar dışı kusmak orucu bozmaz.

Hüküm ۳۱۸: Geçirme sebebiyle bir şey gelir ve bilmeden yutulursa, oruç bozulmaz. O şey ağız boşluğuna gelir oruçlu kişi onu bilerek yutarsa, orucu batıl olur ihtiyat gereği kefarete de gelir.

Hüküm ۳۱۹: Yukarıda zikredilen orucu bozan şeyler bilerek ve farkında olarak yapılırsa orucu bozar.

Hüküm ۳۲۰: Farz namaz için abdest alırken sünnete uymak maksadıyla ağıza su alınıp gargara yapılır bilmeden su yutulursa orucu bozmaz.

Hüküm ۳۲۱: Oruçlu kişi aşırı susar, sabretmesi durumunda zarar görecektir korkusu oluşur veya meşakkatli olursa, zaruret miktarında su içmesi caizdir. Günün kalanını matlup kastiyle oruç niyet etmeli ve ramazan ayından sonra o günün kazasını yapmalıdır. Bu hüküm Ramazan ayı orucu için geçerlidir; Ramazan ayı dışında ister vakti geniş olsun isterse muayyen olsun su içmesinde sakınca yoktur.

ORUCUN KEFARETİ

Yukarıda zikredilen orucu bozan şeylerden birini bilerek yapması durumunda kefaret farz olur; elbette Ramazan ayı orucu ve kazası zevalden sonra ve vakti tayin edilmiş adak orucu gibi kefaret farz olan oruçlardan olması durumundadır.

Hüküm ۳۲۲: Ramazan ayında yenilen orucun kefareti, ya bir kul azat etmeli veya iki ay peş peşe oruç tutmalı veya altmış fakiri doyurmalıdır. Fakiri doyurmak için her fakire bir mud yemek vermelidir. Mud bir kilonun dörtte üçünden azdır, un, hurma olarak mükellef vermesi yeterlidir. Ramazan ayının orucunun kazasını öğleden sonra batıl edenin kefareti her fakire bir mud olmak üzere on fakiri doyurmalıdır. Fakiri doyurma gücü olmayan üç gün oruç tutmalıdır. Günü belli nezir orucunun kefareti yeminini bozma kefareti gibidir, bir köle azat etmek veya on fakiri doyurmaktır; her bireri için bir mud veya on fakiri giydirmektir. Bunları yapacak gücü olmayan üç gün oruç tutmalıdır. Bir mud yerine fakire bir öğün yemek verebilir.

Hüküm ۳۲۳: Kefaret gerektiren şey iki günde tekrarlanması durumunda kefaret de tekrarlanmış olur, bir günde değil; cinsel ilişki ve istimna hariç bunların aynı gün tekrarlanması durumunda müstahap ihtiyat gereği kefaretlerde tekrarlanır. Eğer bir kişi saydığımız üç şeyden köle azat etmek, iki ay oruç tutmak ve altmış fakiri doyurmak gücüne sahip olmazsa, vacip ihtiyat gereği istiğfar etmeli pişmanlığını ibraz etmeli bir daha bu günahı işlemeyeceğine söz vermelidir. İmkânı yettiğince sadaka vermelidir, kefaret verme imkânı olduğunda ihtiyat gereği kefaret vermelidir. Vacip ihtiyat demek sakıncalıdır.

Hüküm ۳۲۴: Oruç; şarap, domuz eti, zina ve istimna gibi haram olan bir şeyle bozulması durumunda toplu kefaret vermelidir. Yani ihtiyat gereği hem Kul azat etmeli, altmış gün oruç tutmalı ve altmış fakiri doyurmalıdır.

Hüküm ۳۲۵: Kişi bilerek orucunu bozar ve öğleden önce sefere çıkarsa, orucu bozarken sefere çıkacağını bilse veya bilmesede ona kefaret farz olur.

Hüküm ۳۲۶: Kefaretin harcama yeri, fakirleri davet ederek doyurmak veya onları doyuracak miktarda yiyecek onlara vermek veya onları doyuracak miktarda yemeğin parasını onlara vermek, bu durumda verilen paranın yemekte sarf edilmesini şart koşturmak gerekir. Müstahak olan fakir illa o yiyeceği yemesi gerekmez, onu satıp diğer ihtiyaçları için de kulana bilir.

Hüküm ۳۲۷: Seyit olan ve seyyit olmayan bir kişi kefaret ve fidyesini seyyit olan ve seyyit olmayan bir fakire vermesi caizdir.

Hüküm ۳۲۸: Kefaret verilirken doyurmak dahilinde bir kişiyi iki veya ikiden fazla doyurmak veya tek kişiye iki mud ve fazlası verilmesi yeterli sayılmaz, altmış fakir olmalıdır; altmış fakir bulunmaması durumunda tekrarlananın sakıncası yoktur.

Hüküm ۳۲۹: Şer'i olarak fakir yıllık yiyeceği olmayan kişidir. Doyurmakla mükellef olduğu kişilerin ne fiili olarak nede kazanma durumu olmayan kişidir. Bakımıyla mükellef olduğu kişilerin nafakaları ona ister farz olsun isterse farz olmasın; nafakası farz olmayan kişileri dışarı atıp başkalarına göndermesi uygun olmayan kişilerdir.

Kefaret Değil Yalnız Kaza Gerektiren Durumlar

Hüküm ٣٣٠: Kefaretin değil yalnız kazanın farz olduğu durumlar:

١- Daha önce detaylı açıklaması yapıldığı gibi cünüp olarak sabaha kadar uykuda kalması durumunda.

٢- Niyet etmediği için orucunu bozan ve yemeyen kişi.

٣- Cenabet guslünü unutup bir veya iki gün o halde oruç tutan kişi.

٤- Şafağın attığını bilmezse, şafak attıktan sonra orucu bozan şeylerden birini yaparsa; şafağın attığını bilerek yapması durumunda hem kaza hem de kefaret ona farz olur.

٥- Hava bulutlu olduğundan İftar vakti girdiğini zanneder ve vakit girmeden iftar ederse.

٦- Abdest alırken sünnete uymak amacıyla suyla gargara yaptığında bilmeden su yutması durumunda; kaza gerektirir kefaret değil.

٧- Eşyle oynaşması ve benzeri durumlarda meni gelmesi halinde yalnız kaza gerektirir; eşyle oynaşırken meni gelmesi kastı ve alışkanlığı olmaması şartıyla.

ORUCUN SAHİH OLMA ŞARTLARI

Orucun sahih olmasının birkaç şartı vardır:

١- İslam

٢- Akıl

٣- Gün boyu hayız ve nifas kanından temiz olmak

۴- Bilerek sabah ezanına kadar cünüp kalmamak

۵- Namazları seferi olacak şekilde yolculukta olunmaması.

Hüküm ۳۳۱: Namazını tam kılması gereken yolcunun orucu sahihtir, ister bu oruç farz olsun; isterse sünnet. On gün ikamet kastı olur, yolcunun seferi günah için olur, mesleği yolculuk olur ve benzeri durumlarda.

۶- Oruç tutan kişinin Oruçla bağdaşmayan hastalıklarının bulunmaması; her ne kadar bu hastalık dikkate alınacak bir hastalık olmasa da.

۷- Şiddetli zaafılık gibi sıkıntı ve zorluk bulunmaması.

Hüküm ۳۳۲: Doktorun sözü zarar ve zorluk getireceği korkusu oluştursa, bu kişinin orucunu yemesi farz olur.

Hüküm ۳۳۳: Hastanın hastalığı öğleden önce iyileşir ve orucu bozan şeylerden bir şey yapmamış olursa, ihtiyat gereği niyetini tazeleyip matlup kastıyla orucunu tutmalıdır ve o günün kazasını yapmalıdır.

۸- Orucun sahih olma şartlarından bir diğeri buluğ çağına ulaşmaktır. Buluğ çağından önce iyiyle kötüyü idrak eden çocuk olsa da oruç farz değildir. Evet, iyiyle kötüyü ayırt edebilen bir çocuk oruç tutarsa, diğer ibadetleri gibi sahihtir.

ORUCU BOZABİLECEK ŞEYLER

Ramazan ayında oruç tutmaları gerekmeyen kişiler: Yaşlı kadın ve erkekler, susama hastalığı olanlar oruç tutmaları zor ve sıkıntılı olanlar, bu durumda olanlar ihtiyat gereği her gün için fakire bir mud yiyecek vermeleri vaciptir. Bu yiyeceğin buğday olması ve iki mud olması

daha uygundur. Kaza yapmaları farz değildir.

Oruç farz olmayan kişilerden doğumu yaklaşan oruç tutulması durumunda kendine veya bebeğine zarar verebilecek hamle kadınlar ve çocuğunu emziren anne oruç tutması halinde sütünün azalması ve kendi veya bebeğine zarar vermesi durumunda. Bu iki bayan daha sonra oruçlarının kazasını yapmalıdırlar. Bu iki bayan oruç tutmaları rahmindeki veya doğan bebeye zarar verecek olursa annenin kendine değil, kazayla birlikte fidye de vermelidirler. Fidyeye verirken fakiri doyurmak yeterli değildir bir mud yiyecek verilmelidir.

HİLALİN SÜBUTU

Hilalin görünmesi birkaç yolla sabit olabilir:

١- Ayın görünmesiyle güven hasıl olur. Yani kişi kendisi hilali görür; her ne kadar başkaları tarafından sabit olmasa da.

٢- Taklit ettiği müçtehide ayın görüldüğü sabit olursa.

٣- Ayı gördüklerine iki adil kişinin söylemesi.

٤- Geçen aydan otuz günün geçmesi. Geçen ay şaban ayı ise, Ramazan ayının hilali sabit olur. Geçen ay Ramazan ayı olursa, Şevval ayının hilali sabit olur.

Hüküm ٣٣٤: İslam ülkelerinden (namaz ehli) sayılacak herhangi birinde hilalin gözükmesi durumunda namaz vakitleri aynı olan diğer ülkeler içinde geçerli sayılır, her ne kadar o ülkelerde hilal gözükmese de bu ülkeler ufuk birliği olup olmaması birinin doğusunda veya batısında olması hükmü değiştirmez. Hilal gözüken ülkeyle namaz birliği olmayan ülkeler, kendi hilal hükümlerine göre amel

etmelidirler. Yani hilal gözüken ülkeyle aynı ufukta bulunan ülkeler için geçerlidir. Aynı ufukta bulunmayan ülkeler için hilal görünmedikçe sabit olmaz; ancak şeri hâkimin hükmüyle sabit olur.

RAMAZAN AYININ ORUCUNUN KAZASI HÜKÜMLERİ

Hüküm ۳۳۵: Bir ayın orucundan birkaç gün kazası olan hangi günün kazasını tuttuğunu tayin etmesi farz değildir.

Hüküm ۳۳۶: hastalıktan dolayı Ramazan ayının tamamını veya bir kısmını oruç tutmaz ve bu hastalık bir sonraki Ramazan'a kadar devam ederse, her gün için bir mud sadaka vermelidir. Mud yiyecek cinsinden kilonun dörtte üçüdür, kaza yapması gerekmez.

Hüküm ۳۳۷: Bir kişi bilerek Ramazan ayının tamamını veya bir kısmını oruç tutmaz ve kazasını bir sonrası gelen Ramazan ayına kadar tutmazsa hem fidyе hem de kefareт her ikisi ona farz olur.

Hüküm ۳۳۸: Bir ayın kaç gününün veya birkaç ayın fidesini bir kişiye vermesi caizdir.

Hüküm ۳۳۹: Sünnet oruçta insan akşam ezanına kadar orucunu bozması caizdir. Ramazan ayının kazasında kendi kazası olması durumunda öğleden sonra yemesi caiz değildir. Öğleden sonra yerse, kefareti vardır; öğleden önce yemesi caizdir.

Hüküm ۳۴۰: Toplu kefarette iki ay oruç peş peşe tutması farzdır, peş peşe iki ay olması için ilk ayın tamamını ve ikinci aydan bir gün tutması yeterlidir; örf tarafından makul sayılabilecek bir mazereti olması durumunda.

Hüküm ٣٤١: Peş peşe oruç tutması farz olan kişi, ortada kurban ve ramazan bayramları gibi oruç tutulması haram olan veya yemesi gereken bir gün nezir üzerine ziyarete gitme durumu olan günlerin denk geleceği vakitlerde oruca başlaması caiz değildir.

ORUÇLA İLGİLİ BİRKAÇ HÜKÜM

Hüküm ٣٤٢: Oruç, tavsiye edilmiş sünnet amellerdendir. Hadislerde şöyle gelmiştir:

Oruç, ateşe karşı bir siper ve beden zekâtıdır. Onun vesilesiyle insan cennete gidebilir. Oruç tutanın orucu, ibadet nefes alması ve suskunluğu tespih sayılır. Ameli makbul, duaları isticap bulur, onun ağız kokusu Allah katında miskten daha hoş olur, iftar edinceye kadar melekler ona dua eder. Oruç tutan için iki sevinçli vakit vardır; İftar vakti sevinci ve Rabbine kavuştuğu vakit sevinci.

Hüküm ٣٤٣: İki bayramda oruç tutmak haramdır: Ramazan Bayramı, yani her Şevval ayının birinci günü ve Kurban Bayramı yani her yılın zilhicce ayının onu.

Hüküm ٣٤٤: İhtiyat gereği Kadın, eşinden izinsiz sünnet oruç tutmamalıdır; her ne kadar caiz olduğu güçlü olsa da kocanın hakkı engellenmemek şartıyla. Kocasını tutmasını yasaklarsa ihtiyat gereği oruç tutmamalıdır.

İtikâf

İtikâf mescitte durmak ve ikame etmektir. İhtiyat gereği bu iş namaz, dua ve benzerleri gibi ibadet için yapılmalıdır. Veya belli bir şeri vazifeyi yerine getirmek maksadıyla

itikâf yapılmalıdır. Oruç tutulması sahih olan her zamanda itikâf yapılabilir. Bunun için en faziletli vakit Ramazan ayıdır ve Ramazan ayının son on günüdür.

Hüküm ٣٤٥: İtikâfın sahih olması için akıl ve imana ilaveten birkaç şartları vardır:

١- Allah'a takarrüp niyetiyle olmalıdır; diğer ibadetlerde olduğu gibi.

٢- Oruç tutmak bunun için oruçsuz itikâf sahih değildir. Buna göre yolculuk ve benzeri sebeplerden dolayı oruç tutamayanın itikâfı da sahih değildir.

٣- Gün sayısı, üç günden az sahih değildir; üç günden fazlası sahihtir.

٤- İtikâf şehrin merkez camilerinde yapılmalıdır.

٥- İtikâfın caiz olmasında izni şart olanın izini.

٦- İtikâf eden tüm itikâf müddetince mescitte kalmalıdır.

İtikâf Hükümleri

İtikâf eden kişi bazı şeyleri terk etmelidir:

- Cinsel ilişki.
- İstimna; vacip ihtiyat gereği
- Güzel koku kullanmak ve gül koklamak
- Alışveriş ve müstahap ihtiyat gereği her türlü ticaret; elbette mescitten çıkmayı gerektirmeyen Alışveriş, mescitten çıkmayı gerektirirse haram olur.
- Dini veya dünyevi tartışmalar, üstünlük ve galip gelme amacıyla.

Hüküm ۳۴۶: yukarıdaki yasaklar zahiren itikâfı bozan şeylerdir, bunların gece veya gündüz vuku bulmaları fark etmez.

Hüküm ۳۴۷: Bir kişi vacip itikâfı cinsel ilişkiyle bozar her ne kadar gece olsa da ona kefareti farz olur. Cinsel ilişki dışında bozulan itikâf için güçlü görüş gereği kefareti yoktur. Her ne kadar müstahap ihtiyat gereği kefareti vermesidir, itikâfın kefareti ihtiyat gereği ziharın kefareti gibidir.

HUMUS HÜKÜMLERİ

Humus en önemli mali vaciplerden olup

İslam dini özellikle Ehlibeyt (a.s) mektebi onunla korunmuştur. Asırlar boyunca kendine yetecek şekilde sistematik devam etmiştir. Şeriat humus olayını planlamış öz Muhammedî İslam'ın akide ve usulleri hâkim siyasetçilerin ego manyasına bağlı zor ve zerle insanlara yükledikleri iradelerinden korumuştur.

Humus farz olan şeyler:

١- Savaşılması uygun olan kâfirlerden savaş yoluyla alınan ganimetlerdir. Bu savaş İmam'ın (a.s) veya şartlarına haiz naiplerinin izniyle olması şartıyla.

٢- Maden; altın, gümüş, kurşun, bakır, akik, firuze, yakut, tuz, bitüm, kibrit ve benzeri madenler, özel mülkiyete girmeleri durumunda; petrol gibi bazı madenler umuma ait olur ve millileşirse, onun şahsi mülkiyete girmesi mümkün değildir. Burada önemli olan madenden sayılmasıdır ister sıvı olsun isterse katı ister yeryüzünde olsun isterse yer altında, ister şahsi mülkte olsun isterse mubah olan bir zeminde. Vacip ihtiyat gereği alçı ve kireç, yani bunların toprakları pişmeden önce, değirmen taşı,

deterjan çamuru ve benzerleri yerden sayılıp faydalı özellikleri bulunduğundan madenden sayılmaktadırlar.

۳- Hazine; hazine bir yerde saklanmış bir maldır ister zemin maldır ister duvar isterse başka bir yer fark etmez. Bir insan hazine bulursa, onun mülkü sayılır ve humsu vardır. Yalnız bulunan hazinenin bir Müslümana ait olduğu anlaşılırsa, onu sahibine vermesi farzdır. Hazineyi bulan hazine sahibini veya mirasçılarını araştırması gerekir, bulamazsa, onun mirasçısı İmam (a.s) veya özel naibi veya genel naibidir.

۴- Dalış. Suya dalarak elde edilen şeylerdir. İnci ve benzeri mücevherat yaratılış gereği denizlerde bulunur ve canlılardan değildir.

۵- Zimmi Kâfirin Müslümandan satın aldığı yer, ihtiyat gereği humsunu vermesi vaciptir. Bu yerin boş bir yer veya ekili olması veya arsa ve benzeri olmasında bir fark yoktur. Bu yer mülkiyetine geçtikten sonra.

۶- Helal malın harama karışması durumunda, helal ve haramın birbirinden ayrılamayacak ve sahiplerinin ve miktarlarının ayrılamayacağı durumunda. Bu tür malın humsu ayrılarak şeri hâkime verilmesiyle helal olur. Müstahap ihtiyat gereği humusu veren niyetinde reddi mezalim ve humus birlikte yapmalıdır. Her ikisine müstahak olan birine vermelidir. Ancak haramın miktarı belli olur, sahibi belli olmazsa, o miktarı mal sahibinden taraf sadaka vermelidir, ister bu miktar haram humus miktarında olsun isterse ondan az veya fazla olsun fark etmez. Vacip ihtiyat gereği bu işi şeri hâkimin izniyle yapmalıdır. Şeri hâkim maslahat görürse isterse onu taksitlendirir, isterse bir kısmını ondan almaya bilir. Haram malın sahibi belli olur ancak miktarı belli olmazsa, iki taraf

kendi aralarında sulha gitmeleri ve birbirlerini razı etmeleri gerekir. Mal sahibi sulha gitmeye razı olmazsa, şahıs en az ihtimal verdiğini ona vermesi caizdir. Müstahap ihtiyat gereği en fazla ihtimal verdiği miktarı ödemesidir. Davalı durumu sona erdirmek için ihtiyat gereği şeri hâkime başvurumalarıdır. Malın miktarı ve sahibi bilinmesi durumunda, onu mal sahibine ödemelidir. Ödenecek miktar kura yoluyla her iki tarafın kabul edeceği şekilde tayin edilebilir.

Hüküm ۳۴۸: Haram malın sahibi malı saymada sayamayacak durumda olursa, mal sahibinden taraf sadaka vermelidir, vacip ihtiyat gereği bu iş şeri hâkimin izniyle olmalıdır.

Hüküm ۳۴۹: Mal sahibi reddi mezalim veya sadakayı ödedikten sonra belli olursa, şeri hâkimin izniyle yapılmış olması halinde, sorumlu olmadığına şüphe yoktur. Şeri hâkimin izniyle olmadığı durumda, ihtiyat gereği mal sahibini razı etmesidir. Her ne kadar vacip ihtiyat gereği mal sahibi affetmelidir.

Hüküm ۳۵۰: Harama karışmış helal mala humus gelmesi durumunda, iki defa humus vermelidir; birinci humus helali haramdan temizlemesi için, daha sonra kendi humsunu vermelidir.

Hüküm ۳۵۱: Harama karışmış malda humsun vermeden tasarruf edilmesi durumunda bu mal telef olursa, humus üzerinden düşmez, onu müstahakkına ödemesi gerekir. Aynı hüküm sahibi meçhul olan malda da geçerlidir, onda tasarruf edip telef olmasına sebep olunması durumunda, reddi mezalim olarak üzerinde kalmış olur. Miktarını biliyorsa ödemelidir, bilmezse en az ihtimal verdiğini ödemesi caizdir. Müstahap ihtiyat gereği en fazla

ihtimal verileri ödemesidir.

۷- Humus verilmesi gereken bir diğer şey ise kişinin yıllık ihtiyacından fazlasıdır. Yani kendisi ve ailesinin harcamalarından artanıdır. Sanat, tarımcılık, kira, çalışma ve benzeri gelirlerdir. En güçlü görüş gereği hibe, hediye, ödül, vasiyet yoluyla ulaşan her şey, büyüme, özel ve genel vakıf, beklenmeyen miras, hulu boşanmasından ulaşan mal ve tüm kazanç gelirlerine humus verilmelidir. Yukarıda zikredilenlerden bazıları malik olma hasebiyle farz olur. Beklenen mirasta, ilk sırada olan mirasçılar gibi, eşler arasında bulunan mihr, beden azaları için alınan diye, kan bedeli gibi durumlarda humusun farz olması şüphelidir, şüpheli olmasının sebebi, özellikle son fıkrada ganimet ve faydalanma sayılmaları şüphelidir. İmamın (a.s) (insanların elde ettikleri büyük küçük her türlü faydalardan humus vermelidirler) sözü bu durumları da içerir mi içermez mi? Bu sebepten asaletü'l-beraat uygulanmaktadır, humus vacip değildir. Şüphe ve ihtiyat durumunda uyulması gereken meşhur bir görüştür.

Hüküm ۳۵۲: humus için yılbaşı tayin etmek bir vilayet emirdir, mükellefin hayrındır. Buna göre humus yılını geciktirmek caiz değildir. Şeri hâkimin izniyle olursa sakıncası yoktur. Yıl bitmeden humusu vermenin sakıncası yoktur.

Hüküm ۳۵۳: Mirasta humus farz olmaması iki şarta bağlıdır:

Birinci şart: Miras bırakılan mal mal sahibi tarafından Hayatta iken humsu verilmiş olmalıdır. Veya humsu olmayan mihr miras olarak bırakılmalıdır.

İkinci şart: Beklenen miras olması durumunda; yani mirasta ilk sıra mirasçılar ve karı koca olmalıdır.

YILLIK MALİYETİN BELİRLENMESİ

Hüküm ۳۵۴: Kardan humsu farz olmayan istisna edilen iki maliyet:

۱- Kazanmak için yapılan harcamalar; yani kazanmak için yapılması gereken harcamalardır. Nakliye, komisyon, yazar, güvenlik, kira, vergiler ve benzerleri gibi harcamalar. Bu giderler kardan çıkarılıp geriye kalanın humsu verilmelidir.

Hüküm ۳۵۵: Kazanmak için harcanan her türlü gider yıllık kazançtan çıkarılır ister bu kazanç bu yıla ait olsun isterse sonraki yıllara fark etmez.

۲- Humus yılında kendisi ve ailesi için münasip olan harcamalar, sadaka, ziyaretler, hediye ve mükâfatlar için ve aynı şekilde onun misafirlerine ziyafet için harcadıkları, kendisi davet etmemesi şartıyla her ne kadar misafir sayısı onun ağırlama kapasitesinden fazla olsa da harcanan, meblağ giderden sayılır.

Hüküm ۳۵۶: hazineden maksat, şu anda harcanan varlıktır, gelecek için tasarruf edilen değil. Binaenaleyh yıllık gider çıkıldıktan sonra kalan kısmına humus farz olur. Her ne kadar artan kısım daha sonra masraf etmek için kenara bırakılsa da.

Hüküm ۳۵۷: Harcamalar halk nezdinde kişinin durumuna uygun olmalıdır. Uygun olmazsa, uygun olmayan miktarın humsu verilmelidir. Aynı şekilde yapılan masraflar yersiz ve israf amacıyla yapılırsa. Yapılan harcamalar kişinin şanına layık olandan az olursa, artan miktarın tamamının humsu verilmelidir.

Hüküm ۳۵۸: Mali yılbaşı olmayan bir kişinin ilk mali

yılı işe başladığı gündür. Bugünü kazancının başladığı gün olarak tayin edebilir. Ne kadar güzel belki de farzdır kişi bu konuda tembellik yapmadan ilk işe başladığı andan itibaren kendisine bir humus hesaplama tarihi belirlemelidir. Ticarete, sanata, çiftçiliğe, eğitmenliğe, sağlık hizmetlerine veya her türlü helal bir işe başladığında o tarihi şeri humus yılı tayin edebilir. Yukarıda hatırlattığımız gibi karın başladığı günde veya maaşını aldığı günden bir yıl geçtiğinde şanına uygun harcamalardan sonra artan olursa onun humsunu vermelidir. Bu artan az veya çok, nakit veya cins, menkul veya gayrimenkul fark etmez.

Hüküm ۳۵۹: önemli olan halk arasında yıl sayılmasıdır hangi takvime göre olursa olsun ister Hicri isterse miladi veya benzerleri veya hiçbir takvime uymaz gün veya hafta sayısıyla da olabilir.

Hüküm ۳۶۰: işsiz olan bir kişi başkalarının nafakasıyla geçinir, baba veya evlat gibi veya başkalarının yardımıyla zekât ve humusla yaşamını sürdüren kişi ilk şeri yılını yardım aldığı günden hesaplamalıdır. Eğer yılbaşı tayin etmemişse, humus verdiği günü yılbaşı olarak tayin etmelidir. Ancak humus verecek artan bir miktar olmadıkça onun humus yılbaşı da olmaza. Artış olup humus verdiği ilk yılbaşı tayin edilir, masrafından hiç fazla artış olmazsa, şeri hâkimin onayıyla kendine bir mali yılbaşı tarihi tayin etmesi müstahaptır.

Hüküm ۳۶۱: Kişi humus konusunu ihmal eder ister bilerek ister bilmeyerek kaç yıl malını hesaplamaz kar ederek belli bir miktar mal varlığı elde eder arsalar, evler, ev eşyaları, onarımlar yapar. Bankada hesapları olur, daha sonra menkul ve gayrimenkul tüm mal varlıklarının humsunu vermesi gerektiğini anlarsa tüm mal varlığının

humsunu vermelidir. Bunlar satın aldıkları, ettikleri ve imar ettikleri ihtiyaç fazlasını kapsar. Ancak bu mal varlıklarından ihtiyaçları için oturduğu ev, bindiği şahsi araba ve kullandığı ev eşyaları gibi, o yılın kazancından harcanmış olursa onların humsu yoktur; yalnız iki durumda humus farz olur:

۱- Yukarıda ihtiyaç olan şeyleri birkaç yılın kazancıyla alırsa son yıl hariç tamamının humsunu vermelidir.

۲- Almış olduğu şeyler yıllık giderinden fazla olur ve üzerinden yıl geçer ve yıllık harcamalarından sayılmazsa humsunu vermelidir.

Hüküm ۳۶۲: Yıllık ihtiyaçlarından sayılan, kullanıldıklarında biten veya bitmeyen her şeyi kapsamaktadır yalnız o ihtiyaç şahsın toplumsal durumuna uygun olmalıdır. Örneğin eşine almış olduğu takılar, din alimi veya üniversitelilerin kendileri için almış oldukları kitaplar veya kendine uygun tablo ve eşyaların alınması gibi şeyler yıllık ihtiyaçtan sayılır. Aynı şekilde ihtiyaç olabileceğini umduğu ve kendisine münasip olan bir şeyi alırsa her ne kadar şimdilik ondan faydalanmasa da örneğin yangın tüpü, halı, misafirleri için almış olduğu tabaklar. Aynı şekilde misafirlerini karşılamak için veya çocuklarını okula ulaştırmak için almış olduğu arabası veya misafirlerini karşılamak için misafir odası hazırlaması, kendisine uygun ev aletlerini satın alınması, bunların tamamı yıllık ihtiyaçtan sayılır, her ne kadar şimdilik onları kullanmasa da ancak kendi haline münasipten daha fazla olur, ileride ihtiyaç duyacağı bir şey olduğu için satın alırsa, bu durumda onun humsu farz olur.

Hüküm ۳۶۳: Yıllık ihtiyacı için satın aldığı şey, buğday, arpa, yağ, şeker, çay ve benzeri ihtiyacından fazla olursa,

onun humsunu vermesi farzdır. İnsanın ihtiyacı olan ve o ihtiyaç olan şey kullanıldıktan sonra kalır ve bir daha ona ihtiyacı olmazsa, humus yılından sonra ona humus farz değildir, zira her ne kadar o yıllık giderinden fazla olur ancak o yılın kazancından sayılmaz. Örneğin yaşlı kadınların takıları veya gençlikte almış oldukları kıyafetler şu anda onlara uygun değildir.

Eğer şahıs humus yılı içerisinde bu eşyalara ihtiyacı olmaz, ancak diğer yıllarda kullanılmaya münasip olursa, yazlık ve kışlık elbiseler gibi sezon bittiğinde kullanılmaya münasip değiller, İmam Hüseyin (a.s) ziyaretçilerini ağırlamak için özel günlerde misafirler için kullanılan halı ve diğer malzemeler gibi, durumlarda humus farz değildir bunların dışında ki durumlarda vacip ihtiyaç gereği humus verilmelidir

KÂR VE KAZANÇ HÜKÜMLERİ

Hüküm ۳۶۴: Kâr etmek amacıyla bir şeyi alınır ve onun fiyatı artarsa, daha fazla değerlendirilmesi için veya bir başka amaçtan dolayı satmaz, daha sonra onun fiyatı almış olduğu fiyata düşerse, onun fazlasını humus farz olmaz. Ancak onun artan fiyatı humus yılına kadar devam ederse, artanın humsunu vermelidir, her ne kadar o ürünü satmasa da aynı şekilde humus yılından sonra onun değeri ucuzlamış olursa, artan değeri humusunu vermelidir.

Hüküm ۳۶۵: Şahıs almış olduğu borcu öderse, ödemiş olduğu borç yıllık giderlerinden sayılır, bu borcu yıllık harcamalarından öder ister borcu bu amaçla almış olsun isterse olmasın. Aynı şekilde almış olduğu borcu humus yılından önce veya sonra almış olsun, o borcu ondan önce ödeme şansı olsa da olmasa da yıllık harcamalarından

sayılır. Ancak borçlu aldığı borcu ödemez ve üzerinden yıl geçerse, humsunu vermesi farzdır, almış olduğu borcu yıllık giderinden ayırmamalıdır, ister borcun günü henüz gelmemiş olsun isterse günah işleyerek borcunu geciktirmiş olsun.

Hüküm ۳۶۶: İnsana humus farz olur ancak ödemez geciktirirse, aşağıdaki durumlarla karşılaşır:

۱- Tasarruf 'da haramlık: O şeyde tasarruf etmek, onlardan yemek, giymek ve onda kalmak ve benzeri durumlar haramdır.

۲- Bu tasarruftan dolayı şahıs ideal ücret ödemekle mükelleftir. Bu ideal ücreti humus almaya müstahak kişilere vermelidir.

۳- Cins veya humusu olan fiyatta komisyon ۴/۱ de uygulanabilir ۵/۱ değil, şahıs tam değerini alamaz ve humsunu ödemedi cinsi satın alan müşteriye veremez. Yalnız müşteriye humusun ödenmediğini bildirir ve yakın zamanda ödeyeceğini haber verirse, teslim etmesinde sakınca yoktur.

۴- Humusun artması ve kazancı humus sahiplerine aittir mal sahibine değil.

۵- Kişi humusu ödemedi vefat ederse, mirasçılar onun malını aralarından taksim etmeden önce humus ve diğer borçlarını ödedikten sonra taksim etmelidirler.

Hüküm ۳۶۷: Ticaretten uğraşan ve kazanç elde eden bir bayana humus vermek farzdır; her ne kadar bu bayanın nafakası kocası tarafından ödense de kocası tarafından verilen nafaka bayanın gelirlerinde düşülmez. Aynı şekilde bayanın herhangi bir kazancı olmaz ancak eşi veya bir başkası tarafından bir geliri olursa, yılsonunda onun

humsunu vermesi farzdır. Genel olarak her mükellef gelir ve elde ettiği mal varlıklarını araştırması farzdır; mükellef ister işçi olsun isterse olmasın ister az ister çok olsun, humsunu vermelidir.

Hüküm ٣٦٨: Kişi varlığının humsunu vermez ve onu bir başkasına hibe ederse, hibe edenin humus yılı olduğunu bilmesi ve hibe ettiği malın o yılın kazancından olduğunu bilmesi durumunda hibe edilen şahısın humus vermesi farz değildir. Ancak hibe etmeden üzerinden yıl geçtiğini ve üzerine humus geldiğini anlarsa, hibe edenin sorumluluktan kurtulması için hibe alan o malın humsunu vermelidir. Hibe alanın humus yılı yoksa hem almış olduğu hibenin hem de diğer mal varlıklarının tamamının humsunu vermelidir. Zira tüm mal varlığına humus taalluk etmiştir.

Hüküm ٣٦٩: Humus yılı olan bir kişi tarihini değiştirmek isterse, ister tarihi öne atsın isterse geriye bu şekilde amel etmelidir: öne almak istediğinde önceki tarihe göre malını hesaplamalı ve tahakkuk bulan humsu münasip gördüğü bir zamanda vermelidir. Ödediği zaman onun humus yılının başlangıcı olarak sayılır, şeri hâkime müracaat etmesine gerek yoktur. Ama humusu ödemeği yeni humus yılına geciktirmek isterse, geciktirme konusunda şeri hâkime müracaat etmelidir. Binaenaleyh tahakkuk olan humsu geciktirdiği müddetle birlikte öder ve vakti geciktirirse, geciktirmiş olduğu tarih onun humus yılı sayılır.

Hüküm ٣٧٠: Her mükellef humus yılı tarihinin sonunda masraflarından artan malın humsunu vermelidir. Yani masraf için evinde stokladığı pirinç, un, buğday, arpa, şeker, çay, yakıt, odun, kömür, yağ, tatlı ve masraf etmek için benzeri şeyler, humus yılına kadar kullanılmayan ve artan

şeyler. Aynı şekilde normal yaşam tarzından fazla olan takılar, elbiseler, mutfak eşyaları, kitaplar, sergiler bunların tamamının humusu verilmelidir.

Hüküm ۳۷۱: Humus vermeyen kişiden borç almanın sakıncası yoktur. Aldığı borcun humsunu vermesi de farz değildir. Günümüzde yaygın olan (faizsiz kredi) veya bayanlar arasında (gün) diye adlandırılan bir grup bir araya gelerek haftalık veya aylık belli bir meblağ veya altın koyarak kura şeklinde onlardan birine verilmesi aynı hükümdedir. Verilen bu meblağlardan bazıları yıllık masraftan fazla olur ve ona humus gelirse, bu konu o meblağı verene aittir.

Hüküm ۳۷۲: Aile velisi humus vermez veya geliri helal yoldan olmaz (mechulü'l-malik) olursa; aileden her fert mümkünse kendi nafakasını kendisi karşılaması onun için daha iyidir. Ama aileyle birlikte kalmak zorundaysa, masrafını ve tasarrufunu helal etmesi için şeri hâkime müracaat etmelidir.

Bu konuda bize müracaat eden olursa aile reisi onun için harcadığı şeylerde ihtiyaç duyduğu kadarından faydalanmasına izin veriyoruz. Aynı şekilde ailesine harcadıklarından ihtiyaç olan miktarından faydalanmaları helaldir. Günahı başkasına aittir. Ancak onu bu konuda uyarmak vazifesi terk edilmemelidir.

Hüküm ۳۷۳: Adına geçirdiği açık arazi hiç kullanılmaz ancak halk arasında onun sayılır ve adına tapu almış olursa, buna ödemiş olduğu paranın humsunu verdiği paradan olmaması durumunda humsunu vermelidir. Yalnız humus yılı olması yeterli değildir. Bu arsaya humus farz olmaz, miras olarak sayılmaz, bu arsa hibe edilmez ve satılmaz,

yapılan muamele batıl muameledir.

HUMUSUN HARCANMA YERLERİ VE MUSTAHAQ OLANLAR

Gaybet döneminde tüm humus şartlara haiz Masum İmam'ın (a.s) genel naipleri olan müçtehide gereken yerlere harcaması için verilir, müçtehit Hz. Muhammed'in (s.a.a) dedesi Haşim oğlu Abdulmuttalib'in soyundan gelenlerin ihtiyacını bu humustan karşılamalıdır. Bunların soyu baba tarafından Haşimi olanlardır. İhtiyat gereği humusun yarısını müçtehit onlara harcamalıdır. Zira Allah'ın buyruğu bu ayetin tefsirinde:

"Ve biliniz ki, muhakkak herhangi bir şeyden edindiğiniz ganimet malının beşte biri mutlaka Allah Teâlâ içindir ve Peygamber içindir ve karabet sahipleriyle, yetimler ve fakirler ve yolcu içindir. Eğer siz Allah Teâlâ'ya ve furkan gününde, o iki cemiyetin karşılaştığı günde kulumuza indirmiş olduğumuza iman etmiş iseniz. Ve Allah Teâlâ her şeye tam manasıyla kadirdir."

Humusun ilk üç kısmı İmam (a.s) hakkıdır ikinci üç hisse ise Abdulmüttalib'in soyundan gelen seyitlerindir. Her hâlükârda müçtehit görevinin ne olduğunu kendisi daha iyi bilir.

Meşhur olarak humusun iki kısma ayrıldığı İmam hakkı ve seyitler hakkı olarak bilinir, ancak bizim yukarıda vurguladığımız tüm humus şartlara sahip müçtehide verilmelidir oda vazifesini bilir.

Hüküm ٣٧٤: Humus veren kendisi humusun yarısını

seyitlere vermesi doğru değildir, tamamını şeri hâkime vermeli veya müstahakkına vermek için ondan izin almalıdır. Ancak kendisine verilmesini isterse ona vermek farzdır. Biz tüm müminlere, ister imam hakkından isterse seyitler hakkından ۳/۱ (üçte birini) müstahak olanlara vermelerine izin veriyoruz.

ZEKÂT HÜKÜMLERİ

Zekât İslam'ın üzerinde sağlam duran erkânından birisidir, farz oluşu dinin en zaruri hükümlerinden birisidir. Zekâtı inkâr eden kâfir olur; zira bu inkâr Risâlet'in inkârı sayılır.

Zekâtın farz olma şartları:

١ - Buluş

٢ - Akıl

٣ - İmkân

٤ - Malik olmak

ZEKÂTIN FARZ OLDUĞU ŞEYLER

Meşhur görüşe göre dokuz şeye zekât farzdır: Para olarak kullanılan altın, gümüş; hayvanlardan deve, sığır ve koyun; hububattan buğday, arpa, hurma ve kuru üzüm.

Ancak Ehlibeyt'ten (a.s) bize ulaşan rivayetlere göre zekât bunlardan daha fazlası farz olur. Buna göre ihtiyat gereği aşağıdaki eşyalara da zekât verilmelidir:

١ - Tartılan veya ölçülen ve zeminde yetişen tüm hububatta; pirinç, mercimek, fasulye gibi; ticaret yapılan hububatlar, üçüncü kısımdan sayılır.

۲- (Altın ve gümüşe) ilaveten tüm para birimleri dinar, dolar, avro vs. bir yıl kullanılmadan saklanma şartıyla.

۳- Stoklanan ticari mallar, fiyatları yükselmesi için stoklanır ve bir yıl üzerinden geçer aldığı fiyatın üzerinde fiyat verirler, ancak daha fazla artması için o malı satmaz.

Üç grup hayvanlar:

Hayvanlarda zekâtın farz oluş şartları:

I. Şart: "Sayı".

Devede on iki sayı vardır:

۱- Beş deve zekâtı bir koyundur.

۲- On deve, zekâtı iki koyundur.

۳- On beş deve, zekâtı üç koyundur.

۴- Yirmi deve, zekâtı dört koyundur.

۵- ۲۵ deve zekâtı ۵ koyundur.

۶- ۲۶ deve zekâtı ۲ yaşında bir deve yavrusudur.

۷- ۳۶ deve zekâtı ۳ yaşında bir deve yavrusudur.

۸- ۴۶ deve zekâtı ۴ yaşına girmiş bir devedir.

۹- ۶۱ deve zekâtı ۵ yaşına girmiş bir devedir.

۱۰- ۷۶ deve zekâtı ۲ adet iki yaşına girmiş deve yavrusudur.

۱۱- ۹۱ deve zekâtı ۳ adet üç yaşına girmiş deve yavrusudur.

۱۲- ۱۲۱ deve zekâtı her ۵۰ tanesi için bir ۴ yaşına girmiş deve ve her ۴۰ deve içinse ۳ yaşına girmiş deve yavrusu verilmelidir.

Hüküm ٣٧٥: Sığırın iki sayısı vardır:

١- ٣٠ sığırın zekâtı ١ yaşında buzağıdır.

٢- ٤٠ sığırın zekâtı iki yaşını bitirip üç yaşına giren bir baş danadır.

Hüküm ٣٧٦: Koyunun nisap sayısı beş tanedir:

١- ٤٠ koyun zekâtı bir koyundur.

٢- ١٢١ koyun zekâtı iki koyundur.

٣- ٢٠١ koyun zekâtı üç koyundur.

٤- ٣٠١ koyun zekâtı dört koyundur.

٥- ٤٠٠ ve üzeri zekâtı her yüz koyunda bir koyundur. ٤٠ koyundan az olursa zekâtı yoktur ve nisap sayıları arasında olanlara da zekât yoktur.

II. Şart: Yıl boyu dışarıdan beslenmesi lazım.

Dışarıda beslenmesinden maksat, bu hayvanlar otlakıyelere salınıp tabii otlardan faydalanmalıdır, onların karnını doyurmak için sahibinin masraf edip çaba harcamasına gerek duyulmamasıdır. Bu durumda o hayvanlar saime sayılır ve zekâta tabidirler, ama sahipleri tarafından beslenmeleri durumunda malufe sayılır ve zekâtları yoktur.

III. Şart: Bu hayvan yılın bazı günleri dahi olsa çalıştırılmamalıdır, çalışması durumunda zekâtı yoktur. Elbette bu görüş meşhur olan bir görüştür. Doğru olan ise bu şart geçersizdir; zira Hayvanlarda çalıştırılan ile çalıştırılmayan arasında bir fark yoktur, her ikisi için de zekât farzdır. Önceki şartta belirtildiği gibi yalnız elden doyurulması durumunda zekâta tabi değildir.

IV. Şart: Bu hayvanlar yukarıdaki şartlarla birlikte, kameri yıla göre bir yaşını doldurmaları gerekmektedir.

PARA VE RAYİC OLAN DÖVİZLERİN ZEKÂTİ

İhtiyatı vacip gereği zekât geçmişte kullanılan altın dinar ve gümüş dirhem paralara mahsus değildir, belki de günümüzde yaygın kullanılan tüm paralarda Dinar, dolar, avro, riyal ve benzeri tüm paralar için geçerlidir. Bir yıl üzerinden geçme, harcanmadan saklanma, nisap miktarına ulaşma şartıyla.

Hüküm ۳۷۷: Nisap sayısına ulaşan ve üzerinden bir yıl geçen Banka hesaplarında bulunan paranın zekâtı yoktur. Zira banka hesaplarında bulunan para zekâtın farz olma şartlarından bazıları bulunmamaktadır. Hesapta olan paranın kendisinin üzerinden yıl geçmemektedir, hesabın üzerinden yıl geçmesi yeterli sayılmaz.

Hüküm ۳۷۸: Döviz cinsinden olan paralarda aranan şartlar:

Altın dinarın nisap miktarı ۲۰ dinardır ve zekâtı yarım dinardır. Dinar $\frac{3}{4}$ miskal ۳,۴۰ gramdır.

Gümüş dirhemnin nisabı ise ۲۰۰ dirhem ve zekâtı beş dirhemdir. Sonraki nisap miktarı ۴۰ dirhem zekâtı ise bir dirhemdir. Her ۴۰ dirhemde bir dirhem zekât artışı olur.

۱- Dirhem gümüş dinar ise altın olmalıdır. Aynı şekilde para kullanımı amacıyla baskılı olmalıdır.

۲- Üzerinden bir yıl geçmeli. Para ve dövizlerde zekâtın farz olması için on ikinci ayın girmesi şarttır, bu ayın girmesiyle yıl tamamlanmış olur ve zekâtı farz olur, bununla birlikte yıl boyu zekâtın tüm şartlarını taşıması

gerekir.

BAKLİYATTA ZEKÂT

Kuru gıdada tartılan ve ölçekle ölçülen tüm bakliyatın zekâtı vardır. Meşhur görüşün aksine zekâtın bakliyatta yalnız buğday, arpa, kuru üzüm ve hurmada olduğunu söylüyorlar.

Hüküm ٣٧٩: Hububatta zekâtın farz olması için iki şart bulunmaktadır:

١- Nisap haddine ulaşması, günümüz ölçeğine göre ٧٤٧ kilogramdır.

٢- Mülkiyet, fark etmez bu mülke sahip olmak ister çiftçilikle olur, isterse zekât farz olmadan satın alarak, isterse zekât farz olmadan irs yoluyla olsun veya malikiyet sebeplerinden başka bir sebep olsun.

Hüküm ٣٨٠: Hububattan dört şeye, sulak olması durumunda, bu sulama kaynak veya ırmaklardan masrafsız yapılan sulamalarda, ١٠/١ zekât verilmesi gerekir. Ama sulama masraf edilerek motor ve makinalara aracılığıyla çıkarılırsa veya yağmur suyuyla veya birçok ülkede yaygın olan gölet ve barajlar gibi yerlerden sulanırsa, kısacası ekin ve ağaçlar motor, makine ve benzeri yeni vesilelerle sulanması durumunda ٢٠/١ zekât verilmelidir.

Başka bir tabirle; ekin ve ağaçları sulamak, ya tabiidir veya motor ve benzeri bazı aletledir. Birinci sulamada fark etmez ister yağmur suyuyla olur ister gölet ve baraj suyu olsun ve isterse kaynak ve ırmak suyu, kaynak suyunda ister kendiliğinden kaynamış olsun isterse insan aracılığıyla yapılmış olsun fark etmez. Ama sulama usulü her iki usulle olursa, zekât yarı yarıya olur; yarısının zekâtı ١٠/١ diğer

yarısının ise ٢٠/١ olur. Müşterek kullanımda ölçü sulamada hiçbirisi yeterli gelmemesidir. Her ne kadar birisinden sulamak diğesinde fazla veya eksik olsa da hüküm değişmez.

TİCARİ MALLARIN ZEKÂTI

Ticari mallardan maksat, kâr amacıyla cins ve varlıkları anlaşma gereği değiş tokuş etmektir. Para cinsleri ticari mallardan sayılmaz; zira para birimleri döviz cinsine girer.

Hüküm ٣٨١: Ticari malvarlıklarındaki zekât miktarı %٢,٥ (yüzde iki buçuktur.) Aşağıdaki şartlar oluştuğunda zekât farz olur:

١- Ticaret ve kar etme amacıyla edinilen Cinsin üzerinden bir yıl geçmesi durumunda.

٢- Yıl boyunca kar etme maçı taşınması halinde, yıl esnasında kar etme niyetini değiştirir kendisine tahsis ederse, ona zekât farz olmaz.

٣- Yıl boyu o cins alış fiyatı veya fazlasıyla kalırsa; fiyatı artsın diye bekletir onun değeri düşerse, ona zekât farz olmaz.

Bazıları bir şart daha söylemişler: Ticari mal nisap miktarına ulaşırsa ona zekât farz olur, bunun nisap miktarı yukarıda açıkladığımız altın ve gümüş miktarıdır. Ancak bu görüşün yeterli ve güçlü bir delili yoktur. Rivayetlere göre bu şart yok hükmündedir ihtiyat görüşü budur.

Zekât almaya müstahak olan kişiler sekiz kısımdır:

١- Fakir.

٢- Miskin.

Her ikisi de kendisinin ve ailesinin yıllık ihtiyacını karşılayamayan kimsedir. Aileden maksat yalnız eşi çocukları değildir masrafını karşılaması gereken misafirlerde aileden sayılır.

٣- Zekât çalışanları, yani zekât toplamakla, muhafaza etmekle, muhasebeciliğini yapmakla, zekâtı imama (a.s) veya umumi naibine veya müstahak olanlara ulaştırmakla görevlenen kişiler. Günümüzün maliyecileri gibi.

٤- Müellefetü'l-Kulub: Zekât müstahakkı olan diğer bir grup ise, dini inançları ve bilinçleri zayıf olan Müslümanlardır. Bunlara dinlerini daha iyi anlayıp ve amel etmeleri ve dinlerinde daha sabit kalmaları için zekât verilir. Aynı şekilde kalpleri İslam'a geçmelerini veya kâfirlere karşı savaş ve cihatta Müslümanlara yardım sağlamak için kâfirlere verilen zekâttır.

٥- er-Rikab: Azat olmaları için sözleşme yapan ancak sözleşme parasını ödeye bilmeyen kölelere ödemelerini yapıp özgürleşmeleri için zekât verilebilir. Aynı şekilde çok çetin durumda olan köleleri a azat etmek için satın almak amacıyla zekât verilebilir. Hatta zekât vermek için müstahak bulunmaması durumunda zekât vererek her köle azat edilebilir. Genel görüşe göre müstahak bulunmasına rağmen zekât vererek köle azat edilebilir.

٦- İflas edenler: başkalarına borçlu olur vaktinde o borcu ödeyecek durumu olmazsa, ister kendi masrafını şu an veya ileride karşılaya bilsin ister bilmesin, borcunu ödemek için ona zekât verilebilir. Tabi onun borcu haram bir işten dolayı olmaması durumunda.

٧- Allah yolunda: yani her türlü hayır işlerde yol, köprü, okul, cami, düşmanlığı olan kişilerin barışmasında, fesat ve kötülüğün bertaraf edilmesinde ve insanı Allaha

yakınlaştıracak her türlü amelde, ister genel olsun isterse özel hacca gidemeyen birini hacca göndermek ihtiyaç sahibi ilim adamına ev almak veya yaptırmak gibi.

٨- Yolda kalana: yolculuk esnasında parası bittiği için vatanına dönemez durumda kalana borç alçak veya satacak bir şeyinin olmaması durumunda vatanına döndürecek miktarda zekât ona verilebilir.

ZEKÂTA MÜSTAHAK OLANLARDA ARANAN ŞARTLAR

١- İman. İhtiyat gereği fakir ve diğer haklardan Kâfir ve muhalife zekât verilmez, ancak müellefetü'l-kulub veya yolda kalanlar babından bu sınıfta olmaları durumunda verilir.

٢- Zekât alan kişi günah ehli olmamalı ve aldığı zekâtı günah ve Allah'a isyan yolunda harcamamalı ve verilen zekât günaha katkı sayılmamalıdır.

٣- Nafakası zekât verene farz olan baba, anne, büyük baba her ne kadar ileri gitse de erkek veya kız evlatlar her ne kadar aşağıya gitse de aynı şekilde nafakasından çıkmayan daimî eşi, nafakayı şart koşan geçici eşi gibi kişilerden olmamalıdır.

٤- Zekât veren Haşimi (seyit) değilse alan seyit olmamalıdır. Zira Haşimi (seyit) olan seyit olmayandan zekât alması doğru değildir. Ancak seyit olan seyit olmayan birisine zekât verebilir. Buna göre seyit olan ister seyit olsun ister olmasın her ikisine de soyunu sormadan zekât verebilir, seyit olmayan zekât verdiği kişinin soyunu teşhis etmelidir.

Hüküm ٢٨٢: Seyit olmayan birisinin seyitlere vermesi haram olan sadakalardan birisi malın zekâtı bir diğeri ise fitre zekatıdır. Ama sünnet olan sadakalar haram değildir. Aynı şekilde vacip olan sadakalar kefaretlar, reddi mezalim, mechulü'l-malik, bulunan mal, fidye, nezir, fakir ve âlimlere vasiyet edilen malda seyit onlardan olursa, fakir ve âlimler için vakfedilen mallar haram değildir.

FİTRE ZEKÂTİ

Fitre zekâtı farz olmasında buluş çağında olmak şarttır. Çocuğa farz değildir. Aynı şekilde fakir olmamalıdır. Yıllık harcamasını fiilen veya ileride karşılama gücü olmayan birine fitre zekâtı farz değildir. Akıl hastası mal varlığı olması halinde ihtiyat gereği velisi onun malından fitre zekâtını vermelidir. Fitre zekâtını vermek için baygın olmama şartı sakıncalı sayılmıştır, ihtiyat gereği bu şart geçersizdir.

Meşhur görüşe göre, arife akşamı gün batımında tüm şartlar mükellefte olması gerekir, gün batımından önce veya gün batımı sırasında aranan şartlardan birisi olmazsa fitre zekâtı farz olmaz. Gün batımından maksat güneşin aşağı doğru inip görünmez durumuna gelmesi güneşin son kısmının ufuk altına inmesidir. Şartlar gün batımı esnasında olmaz gün batımından sonra gece veya bayram günü oluşursa, müstahap ihtiyat gereği fitre zekâtı verilmelidir.

Hüküm ٢٨٣: Fakir birinin fitre zekatını vermesi sünnettir. Üç kilo yiyecekten başka bir şeyleri olmazsa, onu ailesinden birine sadaka olarak vermelidir, o diğeri bu şekilde elden ele döndürmeli en sondaki onu aileden olmayan bir fakire vermelidir.

Bunu yaparken verilen şey üç kilo veya fiyatından az olmamalıdır. Aile içinde çocuk veya akıl hastası olması durumunda onların velisi onlardan taraf alıp bir başka fakire vermesi lazım. Tek sofrada beslenen kişiler için bu geçerlidir. Birden fazla aile her ne kadar tek kişi olsa da geçersizdir.

Hüküm ٣٨٤: Tüm şartlara sahip olan kişi kendisinin ve bakımıyla sorumlu olduğu tüm kişilerin fitre zekâtını vermesi farzdır; ister bakımıyla sorumlu olduğu kişiler nafakası farz olan kişiler olsun veya olmasın, yakını olsun olmasın, Müslüman olsun kâfir olsun, küçük olsun büyük olsun fark etmez. Belki çok az bir zaman onun ailesine katılmış olsun, hilal gözükmeyen gelen bayram akşamı onun evinde konaklayan ve onun evinde yemek yiyen onun yiyenlerinden sayılmasa bile misafir gibi kişilerin fitre zekâtını vacip ihtiyat gereği vermesi lazım. Ancak bayram akşamı birisini iftar için davet edilirse, ailesinden sayılmaz fitre zekâtı da ev sahibine farz olmaz.

Hüküm ٣٨٥: Fitre zekâtı olarak verilen cins halkın genelinin yemek için kullandıkları şeyden olmalıdır; buğday, arpa, hurma, kuru üzüm, pirinç, mısır ve peynir gibi şeylerden olmalıdır.

Hüküm ٣٨٦: Kişi başı ödenmesi gereken fitre zekâtı, bir sa'dır. Sa', dört muddur. Mud takriben kilonun dörtte üçüdür. Buna göre her kişi başı fitre zekâtı üç kilodur.

Fitre Zekâtının Verme Zamanı

Fitre zekâtı arife günü gün batımında farz olur, onun verilmesi ise, bayram günü güneşin doğumuyla zeval vakti arasındır. Her ne kadar arife gecesinde verilmesi ihtiyat

gereği kâfi gelir. Fitre zekâtı bayram namazından önce verilmesi veya bir kenara ayrılması gerekir. Bayram namazı kılmayan için zeval vaktine kadar fitre zekâtını verebilir, vacip ihtiyat gereği zeval vaktinden sonraya geciktirilmemelidir. Ancak fitre zekâtı ayrılıp bir kenara bırakılırsa gecikmesinde sakınca yoktur. Gecikmesi için akıllı bir sebebi olmalıdır, müstahakkın gelmesini beklemek veya bir sorunun giderilmesini beklemek gibi durumlarda sakıncası yoktur. Fitre zekâtını vermez ve ayırıp bir kenara da bırakmaz zeval vakti geçerse, ihtiyat gereği onu reca niyetiyle veya ma fizzimme niyetiyle mutlak kurbet kastıyla vermelidir. Bu ihtiyat tüm bayram günü, hatta tüm yıl ve hatta ömür boyu geçerlidir.

Hüküm ٣٨٧: Mükellef fitre zekâtını Ramazan ayından önce borç olarak verip vakti geldiğinde onu fitre zekâtına sayabilir.

Hüküm ٣٨٨: Seyit olmayanın seyit olan bir kişiye fitre zekâtı vermesi haramdır, seyit olan kişinin fitresini seyide ve seyit olmayana vermesi helaldir. Önemli olan fitre sahibinin seyit olmasıdır, ister kendi ailesi olsun isterse başkasının tarafından doyurulsun.

Hüküm ٣٨٩: Mükellef fitre zekâtını kendisi verebilir, ancak onu fakihe vermesi daha uygundur; zira fakih müstahakları daha iyi tanımaktadır.

Hüküm ٣٩٠: Fitre zekâtı verirken yakınlarını, daha sonra komşularını, ilim ve fazilet sahiplerini öncelik olarak tercih etmesi müstahaptır.

İYİLİĞİ EMRETME VE KÖTÜLÜKTEN SAKINDIRMA KİTABI

Hiç şüphe yok ki, Kur'an-ı Kerim ve Sünnet-i Şerife'de belirtildiği üzere, en büyük dini vecibelerden biri, iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmaktır.

Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor: *"İçinizden, halkı hayra davet eden, iyiliği emreden ve kötülükten sakındıran bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler, onlardır."*

Ve yine şöyle buyuruyor: *"Sizler, insanlar için (ortaya) çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten alıkoyarsınız."* Ve diğer ayetler.

Rivayetlere gelince; yüzlerce dir. Farzı, **"Dinin gayesi"**, **"Şeriatın direği"**, en yüce ve en şerefli farz olarak nitelendirilir. Ayrıca, onda halkın yararı ve sefihlerin caydırılması da vardır.

İmam Bakır'dan (Aleyhi's-Selam) şöyle nakledilmiştir: **"İyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak peygamberlerin yoludur ve Salihlerin metodudur. Bu, öyle büyük bir farzdır ki, onunla diğer farzlar ikame edilir, mezhepler güvende olur, kazançlar helal olur,**

١- Âl-i İmran, ١٠٤.

٢- Âl-i İmran, ١١٠.

zulümler geri çevrilir, yeryüzü imar edilir, düşmanlardan intikam alınır ve işler doğru yolda ilerler."^٣

Emiru'l-Muminin'den (Aleyhi's-Selam) şöyle rivayet edilmiştir: **"Allah yolunda yapılan bütün hayır işler ve cihat, iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak yanında, engin bir denizdeki bir damlacık gibidir. İyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak ne eceli yaklaştırır ne de rızkı azaltır. Bütün bunlardan daha faziletli olan ise, zalim bir yöneticinin karşısında söylenen adalet sözüdür."**^٤

Peygamber (Sallallahu aleyhi ve âlihi ve sellem) şöyle buyurmuştur: **"Ümmetim, iyiliği emredip kötülükten sakındırdıkları ve iyilik üzerine yardımlaştıkları sürece hayır üzere olmaya devam edecektir. Ama bunu yapmadıkları zaman, onlardan bereketler çekilecek, birbirleri üzerine musallat olacaklar ve onların ne yerde ne de gökte yardımcısı olmayacaktır."**^٥

Not: Bu bölümdeki konuları, Selef-i Salih'in (Önceki Salih kimselerin Allah ruhlarını takdis etsin) takip ettiği "Bireysel Fıkıh" modeline göre düzenledik. "Toplumsal Fıkıh" yaklaşımıyla ilgili olarak ise (ki bu konuda **"Toplumsal Fıkıhın Genel Temelleri"** adlı eseri yazdık), bazı meselelere bakış açısı farklı olacaktır. Bu kitaba bundan bir kısmını ekledik. Geniş araştırmanın tamamı, **Fıkhu'l-Hilaf** kitabının bu fariza ile ilgili özel iki cildinde bulunmaktadır. Allah doğru yola ileticidir.

٣- *el-Kâfi*, c. ٥, s. ٥٦, h. ١.

٤- *Nehcü'l-Belağa*, Hikmetli Sözler, ٣٧٤.

٥- *el-Mustedrekü'l-Vesail*, c. ١٢, s. ١٨١.

Hüküm ٣٩١: İyiliği emretmek (Emr-i bi'l-Maruf) vaciptir ve haram olan kötülükten nehyetmek (Nehy-i ani'l-Munker) de farz-ı kifaye olarak (yani belirli her bir kişiye değil, ümmetin tamamına) vaciptir. Eğer yeterli sayıda kişi, tek olsun çok olsun, bu görevi yerine getirirse, diğerlerinden bu yükümlülük düşer. Ancak yeterli sayıda kişi bu görevi yerine getirmezse, yani hiç kimse yerine getirmezse veya yetersiz sayıda kişi yerine getirirse, bu görevi yerine getirmeyen herkes günah işlemiş olur ve cezayı hak eder.

Hüküm ٣٩٢: Emr-i bi'l-Ma'ruf ve Nehy-i ani'l-Munker'in ön hazırlıklarını yapmak gereklidir. Bu hazırlıklar şunlardır:

Birincisi: Hayatta zaruri ve zorunlu olan şer'i hükümleri öğrenmek, böylece kişi kendisinde ve başkalarında neyin iyi neyin kötü olduğunu bilebilir.

İkincisi: Taklit edilmesi caiz olan mutlak müçtehidî yetiştirmek. Bu da bir kısmının bu yüksek dereceye ulaşması için yeterli sayıda bir topluluğun dini ilimleri öğrenmeye yönelmesiyle olur. Herhangi bir toplumun, gelecekte bütün müçtehitlerin yok olmasına ve yerlerine başkalarının ikame edilmemesine yol açacak şekilde bunu ihmal etmesi caiz değildir. Aksi takdirde, tüm işler tamamen dünyevi (Din dışı) yargıya dönecektir.

EMRİ MARUF VE NEHYİ MÜNKERİN VACİP OLMA ŞARTLARI

İyiliği emretme ve kötülükten sakındırmanın vacip olması için şu şartlar gereklidir:

Birinci şart: İyiliğin ve kötülüğün genel olarak

bilinmesi.

İkinci şart: İyiliği emretmenin ve kötülükten sakındırmanın etkili olma ihtimali.

Üçüncü şart: Kişinin, iyiliğin veya kötülüğün hükmünün fail hakkında geçerli olduğunu bilmesi.

Dördüncü şart: Fıkıh ilminde meşhur olan, iyiliği emretme ve kötülükten sakındırmanın şartı olarak, failin iyiliği terk etmekte veya kötülüğü işlemekte ısrarcı olması gerektiridir. Ancak bu tek başına doğru değildir. Aksine, diğer şartların da bir araya gelmesiyle birlikte, failin fiili yapmaya veya terk etmeye yöneldiğini görmek, emretme ve nehyetme görevinin vacip olması için yeterlidir.

Beşinci şart: İyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak görevinden dolayı, emredenin kendisine veya diğer müminlere, hatta Müslümanlara can, namus veya mal açısından bir zarar gelmemelidir.

Hüküm ٣٩٣: İyiliği emretme ve kötülükten men etme görevi herhangi bir insan sınıfıyla sınırlı değildir. Bilakis, belirtilen şartların yerine gelmesi durumunda âlimler, onlardan başka, adil olanlar, fasıklar, sultan, Sultanın tebaası, zenginler ve fakirler olmak üzere herkes üzerine vaciptir. Aynı şekilde, iyiliğe emredilenler ve kötülükten men edilenler de belirli bir insan sınıfıyla sınırlı değildir. Bilakis bu vacibe, belirtilen şartlar altında emreden veya emredilen her mükellef üzerine geçerlidir.

BU GÖREVİN MERTEBELERİ

Emr-i bi'l-Ma'ruf ve Nehy-i ani'l-Münker'in mertebeleri:

Birinci mertebe: Bu, mertebelerin en aşağısı ve imanının en azıdır. Bu, kalp ile inkârdır, yani kişinin günahtan nefis olarak tiksinişi ve Allah Subhanehu ve Teâlâ'ya karşı

itaatsizlik olması sebebiyle onu kerih görmesidir.

İkinci mertebe: Kerih ve kötü olanı bir amel ile göstermek. Örneğin, failden rahatsızlık duyduğunu göstermek, ondan yüz çevirmek veya kaçınmak, onunla konuşmayı kesmek, onun bulunduğu yerden ayrılmak, onunla meşgul olmayı bırakmak veya ekonomik, dünyevi ya da uhrevi işlerde onunla ortaklığı terk etmek. Önemli olan, ondan meydana gelen şeye karşı nefreti gösteren bir tavır sergilemektir.

Üçüncü mertebe: Dil ile inkâr etmek. Öncelikle şer'i hükmün kendisine ulaşması ile başlar. Eğer bu, caydırıcı olursa daha fazlasına gerek yoktur. Aksi takdirde ona nasihat etmek ve öğüt vermek; Allah Subhanehu'nun asilere verdiği azabı ve itaat edenlere verdiği mükâfatı hatırlatmak gerekir.

Dördüncü mertebe: Daha önce belirtildiği gibi, yapabilme imkânı ve etkili olma ihtimali varsa, günaha karşı caydırıcı, acı verici vuruş ile el ile engelleme. Bu, ister elinde bir alet kullansın isterse kullanmasın geçerlidir.

Beşinci mertebe: Eğer önceki mertebeler failin caydırılması için yeterli olmazsa, yaralama veya öldürme yoluyla kan dökme ve bu, toplumsal liderlik şartlarını taşıyan fakihin iznini gerektiren toplumsal hükümlerdendir.

Altıncı Mertebe: Protestolar, grevler, gösteriler ve sivil itaatsizlik yoluyla genel hareket ve bunun gerektirdiği durumlarda can, mal ve aile açısından zarara maruz kalmak. Bu görevin gerekliliğine, toplumsal liderlik için yetkin olan fakih (din bilgini) tarafından karar verilir.

Hüküm ۳۹۴: Mükellef kişi için iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma görevi, özellikle kendi ailesi

hakkında vurgulanmıştır. Hatta bu, Kur'an-ı Kerim'in açık ifadesiyle detaylı olarak emredilmiştir: *"Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden koruyan."*^۷

Hüküm ۳۹۵: Eğer bir kişi ailesinden birine iyiliği emreder veya onu kötülükten sakındırır da o kişi vazgeçmezse ve bunu tekrarlamasına rağmen etkili olmazsa, önceki uyarı aşamalarını uygun şekilde yerine getirmişse artık o kişiye karşı sorumluluğu düşer. Bundan sonra aileyi terk etmek veya başka bir yere taşınmak ya da faili kovmak gibi şeyler ona vacip olmaz, önemli ikincil bir maslahat bunu gerektirmedikçe. Tekrardan sonra susmaya en layık kişi, kocasının günah işlediğini ve vazgeçmediğini gören eştir. Bu durumda kadının kocasını zorunlu haklarından mahrum bırakması veya izni olmadan evden çıkması caiz değildir. Eş eğer bir kadın, kocasının asi olduğunu ve yola gelmediğini görürse, bu durumda onu vacip olan haklarından mahrum etme veya izinsiz dışarı çıkma hakkı yoktur. Bilakis, "kadının cihadı iyi geçinmektir"^۸ hadisi ona da şamil olur.

Bu durum, Kuran-ı Kerim'de bahsedilen Firavun'dan daha ağır değildir. Eşi, onun zulümlerine sabretti ve nihayetinde dünyadaki dört faziletli kadından biri oldu. O şöyle demişti: *"Rabbim! Bana katında, cennette bir ev yap. Beni Firavun'dan ve işinden kurtar."*^۹ Bu kurtuluş, manevi veya ahiret kurtuluşu anlamına gelir, dünyevi kurtuluş değildir, aksi takdirde adı mücahitler arasında yazılmazdı.

Hüküm ۳۹۶: Eğer emir veya yasak, birden fazla kişinin

۷- Tahrim, ۶.

۸- *el-Kâfi*, c. ۴, s. ۹.

۹- Tahrim, ۱۱.

bir araya gelmesine bağlıysa, şartların sağlanması durumunda bu vacip hale gelir veya o zaman onların katılımı vacip olur.

Hüküm ۳۹۷: Eğer emrinin veya sakındırmasının tekrarlanmasının etkili olacağı biliniirse veya muhtemel görülürse, tekrarlamak vacip olur.

Hüküm ۳۹۸: Eğer bir mesele iki kişi arasında içtihat veya taklit yoluyla ihtilaflı ise ve mükellef, failin görüşünün kendisine muhalif olduğunu ve onun yaptığı şeyin kendi nezdinde caiz olduğunu muhtemel görüyorsa, onu bundan nehyetmesi vacip olmaz.

Hüküm ۳۹۹: Eğer failin nasihat ve yumuşak sözlerle caydırılması mümkünse, bunu yapmak zorunludur ve bunun ötesine geçmek caiz değildir. Eğer bunun etkisiz olacağı biliniyorsa, daha ileri tedbirlere başvurmak vacip olur. Mümkün olduğu sürece en hafif yöntemle yetinmek gerekir ve başka yöntemlere geçmek caiz değildir, özellikle de bu durum failin itibarını zedeleyecekse.

Hüküm ۴۰۰: Eğer bu görev sert sözler, sıkı tutum ve kurallara uymayanlara karşı tehdit içeren bir yöntemle dayanıyorsa, bu caizdir hatta vaciptir; ancak yalan, çirkin sözler veya aşağılama içermemesi şartıyla.

Hüküm ۴۰۱: Eğer etki ve caydırıcılık, birinci ve ikinci derecenin bazı aşamalarının birleştirilmesiyle veya bu iki dereceden herhangi birinin kullanılmasıyla, ya da tüm aşamalarının birleştirilmesiyle sağlanabilirse, bu mümkün olduğu sürece yapılması vacip olur.

Hamd, âlemlerin Rabbi, Rahman ve Rahim, din gününün sahibi Allah'a mahsustur.

II. BÖLÜM:

MUAMELELER

TİCARET HÜKÜMLERİ

Ticaret, rızık ve bereketin en geniş sebeplerinden biridir. Birçok hadiste **"(Rızkın) onda dokuzu ticarettedir"** diye geçmektedir. İmam Sadık'ın, (Aleyhi's-Selam) pazara gitmekte geciken bir arkadaşına **"İzzetine git"** dediği rivayet edilmiştir. Yine İmam Sadık'tan (Aleyhi's-Selam) gelen bir rivayette **"Ticaret aklı artırır ve ticareti terk etmek aklı azaltır"** denilmektedir.

H. Peygamber (Sallallahu aleyhi ve âlihi ve sellem) bizzat ticaretle meşgul olmuştur. İmamlar da ihtiyaçları olmasa bile, Allahu Teâlâ'nın kendilerini rızık arayışında görmesini sağlamak için mallarını ticarete yatırırlardı.

Hüküm ٤٠٢: Mükellef kişinin, yaptığı ticaretin hükümlerini öğrenmesi gerekir ve bilmemesi durumunda şariat ihlallerine yol açabilecek meseleleri öğrenmesi farzdır. İmam Sadık (Aleyhi's-Selam) şöyle buyurmuştur: **"Kim ticaret yapmak isterse, dini konularda bilgi edinsin ki böylece kendisine helal olanı haram olandan ayırt edebilsin. Kim dini konularda bilgi edinmeden ticaret yaparsa, şüpheli durumlara düşer."**^١

Ticarete dört şey müstahaptır:

---

١ - *el-Kâfi*, c. ٥, s. ١٤٨, h. ٢ ve c. ٥, s. ١٤٩, h. ٧.

٢ - *Vesailu's-Şia*, c. ١٢, s. ٢٨٣, h. ٤.

١- Müslümanlar arasında, haklı bir sebep olmadıkça fiyatta eşitlik sağlanmalıdır.

٢- Aldatma derecesine varmadığı sürece fiyatta kolaylık gösterilmelidir.

٣- Ödemede cömert, almada az ile yetinmek.

٤- Alıcı istediğinde isteğini kabul edip satışı iptal etmek.

Hüküm ٤٠٣: Eğer kişi, hükmünü bilmemekten dolayı bir muamelenin geçerli veya geçersiz olduğu konusunda şüphe ederse, geçerlilik veya geçersizlik sonuçlarından hiçbirini uygulayamaz. Bu durumda karşı taraftan aldığı şeylerde veya ona verdiği şeylerde tasarrufta bulunamaz. Aksine ya hükmü öğrenmesi ya da sulh ve benzeri yollarla ihtiyatlı davranması gerekir. Ancak, muamelenin geçersizliği durumunda bile karşı tarafın, kendisinden alınan malda tasarrufta bulunulmasına rıza gösterdiğini kesin olarak bilirse, bu tasarruf kendisine caiz olur.

Hüküm ٤٠٤: Mükellef kişi, eşi ve çocukları gibi nafakası üzerine vacip olanların geçimini sağlamak için (Eğer bu nafakaya sahip değilse) çalışmak zorundadır. Ayrıca aile fertlerine genişlik sağlamak ve fakirlere yardım etmek gibi müstahap olan işler için de çalışmak müstahaptır.

MEKRUH MUAMELELER

Hüküm ٤٠٥: Muamelelerde bazı şeyler mekruhtur:

١- Gayrimenkul satışı, ancak satış bedeliyle başka bir gayrimenkul satın alınması durumu hariç.

٢- Hayvan kesimi.

۳- Kefen satışı.

۴-Dinsiz ve ahlaksız alçak kimselerle muamele etmek.

۵- İki doğuş arasında ticaret yapmak (tan yerinin ağarması ile güneşin doğuşu arasında).

۶- Gıda ticareti, yani buğday, arpa ve benzerleri.

۷- Başkasının pazarlığına girmek. Yani, diğer Müslümanlardan birinin öncelik hakkı olduğu bir mal üzerinde pazarlığa girmek.

۸-Muamelede doğru söylediği takdirde yemin etmek, aksi takdirde haramdır

HARAM MUAMELELER

Hüküm ۴۰۶: Haram olan muameleler altıdır:

۱- Sarhoş edici sıvı içkilerin, av köpeği olmayan köpeklerin, domuzun ve leşin satışı caiz değildir. Bu dört nesne dışındaki necasetlerin -eğer gübre olarak kullanılmak gibi helal bir faydası varsa- satışı (en sahih görüşe göre) caizdir; ancak ihtiyaten satmamak daha uygundur. Bununla birlikte, bunlardan vazgeçme karşılığında ücret alınması mümkündür.

۲- Gasp edilmiş malın satışı.

۳- Meşhur görüşe göre, yırtıcı hayvanlar gibi mali değeri olmayan şeylerin satışı haramdır, ama helal olan amaçlanan bir faydası varsa, görünüşe göre caizdir.

۴- Kumar aletleri ve eğlence araçları gibi kullanımı haram olarak bilinen şeylerin satışı.

۵- Faizli muameleler.

٦- Hile içeren muameleler iki türdür: (Birincisi) arzu edilen malın, bilgilendirme yapılmadan başka şeylerle karıştırılması, örneğin yağın iç yağıyla karıştırılması gibi. (İkincisi) satılan malda olmayan iyi niteliklerin varmış gibi gösterilmesi, örneğin sebzelerin taze görünmeleri için üzerine su serpilmesi gibi. Hadis-i Şerifte şöyle buyrulmuştur: **"Bir Müslümanı aldatan, ona zarar veren veya ona hile yapan bizden değildir."** Diğer bir hadiste ise: **"Kim Müslüman kardeşini aldatırsa, Allah onun rızkının bereketini alır, geçim yollarını kapatır ve onu kendi nefesine bırakır."**^٤

Hüküm ٤٠٧: Necis olup temizlenebilir eşyaların, mesela halı ve yaygı gibi şeylerin satılmasında bir sakınca yoktur. Aynı şekilde, temizlenemeyen ancak yaygın ve meşru kullanımı temiz olmaya bağlı olmayan petrol gibi şeylerin satışında da sakınca yoktur. Fakat kullanımı temiz olmaya bağlı olan şeylere gelince, bunların satışı ancak muteber ve helal bir fayda gözetildiği takdirde caizdir.

Hüküm ٤٠٨: Satıcı, bilgilendirmemenin alıcıyı zor duruma düşürmesi ve aldatması durumunda, necis olan bir ürünün necis olduğunu alıcıya bildirmelidir; örneğin, necis su satıp alıcının bununla abdest alması gibi. Her durumda bilgilendirmek daha ihtiyatlıdır, ancak bilgilendirmenin, alıcının dine önem vermemesi ve benzeri sebeplerden dolayı dini alaya almasına neden olacağı durumlarda bu gerekli değildir.

Hüküm ٤٠٩: Şer'i olmayan bir şekilde kesilen hayvanın etini, derisini ve hayat taşıyan diğer parçalarını satmak caiz değildir, çünkü bunlar leş hükmündedir.

٣- *Tuhafu'l-Ukul*, s. ٤٧.

٤- *Sevabu'l-A'mal*, c. ١, s. ٣٣٧.

Hüküm ٤١٠: Deriler, etler, yağlar ve bunların türevleri, hayvanın usulüne uygun kesilmiş (tezkiye edilmiş) olma ihtimali varsa, satılabilir; ancak bunların tezkiye edildiği kesin olarak bilinmedikçe yenilmesi caiz değildir. Tezkiye edildiğinden emin olunmadığı durumda, ihtiyaten, (Hüküm ٤٠٨)'de belirtilen şart ve istisnalarla alıcıya durumu bildirmek gerekir. Et ve benzeri ürünlerin tezkiye edilmiş olduğu, üzerinde aşağıdaki işaretlerden birinin bulunması halinde anlaşılır:

١- Müslümanın elinde bulunması: Etin yemek için sunulması ve derinin giyim veya yaygı için hazırlanması gibi tezkiyeye uygun bir şekilde tasarrufta bulunmasını gerektiren durumlar.

٢- Müslüman pazarı: İster bir Müslümanın elinde olsun ister durumu bilinmeyen birinin elinde olsun aynıdır.

٣- İslam ülkelerinde üretilen ürünler: Konserve etler ve ayakkabı gibi deri mamulleri dahil.

Hüküm ٤١١: Gayri İslami ülkelerden ithal edilen ve kâfirin elinden alınan et, yağ ve deri gibi ürünlerin satılması, daha önce de belirtildiği gibi, müşteriye durum hakkında bilgi verilmesi kaydıyla, söz konusu ürünün usulüne uygun kesilmiş bir hayvandan gelme ihtimali olması durumunda caizdir. Ancak, usulüne uygun kesilmiş hayvandan geldiği kesin olarak bilinmedikçe, usulüne uygun kesilmiş hayvan şartı aranan yiyecek gibi alanlarda kullanılması caiz değildir; daha önce bahsedilen üç alametten biriyle önceden usulüne uygun kesildiği bilinmelidir. Kâfirin elinde bulunan etin tezkiye edildiğine dair kâfirin kendi beyanı, o etin helal olduğuna hükmetmek

için yeterli değildir.

Aynı şekilde, Müslümanın elinden alınan et hakkında da eğer o Müslümanın bu eti kâfirden tezkiye durumunu araştırmadan aldığı biliniyorsa, aynı hüküm geçerlidir.

Hüküm ٤١٢: Gasp edilmiş malın satışı batıldır ve satıcının aldığı bedeli alıcıya iade etmesi gerekir.

Hüküm ٤١٣: Eğer alıcının satıcıya bedeli ödeme niyeti yoksa veya ödememeyi kastetmişse, ciddi bir alım niyeti mevcut olduğu sürece satış geçersiz olmaz ve alışverişten sonra bedeli ödemek zorundadır. Aynı şekilde, eğer haram para ile ödemeyi niyet etmişse de hüküm aynıdır.

Hüküm ٤١٤: Bazı müzik aletleri gibi haram eğlence aletlerinin satışı haramdır ve çocukların oyunu için üretilen düdüklerin satışından ihtiyaten vacip olarak kaçınmak gerekir. Hem haram hem de helal amaçlar için kullanılabilen radyo, kaydedici, video ve televizyon gibi ortak cihazlara gelince, bunları satmakta ve satın almakta bir sakınca olmadığı gibi, helal olan faydaları için edinmekte ve kullanmakta da bir sakınca yoktur. Evet, kendisinin veya aile üyelerinin haram yolda kullanmaya sürükleneceğinden emin olmayan kişilerin bunları edinmesi caiz değildir. Faydası sadece haram ile sınırlı olan bazı resimler ve CD'ler gibi şeylerin ise alım satımı caiz değildir.

Hüküm ٤١٥: Üzüm ve hurmanın şarap yapımı amacıyla satılması haramdır; ancak bu niyet olmadığında satışı caizdir. Satıcının, alıcının bunu şarap yapımında kullanabileceğini tahmin etmesi durumunda bile satışta sakınca yoktur.

Hüküm ٤١٦: Canlı varlıkların (insan ve diğerlerinin) taş, mum ve madenlerden yapılan heykeller gibi üç boyutlu

resimlerini yapmak, eğer bunları yapmaktaki amaç Yaraticıya benzetmek veya ibadet için heykel olarak kullanmak ise haramdır. İhtiyaten, canlı varlıkların üç boyutlu heykellerini yapmak mutlak olarak haramdır. Üç boyutlu olmayan resimlerde ise bir sakınca yoktur. Aynı şekilde, mekruh olmasına rağmen, üç boyutlu resimleri edinmek, satmak ve satın almakta da bir sakınca yoktur.

Hüküm ٤١٧: Kumar, hırsızlık veya geçersiz işlemlerle elde edilen şeylerin satın alınması caiz değildir. Alıcının bunu asıl sahibine iade etmesi gerekir.

Hüküm ٤١٨: Kâr elde etmek ve ödül kazanmak amacıyla piyango biletlerinin alım satımı caiz değildir. Ama eğer kişi, kart satın alırken parasını okul binası, köprü veya benzeri meşru bir işe yardım etmek amacıyla ödüyorsa, bunda bir sakınca yoktur. Her iki durumda da kura sonucu kendi adına çıkan para, eğer bu işi yürüten kuruluş yabancı bir şirket ise, bu para sahibi bilinmeyen sahip (**Mechulü'l-Malik**) kapsamına girer ve durumu düzeltmek için şer'i hâkime başvurmak gerekir. Ancak bu işi yürüten kuruluş yerli ise, verilen paranın haram kaynaklardan olduğu bilinmediği sürece kullanılmasında sakınca yoktur.

Hüküm ٤١٩: Aldatma kesinlikle haramdır. Ancak muamele (işlem), eğer aldatma bir şeyi cinsinden farklı göstermek şeklinde olursa bozulabilir; mesela altın alımı üzerinde anlaşılıp da ona "altına benzeyen" (**Şibhu'z-Zehab**) denilen şeyin verilmesi gibi. Fakat aldatma bir şeyi kendi cinsinden olmayan başka bir şeyle karıştırmak şeklinde olursa, mesela yağın iç yağıyla karıştırılması gibi, muamele bozulmayabilir. Bu durumda, eğer satış şahsi olursa, yani mevcut şeyin kendisi üzerine gerçekleşirse, örneğin "sana bu kilogram yağ sattım" derse, içindeki

(Yağdan başka bulunan) iç yağı miktarıyla ilgili muamele batıldır ve satıcının bunun karşılığında aldığı şey ona geçmez. Alıcı, içinde bulunan yağa ilişkin satışı feshetme hakkına sahiptir. Ancak satılan mal, zimmette bir kilogram yağ satılması gibi genel (külli) olduğunda ve satıcı ona karışımından verdiğinde, alıcının bunu iade etme ve satıcıdan saf yağ talep etme hakkı vardır.

Hüküm ٤٢٠: Riba (faiz) iki çeşittir. Birincisi: Muavvaz faizdir ve bu, ölçülebilen ve tartılabilen şeylere mahsustur. İkincisi ise karz (borç) faizidir ve bu, fazlasıyla geri ödenmesi şartıyla her türlü borç alınan şeyde geçerlidir.

Hüküm ٤٢١: Ölçülen ve tartılan malların kendisinden daha fazlasıyla satılması haramdır. Örneğin, bir ton buğdayı iki ton buğdaya satmak gibi. Bu hüküm, takas edilen mallardan biri sağlam diğeri kusurlu olsa da biri iyi diğeri kötü kalitede olsa da ya da değerleri başka bir sebepten farklı olsa da geçerlidir. Eğer işlenmiş altın verip karşılığında işlenmemiş altından daha fazla alınırsa, bu faizdir (riba) ve haramdır.

Hüküm ٤٢٢: Fazlalığın, iki bedelin cinsinden olması gerekmez. Bir ton buğdayı, bir ton buğday ve bir dirhem karşılığında satarsa, bu da faiz (riba) ve haramdır. Hatta fazlalık iş olarak da olsa, örneğin alım-satım yapanlardan biri diğesine bir iş yapması şartını koyarsa, bu da riba olur ve haramdır. Aynı şekilde, artışın hükmi olması durumunda, mesela peşin olarak bir ton buğdayı, veresiye bir ton buğday karşılığında satması gibi.

Hüküm ٤٢٣: Faizden kurtulmak için, aynı ölçülen veya tartılan malın bir miktarını kendisinden daha fazlasıyla değiştirmek istediğinde, örneğin istenmeyen kalitedeki iki kilo buğdayı, kaliteli ve istenen bir kilo buğdayla satmak

istediğinde, birden fazla çözüm yolu vardır:

١- Muameleyi iki adımda gerçekleştirmek: önce iki kiloyu bir tutara satıp sonra aynı tutarla diğer kiloyu satın alarak istenen sonucu elde etmek.

٢- Daha az olan tarafa bir şey eklenmesi, örneğin bahsedilen iki kiloyu karşılık gelen bir kilo ile birlikte bir mendil, kalem, kitap veya benzeri şeylerle satması gibi. Ya da artışın her iki tarafta olması ve artışların birbirinden farklı olması.

Hüküm ٤٢٤: Uzunluk, alan veya sayı ile satılan kumaşlar, kitaplar ve ceviz gibi şeylerin, kendisinden daha fazlasıyla satılması caizdir; mesela on cevizi on beş cezize satmak gibi. Bu hüküm, cinslerin farklı olması durumunda, peşin veya veresiye olsun mutlaklıdır. Ancak aynı cins olduğunda, veresiye satıştan kaçınmak daha uygundur; örneğin belirli bir süre sonra aynı kitabın ve baskının iki takımına karşılık, bir takım kitabı peşin satmak gibi.

Hüküm ٤٢٥: Kâğıt paralar ölçülüp tartılan şeylerden olmadığı için, bunlarda değişim faizi (riba) cereyan etmez. Bu sebeple farklı türdeki paraların birbirleriyle, peşin veya vadeli olarak alım satımı caizdir. Ancak, para biriminin başka bir para birimiyle vadeli satışında, peşin fiyat ile vadeli fiyat arasındaki farkı, aylık %٣'ü aşmayacak şekilde sınırladık. Eğer yüz dolar banknotun nakit fiyatı yüz bin Irak dinarı ise, bir ay vadeli satış fiyatı (١٠٣) bin dinardan fazla olmamalıdır. Bu muamelelerin detaylarını "**Doların Vadeli Satışının Hükümleri**" başlıklı özel bir fetvada açıkladık. Örneğin Irak dinarının misliyle satılması ve zimmette fazlalık olması caiz değildir. Ancak kâğıt paraların nakden iskontosunda bir sakınca yoktur. Yani, üzerinde yazılı miktar kişinin gerçekten borçlu olduğu bir

meblağ ise, bankalar veya diğer kurumlarda iskonto edilebilir. Bu durumda alacaklı, borcunu nakden daha düşük bir bedelle satabilir ve bedel peşin olarak ödenir.

Hüküm ٤٢٦: Bir malın ölçülen veya tartılan şeylerden sayılıp sayılmayacağı konusunda esas olan, o bölgede geçerli olan örfdür. Eğer bir mal bir bölgede ölçü veya tartıyla satılıyorsa, sayıyla satılan bir başka bölgede peşin olarak daha fazlasına satılması caizdir. Evet, eğer bir şey çoğu bölgede ölçü veya tartı ile satılıyorsa, bu hükmün diğer bölgelere de genelleştirilmesi daha uygundur. Durumu bölgeler arasında yaygın bir uygulama olmaksızın farklılık gösteren şeylerin hükmü, her bölgede o bölgenin örfüne tabidir. Dolayısıyla, ölçü ve tartı ile satıldığı bir bölgede fazlalıkla satılması caiz değildir; adet ile satıldığı yerde ise peşin olarak fazlasıyla satılması caizdir. Ancak bir şeyin durumu aynı bölge içinde farklılık gösteriyorsa, vacip ihtiyat gereği o bölgede fazlalıkla satılmaması gerekir.

Hüküm ٤٢٧: Eğer iki bedel (ivaz) ürün aynı cinsten olmazsa, fazlalık almak caizdir; mesela bir ton pirinci iki ton buğdayla satmak gibi.

Hüküm ٤٢٨: Aynı asıldan alınan iki bedel ürün arasında fazlalıkla değişimin caiz olmaması daha ihtiyatlıdır. Bu nedenle bir kilogram peyniri iki kilogram süt karşılığında satmak caiz değildir. Aynı şekilde, olgun meyveyi olgunlaşmamış olanıyla fazlalıkla değişim yaparak satmak da caiz değildir. Önceki bazı meselelerde bir dizi çözüm sunmuştuk.

Hüküm ٤٢٩: Buğday ve arpa, riba (faiz) konusunda aynı sınıftan sayılır. Bu nedenle, birinden bir ton karşılığında diğerinden iki ton satmak caiz değildir. Aynı şekilde, bir ton arpayı peşin olarak bir ton buğday

karşılığında vadeli satmak da caiz değildir.

Hüküm ۴۳۰: Faizli muameleler, gayrimüslimlerle bile olsa mutlak olarak haramdır. Ancak meşhur görüşe göre aşağıdaki durumlar bundan istisna edilmiştir:

۱- Müslüman ile kâfir arasında (harbi veya zimmi olsun).

۲- Baba ile çocuğu arasında.

۳- Koca ile karısı arasında.

Görünen o ki, bunlar istisna değil, belirli durumlarla sınırlı olarak fazladan ücret alınmasına izin verilen yerlerdir ve mutlak değildir. Dolayısıyla, harbi kâfirden ve zimmi kâfirden fazlalık almak caizdir çünkü o bu muamelenin geçerliliğini kabul etmektedir, bu yüzden ilzam kuralı onun hakkında geçerlidir.

Baba ile çocuğu arasında veya koca ile karısı arasında bu durum mutlak değildir, ancak bu paranın alınması alışlagelmiş olduğunda ve izne ihtiyaç duyulmadığında geçerlidir, çünkü halk dilinde söylendiği gibi "**Cepleri birdir**".

Hüküm ۴۳۱: Alıcı ve satıcılarda altı şart aranır:

۱- Buluş.

۲- Akıl.

۳- Rüşt.

۴- Niyet (Kasıt).

۵- Seçim (İhtiyar).

۶- Akit ehliyeti. Çocuğun, delinin, sefih (Akılsız, müsrif) kişinin, şaka yapanın, zorlanmış kişinin ve yetkisiz kişinin muamelesi geçerli değildir. Bunların bazılarının ayrıntıları

ilerideki konularda gelecektir.

Hüküm ٤٣٢: Buluş çağına ermemiş çocuğun, velisi izin verse bile malları üzerinde bağımsız olarak muamele yapması caiz değildir. Ancak çocukların yapmalarının toplumda âdet haline geldiği bazı ev ihtiyaçları gibi basit konular bundan müstesnadır. Evet, eğer çocuk mümeyyiz (İyi ve kötüyü ayırt edebilme yetisine sahip) ve mal sahibi tarafından yetkilendirilmiş ise, başkasının malıyla işlem yapmasında sakınca yoktur ve velisinin iznine gerek yoktur. Aynı şekilde, çocuğun satıcıya veya alıcıya bedeli ya da satılan malı ulaştırmada aracılık yapmasında da bir sakınca yoktur.

Hüküm ٤٣٣: Reşit olmayan birinden, istisna ettiklerimiz dışında mallarından bir şey satın alınırsa, bunun velisine iade edilmesi gerekir ve çocuğun kendisine iade edilmesi caiz değildir. Eğer ondan, sahibinin izni olmaksızın başkasına ait bir mal satın alınırsa, bu mal sahibine iade edilmeli veya sahibi razı edilmelidir. Eğer mal sahibini tespit etmek mümkün olmazsa, o mal sahibi adına sadaka olarak verilmelidir. Vacip olan ihtiyat, bunun şer'i hâkimin izniyle yapılmasıdır.

Hüküm ٤٣٤: Eğer taraflardan biri muameleye zorlanır, ancak daha sonra razı olursa, işlem kendiliğinden geçerli hale gelir.

Hüküm ٤٣٥: Başkasının malını, onun izni ve onayı olmaksızın fuzuli olarak satmak geçerli değildir. Ancak, eğer mal sahibi daha sonra bunu onaylarsa, satış geçerli olur.

Hüküm ٤٣٦: Baba ve baba tarafından dedeye, reşit olmayanın veya akıl hastası ya da sefih olarak ergenliğe ulaşmış kişinin malını satması veya onların parası ile bir şey

satın alması caizdir. Ve aynı şekilde, bu yetki babanın ve dedenin vasisine de caizdir, fakat herkesin vesayet altındakilerin maslahatını gözetmesi gerekir ve sadece zararın olmaması yeterli değildir. Herkesin (Baba ve baba tarafından dedenin) yokluğunda, adil müçtehit ve onun vekili ile müminlerden adil olan bir kişi, bu ikisine ulaşamadığında veya onlardan izin alamadığında, bu kişilerin (Reşit olmayanın veya akıl hastası ya da sefih olarak ergenliğe ulaşmış kişinin) mallarını ve gaibin malını satabilir veya kendi maslahatları gerektirdiğinde onların paralarıyla satın alabilir. Terk edildiğinde kendilerine zarar verecek olan şeyde maslahattandır.

Hüküm ٤٣٧: Gasp edilmiş mal satılırsa ve daha sonra mal sahibi bu satışa onay verirse, satış geçerli olur. Mal ve menfaatleri muamele anından itibaren alıcıya, bedel ve menfaatleri ise asıl mal sahibine ait olur. Bu hükümde, gaspçının malı kendisi için satması veya mal sahibi için satması arasında hiçbir fark yoktur.

İKİ BEDELİN ŞARTLARI

Hüküm ٤٣٨: İki bedel için beş şart gereklidir:

١- Her ikisinin de miktarını, satış esnasında ağırlık, ölçü, sayı veya alan gibi alışlagelmiş değerlendirme yöntemleriyle bilmek.

٢- Teslim alma kabiliyeti olmalıdır, aksi takdirde satış geçersizdir; ancak teslim edilebilecek bir şeyle birleştirilirse bu durum istisnadır. Bedelin devredildiği kişinin onu ele geçirebilme imkânına sahip olması yeterlidir. Dolayısıyla kayıp bir araba satıldığında, eğer alıcı onu alabilecek durumdaysa satış geçerlidir.

٣- Cinsiyetini ve arzuların ve amaçlanan hedeflerin

farklılıklarına göre değerlerin değiştiği özelliklerini bilmek.

٤- Üzerinde, sahibinin mülkiyetinin devamını gerektiren bir hakkın bulunmaması gerekir. Bu durumun ölçütü, hakkın başkasına geçmesiyle hakkın sona ermesidir. Örneğin, rehin hakkı böyledir. Bu nedenle, rehinli bir malın satışı, rehin alanın izni olmadan veya rehinin kaldırılmaması durumunda geçerli değildir.

٥- Satılan malın, zimmette olsa bile, somut varlıklardan olması gerekir. Dolayısıyla menfaatlerin satışı geçerli değildir. Bir evin faydalanma hakkını bir yıllığına satsa, bu geçerli olmaz, her ne kadar bunun mümkün olduğu iddia edilebilirse de. Ancak menfaati bedel (karşılık) olarak belirlemede bir sakınca yoktur. Allahu Teâlâ'nın izniyle bu konuların detayları ve hükümleri, ilerideki meselelerde gelecektir.

Hüküm ٤٣٩: Bir ülkede ağırlık veya ölçü ile satılan bir şey, o ülkede ancak ağırlık veya ölçü ile satılabilir. Ve görsel inceleme ile satılan bir ülkede, görsel inceleme ile satılması caizdir.

Hüküm ٤٤٠: Tartıyla satılan şeyler, ölçek ağırlığa ulaşmak için bir yol olduğunda, ölçekle de satılabilir. Bu, buğdaydan bir kilogram içeren bir ölçek kabı oluşturmak gibidir. Böylece buğday, her bir ölçeğin bir kilograma eşit olduğu bilinciyle o ölçekle satılır. Çünkü ölçülen miktar her seferinde aynı miktarda sabit kalır.

Hüküm ٤٤١: Eğer bir muamele, bu şartlardan birinin eksikliği sebebiyle geçersiz olsa bile, alım-satım yapan tarafların her biri diğerinin malında tasarrufuna rıza gösterirse, kendilerine intikal eden mallarda tasarruf etmeleri caiz olur.

Hüküm ۴۴۲: Vakfın satışı, ancak şer'i bir gerekçe bulunduğunda caizdir; örneğin vakfın amacına yönelik faydasını kaybedecek şekilde harap olması veya yok hükmünde sayılacak kadar az bir faydaya sahip olması gibi. Bu durum, mesela camiye vakfedilmiş hasırın, artık dikkate değer bir fayda sağlanamayacak şekilde eskiyip yırtılması halinde geçerlidir; böyle bir durumda mütevellî veya benzer yetkiye sahip kişi tarafından satılması caizdir. Benzer şekilde, vakfın kalması halinde önemli faydayı ortadan kaldıracak bir harabiyet durumunun ortaya çıkması da bu kapsamdadır, ancak bu durumda satışın, vakıftan yararlanılabilecek en son zamana kadar ertelenmesi gerekir. Her durumda en ihtiyatlı olan, vakıf bedeliyle yeni bir mülk satın alınıp ilk vakfın usulü üzere vakfedilmesidir. Hatta mümkünse yeni vakfın, ilk vakfın adıyla tesis edilmesi daha ihtiyatlı bir yoldur.

Hüküm ۴۴۳: Vakıf sahipleri arasında, vakfın mevcut halinde kalması durumunda mal veya can kaybı endişesi doğuracak şekilde bir anlaşmazlık meydana gelirse, vakfın satılması ve gelirinin vakfedenin amacına en yakın olana harcanması caizdir.

Hüküm ۴۴۴: Eğer vakfeden kişi, az fayda sağlaması veya zulümden korunmak gibi maslahat gerektirdiğinde vakfın satılmasını şart koşmuşsa, vakfın satılması caizdir.

Hüküm ۴۴۵: Kiralanan malın kiracıya ve başkasına satılması caizdir. Eğer satış kiracı dışında birine yapılmışsa, alıcının kiralanan malı kiracıdan alma hakkı yoktur. Ancak alıcı durumdan habersizse muhayyerlik (seçim) hakkına sahiptir. Aynı şekilde, kiralama durumunu bilip de süresinin kısa olduğunu düşünmüşse ve bunun aksinin ortaya çıkması durumunda da muhayyerlik hakkı vardır.

SATIŞ SÖZLEŞMESİ

Hüküm ۴۴۶: Arapça, satış akdinin geçerliliği için şart değildir; aksine, herhangi bir dilde yapılması caizdir. Hatta görünen o ki, hiçbir sözel formül olmaksızın sadece alıp verme ile de satış akdi geçerlidir. Bu, muâtât (karşılıklı alıp verme) olarak bilinir ve sözel formülle gerçekleştirilen satışın tüm hukuki sonuçları buna da uygulanır.

NAKİT VE VERESİYE

Hüküm ۴۴۷: Nakit bir işlemde, her iki taraf da işlemden sonra hemen karşı taraftan alacağı bedeli talep edebilir. Her şeyin teslimi kendi niteliğine göredir; ev ve arazi gibi taşınmazların teslimi: satıcının bunlar ile alıcı arasındaki engelleri kaldırması ve alıcının bunlar üzerinde tasarrufta bulunabilmesini sağlamasıdır. Halı, Mobilya, giysi ve benzeri eşyaların teslimi ise: satıcının, alıcı bunları başka bir yere taşımak istediğinde engel olmayacak şekilde, alıcının yetkisine bırakmasıdır. Önemli olan, malikin mülkü üzerinde tasarrufta bulunabilmesinin sağlanmasıdır.

Hüküm ۴۴۸: Veresiye işlemlerde vadenin, artma veya eksilme ihtimaline yer vermeyecek şekilde kesin olarak belirlenmesi gerekir. Örneğin, vade hasat zamanı olarak belirlenirse bu geçerli olmaz.

Hüküm ۴۴۹: Vadeli satışlarda, vade dolmadan önce alıcıdan bedelin ödenmesi talep edilemez. Ancak alıcı ölür ve geriye mal bırakırsa, satıcı vade dolmadan önce mirasçılarından ödemeyi talep edebilir.

Hüküm ۴۵۰: Satıcı, müşteriden vadeli satıştan sonra vadesi geçtiğinde bedeli talep edebilir. Müşteri ödemeyi

yapamadığı takdirde, satıcının iki seçeneği vardır: müşteriye ek süre tanımak veya satışı feshedip malı geri almak (eğer mal mevcut ise). Mal telef olmuşsa, müşterinin zimmeti bedelle yükümlü olur; eğer mal misli bir mal ise misli ile, eğer kıymetli bir mal ise kıymeti ile sorumlu olur.

Hüküm ۴۰۱: Satıcı, malını nakit satış için bir fiyat ve vadeli satış için daha yüksek bir fiyat olmak üzere iki farklı fiyattan sunabilir. Bu, alıcının iki satış şekline birini (vadeli ve peşin olarak) belirlemesi şartıyla geçerlidir. Eğer satış şekli belirlenmez ve kararsız kalırsa, satış geçersiz olur. Ancak taraflar sonradan anlaşarak satış şeklini belirler veya aralarında bu konuda açık bir kararları olursa, satış geçerli olur.

Hüküm ۴۰۲: Eğer bir şeyi veresiye satmışsa ve vadenin geçmesinden sonra taraflar anlaşarak fiyattan bir miktar indirim yapıp peşin olarak almasında bir sakınca yoktur.

SELEF° SATIŞI

Hüküm ۴۰۳: Selef satışı: Bedelin peşin ödenmesi ve malın (satılan şeyin) tesliminin ertelenmesidir. Bu, külli (cins ve miktar olarak belirlenmiş) bir mal olup, veresiye satışın tam tersidir. Eğer alıcı satıcıya: "Sana bu bedeli veriyorum, karşılığında bana malı altı ay sonra teslim edeceksin" der ve satıcı da: "Kabul ettim" derse, ya da satıcı alıcıdan bedeli alıp: "Sana şu malı sattım, altı ay sonra teslim edeceğim şartıyla" derse, bu muamele geçerlidir.

Hüküm ۴۰۴: Altın veya gümüşün, altın veya gümüş para karşılığında vadeli olarak satılması caiz değildir. Altın ve gümüş dışındaki şeylerin, altın, gümüş veya başka bir

---

°- (Selem satışı da denilmektedir.) Bedelin peşin ödenmesine rağmen malın daha sonra verilmesi esasına dayanan bir satış usulüdür.

mal karşılığında vadeli olarak satılmasında ise bir sakınca yoktur. İhtiyaten, selef akdinde satılan malın bedelinin nakit paradan olması daha uygundur.

Selef' Satış Şartları

Hüküm ٤٠٠: Selef satışında yedi husus dikkate alınır:

١- Değer farklılığına sebep olan olumlu özelliklerin belirlenmesinde ayrıntılı araştırma ve inceleme gerekmez; satışın örfe düzgün olacağı şekilde bir belirleme yeterlidir. Bu nedenle, sadece görülerek bilinebilen bir malın selem (vadeli) satışı geçerli değildir.

٢- Alıcı ve satıcının birbirinden ayrılmadan önce bedelin tamamının teslim alınması gerekir. Eğer satıcı alıcıya bedel miktarınca borçlu ise ve bu borç vadesi gelmiş veya taraflar ayrılmadan önce vadesi gelecek durumda ise ve bu borç bedel olarak kabul edilirse, bu yeterlidir. Eğer satıcı bedelin sadece bir kısmını teslim alırsa, satış yalnızca teslim alınan miktar oranında geçerli olur ve satıcının asıl satışı feshetme hakkı (hıyar) doğar.

٣- Satılan malın tam teslim zamanının belirlenmesi gerekir, hasat zamanı gibi belirsiz bir zamana bırakılması geçerli değildir.

٤- Satıcının, satılan mal o anda nadir bulunsa bile, zamanında teslim etme yeteneğine sahip olması gerekir.

٥- Satılan malın teslim yerinin belirlenmesi, eğer taraflar arasında yer belirtildiğinde anlaşılan şey gibi bir karine ile belirli değilse.

٦- Selem.

۶- Satılan malın miktarı niteliğine göre belirlenir; ağırlıkla satılan ürünler tartı ile, hacimle satılanlar ölçülebilir ve sayı ile satılanlar adet ile belirlenir. Görerek satılan malların önceden (selef akdi ile) satışı caizdir, ancak akıl sahiplerince önemsenmeyecek derecede birimler arasında farklılık olması gerekir, bazı ceviz ve yumurta çeşitlerinde olduğu gibi.

۷- Eğer Selef (Selem) akdinde satılan mal ölçülebilir ve tartılabilir türden ise, bedelinin aynı cinsten olması caiz değildir. Bu nedenle buğday, Selef (Selem) yoluyla buğday karşılığında satılamaz. Çünkü bu durumda riba (faiz) söz konusu olur.

Selef Satışının Hükümleri

Hüküm ۴۰۶: Satıcıdan başka birinden Selef yoluyla vadeli olarak satın alınan şey, vade sona ermeden önce satılamaz, ancak vade sona erdikten sonra teslim alınmamış olsa bile satılabilir. Evet, buğday, arpa ve ölçülerek veya tartılarak satılan diğer şeyler, teslim alınmadan önce satılamaz; ancak satın aldığı fiyatla veya daha azına satarsa bu caizdir. Eğer faiz (riba) içeriyorsa daha yüksek fiyata satmak caiz değildir.

Hüküm ۴۰۷: Satıcı, selef satışında alıcı ile aralarında kararlaştırılan şekilde satılan malı teslim ederse, alıcının bunu kabul etmesi gerekir. Aynı şekilde, teslim edilen mal kararlaştırılandan daha iyi olsa bile, aynı cinsten sayıldığı ve fazladan olan özelliğin olmaması özellikle şart koşulmadığı sürece, alıcının bunu da kabul etmesi gerekir.

Hüküm ۴۰۸: Satıcı malı vadeden önce teslim ettiğinde, şart koşulan bir özelliği bulunmadığında veya satılan malın

miktarını artırdığında, alıcı bunu kabul etmek zorunda değildir. Ancak alıcının bunları kabul etme hakkı vardır.

Hüküm ۴۵۹: Satıcı, alıcının rızası olduğu takdirde belirlenen ürün türünden farklı bir ürün teslim edebilir. Ancak bu, yasakladığımız durumlar kapsamına girmemelidir.

Hüküm ۴۶۰: Satılacak mal, teslim edilmesi gereken zamanda önceden mevcut değilse, alıcı ya malı elde edinceye kadar bekleyebilir, ya satışı feshederek bedeli veya karşılığını geri alabilir. Aynı şekilde, malın bir kısmı teslim edilip geri kalanı teslim edilmediğinde de durum böyledir. Alıcının, satın aldığı malı satıcıya satın aldığı fiyattan daha yüksek bir fiyata satması, daha önce (۵۰. Hükümde) belirtildiği gibi, caiz değildir.

Hüküm ۴۶۱: Vadeli olarak zimmette bir malı, yine vadeli bir bedelle satarsa, en ihtiyatlı görüşe göre satış batıl olur.

ALTIN VE GÜMÜŞÜN SATIŞI

Hüküm ۴۶۲: Altının altınla, gümüşün gümüşle fazlalıkla satışı caiz değildir; bu hususta sikke (basılmış para) olması veya olmaması fark etmez.

Hüküm ۴۶۳: Altını gümüşle veya tam tersini nakit olarak satmakta bir sakınca yoktur ve ağırlıklarının eşit olması şart değildir.

Hüküm ۴۶۴: Altın veya gümüşün, altın veya gümüş karşılığında satışında, taraflar ayrılmadan önce bedellerin teslimi gerekir, aksi takdirde satış geçersiz olur.

Hüküm ۴۶۵: Eğer altın veya gümüş satıcısı, satışın

tamamını teslim edip alıcı bedelin bir kısmını öderse veya tersi olursa ve ayrılırlarsa, satış ödenen kısım için geçerli olur ve kalan kısım için satış batıl olur. Tam miktarı teslim almayan taraf için asıl satış üzerinde muhayyerlik hakkı sabit olur.

Hüküm ۴۶۶: Gümüş madeninin toprağı, Riba' ya (Faize) düşme endişesinden dolayı gümüş karşılığında satılamaz. Aynı şekilde altın madeninin toprağı da altın karşılığında satılamaz. Ancak altın toprağının gümüş karşılığında satılması ve gümüş toprağının altın karşılığında peşin olarak satılması caizdir.

Hüküm ۴۶۷: Altın veya gümüş ziynet eşyalarını, işçilik ücreti nedeniyle fazlalıkla kendi cinsi karşılığında satın almak caiz değildir, zira bu faizdir. Ancak farklı bir cins ile veya iki ayrı işlemle, yani kişinin elindekini bir fiyattan satıp, başkasının elindekini bu parayla alarak bu durumdan kurtulması mümkündür.

Hüküm ۴۶۸: Bir kimsenin, başka birinin zimmetinde belirli bir para birimi (Döviz) cinsinden alacağı varsa, dönüşüm günündeki kur üzerinden bu alacağı başka bir para birimine çevirme hakkına sahiptir, ancak bunun için zimmeti yeni para birimi ve yeni miktarla yükümlü olacak borçlunun rızası gereklidir.

HIYARAT (SEÇENEK VE TERCİHLER)

Hüküm ۴۶۹: Muhayyerlik, belirli durumlarda satıcıların sözleşmeyi feshedebilme, iptal edebilme ve işleri eski haline getirebilme hakkıdır. Satıcıların muhayyerlik hakkı on bir durumda söz konusudur:

۱- Satış meclisinden ayrılmadan önce, taraflardan her

birinin satışı feshetme hakkı vardır. Bu muhayyerlik, meclis muhayyerliği olarak adlandırılır. Eğer taraflar satış meclisinden birlikte ayrılırlarsa, birbirlerinden ayrılmadıkları sürece bu muhayyerlik hakları devam eder.

٢- Taraflardan birinin aldatılmış olması, yani verdiği şeyin değerinin aldığı şeyden, o tür işlemlerde normalde örf ve âdete göre hoş görülmeyecek miktarda fazla olması durumudur. Buna gabin muhayyerliği (aldanma hakkı) denir ve aldatılan tarafın işlemi feshetme veya olduğu gibi kabul etme hakkı vardır. Aldatılan taraf, karşı tarafı değer farkını ödemeye zorlama hakkına sahip değildir, ancak her iki tarafın rızası olursa bunda bir sakınca yoktur. Bu muhayyerlik (seçim hakkı), satım akdi dışında mesela kira gibi diğer muamelelerde de geçerlidir.

٣- Muamelede belirli bir süreye kadar her iki taraf için, taraflardan biri için veya üçüncü bir şahıs için seçim hakkının şart koşulması ki buna "**şart muhayyerliği**" denir.

٤- Taraflardan birinin, diğer tarafın ilgi duymasını sağlamak veya hak etmediği bir değer ödemesine sebep olarak değerini artırmak için malını gerçekte olduğundan daha iyi göstermesi suretiyle aldatması durumunda, diğer tarafa seçim hakkı tanınır ve buna "**aldatma muhayyerliği**" denir.

٥- Muameledeki taraflardan birinin bir şarta bağlı kalması veya diğer tarafın ona bir şart koşması, örneğin Kur'an hatmi veya masum bir kişiyi ziyaret etme şartı koşması, ya da belirli bir maldaki özelliği şart koşması (örneğin arabanın beyaz olması gibi); şart koşulan taraf bu şartı yerine getirmezse, yani o işi yapmazsa veya mal belirtilen özellikte olmazsa, diğer tarafın fesih hakkı vardır ve bu "**şartın yerine getirilmemesi muhayyerliği**" olarak adlandırılır.

۶- Taraflardan birinin aldığı malın ayıplı (Kusurlu) olması durumunda, ayıplı malı alan tarafa muhayyerlik hakkı tanınır; buna "**ayıp muhayyerliği**" denir.

۷- Bazı eşyanın satıcıya ait olmadığı ve gerçek sahibinin satışa izin vermediği ortaya çıkarsa, alıcı bu durumda alışverişi feshetme hakkına sahiptir. Bu durum "**safkanın^۷ kısmi bölünmesi muhayyerliği**" olarak adlandırılır. Örneğin, bir kişiden kitap serisi satın alınıp da bazı ciltlerin satıcıya ait olmadığı ve gerçek sahibinin satışa razı olmadığı ortaya çıkması gibi.

۸- Akdin yapıldığı sırada taraflardan birinin, sözleşme konusunu satıcının tanımlamalarına veya önceki bir gözlemine dayanarak belirli niteliklerde olduğunu düşünmesine rağmen, daha sonra bu niteliklerle uyuşmadığını fark etmesi durumunda, alıcı sözleşmeyi feshetme hakkına sahiptir. Bu durum, "**görme muhayyerliği**" olarak adlandırılır.

۹- Alıcının bedeli geciktirmesi ve üç gün içinde ödememesi durumunda ve satıcının malı alıcıya teslim etmemesi halinde, eğer ödemenin ertelenmesi şart koşulmamışsa veya peşin ödeme şartı konulmamışsa ya da muamelenin doğası örfe göre peşin ödemeyi gerektiriyorsa, satıcının satışı feshetme hakkı vardır. Aksi takdirde muamele, erteleme veya peşin ödeme şartının gerektirdiği şekilde yürütülür. Eğer belirli bir satış, meyveler ve sebzeler gibi bu süreden daha kısa bir zamanda bozulabilecek ürünlerle ilgiliyse, verilen süre malın bozulmasına veya

---

۷- "**Safka**" Arapça bir kelimedir ve anlamı: Alım satım anlaşması veya sözleşmesidir. Fıkıh ve hukuk metinlerinde, bir muamele veya ticari anlaşma yapmak anlamında kullanılır. Örneğin: صفقة تجارية "ticari muamele" anlamına gelir.

pazar değerini kaybetmesine yol açmayacak kadardır. Bu süre bir saat, günün sonuna kadar veya benzeri bir zaman dilimi olabilir. Alıcı belirlenen sürenin sonuna kadar ödemeyi yapmazsa ve ödemenin ertelenmesi şart koşulmamışsa, satıcı satışı feshetme hakkına sahiptir. Bu, geciktirme muhayyerliği (**hıyaru't-te'hir**) olarak adlandırılır.

١٠ - Eğer satılan mal bir hayvan ise, alıcının satışı üç gün içinde feshetme hakkı vardır. Aynı şekilde, eğer bedel bir hayvan ise, bu durumda satıcının da üç gün süreyle seçim hakkı vardır. Buna "**hayvan muhayyerliği**" denir.

١١ - Satıcının satılan malı teslim edememesi durumunda, örneğin sattığı atın kaçması gibi, alıcı işlemi feshetme hakkına sahiptir ve bu durum "**teslim imkânsızlığı muhayyerliği**" olarak adlandırılır.

Hüküm ٤٧٠: Eğer satıcı, semavi veya arzi[^] bir afet nedeniyle satılan malı teslim edemezse, alıcının herhangi bir seçim (Hıyar) hakkı yoktur; aksine satış baştan geçersiz sayılır ve bedel alıcıya iade edilir. Aynı şekilde, eğer bedel satıcıya teslim edilmeden önce telef olursa, satış feshedilir ve mal satıcıya geri verilir. Telef hükmü, olağan şartlarda ulaşılması imkânsız hale gelmesi durumunda da geçerlidir. Örneğin, yabani bir kuşun kaçması, balığın denize düşmesi, üzerinde herhangi bir alamet bulunmayan malın çalınması veya benzeri durumlar buna örnek gösterilebilir.

Hüküm ٤٧١: Eğer alıcı, satın alma sırasında malın değerini bilmiyorsa veya bundan habersizse ve alışıldan daha yüksek bir fiyata satın almışsa ve eğer bu fark önemli derecede olup kişinin aldatılmış sayılacağı bir düzeydeyse,

---

[^]- Gök ve yerle alakalı doğal afetler.

alıcının sözleşmeyi feshetme hakkı vardır. Aynı şekilde, eğer satıcı değerini farkında değilse veya bunu göz ardı etmişse ve alışılardan daha düşük bir fiyata satmışsa, fark önemli derecede ise satıcının da sözleşmeyi feshetme hakkı vardır.

Hüküm ۴۷۲: Şartlı satış adı verilen muamele geçerlidir. Bu, örneğin değeri bin dinar olan bir evi iki yüz dinara satmak ve satıcıya belirlenen süre içinde aynı bedeli iade etmesi halinde muhayyerlik hakkı tanımak şeklinde olabilir. Ancak bu, satıcı ve alıcının gerçekten satım ve satın alma niyeti taşımaları durumunda geçerlidir; aksi takdirde aralarında satım akdi gerçekleşmiş sayılmaz.

Hüküm ۴۷۳: Şartlı satış geçerlidir ve satıcı, satılan malın kendisine geri döneceğini bilse bile, alıcının bu konuda kendisine müsamaha göstereceğini bildiği için bedelin zamanında ödenmemesi durumunda dahi bu geçerliliğini korur. Evet, eğer bedel zamanında ödenmezse, satıcının alıcıdan veya ölümü halinde mirasçılarından satılan malı talep etme hakkı yoktur.

Hüküm ۴۷۴: Alıcı, satın alınan belirli bir malda bir kusur olduğunu fark ederse, örneğin bir hayvan satın alıp sonradan kör olduğunu görürse, kusur satıştan önce sabit ise feshi talep edebilir. Eğer malda değişiklik meydana gelmişse veya iade etmesini engelleyen bir tasarrufta bulunulmuşsa, kusurlu malın sağlam mal değeri arasındaki fark oranında bedelden geri ödeme alma hakkına sahiptir. Örneğin: Kusurlu bir mal dört dinar karşılığında satın alınmışsa, sağlam halinin değeri sekiz dinar, kusurlu halinin değeri ise altı dinar ise, bedelden geri alınacak miktar dörtte biridir. Bu, altı ile sekiz arasındaki farkın oranıdır. Örnekte olduğu gibi, bu bir dinara denk gelir. Eğer satılan mal belirli

değilse ve sözleşme genel bir tür üzerine yapılmışsa ve teslim edilen ürün kusurlu çıkmışsa, alıcının işlemi feshetme veya fiyat farkını talep etme hakkı yoktur; bunun yerine, satın alınan malın kusursuz başka bir örneğini talep etme hakkı vardır.

Hüküm ۴۷۵: Eğer satıcı, satıştan sonra, satış öncesinde belirlenmiş bedelde önceden var olan bir kusur keşfederse, satışı feshetme ve bunu alıcıya iade etme hakkına sahiptir. Eğer değişim veya iade edilmesini engelleyen bir tasarruf nedeniyle bedeli iade etmek mümkün değilse, satıcı alıcıdan sağlam bedel ile kusurlu bedel arasındaki değer farkını alma hakkına sahiptir (önceki meselede belirtilen açıklamaya göre).

Eğer bedel tamamen belirsiz ise -ki bu genellikle muamelelerde böyledir- ve satıcı, ödenen kısımda daha önce farkında olmadığı bir ayıp tespit ederse, akdi feshetme hakkına sahip olmadığı gibi fark talep edemez de. Ancak bedelin başka bir kısmını talep etme hakkı doğar.

Hüküm ۴۷۶: Satılan malda akitten sonra ve teslimden önce bir kusur ortaya çıkarsa, alıcı için muhayyerlik hakkı sabit olur. Bedelde akitten sonra ve tesliminden önce bir kusur ortaya çıkarsa, satıcı için muhayyerlik hakkı sabit olur. Burada sağlam ve kusurlu mal arasındaki değer farkını talep etmenin caiz olması hususunda işkal vardır, bu nedenle ihtiyaten karşılıklı rıza tercih edilir. Ancak iade etme imkânı yoksa, sağlam ve kusurlu mal arasındaki değer farkını talep etmesi caizdir.

Hüküm ۴۷۷: Görünüşe göre, ayıp muhayyerliğinde feshin derhal gerçekleşmesi gerekmez; ancak, örf açısından hakkı kullanmadaki gecikme akde rıza gösterme olarak kabul edilirse bu durum istisnadır. Ayrıca feshin geçerliliği

için muhayyerlik sahibinin hazır bulunması şart değildir.

Hüküm ۴۷۸: Alıcının, ayıptan (kusurdan) dolayı satış akdini feshetmesi veya fiyat farkı talep etmesi dört durumda caiz değildir:

۱- Satın alma sırasında ayıbı bilmesi.

۲- Satıştan sonra ayıplı malı kabul etmesi.

۳- Fesih hakkından veya fiyat farkı talebinden vazgeçmesi.

۴- Satıcının ayıptan sorumlu olmayacağını açıkça belirtmesi (yani malda çıkacak herhangi bir ayıptan mesuliyet kabul etmemesi).

Eğer satıcı belirli bir kusurdan muaf olduğunu beyan edip de başka bir kusur ortaya çıkarsa, alıcının bu sebeple sözleşmeyi feshetme hakkı vardır. Alıcı ürünü iade edemezse, daha önce belirtildiği gibi değer farkını talep edebilir.

Hüküm ۴۷۹: Satın alınan malda bir kusur ortaya çıkar ve teslim alındıktan sonra başka bir kusur daha meydana gelirse, alıcı malı iade edemez ancak kusur tazminatı (erş) alabilir. Evet, eğer kusurlu bir hayvan satın alırsa ve üç günlük muhayyerlik (seçim hakkı) süresi içinde yeni bir kusur ortaya çıkarsa, teslim almış olsa bile iade edebilir. Aynı durum, kusurlu maldaki yeni kusurun, alıcının özel olarak muhayyerlik hakkına sahip olduğu süre içinde ortaya çıkması durumunda da geçerlidir.

Hüküm ۴۸۰: Eğer satıcı malının özelliklerini bilmiyorsa ve başkası kendisine haber vermişse, bu özellikleri alıcıya anlatıp ona göre veya önceki bir görüşe dayanarak satmış ise, sonradan malın daha iyi olduğu

ortaya çıkarsa, alıcı sözleşmeyi feshetme hakkına sahiptir.

Hüküm ٤٨١: Satıcı, alıcıya malı satın aldığı bedeli bildirirse, bedele etki eden tüm özellikleri de bildirmek zorundadır. Bu nedenle malı nakit mi yoksa vadeli mi aldığını, şartlı mı yoksa şartsız mı aldığını açıklamalıdır. Eğer bu özelliklerden bazılarını bildirmez ve alıcı işlemden sonra bunları öğrenirse, bu özelliklerin gizlenmesi aldatma sayıldığı için alıcının aldatma nedeniyle fesih hakkı vardır.

Bunlardan biri de satıcının alıcıya sermaye (maliyet fiyatı) hakkında bilgi vermesi, ardından bu bilgilendirmesinde yalan söylediğinin ortaya çıkması durumudur. Bu takdirde alıcı, satışı feshetmek ile onu sözleşmede satıcının talep ettiği tam bedel üzerinden sürdürmek arasında seçim hakkına sahiptir.

Hüküm ٤٨٢: Bir kimse, malını bir simsara veya dükkân sahibine verip değerini belirleyerek ona: "Bunu belirlenen bu değerle sat; şayet daha yüksek bir fiyata satarsan, aradaki fark senin satış ücretindir" derse, bu fark mal sahibine ait olur ve vekil yaptığı işin ücretini mal sahibinden alır. Şayet ona: "Eğer bunu belirlenenden daha yüksek bir fiyata satarsan, aradaki fark senin için cuâledir (primdir)" derse, bu fark vekile ait olur. Vekil malı bir başkasına belli bir fiyata satar, bu alıcı da aynı malı daha yüksek bir fiyata satarsa, oluşan fark bu alıcıya ait olur.

Hüküm ٤٨٣: Kasabın koyun eti satın kuzu eti teslim etmesi caiz değildir. Eğer böyle yaparsa, işlem şahsi ise alıcıya muhayyerlik hakkı doğar. Satılan şey zimmette küllî ise, alıcı koyun etini talep etme hakkına sahiptir. Aynı şekilde, renginin sabit olması şartıyla bir elbise satın rengi solan bir ürün teslim edilirse de durum böyledir.

İKALE^۱ HAKKINDA SON SÖZ

İkale, taraflardan birinin diğerinden talep etmesi üzerine akdin feshedilmesidir. Görünüşe göre, bu hüküm, nikâh ve kefaletin dışındaki bütün lazım akitlerde, hatta bağış (hibe) gibi lazım akitlerde dahi geçerlidir. Sadakada cari olması ise işkallidir. Arapça olmasa dahi, maksada delalet eden her türlü sözle vaki olur; hatta sözle vaki olduğu gibi fiille de vaki olur. Nitekim örneğin alım-satım akdinin taraflarından biri diğerinden feshi talep ettiğinde ve diğeri de ondan aldığını iade ederse, bu bir fesih ve ikale olur; talep eden tarafın elinde bulunan bedeli diğer tarafa iade etmesi vaciptir.

Hüküm ۴۸۴: Satış fiyatı veya malın değerinden fazla veya eksik olarak yapılan ikale (geri alma) işlemi geçersizdir. Böyle bir durumda her iki tarafın malları kendi mülkiyetinde kalır.

Hüküm ۴۸۵: Bir kimsenin, kendisiyle ikale (fesih) yapması karşılığında diğer tarafa zimmetinde bir bedel veya haricen bir mal vadetmesi –örneğin, "Benimle ikale yap, (Fesih et) bu mal senin olsun" veya "Benimle ikale yap, zimmetimde sana şu kadar alacağın olsun" demesi gibi– en zahir görüşe göre sahihtir. İkaleyi talep eden tarafın, ikale icra edildiğinde bu bedeli, ikaleyi yapan tarafa ödemesi gerekir.

Hüküm ۴۸۶: Bir taraf, bir bedel ödenmesi veya bir menfaat sunulması şartıyla ikale yaparsa; örneğin, ikale talebinde bulunan tarafa, "Bana şu kadar para vermen veya

---

۱- Sözleşmenin Tarafların Karşılıklı Rızasıyla Feshi.

elbisemi dikmen şartıyla akdi feshettim" der ve o da bunu kabul ederse, bu ikale sahih olur.

Hüküm ٤٨٧: Sözleşme taraflarının mirasçısının, ikalenin sıhhati açısından murisin yerine kaim olması hususu işkâllidir. Zâhir olan, bunun mümkün olmamasıdır. Dolayısıyla mirasçı, o ikisinin yerine kaim olmaz.

ŞİRKET HÜKÜMLERİ

Şirket (Ortaklık): İki veya daha fazla kişinin bir mal veya hak üzerinde ortak mülkiyete sahip olmasıdır. Bu ortaklık, bazen mirasçıların terekeye (**mirasa**) zorunlu olarak dahil olması gibi irade dışı gerçekleşebileceği gibi, iki tarafın iradesiyle de (örneğin mübah malların elde tutulmasında olduğu gibi) oluşabilir. Şirketin çeşitli türleri ve şekilleri vardır. Bunlardan biri de "**Akdî şirkettir**" ki bu, iki veya daha fazla ortağın mal varlığı üzerinde anlaşarak kar ve zararı paylaşmalarıyla oluşur. Konunun detayları, Allahu Teâlâ'nın izniyle aşağıda ele alınacak meselelerde açıklanacaktır.

Hüküm ٤٨٨: Şirket akdinin, kendisine delalet eden bir söz veya fiille kurulması gerekir. Geçerliliği için ise iki malın birbirlerinden ayırt edilemeyecek şekilde karıştırılmış olması şarttır.

Hüküm ٤٨٩: Örneğin, iki kişi çalışma ücretlerinden elde ettikleri kazancı paylaşırsa, iki berberin berberlik ücretini aralarında bölüşmeyi kararlaştırması gibi, bu ortaklık geçersiz sayılır.

Hüküm ٤٩٠: Örneğin, iki kişinin her birinin kendisi için veresiye mal alıp kârlarını paylaşmak üzere ortaklık kurmaları caiz değildir. Ancak, her biri diğerini kendisi

adına veresiye mal almaya vekil tayin ederse, bu ortaklık geçerli olur.

Hüküm ۴۹۱: Şirket sözleşmesinde şu şartlar aranır: Buluğ, akıl, ihtiyar ve kısıtlama altında olmama. Dolayısıyla sabinin, (buluğa ermemiş çocuk) mecnunun, mükreh'in (zorlanan kişinin) ve mallarını yerli yerine harcamayan sefihin ortaklığı geçerli değildir. Ayrıca müflisin, kısıtlama altına alınan malları konusundaki ortaklığı da geçerli değildir.

Hüküm ۴۹۲: Ortaklardan çalışma yapan için veya işi diğerinden fazla olan için kâr artışı şart koşulmasında sakınca yoktur ve bu şarta vefa göstermek vaciptir. Eğer bunun dışında artış şart koşulursa, en belirgin görüş ortaklığın bozulmayacağı, ancak şartın geçerli olmayacağıdır. Bu durumda kârı sermayeleri oranında paylaşırlar. Aynı şekilde tüm kârın birinin olmasını veya tüm zararın ya da çoğunun birinin üzerinde olmasını şart koşmaları durumunda da böyledir.

Hüküm ۴۹۳: Taraflardan biri için kârda bir fazlalık şart koşulmamışsa ve sermayeler eşit ise, kâr ve zararda da eşit olurlar. Aksi takdirde, kâr ve zarar sermaye oranlarına göre belirlenir. Örneğin, birinin sermayesi diğerininkinin iki katı ise, kârı ve zararı da diğerininkinin iki katı olur. Bu durum, çalışmaları eşit olsa da farklı olsa da hatta biri hiç çalışmamış olsa bile geçerlidir. Çalışan ortağın emeği ise, karşılıksız yapma niyeti taşımadığı takdirde, ayrıca hesaplanır.

Hüküm ۴۹۴: Şirket akdinde, tarafların her birinin müstakil olarak çalışması, sadece birinin çalışması yahut üçüncü bir şahsın çalışması için ücret tahsis edilmesi şart koşulduğu takdirde, şarta uygun olarak amel edilmesi

vaciptir.

Hüküm ٤٩٥: İkisinden hangisinin amil (yönetici) olacağı belirlenmemişse, diğerinin izni olmaksızın hiçbir sermayede tasarruf edemez.

Hüküm ٤٩٦: Ameli üstlenen kimsenin, amelinin aralarında kararlaştırılan şarta uygun olması gerekir. Örneğin, vadeli alıp peşin satması veya belirli bir yerden satın alması kararlaştırılmışsa, buna uyması gerekir. Bu hususlardan herhangi biri belirlenmemişse, şirkete zarar vermeyecek biçimde teamüle göre hareket etmesi lazımdır.

Hüküm ٤٩٧: Amilin, taraflarca üzerinde mutabık kalınan şartlara veya şartın bulunmaması halinde teamüle aykırı bir tasarrufta bulunması durumunda, bu tasarruf diğer ortağın payı açısından fuzuli sayılır. Yani diğer ortağın icazet vermemesi halinde, malını istirdat' ' eder yahut malın telef olması durumunda bedelini alır.

Eminin Zamin (Kefil) Olma Kaidesi

Hüküm ٤٩٨: Sermayede Amil olan (çalışan) ortak, sermaye bakımından emin sayılır; kusuru olmadıkça, sermayenin kısmen veya tamamen telef olmasından sorumlu tutulmaz.

Hüküm ٤٩٩: Amil (çalışan), şirket malının telef olduğunu iddia edip hâkim huzurunda yemin ederse, tasdik edilir.

Hüküm ٥٠٠: Eğer ortakların her ikisi de diğerinin şirket malındaki tasarruf yetkisinden rücu ederse, her ikisinin de tasarrufta bulunması caiz olmaz. Şayet ortaklardan biri rücu

ederse, diğerinin tasarrufu caiz olmaz. Rücu eden ortağın kendisi ise şirket malında tasarrufta bulunması caizdir.

Hüküm ۵۰۱: Ortaklardan biri şirket malının bölünmesini talep ettiğinde, diğer ortağın bunu kabul etmesi vaciptir; ancak bölünme ciddi bir zarara yol açacaksa veya bölünme için ilave bir para veya benzer bir şey gerekiyorsa (hisselerin düzenlenmesi için) kabul etmek zorunda değildir. Bu durum, şirket için önceden belirlenmiş bir süre olsa bile geçerlidir. Ancak, şirketin ivazlı bir ortaklık olması, yani tarafların her birinin yatırım amacıyla kendi malından katkıda bulunmak üzere akit yapmış olmaları hâli müstesnadır. Bu durumda, vade dolmadan şirketin feshini kabul etmek vacip değildir.

Hüküm ۵۰۲: Ortaklardan biri öldüğünde, diğer ortağın şirket malı üzerinde tasarrufta bulunması caiz değildir. Aynı durum delilik, bayılma ve sefihlik halleri için de geçerlidir.

Hüküm ۵۰۳: Ortaklardan biri şirket malıyla bir işlem yaptıktan sonra şirket sözleşmesinin batıl olduğu ortaya çıkarsa, şayet tasarruf yetkisi şirketin geçerliliğine bağlanmamışsa yapılan işlem geçerli olup kârı her ikisine ait olur; ancak bu yetki sözleşmenin geçerliliğine bağlanmışsa, yapılan işlem diğer ortak açısından fuzuli sayılır ve bu ortağın icazetiyle geçerlilik kazanır, aksi takdirde batıl olur.

Şu'fa'' Hükümleri

۱۱- İki kişi bir evde önalım hakkına sahip olarak ortak olurlar ve ortaklardan biri hissesini üçüncü bir şahsa satmak isterse, diğer ortak aynı şartlarla ve aynı ücretle onun hissesini satın alma hakkına sahiptir. Bu hakka şu'fa denir.

İki ortaktan biri payını üçüncü bir kişiye sattığında, diğer ortağın, satılan bu payı satışta kararlaştırılan bedel karşılığında alma hakkı doğar ve bu hakka şufa denir.

Hüküm ٥٠٤: Şuf'a (ön alım hakkı), nakledilemeyen ancak bölünebilen araziler, evler ve bahçeler gibi mallarda herhangi bir sorun olmaksızın sabit olur. Aletler, giysiler ve hayvanlar gibi nakledilen mallarda ve bölünemeyen gayrimenkullerde ise iki görüş vardır: Bunlardan daha güçlü olan ilk görüştür. İhtiyatlı olan, ortağın şuf'a hakkını kullanmadan önce alıcının rızasını almasıdır. Alıcının da ortağın talebine olumlu yanıt vermesi uygundur. Aynı şekilde, gemi, nehir, yol, hamam ve değirmen gibi durumlarda da her iki taraf için ihtiyatlı olan bu yolu izlemektir.

Hüküm ٥٠٥: Şuf'a hakkı, meskenler ve araziler dışındaki malların satışında geçerlidir. Eğer müşterek pay, bedelli hibe, sulh veya benzeri yollarla devredilirse, şerik için şuf'a hakkı söz konusu olmaz. Meskenler ve arazilerde ise şuf'a hakkının sadece satış işleminde geçerli olup olmadığı tartışmalıdır, bu nedenle yukarıdaki ihtiyat prensibi dikkate alınmalıdır.

Hüküm ٥٠٦: Eğer vakıf, satışına izin verilen bir durumda satılırsa, şuf'a hakkı ortağa aittir.

Hüküm ٥٠٧: Şuf'a hakkının sübutu için satılan malın iki kişi arasında müşterek olması şarttır. Şayet mal, üç veya daha fazla kişi arasında müşterek ise ve içlerinden biri hissesini satarsa, diğerlerinin şuf'a hakkı doğmaz. Eğer biri hariç hepsi hisselerini satarsa, kalan kişi için şuf'a hakkının sübutu tartışmalıdır; hatta men edilmiştir.

Hüküm ٥٠٨: Şefide (şuf'a hakkı sahibinde) Müslüman olma şartı aranır. Alıcı Müslüman ise, kâfirden satın almış

olsa bile, kâfirin Müslüman aleyhine şüf'a hakkı yoktur. Müslümanın kâfir aleyhine şüf'a hakkı sabit olup, kâfirin de kendi misli olan (diğer bir) kâfir aleyhine şüf'a hakkı mevcuttur.

Hüküm ۵۰۹: Şefnin bedeli ödeme gücüne sahip olması şarttır. Dolayısıyla, bedeli ödemekten âciz olan kimse için, rehin verse veya bir kefil bulsa dahi, alıcı buna rıza göstermedikçe şüf'a hakkı sabit olmaz. Evet, eğer bedelin başka bir ülkede olduğunu iddia ederse, bedelin kendisine ulaşacağı süre kadar ve üzerine üç gün eklenerek süre verilir. Bu süre sona ererse şüf'a hakkı düşer. Üç gün için birleştirme yeterlidir ve bu üç günün başlangıcı, şüf'a ile alma zamanıdır, satış zamanı değil.

Hüküm ۵۱۰: Şufa hakkı sahibi, bedelin miktarı kadar alır, ondan fazlasıyla da eksiğiyle de değil. Mümkün olduğu durumda bedelin aynıyla alması zorunlu değildir, aksine eğer misli ise onun benzeriyle alabilir.

Hüküm ۵۱۱: Bedelin kıymet üzerinden olduğu durumda şüf'a hakkının sabit olması konusunda iki görüş vardır, bunlardan daha kuvvetli olanı şüf'a hakkının olmadığı görüşüdür.

Hüküm ۵۱۲: En kuvvetli görüş, şufa hakkını kullanmak için derhal harekete geçmenin gerekli olduğudur. Bu hak, mazeretsiz oyalanma ve gecikme ile düşer. Ancak, gecikmenin bir mazerete dayanması halinde düşmez. Şöyle ki, gecikme; satışı bilmemek, şufa hakkına sahip olduğunu bilmemek, bedelin yüksek olduğunu sanıp düşük çıkması, alıcının Zeyd sanılıp Amr çıkması, alıcının malı kendisi için aldığını sanıp başkası için aldığının veya aksinin ortaya çıkması, alıcının tek kişi sanılıp iki kişi çıkması veya aksinin ortaya çıkması, satılanın yüzde elli olduğu sanılıp

ellinin dörtte biri çıkması, bedelin altın sanılıp gümüş çıkması ya da şufa hakkı sahibinin haksız yere veya ödemekten aciz olduğu bir borç nedeniyle hapsedilmiş olması gibi bir mazeretten kaynaklanıyorsa yahut bunlara benzer başka mazeretler söz konusuysa hak düşmez.

SULH HÜKÜMLERİ

Hüküm ٥١٣: Sulh: İki kişi arasında, belirli bir malın veya menfaatin mülkiyetinin devri yahut bir borç veya haktan feragat konusunda, bedelli veya bedelsiz olarak yapılan uzlaşmadır.

Hüküm ٥١٤: Sulh yapanlarda buluş, akıl, ihtiyar, kasıt ve hacir^{١٢} bulunmaması şartları aranır.

Hüküm ٥١٥: Sulh için özel bir ifade gerekmez, ona delalet eden her söz veya davranış yeterlidir.

Hüküm ٥١٦: Bir hakkın veya borcun düşürülmesi kabul gerektirmez, ancak onunla ilgili uzlaşma mutlaka kabul gerektirir.

Hüküm ٥١٧: Sulhta, sulh konusu olan şey hakkında bilgi sahibi olmak şart değildir. İki kişinin malları birbirine karıştığında, bunların eşit veya farklı oranlarda ortaklık esasına göre sulh yapmaları caizdir. Aynı şekilde birinin diğerine belirli bir harici mal karşılığında sulh yapması da mümkündür. Bu durumda iki mal arasında ayırım yapmanın güç olup olmaması arasında herhangi bir fark yoktur. İki kişiden birinin malı diğerinin malıyla karıştığında, eşit veya farklı oranlarda ortaklık üzerine uzlaşmaları caizdir. Aynı şekilde, birinin diğeriyle belirli bir harici mal karşılığında

---

^{١٢}- Malları üzerinde tasarruf yasağının bulunmaması.

uzlaşması da caizdir. Bu konuda, iki mal arasında ayırım yapmanın zor olup olmaması arasında bir fark yoktur.

Hüküm ۵۱۸: Borçlu, borcun miktarını bildiği halde, alacaklı bu miktarı bilmeden onunla daha az bir miktar üzerinde anlaşır, fazlalık borçluya helal olmaz. Ancak alacaklının her durumda, yani borcun gerçek miktarını bilse bile bu anlaşmadan razı olacağını kesin olarak biliyorsa, bu durumda helal olur.

Hüküm ۵۱۹: Aynı cinsten olan ve ölçülen veya tartılan iki malın takas yoluyla sulh edilmesi, birinde fazlalık olduğu biliniyorsa ihtiyaten caiz değildir; çünkü Riba yasağı bu durumu da kapsar. Fazlalık ihtimali varsa sakınca olmamakla birlikte, ihtiyaten terk edilmesi daha uygundur. Muamele, sulh konusunun iki mal olmaması şeklinde düzeltilebilir. Örneğin, tarafların birbirlerinin zimmetindeki mallarını karşılıklı olarak hibe etmeleri veya bir tarafın diğerinin zimmetindeki alacağından vazgeçmesi karşılığında diğer tarafın da birinci tarafın zimmetindeki alacağından vazgeçmesi üzerine sulh yapılması gibi.

Hüküm ۵۲۰: Bir kişinin iki kişiye olan iki borcunu takas etmek veya iki kişinin borçlarını -faiz gerektirmeyecek şekilde- değiş tokuş etmekte sakınca yoktur. Örneğin, borçlar ölçülebilir veya tartılabilir cinsten değilse, aynı cinsten değilse veya ölçü veya tartı bakımından eşitse bu durum geçerlidir. Eğer söz konusu mal ölçülen veya tartılan türden ve aynı cinsten ise, aralarındaki değişimde birinin diğerine fazlalık vermesi caiz değildir, daha önce belirtilen önceki meselede olduğu gibi.

Hüküm ۵۲۱: Eğer borç, ölçülen veya tartılan şeylerden, yani faizin (riba) girdiği türden ise ve vadeli borcun daha

azıyla sulh yapılmak istenirse, bu durumda, muameleyi düzeltmek için bir yol bulunmalıdır; örneğin, borçlunun borcunun bir kısmından kurtulmasını sağlamak ve kalan kısmını nakit olarak almak gibi. Bunun dışındaki durumlar için ise, günümüzde tedavülde olan kâğıt paralar gibi, bunlar sayılabilir türden olduğundan borçlu ve diğerleri tarafından daha az karşılığında sulh ve satış yapılması caizdir. Buna göre alacaklının günümüzde poliçeyi bankada ve başka yerlerde iskonto ettirmesi caizdir, çünkü tedavüldeki paralar tartılan veya ölçülen türden değildir.

Hüküm ٥٢٢: Sulh, tarafların fesih konusunda karşılıklı rıza göstermesiyle bozulur. Aynı şekilde, sulh kapsamında fesih hakkı kendisine tanınan tarafın bu hakkını kullanmasıyla da bozulur.

Hüküm ٥٢٣: Meclis muhayyerliği, hayvan muhayyerliği ve (daha önce bahsedilen) geciktirme muhayyerliği sulh akdinde geçerli değildir. Evet, eğer sulh konusu malın teslimi normal süreden fazla geciktirilirse veya nakit olarak teslim edilmesi şart koşulup da bu şarta uyulmazsa, diğer tarafın sulh anlaşmasını feshetme hakkı vardır. Alışverişte daha önce bahsedilen diğer sekiz muhayyerlik ise sulh akdinde de geçerlidir. Ancak, gabin (aldanma) muhayyerliği bazı durumlarda geçerli değildir; örneğin, ayrıştırılması imkânsız olmayan karışık bir mal üzerine sulh yapıp ayrıştırılmadan anlaşmaya varılması ve sonradan malı ayırdıklarında taraflardan birinin aldandığını fark etmesi durumunda.

Hüküm ٥٢٤: Menfaate konu olan şeyde kusur zuhur ederse, akdin feshi caizdir. Amma sağlam ile kusurlunun kıymetleri arasındaki farkın alınması hususunda ise işkâl

bulunmaktadır.

Hüküm ۵۲۵: Sulh sözleşmesinde, sulha konu malın vakfedilmesi şart koşulmuşsa ve sulh yapanın ölümünden sonra mirasçısı yoksa, şartın ifası için şer'i hâkime başvurulması gerekir. Şayet mirasçısı varsa, mirasçının izninin alınması vaciptir.

KİRA HÜKÜMLERİ

Hüküm ۵۲۶: Kiralayan ve kiracıda bulûğ çağına erişmiş olma, akıl sahibi olma, özgür irade ve hacir^{۱۳} altında olmama şartları aranır. İflas ve benzeri sebeplerden dolayı hacir altına alınmış malların kiralanması geçerli değildir, ancak hacir altındaki kişinin kendisini kiralaması (iş gücünü kiralaması) caizdir.

Hüküm ۵۲۷: Malik olmayan birinin bir şeyi kâr amacıyla kiraya vermesi doğru değildir; ancak veli olması veya malik tarafından vekil tayin edilmiş olması durumları müstesnadır. Malik olmayan birinin kiraya vermesi, ancak malikin veya veli vekilin kiraya vermeyi takip etmesi halinde geçerlidir.

Hüküm ۵۲۸: Veli, çocuğun malını bir müddet için kiraya verir ve çocuk bu süre zarfında bulûğ'a ererse, bulûğundan sonraki kısma ilişkin kira sözleşmesini feshetme hakkına sahiptir; hatta bulûğ sonrası dönemin kira süresine dahil edilmemiş olmasının çocukken kendi maslahatına aykırı olması durumunda dahi böyledir, zira artık kendi malının velisi olmuştur. Veli, çocuğu, âlimlerin evlerinde onlardan istifade etmek gibi çocukluk haklarına

---

۱۳- Malları üzerinde tasarruf yasağının bulunmaması.

uygun bir konuda belirli bir müddet için icareye verir de çocuk bu müddet zarfında buluşa ererse, çocuk, icare akdini kayıtsız şartsız feshetme hakkına sahip olur.

Hüküm ٥٢٩: Velisi olmayan çocuğun, adil müçtehit veya vekilinin izni olmaksızın kiralınması (çalıştırılması) caiz değildir. Onlara ulaşılabilmesi hâlinde, müminlerden adil bir topluluğun izniyle çalıştırılması caizdir.

Hüküm ٥٣٠: İcare akdinde Arapça şart değildir, hatta sözlü ifade bile onun geçerliliği için şart değildir. Eğer kiraya veren malını kiralama niyetiyle kiracıya teslim eder ve kiracı da kiralama niyetiyle onu kabul ederse, kira akdi geçerli olur.

Hüküm ٥٣١: Dilsiz kişinin kira sözleşmesinin geçerliliği için kiraya verme veya kiralama konusunda anlaşılır işareti yeterlidir.

Hüküm ٥٣٢: Bir kimse, bizzat kendisinin istifade etmesi şartıyla bir dükkân, bina veya ev kiralarsa, bunu başkasının istifade edeceği şekilde bir üçüncü şahsa kiralaması caiz değildir. Ancak, fayda ilk kiracıya dönecek şekilde olursa bu işlem geçerlidir. Örneğin, bir kadının bir ev kirayıp evlendikten sonra, kendi ikameti için bu evi kocasına kiralaması durumu buna örnektir.

Hüküm ٥٣٣: Bir kimse, kullanım hakkının şahsına münhasır olmasını şart koştırmaksızın ve cari örfün de bu genel kullanım yetkisinin kiracıya tahsisini gerektirmediği bir ev, dükkân veya konut kiralarsa, o yeri başkasına kiraya verebilir ve varsayılan bu münhasır olmama durumu buna dair zımni rızayı içerdiği takdirde, malikin iznine de ihtiyaç duymaz. Evet, şayet kiracı, kiraladığı bir şeyi, kiraladığı bedelden daha yüksek bir fiyata kiraya vermek isterse, ya o şeyde onarım veya badana gibi bir iyileştirme yapması ya

da onu, kiraladığı bedelin cinsinden farklı bir karşılıkla – örneğin, bir evi para ile kiralayıp buğday karşılığında kiraya vermesi gibi– kiraya vermesi gerekir. Bina, dükkân ve ev dışındaki şeyler içinse, ihtiyatlı olan, bunların da aynı hükme tabi tutulmasıdır.

Hüküm ۵۳۴: Kiralamada (icârede), işçinin çalışmasının kiralayıcı kişinin kendisi için olması şart koşulursa, onu başka bir kişi için çalıştırmak üzere kiraya vermesi caiz olmaz. Bu şart koşulmaması durumunda ise bu caizdir. Ancak her iki ücret aynı türden ise, onu kiraladığından fazlasına kiraya vermesi caiz değildir. Türlerin farklı olması durumunda ise artışta bir sakınca yoktur.

Hüküm ۵۳۵: Bir kimse, bir işi bizzat kendisinin yapma kaydı olmaksızın üstlenirse, (Yani bir ücret karşılığında başkası için bir iş yapmayı kabul ederse) o işin aynısını başkasına, kendi aldığı ücretten daha düşük bir bedelle yaptırması caiz değildir. Evet, iki ücret farklı cinsten ise yahut işin bir kısmını az da olsa kendisi yapıp geri kalanını daha düşük bir ücretle başkasına yaptırmışsa bunda bir beis yoktur.

Hüküm ۵۳۶: Kişinin, örneğin bir evi belirli bir meblağla bir yıllığına kiralayıp yarısında oturması ve diğer yarısını da aynı meblağla kiraya vermesi caizdir. Ancak, içinde tadilat gibi bir iyileştirme yapmadıkça, daha yüksek bir meblağla kiraya vermesi caiz değildir.

Hüküm ۵۳۷: Kiralanan malda (Ayn-i Müste'cerede) şu hususlar gözetilir:

۱- Tayin: Kiraya veren, "Evlerimden birini sana

kiraladım" derse, ihtiyaten kira akdi sahih olmaz.^{١٤}

٢- Kiracı nezdinde malum ve tanımlanmış olması; bu da kiracının kiralanan malı bizzat görmesi veya kiraya verenin vasfetmesiyle dahi olsa hususiyetlerini bilmesiyle gerçekleşir.

٣- Teslim imkânı olması. Gasp edilmiş bir evin veya çalınmış bir arabanın kiralınması, ancak kiracının onu geri alarak veya benzeri yollarla ondan yararlanabilecek durumda olması halinde geçerlidir.

٤- Özünün (aynının) baki kalmasıyla birlikte kendisinden faydalanma imkânı bulunmalıdır. Bu nedenle, ekmeğin ve diğer yiyeceklerin yemek amacıyla kiralınması yahut –bazılarından nakledildiği üzere– paranın yatırım amacıyla kiralınması sahih değildir.

٥- Kiralanan arazinin tarım için kullanılabilir olması gerekir; yeterli yağış yoksa ve nehir veya başka bir kaynaktan sulama yapılamıyorsa, arazinin kira yoluyla kullanımı geçerli olmaz.

Hüküm ٥٣٨: Fiilen mevcut olmayan meyvelerinden istifade etmek üzere ağaçların kiralınması caiz olduğu gibi, sütünden istifade etmek üzere hayvanın veya suyundan istifade etmek üzere kuyunun kiralınması da caizdir.

Hüküm ٥٣٩: Kadın, kocasının izni olmadan kendisini sütannelik için kiraya verebilir. Ancak bu durum kocasının hakkının zayi olmasına yol açarsa, kiraya vermenin geçerli olabilmesi için onun izni gerekir.

İcareden (Kiralamadan) Kastedilen

١٤- Hangi evin kiraya verilmek istendiği belirlenmelidir.

Menfaatin Şartları

Hüküm ۵۴۰: Malın kiralandığı menfaatte dört hususa itibar olunur:

۱- (Kiralanan maldan elde edilecek) menfaatin helal olması gerekir. Bu nedenle, bir dükkânın içki satmak veya muhafaza etmek amacıyla –yani sözleşme bizzat bu (haram) menfaat üzerine akdedilmişse– kiralınması veya bir hayvanın içki taşımak üzere kiralınması sahih değildir. Ancak, sözleşmede bu (haram kullanım) şart koşulmamışsa ve kiralanan maldan yararlanma harama münhasır olmayıp, (malın) başka helal menfaatleri de varsa, sözleşme sahihtir.

۲- İhtiyaten, menfaat karşılığında mal harcamanın akıl sahiplerinin nazarında sefihlik sayılmaması gerekir.

۳- Yararlanma şeklinin belirlenmesi: Yolcu taşımaya ve yüklemeye elverişli bir otomobil kiralandığında, kiracının yolcu taşıma, yük taşıma veya her ikisi şeklindeki kullanım hakkının tayin edilmesi zorunludur.

۴- Menfaatin miktarı her sözleşmeye göre ayrı belirlenir. Bu, kimi zaman ev ve dükkân kiralamasında olduğu gibi sürenin tayiniyle; kimi zaman belirli bir elbisenin belli bir şekilde dikilmesi gibi işin tayiniyle; kimi zaman da başka bir yere nakliyat için araba kiralamada olduğu gibi mesafenin tayiniyle olur.

Hüküm ۵۴۱: Vacip ihtiyat gereği, şer'i bir mazeret olmaksızın ve isteğe bağlı olarak sakalı tıraş etmek haramdır; bu nedenle karşılığında ücret almak caiz değildir. Ancak bir mazeretle sakalı tıraş etmek caiz olursa, berberin de ücret alması caiz olur.

Hüküm ۵۴۲: Sürenin, sözleşmenin bir unsuru olduğu

kiralama (icare) işlemlerinde müddetin belirtilmesi zorunludur. Kira süresinin başlangıcı belirlenmemişse, süre sözleşmenin yapıldığı andan itibaren başlar. Elbise dikimi gibi sürenin esas olmadığı durumlarda ise süre, ancak açıkça belirtilmesi halinde tayin edilmiş olur.

Hüküm ٥٤٣: Bir kimse evini, başlangıcı sözleşme anından mesela bir ay sonrası olmak üzere bir yılığına kiralasa, sözleşme esnasında ev başkasına kiralanmış olsa bile bu kira geçerlidir.

Hüküm ٥٤٤: Kira süresi belirlenmemişse icare akdi (kiralama sözleşmesi) sahih olmaz. Dolayısıyla, bir kimse **"Evi sana bir veya iki aylığına kiraladım"** derse bu akit geçersizdir. Ancak, taraflar sözleşmeyi derhal başlatma kastıyla **"İçinde oturduğun sürece evi sana her ay bir dinar karşılığında kiraladım"** derse veya evi belirli bir ay için bir dinar karşılığında kiralayıp **"Bundan sonra oturduğun her ay da aynı hesaptandır"** diye eklerse, icare akdi sadece ilk ay için geçerli olur. Bunu takip eden dönemde ise kiracının, belirlenen ücret karşılığında kiralananı yararlanması caizdir. Ancak bu işlem bağlayıcı değildir ve mal sahibi, dilediği zaman kiralananın iadesini talep edebilir.

Hüküm ٥٤٥: Yabancı misafirlerin ve ziyaretçilerin kalacakları sürenin belli olmadığı ancak örneğin her gece için belirli bir ücret ödenmesi üzerinde anlaşıldığı durumlarda, konaklamaları için hazırlanmış yerlerden faydalanmaları caizdir. Ne var ki kiralama süresi bilinmediğinden bu kira akdi geçerli olmaz ve mülk sahibi, bir önceki meselede olduğu gibi, onları dilediği zaman çıkarabilir.

Hüküm ٥٤٦: Bir kimse, işi bizzat yapma şartı

olmaksızın bir iş için kiralandığında, aynı iş için başkasını kendi ücretinden daha düşük bir bedelle kiralaması caiz değildir. Ancak, ücretler farklı cinsten ise veya işin bir kısmını -az da olsa- kendisi yapıp geri kalanı için başkasını daha düşük bir bedelle kiralarsa, bunda bir beis yoktur.

Kiralama Hükümleri

Hüküm ٥٤٧: Şehitlerin Efendisi İmam Hüseyin'in ve diğer İmamların (Aleyhimu's-Selam) musibetini anmak, faziletlerini zikretmek, öğütler içeren hutbeler okumak ve benzeri hizmetler karşılığında ücret almakta bir sakınca yoktur; fakat bunu bir gaye edinmek ahlaken uygun görülmeyen bir davranıştır.

Hüküm ٥٤٨: Vacip ibadetlerde yaşayan biri adına icare caiz değildir; ancak bizzat yerine getirmekten aciz olan Mustatî^{١٥} kimse adına yapılan hac bunun dışındadır. Müstahap ibadetlerde icare caizdir, fakat namaz ve oruç gibi ibadetlerdeki cevazı işkallidir. Bununla birlikte, bu tür ibadetlerin recâen (kabulü umularak) veya icare şeklinde olmaksızın, örneğin ifa edilip sevabının yaşayan bir kimseye hediye edilmesi suretiyle yerine getirilmesinde beis yoktur. Ölen bir kimse adına ise vacip ve müstahap ibadetlerde icare caizdir.

Hüküm ٥٤٩: Helal ve haram meselelerini ve imtihan konusu olan namaz, oruç gibi farzları öğretmek karşılığında ücret almak caiz değildir. Hatta bunun dışındaki konularda da işkal vardır. Aynı şekilde, ölüleri yıkamak, kefenlemek ve defnetmek için de ücret almak caiz değildir. Ancak bu amellerde, farz olan miktarın üzerindeki ek özellikler için

---

^{١٥}- Fıkhi açıdan hac amellerini yerine getirmeye imkânı olan kimse.

ücret alınmasında bir sakınca yoktur.

Hüküm ٥٥٠: Kira bedelinin belirli olması şarttır. Şayet bu bedel, hacim veya ağırlık ile ölçülen mallardan ise bunlarla; yok eğer nakit para gibi sayılabilen türden ise sayılarak takdir edilir. Eğer kira bedeli, muamelelerde görülmesi muteber sayılan bir mal ise kiraya verenin onu görmesi yahut kiracının onun vasıflarını kendisine beyan etmesi gerekir.

Hüküm ٥٥١: Sadece akdin yapılmasıyla işçi, işverenin zimmetindeki ücrete; işveren de işçinin zimmetindeki işe sahip olur. Hakkın talep edilmesi konusu ise Allah'ın izniyle bir sonraki meselede ele alınacaktır. Bu meselenin, (٥٦٤. hükümde) görüleceği üzere bazı sonuçları da bulunmaktadır.

Hüküm ٥٥٢: Kiraya veren, kiralanan şey teslim edilmeden önce kira bedelini talep edemez. Aynı şekilde, işçi de işi yapmadan önce ücretini talep edemez. Ancak ücretin işin karşılığı olarak belirlenmiş olması veya işe hazırlık aşamasında ücretin alınmasının gelenek haline gelmiş olması (hac ücreti gibi) ya da bunun şart koşulmuş olması durumları müstesnadır.

Hüküm ٥٥٣: Kiraya veren, kiralanan üzerinde tasarruf imkânını sağladığı takdirde kiracı, kiralananı teslim almamış veya kira süresinin bir kısmında yahut tamamında ondan yararlanmamış olsa bile kira bedelini ödemekle yükümlüdür.

Hüküm ٥٥٤: Eğer birisi kendisini bir iş için kiralayıp işverenin hizmetine sunmuşsa, iş tamamlanmasa bile ücreti hak eder. Örneğin: Belirli bir günde bir elbise dikmek için kendisini kiralayan biri, o gün çalışmaya hazır olduğunda, işveren ücretini ödemekle yükümlüdür; hatta elbiseyi

dikmek için kendisine teslim etmese bile. Bu durumda, kiralanan işçinin o gün boş olması ya da kendi işi veya başkasının işi ile meşgul olması arasında hiçbir fark yoktur.

Hüküm ٥٥٥: Kira sözleşmesinin geçersizliği, kira süresi sona erdikten sonra anlaşılırsa, kiracının emsal kira bedelini ödemesi gerekir. Örneğin, bir ev yüz dinara kiralanmış ve sürenin bitiminden sonra sözleşmenin geçersizliği ortaya çıkmışsa, evin emsal kira bedeli de elli dinar ise kiracının elli dinardan fazlasını ödemesi gerekmez. Buna karşılık, emsal kira bedeli mesela iki yüz dinar ise ve kiraya veren de mülkün sahibi veya vekili ise, sözleşmede belirtilen kira bedelini (yüz dinarı) aşan kısmı talep edemez. Kira sözleşmesinin geçersizliğinin kira süresi devam ederken ortaya çıkması durumunda ise geçmiş süreye ilişkin hüküm, geçersizliğin süre tamamlandıktan sonra ortaya çıkması durumundaki hükmün aynısıdır.

Hüküm ٥٥٦: Kiralanan mal, kiracının bir kastı veya onu korumada ihmali olmaksızın telef olursa, kiracı bundan sorumlu tutulmaz. Aynı şekilde terzi gibi ücretli bir çalışan da kasıtlı bir fiili veya ihmali olmadıkça, elindeki kumaşın telef olmasından sorumlu değildir.

Hüküm ٥٥٧: Bir kasap, hayvanı usulüne aykırı bir şekilde keserse onu tazmin etmekle yükümlü olur ve bu hususta ücretli çalışan ile gönüllü arasında bir fark gözetilmez.

Hüküm ٥٥٨: Belirli miktarda yük taşımak için bir kamyon kiralayan kimse, bu miktardan fazlasını yükler de kamyon arızalanır veya hasar görürse, tazminatından sorumlu olur. Yük miktarının belirlenmemiş olduğu durumda, kamyonu teamülün üzerinde bir yükleme yaparsa da aynı sorumluluk geçerlidir. Her iki durumda da fazla

yükün ücretini de ödemelidir.

Hüküm ٥٥٩: Örneğin, cam taşımak üzere kiralanan bir hayvan tökezleyip camı kırarsa, kiraya veren bunu tazmin etmez; meğerki hayvan, kiraya verenin ona vurması gibi bir fiili sebebiyle tökezlemiş olsun.

Hüküm ٥٦٠: Sünnetçi, çocuğa gelecek zarardan, çocuk ölse dahi, sorumlu değildir; şu şartla ki, bu işte uzman olmalı ve işinde ihmalkârlık etmemiş olmalıdır. Yeterli malzemeyi hazırlamamak veya çocuğun sünnete elverişli olmadığını teşhis etmemek gibi durumlar ihmal sayılır. Bu durum, [malzemelerin hazırlanması, çocuğun elverişliliğinin tespiti gibi] işlerin kendisine devredilmiş olması halinde geçerlidir. Fakat eğer sadece sünnet işlemini yapmakla görevlendirilmiş ve kesim sırasında normal ölçüyü aşmak gibi bir aşırılığa kaçmamışsa ve hasta için neyin zararlı olduğunu bilme konusunda ihmalkâr davranmamışsa, sorumlu olmaz.

Hüküm ٥٦١: Doktor, hastayı doğrudan tedavi eder veya ameliyat eder de mesleğinde mahir olup doğru teşhis ve titiz bir çalışma için elinden gelen çabayı göstermesine rağmen hasta zarar görür veya vefat ederse, doktorun tazminat sorumluluğu bulunmaz. Bununla birlikte, doktorun operasyon ve tedaviden önce tazminat sorumluluğundan ibra edilmesi, kendisi açısından daha ihtiyatlı bir davranıştır. Hastanın veya vefat edenin yakınlarının, zararın ya da ölümün doktorun ihmali neticesinde meydana geldiğini iddia etmesi durumunda ise şer'i hâkim, sebebi araştırmak ve davayı incelemek üzere uzmanlardan oluşan bir heyet görevlendirir.

Hüküm ٥٦٢: Kira sözleşmesi, kiralayan ve kiracının karşılıklı rıza göstermeleri halinde her ikisinin feshi ile sona

erer. Aynı şekilde, kira sözleşmesinde kendisine fesih hakkı şart koşulan tarafın -kiralayan, kiracı ya da her ikisi- feshi ile de sona erer.

Hüküm ٥٦٣: Kiraya veren veya kiracıda zarar (Gabin aldatma) görülürse, fesih hakkı söz konusudur. Ancak, bu hak sözleşme içinde veya sonrasında düşürülürse fesih hakkı ortadan kalkar.

Hüküm ٥٦٤: Kiralanan mal, kiracıya teslim edilmeden önce gasp edilirse, kiracı kira sözleşmesini feshedip ödediği bedeli geri alabilir. Dilerse sözleşmeyi feshetmeyip, faydalanılamayan sürenin bedelini gasıptan talep edebilir. Örneğin, bir hayvan aylığı on dinara kiralanır da on gün gasp edilirse ve bu on günün emsal kira bedeli on beş dinar ise, kiracı gasıptan bu on beş dinarı talep etme hakkına sahiptir.

Hüküm ٥٦٥: Kiralanan malın tesliminden sonra, gasp edilmesi gibi bir nedenle kullanımına engel olunması durumunda, kiracının sözleşmeyi feshetme hakkı yoktur. Kiracı bunun yerine, gasp edenden yoksun kaldığı menfaatin karşılığını talep edebilir.

Hüküm ٥٦٦: Kiraya veren kişinin, kira süresi dolmadan önce kiralanan malı kiracıya veya başkasına satması, kira sözleşmesini geçersiz kılmaz.

Hüküm ٥٦٧: Kira sözleşmesi, kiralanan malın kendisinden yararlanma imkânının tamamen ortadan kalkması veya sözleşmeyle amaçlanan kullanıma elverişliliğini yitirmesi hâlinde batıl olur. Örneğin, bir ev bir yıllığına kiralandıktan sonra, bu süre başlamadan yıkılırsa kira sözleşmesi batıl olur. Kiralanan mülk yıl içinde yıkılırsa, kira sözleşmesi kalan süre için geçersiz olur. Kiracının, geçmiş süreye ilişkin olarak sözleşmeyi

feshetme hakkı vardır. Sözleşmeyi feshederse, o süre için emsal kira bedelini ödemekle yükümlü olur. Feshetmediği takdirde ise kira bedeli, geçmiş ve kalan süreler oranında paylaştırılır. Bu durumda kiracı kalan süreye, malik ise geçmiş süreye tekabül eden bedeli hak eder.

Hüküm ٥٦٨: Örneğin iki bölümden oluşan bir ev kiralandığında bu bölümlerden biri yıkılır da kiraya veren, evin menfaatinden (kullanım değerinden) hiçbir şey eksilmeyecek şekilde burayı derhal onarırsa, kira sözleşmesi geçersiz olmaz ve kiracının fesih hakkı doğmaz. Fakat onarım süresinin uzunluğu sebebiyle dahi olsa, evin menfaatinden bir kısmı telef olursa, kira sözleşmesi telef olan kısım oranında geçersiz olur. Bu durumda kiracının sözleşmeyi feshetme ve yalnızca faydalandığı kısmın emsal kira bedelini ödeme hakkı bulunur.

Hüküm ٥٦٩: Kiraya verenin veya kiracının ölümüyle kira sözleşmesi geçersiz olmaz. Ancak kiraya verenin, kiralanan malın mülkiyetine sahip olmayıp, vasiyet veya benzeri bir yolla sadece hayatta olduğu sürece malın menfaatine (kullanım hakkına) sahip olması hali bunun istisnasıdır. Bu durumda, kira süresi içinde vefat ederse, sözleşme kalan süre için geçersiz olur.

Hüküm ٥٧٠: Bir kimse, bir başkasını kendisi adına işçi tutması için vekil tayin eder ve vekil, işçileri müvekkilin belirlediği ücretten daha ucuza tutarsa, aradaki fazlalık vekile haram olur ve bu tutarın müvekkile iade edilmesi gerekir.

Hüküm ٥٧١: Eğer bir işçi belirli bir şekilde, belirli bir zamanda veya belirli bir yerde çalışmak üzere işe alınmışsa ve işçi bu şartlara aykırı davranırsa, yaptığı iş için hiçbir ücret talep edemez. Ayrıca, eğer yaptığı iş telafi edilemez

nitelikteyse, işverene verdiği zararı tazmin etmekle yükümlüdür. Ancak, eğer yapılan iş düzeltilebilir durumdaysa, işçi işi istenen şekilde yerine getirmelidir.

CUÂLE HÜKÜMLERİ

Hüküm ٥٧٢: Cuale; (Belirli bir iş karşılığında bilinen bir ödül taahhüdüdür). Örneğin, bir kimsenin kayıp eşyasını bulana bir dinar vermeyi vadetmesi gibi. Taahhütte bulunan kişiye (**cail**), işi yapana (**amil**), belirlenen ödüle ise (**cu'l**) denir.

Bu sözleşme, icareden şu yönüyle ayrılır: İcarede, sözleşmeden sonra ecirin (kiralanan işçi) işi yapması zorunluyken, burada amilin (iş yapan) böyle bir zorunluluğu yoktur. Aynı şekilde, icarede müste'cirin (kiralayan) zimmeti iş yapılmadan önce ücretle borçlandığı halde, burada cailin (vaatte bulunan) zimmeti, amil işi tamamlamadıkça borçlu olmaz.

Hüküm ٥٧٣: Cuale yapan kimsede şu şartlar aranır: Buluş, akıl, ihtiyar ve hacir^{١٦} altında olmamak. Bu nedenle, malını lüzumsuz yere harcayan sefihin yaptığı Cuale sahih değildir.

Hüküm ٥٧٤: Cualede, yapılacak işin haram veya faydasız olmaması şarttır. Bu nedenle, içki içmek veya akla yatkın bir amaç olmaksızın geceleyin karanlık bir yere girmek ya da yakıcı güneş altında uzun süre kalmak için bir bedel vadedilmesi sahih değildir.

Hüküm ٥٧٥: Cualede ücretin, işi yapanın hakkını belirleyecek şekilde tayin edilmesi gerekir; örneğin,

---

^{١٦}- Malları üzerinde tasarruf yasağının bulunmaması.

"(Evimi satana, satış bedelinin %'i verilir)" denmesi ve benzeri gibi.

Hüküm ٥٧٦: Cualedde ücret belirsiz ise işi yapana ecr-i misil ödenir.

Hüküm ٥٧٧: İşçi, işi cualeden önce veya sonra teberru (Ücretsiz) olarak yaparsa hiçbir şeye hak kazanamaz.

Hüküm ٥٧٨: Ödül vaadinde bulunan kişi (**cail**), işe başlanmadan önce ödül vaadini (**cuale**) feshedebilir, ancak iş başladıktan sonra bunu feshetmesi şüphelidir.

Hüküm ٥٧٩: İş yapanın (**amilin**), işi bırakması işi verene (**caile**) zarar vermediği müddetçe o işi tamamlaması vacip değildir. Örneğin, birinin "**Gözümü tedavi edene şu kadar ücret verilecektir.**" demesi üzerine doktorun, onun gözüne ameliyat yapmaya başlaması ve şayet ameliyatı tamamlamazsa gözünün kusurlu kalacağı bir durumda, ameliyatı bitirmesi vacip olur.

Hüküm ٥٨٠: Tamamlanmadığı takdirde işi yaptıranın bir fayda görmeyeceği işler -örneğin kaçan bir hayvanı geri getirmek gibi- bitirilmezse, çalışan ücrete hak kazanamaz. Keza, ücretin "**Elbisemi kim dikerse ona şu kadar veririm**" denmesi gibi, işin tamamlanmasına bağlı kılındığı durumlar da böyledir. Ancak ücretin işin kısımlarına göre paylaştırılması kararlaştırılmışsa, çalışan yaptığı iş oranında ücreti hak eder. Yine de bu durumda ihtiyaten sulh yoluna gidilmesi daha doğrudur.

MÜZÂRAA^{١٧} HÜKÜMLERİ

Hüküm ٥٨١: Müzâraa akdi: (Toprak sahibi ile çiftçi

---

^{١٧}- Tarımsal ortakçılık.

arasında, elde edilecek üründen bir pay karşılığında arazinin ekilip biçilmesi anlaşmasıdır).

Hüküm ٥٨٢: Müzâraa'da (tarımsal ortakçılık) aranan hususlar şunlardır:

١- Mal sahibinin, örneğin çiftçiye, "**Toprağı ekmen için sana teslim ettim.**" demesi ve çiftçinin de "**Kabul ettim.**" diye karşılık vermesi. Veya mal sahibinin, toprağı ziraat amacıyla teslim etmesi ve çiftçinin de bunu söz söylemeksizin teslim alması.

٢- İki kişinin de buluğa ermiş olması, akıl sahibi olması, kendi istekleriyle hareket etmesi ve herhangi bir kısıtlama altında olmaması.

٣- Payları arazinin tüm mahsulünden olmalıdır. Bu nedenle birine ürünün başı, diğerine de sonu tahsis edilirse Müzâraa batıl olur. Ancak bu durumun dördüncü şarta aykırı olmaması hâli müstesnadır.

٤- Paylarını müşâ (ortak) olarak belirlemek, mesela yarım veya üçte bir gibi. Eğer (arazi sahibi çiftçiye) "**Ek ve bana dilediğini ver**" derse, bu Müzâraa geçerli olmaz. Aynı şekilde, mal sahibi veya çiftçi için on men (ölçü birimi) gibi belirli bir miktar tayin edilirse, bu da geçerli olmaz.

٥- Ekimin gerçekleşebileceği bir sürenin belirlenmesi gerekir. Sürenin başlangıcını belirleyip sonunu ürünün olgunlaşması olarak kabul etmeleri yeterlidir.

٦- Arazinin, ıslahla bile olsa tarıma elverişli olması.

٧- Ekilecek ürünün belirlenmesi, tarafların görüşlerinin farklı olması durumunda gerekir. Özel bir görüşleri olmaması veya görüşlerinin birleşmesi halinde ise bu gerekli değildir.

۸- Arazinin Belirlenmesi: Malikin farklı parselleri olup da bunlardan birini belirlemezse, müzâraa batıl olur.

۹- Eğer her ikisinin de masrafı dışarıdan teamül ile belirlenmemişse, üzerlerindeki masrafların belirlenmesi.

Hüküm ۵۸۳: Mal sahibi ile çiftçinin, hasılattan belirli bir miktarın mal sahibine ayrılması, kalanın ise aralarında belli bir oranda paylaşılması hususunda anlaşması, bu miktar düşüldükten sonra geriye ürün kalacağının bilinmesi şartıyla geçerlidir.

Hüküm ۵۸۴: Müzâraa süresi, belirtilen beşinci şartın gerçekleşmesi için yeterli bir süre olmasına rağmen bu süre dolduğunda mahsul henüz olgunlaşmamışsa; mal sahibi ve ekici, ürünün bir bedel karşılığında veya bedelsiz olarak kalması hususunda anlaşılırsa bunda bir sakınca yoktur. Ancak mal sahibi buna razı olmazsa, ekici bu durumdan zarar görecektir olsa bile onu ürünü sökmeye zorlayabilir. Ekicinin ise ücret karşılığında dahi olsa mal sahibini ürünün kalmasına zorlamaya hakkı yoktur. Evet, sözleşmede kararlaştırılan süre, asli bir unsur olarak değil de mahsulün olgunlaşması için bir vasıta olarak ele alınmışsa, mal sahibinin bu süreyi ürünün olgunlaşma vaktine kadar uzatması vacip olur.

Hüküm ۵۸۵: Ortakçılık (müzâraa) sözleşmesi, araziden suyun kesilmesi gibi ekime engel bir durumun ortaya çıkmasıyla bozulur. Ancak çiftçi, haklı bir sebep olmaksızın ekimi terk ederse ve arazi kendi tasarrufundaya, mülk sahibine arazinin emsal kira bedelini (Ecri misil) ödemekle yükümlü olur.

Hüküm ۵۸۶: Müzâraa akdi, sığanın icrasıyla bağlayıcı olur ve ancak tarafların karşılıklı rızasıyla feshedilebilir. Mal sahibinin, Müzâraa kastıyla araziye çiftçiye vermesi ve

çiftçinin de bunu kabul etmesi durumunda da akit bağlayıcı kabul edilir. Bununla birlikte, akit kapsamında malik, çiftçi veya her ikisi için fesih hakkı şart koşulmuşsa, bu şarta istinaden fesih caiz olur. Aynı şekilde, taraflardan birinin diğeri aleyhine koştugu bazı şartların ihlal edilmesi de fesih hakkı doğurur.

Hüküm ۵۸۷: Müzâraa sözleşmesi, mal sahibinin veya çiftçinin ölümüyle feshedilmez; aksine varis miras bırakanın yerine geçer. Ancak çiftçinin ziraatı bizzat yapması şart koşulmuşsa, ölümüyle sözleşme feshedilir. Mahsul çıkıp olgunlaşmışsa, hissesinin mirasçısına verilmesi gerekir. Çiftçinin başka hakları varsa, mirasçı bunlara da vâris olur. Mirasçının, mal sahibini ekini arazisinde bırakmaya zorlama hakkı yoktur.

Hüküm ۵۸۸: Müzâraa (ziraat ortaklığı) akdinin ekim yapıldıktan sonra geçersiz olduğu ortaya çıkarsa; tohum arazi sahibine aitse, ürün de ona aittir. Bu durumda arazi sahibi, çiftçiye yaptığı masrafları, emeğinin ücretini ve arazide kullandığı sığır gibi varlıklarının kullanım bedelini ödemekle yükümlüdür. Eğer tohum çiftçiye aitse, ürün de ona aittir. Bu durumda ise çiftçi, arazi sahibine toprağın kirasını, onun yaptığı masrafları ve bu tarımsal faaliyette kullanılan (arazi sahibine ait) varlıkların kullanım bedelini ödemekle yükümlüdür.

Hüküm ۵۸۹: Tohum ekiciye ait olup ekimden sonra ziraî ortaklık sözleşmesinin geçersizliği anlaşılırsa ve mal sahibi ile ekici, ekinin ücretli veya ücretsiz olarak arazide kalmasına rıza gösterirse bu caizdir. Ancak mal sahibi buna rıza göstermezse, mahsul olgunlaşmamış olsa dahi ekiciyi ekini sökmeye zorlama hakkına sahiptir. Ekici, ücreti karşılığında dahi olsa mal sahibini ekini arazide tutmaya zorlayamaz. Aynı şekilde mal sahibi de bedelsiz olarak dahi

ekiciyi ekini arazide tutmaya zorlayamaz.

Hüküm ٩٠: Hasattan ve sözleşme süresinin sona ermesinden sonra toprakta kalan ekin kökleri, yeni yılda yeşerip olgunlaşırsa, Müzâraa'da (ortakçılık sözleşmesinde) bu köklerin ortak olacağına dair bir şart bulunmadıkça, mahsulü toprak sahibine aittir.

MUDAREBE HÜKÜMLERİ

Mudarebe: Bir kişinin, kârı yarı yarıya, üçte bir veya benzeri bir oranda paylaşmak üzere, ticaret yapması için bir başkasına sermaye vermesidir. Bunda şu hususlar dikkate alınır:

Birincisi: İcap ve kabuldür. Bu ikisi için, bu anlama gelen her türlü söz veya benzeri ifade yeterlidir. Arapça olması ya da geçmiş zaman kipi kullanılması şart değildir.

İkincisi: Hem malik hem de amel için buluş, akıl ve seçme hürriyeti. Sefihlik veya iflas sebebiyle kısıtlı olmama şartı ise sadece malik için geçerlidir, Amil için değil.

Üçüncüsü: Her birinin payının yarı, üçte bir veya benzeri şekilde belirlenmesidir. Ancak payın belirtilmediği durumlarda esas alınacak haricî bir teamülün bulunması hâli istisnadır.

Dördüncüsü: Kârın ortaklar arasında olmasıdır. Nitekim kârdan bir pay üçüncü bir şahsa şart koşulursa, bu şahsa ticaretle ilgili bir çalışma da şart koşulmadıkça mudarebe sahih olmaz.

Beşincisi: Amilin, bizzat yürütmesi kastedilen ticarete muktedir olmasıdır. Eğer bundan aciz ise sahih olmaz. Bu, işin bizzat yapılmasının bir kayıt olarak ele alınması

durumundadır. Şayet bu bir şart ise, mudarebe batıl olmaz; ancak şart ihlal edildiğinde mal sahibi için muhayyerlik hakkı doğar. Fakat ortada ne bir kayıt ne de bir şart varsa ve amil (emek sahibi), başkasının yardımıyla bile ticaretten aciz kalırsa mudarebe batıl olur. Aczin baştan beri mevcut olmasıyla sonradan ortaya çıkması arasında butlan (geçersizlik) bakımından bir fark yoktur. Mudarebe, aczin ortaya çıktığı andan itibaren münfesihi olur (kendiliğinden sona erer).

Altıncısı: Verilen sermayenin yerel veya küresel para birimlerinden, yani nakit olmasıdır. Sermaye olarak mal verilmesi yahut kişinin zimmetindeki borcun, kendisinden tahsil edilip mudarebe sermayesi olarak teslim edilmedikçe bu borçla mudarebe yapılması geçerli değildir.

Hüküm ۵۹۱: Çalışan, kusuru olmaksızın meydana gelen zarardan sorumlu değildir. Sermaye sahibi, sözleşme esnasında zararın da kâr gibi aralarında paylaşılmasını çalışana şart koşarsa, bu şart zahiren batıldır. Ancak, bir zarar olduğunda çalışanın bunu kendi cebinden telafi etmesini şart koşması geçerlidir ve bunda bir sakınca yoktur.

Hüküm ۵۹۲: Mudarebe akdi, izne dayalı bir sözleşme olduğu için taraflar açısından bağlayıcı değildir ve her iki tarafça da feshedilebilir. Bu fesih gerek işe başlanmadan önce gerekse sonra gerek kâr elde edilmeden önce gerekse sonra yapılabilir. Aynı şekilde, akdin mutlak veya belirli bir süreyle kayıtlanmış (mukayyet) olması da bu durumu değiştirmez.

Hüküm ۵۹۳: Mutlak mudarebe akdinde Amil (İşletmeci); satıcı, alıcı ve malın cinsi hususunda maslahata uygun gördüğü şekilde tasarrufta bulunabilir. Ancak bu

seçimlerinde herhangi bir kusur, ihmal veya hesaplanmamış bir risk olmamalıdır. Bununla birlikte, sermaye sahibinin izni olmadan sermaye ile yolculuk yapması caiz değildir; meğerki sözleşmedeki mutlak ifadenin kapsadığı bir örf mevcut olsun. Bu nedenle, buna aykırı davranıp yolculuk yapar ve sermaye telef olursa, tazminle yükümlü olur.

Hüküm ٥٩٤: Mudarebe hem sermaye sahibinin hem de mudaribin (girişimcinin) ölümüyle sona erer. Sermaye sahibi açısından sona ermesinin sebebi, vefatından sonra sermayenin mirasçılara intikal etmesi ve bu sermayenin mudaribin elinde kalmasının yeni bir mudarebe sözleşmesi gerektirmesidir. Mudarip açısından ise sebep, kendisine verilen iznin şahsi olmasıdır.

Hüküm ٥٩٥: Günümüzde bazılarının âdet edindiği, bir kimseye belirli aralıklarla sabit bir meblağ ödemesi karşılığında işletmesi için para vermek, zikredilen üçüncü şartı taşımadığı için mudarebe değildir. Lakin bu, aşağıda belirtilen belli şartlarla geçerli bir muameledir:

١- Belirlenen meblağın, yatırılan anapara karşılığında teamüllere uygun bir kâr sayılması.

٢- İşletmecinin sermayeyi fiilen işletmesi gerekir. Şayet sermayeyi kişisel ihtiyaçları için harcarsa, sermaye sahibi kendisine belirlenen meblağı hak edemez.

٣- Amil (sermaye sahibi), kendisine belirlenen meblağı ancak işletmecinin kâr elde etmesinden sonra hak eder. Dolayısıyla, zarar edilmesi veya söz konusu süre zarfında piyasanın durgun olması durumunda işletmeciden hiçbir şey talep edilemez.

Hüküm ٥٩٦: Mudarebe (emek-sermaye ortaklığı) parasında meydana gelen zarar veya yangın, hırsızlık ya da

benzeri nedenlerle hasar, ortaklık devam ettiği sürece önceki veya sonraki kârla fark gözetilmeksizin kârla telafi edilir. Çalışanın önceki kârdan aldığı payı, sonradan oluşacak zarar veya hasarla sarsılabilir ve tamamı veya bir kısmı etkilenebilir. Kârın kesinleşmesi ancak mudarebe süresinin bitmesi veya feshedilmesiyle gerçekleşir. Ancak, çalışan sözleşme içinde önceki veya sonraki kârın, zararı veya hasarı karşılamaması şartını koyarsa, bu şart geçerli olur ve uygulanır. Eğer taraflar her belirli dönem sonunda hesaplaşıyorlarsa ve o dönem sonunda kâr ortaya çıkarsa ve hesaplaşırlarsa, her birinin kârı kendi malı sayılır ve şirket malından karşılanmaz. Zira her dönem sonundaki çalışma yeni bir izinli sözleşme olarak kabul edilir.

MUSÂKÂT HÜKÜMLERİ

Hüküm ٥٩٧: Musâkât: Bir kişinin, meyvesi mülk sahibine veya başkasına ait olan ağaçları belirli bir süre boyunca sulamak ve bakımını yapmak karşılığında meyvesinden bir pay almak üzere başka biriyle yaptığı anlaşmadır.

Hüküm ٥٩٨: Meyve vermeyen söğüt ve kavak gibi ağaçlarda Musâkât akdi geçerli değildir. Yapraklarından faydalanan kına ağacında Musâkât akdinin geçerliliği ise tartışmalıdır.

Hüküm ٥٩٩: Musâkât'ta sîga şart değildir; mal sahibinin ağaçları çiftçiye teslim etmesi ve çiftçinin de bu niyetle işe başlaması yeterlidir.

Hüküm ٦٠٠: Malik ve çiftçide ergenlik, akıl ve irade şarttır; malikte ise sefihlik gibi bir nedenden dolayı kısıtlanmamış olmak şartı aranır.

Hüküm ٦٠١: Musâkât süresinin belirlenmesi, başlangıcı tayin edilip sonu ürünün olgunlaşması olarak belirlense dahi geçerli kabul edilir.

Hüküm ٦٠٢: Taraflardan her birinin hissesinin şüyu ile belirlenmesi, yarım ve üçte bir gibi, geçerli sayılır. Eğer taraflar, üründen örneğin on men (ölçü birimi) kadarının mülk sahibine, kalanının ise çiftçiye ait olacağı şeklinde anlaşılırsa musâkât akdi batıl olur.

NİKAH HÜKÜMLERİ

Kadın, nikâh akdi vasıtasıyla erkeğe helal olur. Bu akit, daimî ve munkatı' olmak üzere ikiye ayrılır. Daimî akit, evlilik için bir süre belirlenmeyen ve kalıcı olması amaçlanan akittir. Yani bu akit, feshedilmediği sürece kendiliğinden devamlılığı gerektirir ve bu yolla evlenen kadına "**daimî eş**" denir. Munkatı' akit ise sürenin belirlendiği akittir. Bu süre bir saat, bir gün, bir yıl ya da daha az veya daha çok olabilir ve bu yolla evlenen kadına "**mut'a**" veya "**munkatı'**" denir.

AKİT (SÖZLEŞME) HÜKÜMLERİ

Hüküm ۶۰۳: Daimî veya Mut'a nikâhında icap ve kabul şarttır; sadece karşılıklı rıza, arzu ve gönül meyli yeterli değildir. Eşlerin veya eşlerden birinin, nikâh akdini gerçekleştirmesi için başkasına vekâlet vermesi caiz olduğu gibi, bu akdi bizzat kendilerinin yapması da caizdir.

Hüküm ۶۰۴: Vekilin erkek olması şart olmayıp, sözleşme akdinde kadının da vekil tayin edilmesi caizdir.

Hüküm ۶۰۵: Vekilin nikâh akdini gerçekleştirdiğine dair kesin bilgiye ulaşılmadıkça, tarafların cinsel ilişkiye

girmeleri veya birbirlerinin, karı-koca haricindekilerin bakması helal olmayan yerlerine bakmaları caiz değildir. Bu konuda zan yeterli değildir. Ancak, sözüne güvenilir bir kimse olması durumunda vekilin bunu haber vermesi yeterlidir.

Hüküm ٦٠٦: Vekil, müvekkilinin kendisi için belirlediği akit ayrıntılarına uymalıdır; bu sınırları aşarsa yaptığı işlem batıl olur. Örneğin bir kadın, bir erkekle on gün süreyle Mut'a nikahı kıyması için birini vekil tayin eder fakat bu on günü belirtmezse, vekil dilediği zaman bu nikahı kıyabilir. Ancak vekil kadının belirli on günü kastettiğini bilmesi durumunda, nikahı başka günlerde kıyması caiz olmaz.

Hüküm ٦٠٧: Tek bir kişinin her iki tarafa vekâlet etmesi caizdir. Aynı şekilde erkeğin de kadın adına vekil olarak onunla daimî veya geçici (mut'a) nikâh akdini gerçekleştirmesi caizdir. Ancak ihtiyaten müstahap olan, kocanın akdin her iki tarafını da üstlenmemesidir.

Daimî Evlilik Akit (Sözleşme) Sigası

Hüküm ٦٠٨: Kadın ve erkek, daimî nikâh akdini bizzat kendileri yapacak olursa, kadının: "**Zevvectuke nefsi ale's-Sadagi'l-Ma'lum**" (Belirlenen mehir karşılığında kendimi sana eş kıldım.) demesi ve erkeğin de ara vermeksizin: "**Gabiltu't-Tezvic**" (Evliliği kabul ettim.) demesiyle nikâh akdi geçerli olur. Eğer başkalarını vekil tayin ederlerse ve örneğin erkeğin adı Ahmed, kadının adı da Fatıma ise, kadının vekilinin: "**Zavvectu muvakkileke Ahmed muvakkileti Fatime** veya **Zavvectu muvakkilati Fatime muvakkileke Ahmed ale's-Sadagi'l-Ma'lum**" (Müvekkiliniz Ahmed'i müvekkilem Fatıma'ya veya

müvekkilem Fatıma'yı müvekkiliniz Ahmed'e, belirlenmiş mehir karşılığında nikâhladım.) demesi ve erkeğin vekilinin de ara vermeksizin: **"Gabiltu't-Tezvice li muvakkili Ahmed ale's-Sadagi'l-Ma'lum"** "Müvekkilim Ahmed adına, belirlenen mehirle bu evliliği kabul ettim." demesiyle nikâh akdi geçerli olur. İhtiyat gereği, icap (teklif) ve kabulün sigasının birbiriyle uyumlu olması gerekir. Örneğin kadın, **"Zevvectuke"** "Seni eşliğe kabul ettim." derse, erkeğin de ihtiyaten **"Gabiltu't-Tezvic"** **"Evliliği kabul ettim."** demesi gerekir.

Geçici Evlilik Akit (Sözleşme) Sigası

Hüküm ۱۰۹: Eğer Eşler, süreyi ve Mehri belirledikten sonra geçici nikâh akdini bizzat kendileri yaparsa; kadın, **"Zevvectuke nefsi fi'l-Muddeti'l-Ma'lumeti ale'l-Mehri'l-Malum"** (Belirlenmiş süre ve bilinen mehir karşılığında kendimi sana nikâhladım) der ve erkek de ara vermeden **"Gabiltu't-Tezvic"** (Nikâhı kabul ettim) derse, akit sahih olur. Eğer başkalarını vekil tayin ederlerse; kadının vekili, **"Zevvectu muvekkileke muvekkiletî** veya **"Zevvectu muvekkiletî muvekkileke fi'l-Muddeti'l-Ma'lumeti ale'l-Mehri'l-Malum"** "Müvekkilemi, müvekkiline belirlenmiş süre ve bilinen mehir karşılığında nikâhladım" der ve erkeğin vekili de ara vermeden **"Gabiltu't-Tezvice li muvekkili hakeza"** (Müvekkilim adına nikâhı bu şekilde kabul ettim) derse, bu da sahih olur.

Akit (Sözleşme) Şartları

Hüküm ۱۱۰: Nikâh akdinde şu hususlar şarttır:

۱- İhtiyaten vekil aracılığıyla da olsa, Arapçaya vâkıf

olunması. Ancak vekil aracılığıyla dahi bu dile vâkıf olunamaması hâlinde, nikâh ve evlilik anlamını ifade eden diğer diller de yeterli olur.

٢- Nikah akdinde sîga sözleri icra edilirken inşa kastının bulunması. Yani eşlerin veya vekillerinin, icap ve kabul sözleriyle evliliğin gerçekleşmesini kastetmesidir. Buna göre kadın, "**Zevvectuke nefsi**" (kendimi sana eş kıldım) sözüyle o erkeğin eşi olmayı kasteder. Erkek de "**Gabiltu**" (kabul ettim) sözüyle kadının eşliğini kabul ettiğini kasteder. Aynı durum vekiller için de geçerlidir. Şayet taraflar bununla, örneğin geçmişteki bir durumu haber vermeyi kastederlerse, akit geçerli (sahih) olmaz.

٣- Akdi ister kendisi ister başkası adına yapıyor olsun, sîgayı icra eden tarafın ihtiyaten **balig** gerekir.

٤- Akdi ister kendisi ister başkası adına yapıyor olsun, sîgayı icra eden tarafın ihtiyaten **akil** olması gerekir.

٥- Eşlerin, isim, vasıf veya işaretle birbirinden ayırt edilebilir şekilde belirlenmesi gerekir. Şayet bir kimse "(Sana) kızlarımdan birini eş olarak verdim" derse, nikah geçersiz olur. Aynı şekilde, "(Sana) kızımı oğullarımdan biriyle veya bu ikisinden biriyle evlendirdim" dese de geçersizdir.

٦- Asıl olan eşlerin rızasıdır. Dolayısıyla, kadın içten razı olduğunu bilerek isteksiz gibi görünse bile bu geçerlidir. Aynı şekilde, kadının gerçekte isteksiz olduğunu bilindiği halde razı gibi görünse bu geçersizdir, ancak sonradan izin verirse geçerli olur.

Hüküm ١١١: Eğer Siga'da (Akdi telaffuzunda) bir hata yapılırsa ve bu hata kastedilen anlamı değiştiriyorsa, bu yeterli olmaz ve ihtiyatlı olanı onu tekrarlamaktır.

Hüküm ١١٢: Eğer Siga'yı (Arapça sözleşmeyi) icra

eden kişi Arapça bilmiyorsa fakat sözleşmeyi doğru bir şekilde yerine getirmişse, kelimelerin anlamını biliyor ve anlamın gerçekleşmesini amaçlıyorsa, akit geçerlidir; aksi takdirde geçersizdir.

Hüküm ۲۱۳: Fuzuli (Yetkisiz) olarak, yani akit sözleşmesiyle ilgili olanın izni olmaksızın yapılan bir akit, sonradan onaylanırsa geçerli olur; bu yetkisizlik ister her iki taraftan kaynaklansın ister sadece bir taraftan kaynaklansın fark etmez.

Hüküm ۲۱۴: Eğer eşler nikah akdine zorlanmışlarsa, ancak daha sonra rıza gösterip akdi onaylarsa, akit geçerlidir. Aynı durum eşlerden birinin zorlanması halinde de geçerlidir. Her iki durumda da akdin yeniden yapılması daha uygundur.

Hüküm ۲۱۵: Buluş çağına gelmiş, reşit ve bakire bir kadının evlilik akit sözleşmesinin geçerli olabilmesi için, babasından veya babası tarafından dedesinden izin alması şarttır, eğer bu durum onun çıkarlarına uygunsa, kendisi geçimini sağlıyor olsa bile. Eğer kendi adına sözleşme yaparsa, babanın, kızına zarar verecek bir durum bulduğunda bu sözleşmeyi feshetme hakkı vardır. Anne, erkek kardeş veya diğer akrabaların izni şart değildir.

Hüküm ۲۱۶: Eğer kadın, işlerinde babasından bağımsız ise; öyle ki, babası onun ne sosyal ne de ekonomik açıdan sorumlusu değilse ve eylemlerinden hiçbirinin sorumluluğunu taşımıyorsa, o zaman yukarıdaki şart istihسانی ihtiyat gereği olacaktır.

Hüküm ۲۱۷: Reşit ve akıl baliğ olmuş, bakire bir kadının babasının veya dedesinin izni olmadan evlenmesi, ancak onlardan birinin daha sonra bu evliliği onaylamasıyla geçerli olur.

Hüküm ۶۱۸: Baba veya dedenin velayeti, eğer kızı şer'an ve aklen uygun bir evlilikten kendi menfaatleri için (aylık maaşından yararlanmak veya bir emri zorla yerine getirtmek gibi) mahrum bırakmakta ısrar ederlerse düşer.

Hüküm ۶۱۹: Kız eğer dul ise, babanın ve dedenin izni aranmaz. Ayrıca bakire olup da onların yokluğu veya evliliğinden vazgeçmeleri nedeniyle, ya da ehil olmamaları gibi durumlarda, kendisi evlenmeye ihtiyaç duyduğu halde onlardan izin alamıyorsa, gerekli görülmez.

Hüküm ۶۲۰: Eğer baba veya dede küçük bir erkek çocuğu evlendirirse, nikah sırasında o çocuğun malı varsa mehir kendisine aittir; aksi takdirde mehir onu evlendiren kişiye aittir.

Hüküm ۶۲۱: Burada, baba ve büyükbabanın velayeti meselesinde "**bakireden**" kasıt, kocası ile henüz gerdeğe girmemiş olan kızdır. Dolayısıyla, evlenip de kocası ölmeden veya gerdeğe girmeden boşanan kadın bakiredir. Aynı şekilde, bekâreti cinsel ilişki dışında (örneğin yüksekten düşme, ağır bir şey taşıma vb. sebeplerle) kaybolan kadın da bakire sayılır. Eğer bekâreti zina veya şüpheli bir cinsel ilişkiyle bozulmuşsa, bu durumda da bakire hükmündedir. Ancak, kocası tarafından gerdeğe girilmiş bir kadın, bekâreti bozulmamış olsa bile "**Sayyibe**" (bakire olmayan) statüsündedir.

Fesih Hakkını Doğuran Kusurlar

Hüküm ۶۲۲: Evlilik akdinden sonra kocanın, akit esnasında eşinde aşağıdaki yedi kusurdan birinin bulunduğunu öğrenmesi halinde, boşamaya gerek kalmaksızın evliliği feshetme hakkı vardır:

١- Delilik.

٢- Cüzzam.

٣- Alaca hastalığı (vitiligo).

٤- Körlük.

٥- Felç veya belirgin topallık.

٦- İfza (idrar veya dışkı çıkış yerinin hayız yeriyle birleşmesi).

٧- Afel (rahimde büyüyerek cinsel ilişkiyi engelleyen et parçası).

Hüküm ٢٢٣: Kadın, kocasının deli, hadım (yani erkeklik organının tamamen kesilmiş olması ve ilişkiye girmeye elverişli bir şeyin kalmaması) veya iktidarsız (ilişkiye girmeyi engelleyen hastalık) olması durumunda nikah akdini feshedebilir. Ancak delilik, diğer iki durumdan farklıdır. Kadın, kocasının deli olması halinde, bu durum nikah öncesinde mevcut olup kadının bundan haberi olmasa da nikah sonrasında veya nikah ve cinsel ilişkiden sonra ortaya çıksa da akdi feshedebilir. İktidarsızlık ise, cinsel ilişkiden sonra meydana gelmişse fesih sebebi sayılmaz. Aynı şekilde hadımlık da cinsel ilişkiden sonra olmuşsa fesih geçerli değildir. Ancak bu durumda, kadının feshetmesi halinde kocanın onu boşaması veya kadın evlilik ilişkisinin devamına razı olursa bilahare yeniden nikah kıyması daha uygundur.

Hüküm ٢٢٤: Bir kadın, erkeğin hadım olması durumunda nikahı feshedebilir. Hadım, "testislerin çıkarılması (yani alınması) veya buna benzer şekilde, testislerin işlevini yitirecek şekilde ezilmesi" anlamına gelir. Kadın, bu durumun nikah akdinden önce olması ve

kendisinden gizlenmesi (hile yapılması) halinde nikahı feshedebilir. Hile yapılmamışsa ihtiyatlı davranmak gerekir.

Hüküm ٦٢٥: Kadın, kocasının iktidarsızlığı nedeniyle evlilik sözleşmesini ancak durumu yetkili şeriat mahkemesine bildirdikten sonra feshedebilir. Mahkeme, kocaya duruşmadan sonra bir yıl süre tanır. Eğer bu süre içinde eşiyle veya başka bir kadınla cinsel ilişkide bulunursa, fesih gerçekleşmez. Aksi takdirde, kadın fesih hakkına sahip olur. İsterse sözleşmeyi fesheder ve mehrin yarısını alır.

Hüküm ٦٢٦: Eğer erkek, kadındaki kusurlardan biri sebebiyle nikâhı feshederse, bu fesih zifaktan sonra gerçekleşmişse kadın mehrin tamamına hak kazanır ve boşanmadaki gibi iddet beklemesi gerekir. Fesih zifaktan önce gerçekleşmişse, kadın hiçbir şeye hak kazanmaz ve iddet beklemez. Bu, hile olmadığı durum içindir. Ancak hile varsa (kadının, evlenmek istendiği sırada kusuru bildiği halde erkeğe kendisini kusursuz olarak tanıtmaması veya kusuru açıklama yükümlülüğü olan birinin, erkeğin kusursuz olduğu inancıyla evliliğe yönelmesi durumunda kusuru gizlemesi), eğer hileyi yapan kadının kendisiyse, erkek nikâhı feshetmeyi seçerse kadın mehre hak kazanamaz. Eğer evliliğe devam etmeyi seçerse, kadına mehrin tamamını ödemesi gerekir. Eğer hileyi yapan eşi olmayan başka biriye, belirlenen mehir zifaf ile erkeğin üzerine kesinleşir. Ancak erkek, mehri kadına ödedikten sonra onu hileyi yapandan geri alma hakkına sahiptir.

Eğer kadın, erkekteki bir kusur sebebiyle nikâhı feshederse, zifaktan sonra ise mehrin tamamına hak kazanır. Zifaktan önce ise, iktidarsızlık durumu hariç hiçbir şeye hak

kazanamaz. İktidarsızlık durumunda ise, belirlenen mehrin yarısına hak kazanır.

Hüküm ٢٢٧: Evlilikte, daha önce sayılan ve kusur sebebiyle muhayyerlik hakkı doğuran ayıplar dışında, eşlerden birinde bulunan bir kusurun gizlenmesi (ister yaratılıştan gelen eksiklikler olsun, örneğin körlük ve benzeri, isterse fazlalıklar olsun, örneğin kadında sakal çıkması gibi) veya olmayan bir mükemmellik vasfının var olduğu izleniminin yaratılması (şeref, soy, güzellik, bekaret ve benzeri gibi) durumlarında tedlis (aldatma) muhayyerliği sabit olur.

Eğer bir erkek, bir kadınla evlenmek için talip olur ve ben Falan kabiledenim diyerek evlenme talebinde bulunur, kadın da bu nedenle onunla evlenirse ve sonra o erkeğin o kabileden olmadığı ortaya çıkarsa, kadının hile nedeniyle evliliği feshetme hakkı (muhayyerlik) vardır. Eğer kadın evliliği feshederse, evlilik cinsel ilişki gerçekleştikten sonra feshedilmişse mehrini alır; eğer ilişkiden önce feshedilirse, mehrinden hiçbir şey alamaz. Tedlisin muhayyerlik doğurması, ancak şu durumlarda gerçekleşir: Nikâh akdinde bir kusurun olmaması veya bir mükemmellik vasfının şart koşulması veya nitelendirilmesi söz konusu olmalıdır. Bunlara, eşlerden birinin kemal sıfatıyla veya kusursuzlukla nitelendirilmesi veya nişan ve söz kesme sırasında eşin bu sıfatlara sahip olduğunun gösterilmesi ve ardından sözleşmenin bu temelde yapılması da dahildir. Sadece kadının veya velisinin susması, kocanın kusurun olmadığına veya bir kemal sıfatının varlığına inanması durumunda hile gerçekleşmiş sayılmaz.

Hüküm ٢٢٨: Eğer bir erkek, bir kadınla bakire olduğuna inanarak evlenir de sonradan dul olduğu ortaya

çıkarsa, evliliği feshetme hakkı olmaz. Ancak belirlenen mehir, bakire ve dul kadının Mehirleri arasındaki fark oranında azaltılır.

Bu durum, bekaretin sözleşmede şart koşulmadığı veya sözleşmenin bu esasa dayanmadığı hallerde geçerlidir. Eğer bekaret şart koşulmuş veya sözleşme bu esasa dayanıyorsa, erkeğin evliliği feshetme hakkı vardır ve cinsel ilişkiden önce kadının mehri olmaz. Cinsel ilişkiden sonra ise, eğer hileyi yapan kadınsa yine mehri olmaz. Eğer hileyi yapan başkasıysa, kadın mehri hak eder ve koca da mehri hile yapan kişiden geri alır.

Tahrim (Haram Kılınma) Nedenleri

Hüküm ۶۲۹: Anne tarafından soy bağı ile evlenmek haramdır, bu annenin annesi ve babanın annesi ve daha yukarısı için de geçerlidir. Kız tarafından soy bağı ile evlenmek de haramdır, bu oğul kızının kızı ve kız kızının kızı ve daha aşağısı için de geçerlidir. Kız kardeşe, erkek kardeş ve kız kardeşin kızlarıyla (torunları dahil) ve halalarla, teyzelerle (anne ve baba tarafından olanlar dahil) evlenmek de haramdır.

Hüküm ۶۳۰: Evliliğin doğurduğu akrabalık bağı nedeniyle, eşin annesi ve baba ya da anne tarafından nineleri haramdır. Onlarla evlenmek caiz değildir. Eşle henüz zifaf gerçekleşmemiş olsa bile durum böyledir. Aynı şekilde, zifaf gerçekleşmiş olan eşin kızları da haramdır ister doğrudan kızı olsun ister torunu veya daha uzak nesilden gelsin. Bu kızın evlilik anında var olup olmaması ya da eşin boşanıp başka bir erkekle evlendikten sonra doğmuş olması fark etmez. Ancak eşin annesiyle zifaf gerçekleşmediği sürece eşin kızı haram olmaz. Evet, ihtiyat

gereği annesi hâlâ evlilik bağı altında olduğu sürece onunla evlenmek caiz değildir.

Hüküm ٦٣١: Babanın veya büyük babalardan birinin evlendiği kadınla evlenmek haramdır. Aynı şekilde, oğlun veya torunlardan ya da onların çocuklarından birinin evlendiği kadınla evlenmek de haramdır. Bu haramlık, cinsel ilişki olmasa bile, yalnızca nikah akdinin yapılmasıyla gerçekleşir.

Hüküm ٦٣٢: İki kız kardeşle aynı anda evli olmak haramdır. Birisiyle nikah kıyıldığında, birinci evlilik devam ettiği sürece, diğeri o erkeğe haram olur. Bu konuda sürekli nikah ile geçici nikah arasında bir fark yoktur.

Hüküm ٦٣٣: Kocas, eşini ric'i talakla boşamışsa, iddeti süresince kız kardeşiyle evlenmesi caiz değildir. Ancak, talak bain ise bu caizdir. Eğer bir kadınla geçici bir nikahla evlenmiş ve süre bitmiş veya erkek kalan süreyi kadına bağışlamışsa, ihtiyat gereği iddeti süresince kız kardeşiyle evlenmesi caiz değildir.

Hüküm ٦٣٤: Bir kadınla evlilik akdi yapılmışsa, o kadının izni olmadan kardeşinin kızı veya kız kardeşinin kızıyla evlenemez. Eğer izni olmadan evlenirse, bu evliliğin geçerliliği kadının onayına bağlıdır. Eğer kadın onay verirse evlilik geçerli olur, aksi takdirde geçersiz sayılır. Evliliği öğrenip sessiz kaldıktan sonra onay verirse de evlilik geçerli olur.

Hüküm ٦٣٥: Eğer bir kimse teyzesiyle, onun kızıyla nikahlanmadan önce zina ederse, teyzesinin kızı o kimseye haram olur. Aynı durum, ihtiyat gereği halanın kızı için de geçerlidir. Eğer bir kimse, bir kızla nikâh kıyılıp zifaf gerçekleştikten sonra o kızın halası veya teyzesiyle zina ederse, bu durumda kızı kendisine haram olmaz. Aynı

şekilde, zina nikah akdedildikten sonra ve cinsel ilişkiden önce gerçekleşirse, zahir olan görüşe göre de haram olmaz.

Hüküm ٦٣٦: Eğer bir erkek önceki meselede belirtilen kadın dışında bir kadınla zina ederse, onun kızıyla evlenmemesi daha uygundur. Eğer o kızla nikah kıymışsa ister zifafa girmiş olsun ister olmasın, sonra annesiyle zina ederse, bu durumda o kız (eş) ona şeksiz şüphesiz haram olmaz.

Hüküm ٦٣٧: Müslüman bir kadının kâfir biriyle evlenmesi caiz değildir. Aynı şekilde Müslüman bir erkeğin de Ehl-i Kitap olmayan kâfırlardan biriyle evlenmesi caiz değildir. Ehl-i Kitap olan, yani tevhit inancına sahip Yahudi ve Hıristiyan kadınlarla evlenmek ise, eğer Müslüman bir eşi yoksa ve Müslüman kadınlardan yüz çevirmiyorsa, zahiren muta nikahı caiz olduğu gibi, devamlı nikahı da caizdir; ancak ihtiyatlı olan, terk etmektir. Mümin bir erkek veya kadının, İslam dinine mensup olduğu halde küfürle hükmedilen Haricîler, Gulat (aşırılar) ve Nevasıb gibi gruplardan biriyle daimî veya muta (geçici evlilik) yapması ise kesinlikle haramdır.

Hüküm ٦٣٨: Evli bir kadınla veya ric'i iddeti olan bir kadınla zina eden kimseye, ihtiyat gereği, bu kadın ebediyen haram olur. Ancak ric'i olmayan iddeti olan bir kadınla zina etmek, o kadınla evlenmeyi haram kılmaz. Zina eden kişi, iddeti bittikten sonra o kadınla evlenebilir.

Hüküm ٦٣٩: Eğer bir kimse, kocası olmayan ve iddet beklemeyen bir kadınla zina ederse, onunla evlenmesi caizdir. Ancak ihtiyat gereği nikâh akdini, kadının hayız görmesine kadar ertelemesi gerekir. Aynı durum, bu kadınla evlenmek isteyen fakat zina etmemiş başka bir kimse için de geçerlidir.

Hüküm ۶۴۰: Bir kadını ric'î olsun gayr-i ric'î olsun, iddeti içinde evlendirmek haramdır. Eğer erkek veya kadın, kadının iddetli olduğunu ve iddet içinde evlenmenin haram olduğunu bilerek onunla evlenirse, onunla nikah akdedildikten sonra dahi zifafa girmemiş olsa bile o kadın kendisine ebediyen haram olur. Eğer ikisi de kadının iddetli olduğunu veya iddet içinde evlenmenin haram olduğunu bilmiyorlarsa ve onunla evlenirlerse, nikah sadece batıl olur ve zifafa girmemiş olmak şartıyla ebediyen haram olmaz. Ancak zifafa girmişse, o kadın da ebediyen kendisine haram olur. Aksi takdirde, iddet tamamlandıktan sonra onunla evlenmek caizdir.

Hüküm ۶۴۱: Eğer bir kişi, evli olduğunu bildiği bir kadınla evlenirse, bu evliliğin haramlığı nedeniyle, kadınla cinsel ilişkide bulunsa da bulunmasa da o kadın, o kişiye ebediyen haram olur. Ancak, eğer kişi kadının evli olduğunu bilmeden evlenirse, akit geçersiz olur ve kadın, kocasına haram olmaz. Kadın, durumun farkında olsa bile, cinsel ilişkide bulunulmadığı sürece haramlık oluşmaz.

Hüküm ۶۴۲: Zina eden eş, kocasına haram olmaz, zina konusunda ısrarcı olsa bile. Ancak tövbe etmemesi durumunda kocanın onu boşaması daha uygun olur. Eğer zevceden ilişkiye girilmişse mehrinin tamamını, ilişkiye girilmemişse mehrinin yarısını ödemesi gerekir.

Hüküm ۶۴۳: Bir kadın evlendikten sonra, evliliğinin önceki kocasının iddeti içinde mi yoksa iddet süresi bittikten sonra mı gerçekleştiği konusunda şüpheye düşerse, bu şüpheyi dikkate almaz.

Hüküm ۶۴۴: Eğer reşit bir kimse, ergenlik çağındaki veya çocuk yaştaki bir oğlanla livata yaparsa ve sünnet yeri kadar dahi girse, bu fiili işleyen (lait) ihtiyat gereği livata yapılanın (melut) annesi, kız kardeşi ve kızı kendisine

haram olur. Ancak, giriş olup olmadığında şüphe varsa, hatta zannı galip olsa bile, haram olmaz. İhtiyaten vacip olarak, bu hükmü, livata yapılanın genç veya daha büyük olduğu durumlara ve livata edenin ergenlik çağında olduğu durumlara da teşmil etmek gerekir.

Hüküm ٦٤٥: Bir kişi bir kadınla evlendikten sonra, o kadının babası, erkek kardeşi veya oğluyla livata yaparsa, kadın kendisine haram olmaz. Ancak evlilik boşanma ve benzeri bir nedenle sona ererse, ihtiyat gereği tekrar evlenmemesi gerekir.

Hüküm ٦٤٦: İhramlıyken evlenmek, kadın ihramlı olmasa bile haramdır ve nikah akdi geçersizdir. İhramlı erkeğin bu yasağı bilmemesi durumunda dahi akit geçersiz olur ve yasağı bilerek nikah kıyması durumunda ise o kadın kendisine ebediyen haram olur.

Hüküm ٦٤٧: İhramlı bir kadının, ihramlı olmayan bir erkekle dahi evlenmesi caiz değildir. Böyle bir evlilik gerçekleşirse, akit kesinlikle batıldır. Haram olduğunu bilerek bu evliliği yaparsa, ihtiyat gereği ebediyen o erkeğe haram olur.

Hüküm ٦٤٨: Eğer bir erkek hacda veya müfret umrede tavaf-ı nisayı yapmazsa, eşi dahil kadınlar ona haram olur. Eğer bir kadın hacda veya müfret umrede tavaf-ı nisayı terk ederse, kocası dahil erkekler ona haram olur. Evet, eğer daha sonra bu tavafı yaparlarsa, haramlık ortadan kalkar.

Hüküm ٦٤٩: Kız çocuğunun, İhtihat ve Taklit kitabının başında belirttiğimiz anlamda ergenliğe ulaşmadan onunla gerdeğe girmek caiz değildir. Ancak eğer evlenip ilişkiye girmişse, ergenliğe ulaştıktan sonra onunla ilişkiye girmesi haram olmaz, yine de ihtiyatlı olan o zaman boşamaktır.

Hüküm ٦٥٠: Üç talakla boşanmış bir kadın, kendisini boşayan kocasına haramdır. Ancak başka bir erkekle evlenip onunla zifafa girdikten sonra o erkek de kendisini boşarsa, ilk kocasına helal olur. Bunun ayrıntıları talak kitabında gelecektir. Ama şayet kadın dokuz defa boşanmışsa, o kocasına ebediyen haram olur.

DAİMÎ AKDİN HÜKÜMLERİ

Hüküm ٦٥١: Daimî nikahlı kadının, kocasının izni olmaksızın evinden çıkması haramdır. Bu çıkış, cinsel istifade hakkına aykırı olmasa bile, basit ihtiyaçları karşılamak, ailesini ziyaret etmek veya Masumları (Aleyhimu's-Salam) ziyaret etmek gibi durumlar için dahi olsa böyledir. Kadın, kocasına kendisiyle dilediği gibi cinsel ilişkiye girmesine izin vermek zorundadır. Meşru bir mazereti olmadıkça onu bu ilişkiden alıkoyamaz. Eğer bu görevlerini yerine getirirse, yiyecek, giyecek ve barınma gibi nafaka hakkını kocası üzerinde hak eder. Eğer kocası nafakasını ödemezse, nafaka onun zimmetinde sabit bir borç olur.

Hüküm ٦٥٢: Önceki meseleden öğrendik ki, nafaka yükümlülüğü temkin ile (Kadının eşine kendisini teslim etmesiyle) bağlantılıdır. Bu yükümlülük, bir öfke hali veya kocasıyla yaşadığı bir anlaşmazlık nedeniyle geçici olarak bu emre muhalefet etmesiyle düşmez. Ancak, bu muhalefet yani nüşuz (kadının itaatsizliği) sürekli ve sabit bir durum olursa düşer. Buna göre, eğer kadın nüşuz eder de kocasının yanından çıkıp giderse nafaka hak etmez. Eğer kocasıyla birlikteyken itaatkâr değilse, meşhur görüşe göre yine nafaka hak etmez; ancak ihtiyatlı olan, bununla düşmemesidir. Mehir ise nüşuz ile şüphesiz düşmez.

Hüküm ٦٥٣: Kocanın, eşinden ev işleri yapmasını, çocukları emzirmesini ve onlara bakmasını ve benzeri işleri yapmasını isteme hakkı yoktur, tüm bu işler için de eşi ücret talep edebilir. Ancak hadis-i şerifler, eşini sevdiği, ona ikramda bulunduğu ve iyilik yaptığı için tüm bunları yapmasını teşvik etmiştir, tıpkı kocanın da eşine iyilik yapmasının emredildiği gibi.

Hüküm ٦٥٤: Eğer koca, karısını yolculuğunda beraberinde götürürse, nafakası kocaya aittir; bu miktar, ikamet halindeki nafakasından daha fazla olsa bile böyledir. Hayatını kurtarmak gibi bir zaruret için yolculuk yapmışsa veya tedavisi ancak bir doktora veya benzerine yolculukla mümkün oluyorsa da aynı şekildedir. Ancak kadın, kendisi izinle tek başına yolculuk yaparsa, kocanın ikamet halindeki nafakasından daha fazlasını ödeme yükümlülüğü yoktur.

Hüküm ٦٥٥: Zengin koca karısının hak ettiği nafakayı vermekten imtina eder ve karısı da bu nafakayı talep ederse, kadın kocanın malından onun izni olmaksızın nafakasını alabilir. Ayrıca, kadının durumu nafaka ödemesi için kocayı zorlayacak Şer'i Hâkime bildirmesi caizdir. Eğer kadın ne bu yolla ne de diğer yolla nafakasını temin edemez ve geçimini sağlamak için bir yol bulmak zorunda kalırsa, bu yol üzerinde çalışırken kocasına itaat etmek zorunda değildir. İhtiyat olarak, bu durum dışında kocanın haklarını yerine getirmekten kaçınmaması gerekir.

Hüküm ٦٥٦: Bir kadının eşinden nafaka alma hakkı, onun fakirliğine ve ihtiyacına bağlı değildir; aksine zengin ve ihtiyaç sahibi olmasa bile bu hakka sahiptir. Eğer eşinin fakirliği veya isteksizliği nedeniyle bu nafakayı tamamen veya kısmen alamazsa, alamadığı kısım eşinin zimmetinde

bir borç olarak kalır ve eşi ne zaman imkân bulursa bunu öder. Kadın, bu hakkını eşi üzerindeki alacağından tamamen veya gelecekteki zamanlar için bir koşul ile veya koşulsuz olarak feragat edebilir. Eğer eşinin mal varlığı, kendi ve eşinin nafakasına yetmiyorsa, koca önce kendi nafakasını bu maldan karşılayabilir; eğer artarsa, kalanı karısına harcar.

Hüküm ۶۵۷: Çocuğun fakir ebeveynlerine, babanın da fakir çocuğuna nafaka ödemesi vaciptir. Nafaka yükümlülüğünde nafaka verenin ödeme gücü şarttır. Meşhur görüşe göre, babanın yokluğunda çocukların nafakası anneye aittir. Eğer anne de yoksa, babasının ve annesinin (çocuğun anne tarafından dede ve ninesinin) üzerine eşit olarak düşer. Eğer onlarla birlikte babanın annesi (büyükannesi) de varsa, nafakaya ortak olur ki bu görüş şüpheden uzak değildir, ancak ihtiyatlıdır. Kardeşler, amcalar, dayılar ve diğerleri (erkek olsun kadın olsun) gibi iki sütun (ata ve evlat) dışındakilere nafaka vacip değildir. Fakir, yiyecek, barınma, giyecek ve benzeri insana yakışır bir yaşamın temel ihtiyaçlarını karşılayamayan, kendisine uygun bir kazançla veya sonradan ödeme imkânı olsa bile sıkıntı ve zorluk çekmeden borçlanarak bunları temin edemeyen kimsedir.

Hüküm ۶۵۸: Kişinin kendi nafakası eşinin nafakasından önce gelir ve akrabaların nafakasından da önce gelir. Akrabalardan yakını uzakta olandan önce gelir; dolayısıyla evlat, torundan önce gelir. Sahip olunan hayvanın nafakası ise ona ait olduğu sürece vacip olan ihtiyatlı bir hükümdür.

Hüküm ۶۵۹: Yakınlık sebebiyle nafaka yükümlülüğünün sabit olması için nafaka yükümlüsünün

akıl ve baliğ olması şart değildir. Bu nedenle veli, nafaka yükümlülüğü sabit olan kişilere, ergen olmayan ve akli dengesi yerinde olmayanın malından nafaka vermelidir. Ancak nafaka yükümlüsünün kendi ve daimî eşinin nafakasından sonra nafaka verebilecek durumda olması şarttır. Şayet kendi ve eşinin geçimine yetecek kadar malı varsa, akrabalarına nafaka vermesi sabit olmaz, hatta onlara harcadığı şey artsa bile. Yakın olan, uzak olana göre önceliklidir; bu yüzden evlat, toruna göre önceliklidir. Eğer hepsi eşitse ve hepsine nafaka veremiyorsa, dağıtımına uygun ve faydalanabilecekleri bir şeysel, mevcut olanın eşit şekilde paylaştırılması vaciptir. Aksi takdirde, dilediği herhangi birine nafaka verme konusunda serbesttir.

Yakınının nafakasını ödemekle yükümlü olan kişi bunu yapmaktan kaçınırsa, hak sahibi olan kişi, vali zalim olsa bile ona başvurarak onu zorlayabilir. Ancak kişi, süresi geçene kadar nafaka ödemezse, günahkâr olsa bile bu yükümlülük üzerinden kalkar.

Hüküm ٦٦٠: Bir kişi, nafaka yükümlüsü olduğu kimselere bakmaktan aciz kalırsa; eğer eşiyse, bu nafaka onun sorumluluğunda kalır ve ne zaman yapabilirse o zaman öder. Eğer eşi değilse, bu yükümlülük düşer ve kendisine bir şey gerekmez.

Hüküm ٦٦١: Eşin (hanımın) nafakası düşürülebilir; bu yüzden eğer kadın nafakayı düşürürse kocasına vacip olmaz. Akrabaların nafakası ise düşürülemez.

Hüküm ٦٦٢: Bir kişi, kendini ölümden veya ona yakın bir durumdan kurtarmak için başkasının malını (yiyecek, ilaç, giysi, silah vb.) kullanmak zorunda kalırsa, mal sahibi hazırsa ve bu mala ihtiyacı yoksa, bu malı karşılıklı veya

karşılıksız olarak ona bağışlaması vaciptir. Mal sahibi yoksa, zor durumda olan kişi, ihtiyacı kadar malı kullanabilir, ancak karşılığını ödeme garantisıyla.

Hüküm ٦٦٣: Mal sahibinin elindeki hayvanlara harcama yapması, onları başkasına vermesi veya boğazlayarak ya da başka bir yolla (eğer kurban edilebilecek bir hayvan ise) kesmesi ihtiyat gereği vaciptir ve bu, malı zayi etmek sayılmaz. Hayvanı ölene kadar beslemeyip hapsetmesi caiz değildir.

Hüküm ٦٦٤: Bir erkeğin iki veya daha fazla daimî eşi varsa ve onlardan birinin yanında bir gece geçirirse, diğerleri için her dört geceden bir geceyi yanında geçirme hakkı sabit olur. Bu durumun dışında, eşin kocası üzerinde geceleme hakkı sabit olmaz ister bir tane ister daha fazla olsun. Evet, tek daimî eşi olan kimsenin her dört gecede bir geceyi eşine ayırması, iki eşi olanın da her birine ikişer gece ayırması ve bu şekilde devam etmesi ihtiyaten evlâdır. Geceleme hakkı, küçük yaştaki eşe, cinnet halindeki deli kadına (cinneti devam ettiği sürece) ve itaatsiz (nâşize) eşe sabit olmaz. Aynı şekilde, kocanın yolculukta olması veya kadının bir bedel karşılığında ya da bedelsiz olarak bu hakkından vazgeçmesi durumunda da bu hak düşer. Daimî eşi tamamen terk etmek ve onu ne evli ne de boşanmış gibi askıda bırakmak caiz değildir.

Hüküm ٦٦٥: Genç eşi, bir mazeret olmaksızın dört aydan fazla cinsel ilişkiden mahrum bırakmak caiz değildir. (Bu mazeretler) sıkıntı ve zarar gibi durumlar, eşin rızası, nüşuzu veya nikah akdi sırasında cinsel ilişkinin terk edilmesinin kendisine şart koşulması olabilir. İhtiyaten vacip olarak bu hüküm, muta nikahlı eşi de kapsamalıdır. Eğer koca yolculukta ise, eşin hakkını zayi edecekse şer'i

bir mazeret olmaksızın yolculuğu uzatmaya hakkı yoktur.

Şayet eş dört ay sabretmeye güç yetiremez ve koca, kendisiyle cinsel ilişkide bulunmaması halinde eşinin harama düşeceğinden korkarsa, bu durumda dört ay tamamlanmadan önce onunla cinsel ilişkide bulunmaya başlaması veya onu boşayıp yolunu açması vacip ihtiyat gereğidir.

Hüküm ٢٧٦: Eğer mehir peşin ise, kadın mehrini almadan önce temkinden (kendini kocasına teslim etmekten) imtina edebilir. Kocanın ödeme gücü olsun ya da olmasın fark etmez. Eğer kadın kendini kocasına teslim etmişse, artık Mehri almak için birleşmeyi reddedemez. Eğer Mehrin tamamı veya bir kısmı müeccel (vadeli) ise ve eş peşin olan kısmını almışsa, vade dolmuş olsa bile temkinden (birleşmeden) imtina edemez.

GEÇİCİ NİKAH^١

Hüküm ٢٧٧: Amacı cinsel tatmin dışında başka bir şey olsa dahi, belirli süreli nikâh (muta nikâhı) geçerlidir. Bu nikahta mehir ve sürenin belirlenmesi zorunludur; aksi takdirde akit batıl olur. Belirlenen sürenin, normal şartlarda eşlerin ömrünü aşmaması gerekir. Aksi halde, daha kuvvetli görüşe göre akit lağv (geçersiz) olur veya o ikisi akdi, daimî nikâha dönüştürürler.

Hüküm ٢٧٨: Muta nikâhında kadın, kocasıyla cinsel ilişkiye girmemeyi şart koşabilir. Eğer kadın bu şartı koşarsa, kocası için onunla cinsel ilişkiye girmek caiz olmaz; ancak diğer her türlü cinsel yakınlaşma caizdir. Bununla birlikte, eğer kadın daha sonra cinsel ilişkiye rıza

---

^١ - Muta nikahı.

gösterirse, bu durum kocası için caiz hâle gelir.

Hüküm ۲۶۹: Muta nikâhında (geçici nikâhta) kadın, kocasından hamile kalsa dahi nafakaya hak kazanamaz. Kocanın, karısıyla cinsel birliktelik yaşama ve geceyi onunla geçirme zorunluluğu yoktur. Karı koca arasında mirasçılık da söz konusu değildir. Ancak, mirasçılık konusunda veya özellikle sadece karının ya da kocanın mirasçı olacağına dair bir şart koşulmuşsa, bu şart geçerli olur.

Hüküm ۲۷۰: Kadının, nafaka ve birlikte olma (cima) hakkına sahip olmadığını bilmemesi durumunda dahi Muta nikâhı geçerlidir. Kadının bu konudaki bilgisizliği, kocası üzerinde ona herhangi bir hak doğurmaz. Dışarı çıkması kocasının hakkıyla çelişiyorsa, onun izni olmadan evden çıkması haramdır. Hatta ihtiyat gereği, hakkıyla çelişmese bile (izinsiz çıkmamalıdır).

Hüküm ۲۷۱: Bir kadın, belirli bir süre için ve bilinen bir mehir karşılığında kendisini evlendirmesi için bir erkeği vekil tayin ederse, vekil de bu şarta aykırı hareket ederek kadının nikahını kalıcı veya farklı bir süreliğine yahut farklı bir mehir ile kıyarsa, bu durumda kadın akdi onaylarsa nikah geçerli olur, onaylamazsa batıl olur.

Hüküm ۲۷۲: Babanın veya baba tarafından dedenin küçük kızını kısa bir süreliğine evlendirmesinde sakınca yoktur; bu, zevk alma amacıyla değil, mahremlik elde etme gibi başka bir amaçla olmalıdır. Ancak bunun için kıza fayda sağlayacak bir maslahat bulunması şarttır; mesela onu takvalı bir erkeğin himayesinde iyi bir terbiye alması için evlendirmek gibi. Küçük erkeğin ise bu amaçla evlendirilmesi, sürenin onun hiçbir şekilde zevk almasına imkân vermeyeceği durumda, geçerliliği açısından şüpheli

görölmektedir.

Hüküm ٢٧٣: Eğer koca, zifaf gerçekleşikten sonra Muta nikahlı eşinin kalan süresini bağışlarsa mehrin tamamını ödemekle yükümlü olur. Sürenin zifaftan önce bağışlanması durumunda ise daha kuvvetli görüşe göre mehrin yarısı ödenir.

Hüküm ٢٧٤: Kocanın, kendisinden iddet beklemekte olan Muta eşiyle sürekli veya geçici olarak yeniden evlenmesinde bir sakınca yoktur. Ancak sürenin dolmasından veya hibe edilmesinden önce onunla sürekli veya geçici olarak nikâhı yenilemek sahih değildir.

ÇEŞİTLİ KONULAR

Hüküm ٢٧٥: Erkeğin, yabancı bir kadının vücudunda yüzü ve elleri dışındaki kısımlara ve saçlarına bakması caiz değildir. Aynı şekilde, eğer bakış şehvet veya şüphe içeriyorsa, kadının yüzüne ve ellerine bakmak da caiz olmaz. Hatta bu iki durum (şehvet ve şüphe) olmaksızın da bakmaktan kaçınmak ihtiyaten müstahaptır.

Kadının yabancı bir erkeğe bakması hususunda da durum aynıdır. İhtiyata göre, erkeğin adeten açık olan yüzü, elleri, başı, boynu ve ayakları dışındaki yerlerine bakmamalıdır. Bu bölgelere bakmasına gelince, şüphe ve şehvet olmaksızın bakmanın caiz olduğu anlaşılmaktadır; ancak bundan da kaçınmak ihtiyaten müstahaptır.

Hüküm ٢٧٦: İnsan kendi kendinin şahididir; bu bakışın harama götüren adımlardan hain ve şüpheli bir bakış mı, yoksa gelip geçici, anlık bir bakış mı olduğunu ayırt eder.

Hüküm ٢٧٧: Uyarıldıklarında tesettüre riayet etmeyen kâfir kadınlara ve benzerlerine; lezzet alma ve şüphe (kötü

niyet) kastı olmaksızın bakmak caizdir. Bu hüküm, yüz ve elleri ile genellikle örtmedikleri diğer vücut azalarını kapsar. Ancak istisna şartının gerçekleşmesinin zorluğu ve bakışın genel toplumsal bozukluklar doğurması nedeniyle daha önce belirtilen ihtiyatlı davranış geçerlidir.

Hüküm ٢٧٨: Kadın, eşi ve mahrem yakınları dışındaki yetişkin erkeklerden bedenini- yüz ve eller hariç- örtmekle yükümlüdür. Hatta ihtiyat-ı vacip gereği, mümeyyiz olan ve bakması durumunda kendisinde şehvetin uyanması muhtemel olan balığ olmamış erkek çocuklarının yanında da örtünmelidir.

Yüz ve eller ise fitneye düşme korkusu olmadığı sürece açılabilir. Ancak harama düşme tehlikesi varsa, erkekleri haram bakışa teşvik edecek şekilde görünürse veya güzelliği böyle bir sonuç doğuracaksa- bunu kastetmese bile- açılması yasaklanır. Bu durumda mahremleri bile olsa açılması haramdır.

Bu (hüküm), evlilik ümidi olmayan yaşlı kadınlar dışındakiler içindir. Ancak o (yaşlı kadın) için, başörtüsü ve cilbabın normalde örtmediği saçını, kolunu ve benzeri yerlerini, ziynetle gösteriş yapmaksızın açması caizdir.

Hüküm ٢٧٩: Başkalarının avretine bakmak haramdır. Bu, mümeyyiz çocuğun avretine doğrudan veya cam, ayna, durgun su gibi yüzeyler üzerinden bakmayı da kapsar. Ancak eşlerin birbirlerinin avreti dâhil olmak üzere tüm vücuduna bakması caizdir.

Hüküm ٢٨٠: Erkek ve kadının, kendi mahremlerinin avret mahalli dışındaki yerlerine lezzet kastı olmaksızın bakması caizdir. İhtiyaten, kadın mahremler için göbek ile diz kapağı arası avret hükmündedir. Lezzet kastıyla bakmak ise mahrem olsun veya olmasın, haramlık bakımından

farksızdır.

Hüküm ٢٨١: Mahremden kasıt; kan bağı veya süt bağı sebebiyle kendisiyle evlenilmesi mutlak olarak haram olan kişidir. Bu bağlamda anne ve kız kardeş kan veya süt bağıyla mahrem olurken, kızıyla evlenilen kadın da sıhrî hısımlık yoluyla mahrem olur. Ancak geçici bir sebepten ötürü evlenilmesi haram olanlar, bu haramlık kalıcı olsa dahi, mahrem sayılmaz. Kardeşiyle livata yapılan veya iddet beklediğini bilerek nikâh akdi yapılan kadın bu duruma örnektir.

Hüküm ٢٨٢: Erkeğin de kadının da kendi hemcinsine şehvetle bakması caiz değildir.

Hüküm ٢٨٣: Fotoğraf ve video görüntülerinin, önceki meselelerde zikrettiğimiz doğrudan bakma hükümleriyle aynı hükümlere tabi olması ihtiyata uygundur.

Hüküm ٢٨٤: Gereklik halinde bir erkeğin, başka bir erkeğe veya eşi ya da benzeri konumda olmayan bir kadına iğne yapması veya avret mahallerini yıkaması gerekirse, imkân dahilinde avret mahalline eliyle dokunmaktan kaçınması gerekir. Aynı durum, bir kadının başka bir kadına veya eşi ya da benzeri konumda olmayan bir erkeğe karşı olan sorumluluğu için de geçerlidir.

Hüküm ٢٨٥: Tedavinin buna bağlı olması ve karşı cinsten bir hekimin mesleğinde daha mahir ve yetkin olması nedeniyle ona başvurma zaruretinin bulunması halinde, doktorun yabancı bir kadının bedenine bakmasında ve eliyle dokunmasında bir sakınca yoktur. Bakma veya dokunma seçeneklerinden biri yeterli olduğunda diğeri caiz olmaz. Dolayısıyla, sadece bakarak tedavi mümkünse dokunmak caiz değildir; bunun tersi de geçerlidir.

Hüküm ٦٨٦: Doktorun, eşi veya (mahremiyet açısından) onun hükmünde olmayan bir kadını tedavi ederken avretine bakması gerekirse, ihtiyaten bir ayna aracılığıyla bakması daha uygundur. Ancak tedavi, yalnızca doğrudan bakmakla mümkünse bu caizdir.

Hüküm ٦٨٧: Bekârlığı sebebiyle harama düşmekten kendini alıkoyamayan kişinin evlenmesi gerekir.

Hüküm ٦٨٨: Yabancı bir kadınla, başkalarının giremeyeceği bir yerde, bir kötülüğe yol açma ihtimali varsa, yalnız kalınması caiz değildir. Ancak mümeyyiz bir çocuk dahi olsa başkalarının girme ihtimalinin bulunduğu veya kötülükten emin olunan durumlarda yalnız kalmakta bir sakınca yoktur.

Hüküm ٦٨٩: Bir erkek, belirli bir mehir karşılığında bir kadınla evlense ve Mehri ona ödememek niyetinde olsa bile, nikah akdi geçerlidir ve Mehri ödemesi vacip olur.

Hüküm ٦٩٠: Bir Müslümanın dinden çıkıp kâfir olması (irtidat), Allah'ın ulûhiyetini, peygamberliği veya ahireti inkâr etmesiyle gerçekleşir. Aynı şekilde, Müslümanlar arasında dinden olduğu kesin olarak bilinen (zarurî) bir hükmü, bunun zarurî olduğunu ve inkârının peygamberliği inkâr etmek anlamına geleceğini bilerek reddetmesiyle de gerçekleşir. Namazın ve orucun farziyeti gibi, Müslümanların dinin bir parçası olduğu konusunda ittifak ettikleri hükümler bu kabildendir. İrtidat, aşırılık (guluv) ve Ehlibeyte düşmanlık (nasb) ile de meydana gelir; eğer bu durumlar, peygamberliği inkâr etmeye yol açan zarurî hükümleri inkâr etme seviyesine ulaşırsa küfrü gerektirir.

Hüküm ٦٩١: Mürted, millî ve fitrî olmak üzere iki kısma ayrılır. Millî mürted, başka bir dine mensupken

İslam'ı kabul edip sonradan İslam dininden dönen kişidir. Fıtrî mürted ise, ebeveyninden biri veya her ikisi Müslüman olduğu için İslam fıtratı üzere doğan kimsedir. Bu ikisinin hükümleri arasında fıkhn çeşitli bölümlerinde görülebilen farklılıklar bulunmaktadır.

Hüküm ٦٩٢: Kocanın veya kadının dinden dönmesi ya da İslam fıtratından çıkması (irtidat etmesi) nikâhı batıl kılar (geçersiz sayar). Eğer bu irtidat, zifaktan önce gerçekleşmişse veya kadın âdetten kesilmiş (menopozda) ise iddet beklemesi gerekmez. Ancak irtidat, zifaktan sonra gerçekleşmişse ve kadın âdet gören yaşıta, boşanma iddeti beklemesi vaciptir. Bilindiği üzere, irtidat eden eşlerden biri iddet süresi dolmadan önce İslam'a dönerse evlilik devam eder; fakat ihtiyaten nikâhın yenilenmesi daha uygundur.

Hüküm ٦٩٣: Koca fıtraten (Müslüman olarak) doğduktan sonra dinden dönerse (irtidat ederse), karısı ona haram olur. Eğer kadınla cinsel birliktelik yaşanmışsa ve menopoz döneminde değilse, vefat iddeti beklemesi gerekir. Diğer durumlardaki kadınların da tedbiren bu iddeti beklemesi evladır. Eğer koca, iddet süresi içinde İslam'a geri döner ve karısına dönmek isterse, tedbiren nikâhı yenilemesi veya kadının başkasıyla evlenebilmesi için onu boşaması tavsiye edilir. Boşanma ve vefat iddetinin süreleri, "Talak (Boşanma)" bölümünde ele alınacaktır.

Hüküm ٦٩٤: Eğer kadın, nikâh akdinde kocasının kendisini memleketinden çıkarmamasını şart koşar ve kocası da bunu kabul ederse, kadının rızası olmaksızın onu oradan çıkarması caiz olmaz.

Hüküm ٦٩٥: Bir erkeğin, başka birinden olan üvey kızını, diğer eşinden olan oğluya evlendirmesi caizdir.

Bunun tersi de aynı şekilde geçerlidir.

Hüküm ٦٩٦: Zina sonucu hamilelik, anne veya babadan biri Müslüman ise, gebeliğin başında bir nutfe (döllenmiş yumurta) halinde bile olsa, ceninin aldırılmasını meşru kılmaz.

Hüküm ٦٩٧: Bir kimse, kocası olmayan ve başka birinin iddetini beklemeyen bir kadınla zina eder, sonra (٦٣٩. hükümde) zikredilen yöntemle rahminin temizlenmesini sağladıktan sonra o kadınla evlenirse ve kadın bir çocuk doğurursa, çocuğun helalden mi yoksa haramdan mı olduğu bilinmediği takdirde, çocuk şer'an o ikisine nispet edilir ve helalden olduğuna hükmedilir.

Hüküm ٦٩٨: Bir kimse, iddet beklemekte olduğunu bilmediği bir kadınla evlenirse nikâh akdi batıl olur. Eğer zifaf gerçekleşmişse, o kadın bu erkeğe ebediyen haram olur. Bu evlilik birliği esnasında kadının bir çocuğu dünyaya gelirse, zifaftan sonra en az hamilelik süresi olan altı ayın geçmiş olması gibi bir imkân dâhilinde olduğu sürece, çocuk şer'an babasına nispet edilir. Bu mümkün değilse, yani hamileliğin azami süresi henüz dolmamışsa ve bu durum mümkün görünüyorsa, çocuk ilk kocasına ait olur. Çocuğun her iki erkeğe de nispet edilme ihtimali varsa, kesin kanaat oluşturan delillere göre hareket edilir. Kadının da durumdan habersiz olması halinde çocuk ona nispet edilir. Ancak kadın, iddet beklediğini ve iddet sırasında evlenmenin haram olduğunu biliyorsa, çocuk erkeğe nispet edilir fakat şer'an annesine nispet edilmez; zira bu durumda kadın zina etmiş sayılır.

Hüküm ٦٩٩: Bir kadın menopoz döneminde olduğunu iddia ederse bu iddiası dinlenmez. Ancak kocasının olmadığını iddia ederse, ihtiyat gereği şüpheli bir durumda

olmadıkça sözü doğru kabul edilir.

Hüküm ٧٠٠: Bir kimse, bekar olduğunu iddia eden bir kadınla evlenir ve daha sonra başka birisi kadının evli olduğunu iddia ederse, kadının evli olduğu şer'an ispatlanmadığı sürece kadının sözü esas alınır. Eğer (davacı) buna dair delil ikame ederse, onun lehine hükmedilir. Aksi takdirde, davacının kadına yemin teklif etme hakkı yoktur, zira kadın kendi namusu hakkında söz sahibi olarak kabul edilir. Davacının kocaya yemin teklif etme hakkı da yoktur, çünkü koca davanın tarafı değildir.

Hüküm ٧٠١: Babanın, emzirme süresi boyunca (yani iki tam yıl) erkek veya kız olsun çocuğunu annesinden ayırması caiz değildir. Zira boşanma veya benzeri bir sebeple ayrılışlar dahi, anne bu süre zarfında çocuğunun velayetine (**hıdâne**) daha fazla hak sahibidir. İhtiyata en uygun olanı ise, erkek bile olsa çocuğu yedi yaşına gelene kadar annesinden ayırmamaktır.

Hüküm ٧٠٢: Ergenlik çağına girmiş kız çocuğunu bir an önce evlendirmek ve evlilikle onu koruma altına almak müstahaptır. Nitekim İmam Sadık'tan (Aleyhi's-Selam) şöyle rivayet edilmiştir: "**Kişinin mutluluklarından biri de kızının kendi evinde âdet görmemesidir.**"

Hüküm ٧٠٣: Ahlakı ve dini hoşunuza giden bir kimse size dünür olarak geldiğinde onu geri çevirmemeniz gerekir. Nitekim Allah Resulü (Sallallahu aleyhi ve âlihi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "**Size, ahlakından ve dininden razı olduğunuz biri (dünürücü olarak) geldiğinde onu evlendirin. Eğer bunu yapmazsanız, yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesat baş gösterir.**"

Hüküm ٧٠٤: Eğer bir kadın, kocasıyla kendisi üzerine başka bir kadınla evlenmemesi ve mehir hakkından

vazgeçmesi şartıyla anlaşma yaparsa, bu anlaşma geçerlidir. Kocasının üzerine başka bir kadınla evlenmemesi gerekir, aynı şekilde kadının da kocasından mehrini talep etmemesi gerekir.

Hüküm ٧٠٥: Zina sonucu doğan bir çocuğun, meşru bir evlilikten olan çocuğu helaldir.

Hüküm ٧٠٦: Bir kimse, Ramazan ayında gündüz vakti veya eşi hayızlıyken onunla cinsel ilişkiye girerse günaha girmiş olur. Ancak bu ilişkiden hamile kalıp doğum yaparsa, doğan çocuk her ikisinin de meşru çocuğu sayılır.

Hüküm ٧٠٧: Eğer kaybolan kişinin eşi, kocasının öldüğünden emin olup ölüm iddeti bekledikten sonra başka biriyle evlenir ve daha sonra ilk kocası seferden dönerse, ikinci eşinden boşanma olmaksızın ayrılır ve ilk kocası için helal olur. Eğer ikinci eş onunla cinsel ilişkide bulunmuşsa, ona mehir ödemesi gerekir. Kadının, şüpheli birleşme nedeniyle iddet beklemesi gerekir, yani ilk kocasının bu süre içinde ona yaklaşması haramdır. Ancak iddet süresince kadının nafakası, kendisine dönen ilk kocasına aittir; şüpheli birleşme yapan erkeğe nafaka yükümlülüğü düşmez.

EMZİRME HÜKÜMLERİ

Bazen yeni doğan erkek veya kız çocuğu, kendisini doğuran annesi dışındaki bir kadın tarafından emzirilebilir. Bu tür bir emzirme, belirli şartları taşıdığı takdirde, emzirilen erkek veya kız çocuğu ile birtakım kişiler arasında evlilik yasağına sebep olur. Çünkü nesep yoluyla haram olanlar, süt yoluyla da haram olur. Bu konunun ayrıntıları aşağıdaki meselelerde açıklanacaktır.

Hüküm ٧٠٨: Süt emen çocuğa bazı kadınlarla evlenmek haramdır:

١- Sütanne, çünkü o çocuğun süt annesidir. Sütün sahibi olan (sütannenin kocası) da süt babasıdır.

٢- Süt annenin annesi ister öz anne ister süt anne olsun, kendisinin (süt çocuğunun) ninesi sayıldığı için süt nine hükmündedir.

٣- Süt annenin kızları, onun süt kardeşleri olduğu için mahremidir.

٤- Süt annenin gerek öz gerekse süt evlatlarının kızları, emzirilen kişiye haramdır; çünkü emzirilen kişi, bu kızların ya süt amcası ya da süt dayısı konumundadır.

٥- Süt annenin, sütkardeşi dahi olsa kız kardeşleri; zira onlar, emzirilen çocuğun teyzeleridir.

٦- Süt annenin halaları ve teyzeleri ile onun baba ve annelerinin halaları ve teyzeleri –ister kan bağıyla ister süt bağıyla olsun– süt emen çocuğun da süt hısımlığı yoluyla halaları ve teyzeleri sayılırlar.

٧- Süt sahibinin neseben veya süt yoluyla olan, vasıtalı veya vasıtasız kızları. Çünkü süt emen kişi, bu kızların ya süt kardeşi ya süt amcası ya da süt dayısı konumundadır.

٨- Süt sahibinin nesep ve süt yoluyla anneleri, süt emen çocuğun süt nine anneleri/babaanneleri oldukları için (haramdırlar).

٩- Süt sahibinin nesep ve süt yoluyla olan kız kardeşleri, emzirilen çocuğun halaları oldukları için.

١٠- Süt sahibinin (erkeğin) halaları, teyzeleri, nesep ve süt bağıyla olan baba ve annelerinin halaları ile teyzeleri; zira onlar, emzirilen çocuğun süt halaları ve süt teyzeleri konumundadır.

١١- Süt babanın eşleri, çünkü onlar (süt emenin) babasının eşleridir.

Hüküm ٧٠٩: Süt emen kıza (sütkız) nikâhı haram olan erkekler şunlardır:

١- Süt sahibi, yani süt annenin kocası. Sütkızın emdiği sütün meydana gelmesine sebep olan bu kişi, onun sütbabası olduğu için nikâhı haramdır.

٢- Süt babanın ve süt annenin soy veya süt yoluyla olan babaları, çünkü onlar çocuğun süt dedeleridir.

٣- Süt sahibinin nesep ve süt yoluyla olan çocukları, ne kadar alt nesillere inerlerse insinler, çünkü kadın onların kız kardeşi, halası veya teyzesi olur. Aynı şekilde süt annenin doğum yoluyla olan çocukları ve onların nesep veya süt

yoluyla olan çocukları da.

٤- Süt sahibinin hem kan bağı hem de süt bağıyla kardeşleri, çünkü onlar süt kızın süt amcalarıdır.

٥- Süt sahibinin amcaları ve dayıları ile onun nesep veya süt yoluyla olan baba ve annelerinin amcaları. Çünkü onlar da (kadının) ya amcaları ya da dayılarıdır.

Hüküm ٧١٠: Süt emen erkek veya kız çocuğunun nesep veya süt yoluyla gelen alt soyundan olan kızları, kendisinin (süt emenin) süt babaları, süt kardeşleri, süt amcaları ve süt dayıları üzerine haramdır.

Hüküm ٧١١: Süt emen erkek veya kız çocuğunun süt anneleri, süt kardeşleri, süt teyzeleri ve süt halaları (süt emen erkek veya kızın çocuklarına) haram olur.

Hüküm ٧١٢: Süt emen erkek veya kız çocuğunun babasının, süt annenin nesep bağı olan alt soyundan gelen kızlarıyla evlenmesi caiz değildir. Süt annenin sütkızlarıyla evlenmemesi ise evladr; her ne kadar mahremi olmayanların bakması helal olmayan yerlerine bakması kendisine haram olsa da.

Uyarı:

Bu, insanların sıkça karşılaştığı ve zor durumda kaldığı imtihan vesilesi bir meseledir. Öyle ki, bazen bir kadın doğum yaptığında çocuğunu emziremez ve annesi, kızının çocuğuna acıyarak onu emzirir. Eğer bu emzirme, mahremiyet şartlarını taşıyorsa, çocuğun annesi (yani emziren kadının kızı), kocasına haram olur. Çünkü o (bebek) artık süt annesinin (yani kendi annesinin) kızı sayılır. Bu yüzden Şer'i hüküm ve kanunları bilmemekten kaynaklanan büyük toplumsal sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu konuya (٧١٩. Mesele)'de işaret edilecektir.

Hüküm ٧١٣: Süt emen erkek veya kız çocuğunun babasının, süt annenin nesep veya süt yoluyla olan kızlarıyla evlenmesi caiz değildir.

Hüküm ٧١٤: Bir önceki meseleye binaen, bir erkeğin karısı, o erkeğin sütüyle damadının çocuğunu emzirirse, bu çocuk ister kendi kızından isterse kızının kuması üzerinden olsun, kızının evlilik akdi batıl olur ve kocasına ebediyen haram kılınır. Zira süt emen çocuğun babasının, süt sahibinin çocukları ile evlenmesi haramdır.

Hüküm ٧١٥: Süt emen erkek veya kız çocuğunun kız kardeşleri, süt babasına (sütün sahibi olan erkeğe), onun babalarına, oğullarına, amcalarına ve dayılarına haram olmaz. Bununla birlikte, süt babasının onlarla evlenmemesi evlâdır (daha uygundur).

Hüküm ٧١٦: Süt annenin, kızlarının ve diğer kadın akrabalarının, emzirilen erkek veya kız çocuğunun erkek kardeşlerine nikâhı haram olmaz. Aynı şekilde, süt babasının kızları ve diğer kadın akrabaları da onlara haram değildir.

Hüküm ٧١٧: Bir kimse bir kadınla evlenir ve onunla zifafa girerse, o kadının süt kızı da tıpkı öz kızının haram olduğu gibi, kendisine haram olur. Aynı şekilde, bir kimse bir kadınla evlenirse, zifafa girmemiş olsa bile, o kadının süt annesi de tıpkı öz annesinin haram olduğu gibi, kendisine haram olur.

Hüküm ٧١٨: Süt emzirme yoluyla oluşan haramlığın yayılması açısından, emzirmenin nikâh akdinden önce veya sonra olması arasında bir fark yoktur. Bu durum, (Hüküm ٧١٢)'deki bir önceki uyarıda zikrettiğimiz örnekte olduğu gibidir.

Hüküm ٧١٩: Bir kadının, oğlunun çocuğunu

emzirmesinde sakınca yoktur, yani bu durum oğlunun eşini ona haram kılmaz. Ancak daha önce belirtilen durumlardan bilinebileceği üzere, haramlık için başka durumlar da söz konusu olabilir. Eğer bir kadın kızının kocasının çocuğunu emzirirse -bu çocuk ister kızından olsun ister kuma karısından olsun- kızının nikahı bozulur ve kocasına ebediyen haram olur. Çünkü süt emziren çocuğun babasının, sütannenin nesep yoluyla olan çocuklarıyla evlenmesi haramdır.

Hüküm ٧٢٠: Emzirmenin haramlığa etki etmesi için sekiz şartın bulunması gerekir. Bu şartlar şunlardır:

١- Emziren kadının hayatta olması şarttır. Şayet kadın, çocuğun emzirildiği esnada tamamen veya kısmen ölü bir durumda olursa bu emzirmenin bir hükmü olmaz.

٢- Meşru bir birleşme sonucu gerçekleşen doğumla emziren kadının sütünün meydana gelmesi (hüküm doğurur). Eğer kadın zinadan doğum yapar ve bu süttten bir çocuğu emzirirse, bu emzirmenin bir hükmü olmaz.

٣- Emzirmenin geçerli olması için bebeğin memeyi bizzat ağzına alıp emmesi gerekir. Sütün bebeğin ağzına akıtılması, anneden bir aletle çekilip bebeğe enjekte edilmesi ve benzeri durumlarda emzirme hükmü oluşmaz.

٤- Sütün saf olması esastır; şeker gibi katı veya sıvı başka bir maddeyle karıştırılmış sütün bir etkisi olmaz.

٥- Çocuğun emdiği sütün tamamının tek bir kişiye (kocaya) ait olması gerekir. Şöyle ki; bir adam hamile olan veya kendisinden doğum yapmış olan karısını boşasa, kadın da başka bir erkekle evlenip ondan hamile kalsa ve bu ikinci hamileliğinden doğum yapmadan önce, ilk kocasından olan önceki doğumuna ait sütle bir çocuğu örneğin sekiz defa

emzirse, sonra ikinci hamileliğinden doğum yaptıktan sonra son kocasından olan ikinci doğumuna ait sütle yedi defa daha emzirmeyi tamamlasa, bu emzirme (süt akrabalığı açısından) geçerli sayılmaz. Aynı şekilde, emziren kadının birliği de şarttır. Şöyle ki, bir erkeğin iki karısı olup her ikisi de ondan doğum yaparsa ve çocuk birinden yedi defa, diğer kadından da sekiz defa emerse, bu emzirmenin de etkisi olmaz.

۶- Çocuğun, hastalık ve benzeri bir sebeple sütü kusarak çıkarmaması gerekir. Eğer kusarsa, ihtiyat gereği iki durum göz önünde bulundurulur: Mahrem olmayanların bakmasının helal olmadığı yerlere bakma konusunda süt akrabalığının sonuçları geçerli sayılmazken, (Yani süt emme kusularak çıkmışsa, mahremiyet hükümleri doğmaz. Bu kişi, bu kadının "mahremi" sayılmaz.) evlilik yasağı konusunda ise sonuçları geçerli sayılır. (Yani süt akrabalığı geçerli sayılır ve evlenmeleri caiz değildir.)

۷- Süt akrabalığının belirli bir seviyeye ulaşması, et bitirip kemiği güçlendirecek şekilde etki etmesiyle; sayı olarak ise on beş emzirmeye ulaşmasıyla belirlenir. Hatta ihtiyat-ı vacip gereği, emzirmeler arasına yemek dâhil başka bir şey girmemesi şartıyla on emzirme de haramlık için yeterlidir. Zaman açısından ise çocuğun bir kadın tarafından bir gün bir gece kesintisiz emzirilmesiyle belirlenir. Süt emzirme süresinin geçerliliği hususunda, çocuğun belirlenen müddet boyunca sütanneden emdiği sütün yegâne gıdası olması dikkate alınır. Bu süre zarfında başka bir yiyecek veya başka bir sütanneden süt almamalıdır. Ancak su, ilaç veya örfen gıda sayılmayacak derecede az miktarda yiyecek almasında bir sakınca yoktur. Sayısal ölçütlerde de görüldüğü gibi, on beş emzirmenin geçerli sayılabilmesi için art arda olması, yani araya başka

bir kadından emzirmenin girmemesi gerekir. Her bir emzirmenin, çocuğu doyuracak şekilde tam bir emzirme olması şarttır. Bu nedenle, eksik emzirme sayıya dâhil edilmez ve birden fazla eksik emzirme, tek bir tam emzirme olarak kabul edilmez. Ancak çocuk memeyi tuttuktan sonra, yüz çevirme amacıyla değil de nefes almak gibi bir nedenle bırakıp tekrar memeye dönerse, bu dönüş emzirmenin devamı sayılır ve hepsi tek bir tam emzirme olarak değerlendirilir.

^- Bebeğin iki yaşını geçmemiş olması gerekir; eğer bu yaştan sonra emerse veya emmeyi tamamlarsa bu durumun bir etkisi olmaz. Emziren kadın açısından ise, emzirmesinin etkili olması için kendi bebeğinin doğumundan itibaren iki yıl geçmemiş olması şart değildir.

EMZİRME AHKAMINA DAİR MESELELER

Hüküm ٧٢١: İki emzirilen çocuk arasında süt kardeşliğinin gerçekleşmesi için sütün sahibinin aynı olması şarttır. Şöyle ki, bir kadın bir erkek çocuğu tam olarak emzirir, sonra kocası onu boşayıp başka bir kadınla evlenir, bu yeni eşinden bir çocuğu olur ve bu nedenle sütü yenilenirse, ardından bu sütle bir kız çocuğunu tam olarak emzirirse, bu kız çocuğu önceki erkek çocuğuna haram olmaz. Çünkü kocanın değişmesi sebebiyle sütler farklıdır.

Ancak bir kadın, tek bir kocadan iki defa doğum yapar ve her birinde farklı bir çocuğu emzirirse, bu iki çocuk kardeş olur ve birbirlerine haram olurlar. Tıpkı emziren kadına ve kocasına haram oldukları gibi. Aynı durum, bir erkeğin iki eşi olup ikisi de ondan çocuk doğurduğunda ve her biri farklı bir çocuğu emzirdiğinde de geçerlidir. Bu

durumda da iki çocuk, kendilerini emziren iki kadına ve kocalarına haram oldukları gibi birbirlerine de haram olurlar.

O halde, süt emme yoluyla iki çocuğun birbirine haram olmasının ölçütü, emdikleri sütün ait olduğu erkeğin tek olmasıdır; emziren kadın ister tek olsun ister birden fazla olsun fark etmez. Bununla birlikte (hüküm ۳۱۹'da geçtiği üzere,) haramlığı oluşturan emzirmenin tamamının tek bir kadından olması gerektiği de dikkate alınmalıdır.

Hüküm ۲۲۲: İki çocuktan birinin, tek bir erkeğe ait sütten emmeleri sebebiyle diğeriyle evlenmesi haram olursa, bu durum birinin kardeşlerinin diğeriyle kardeşleriyle evlenmesinin haram olmasına yol açmaz. Aynı şekilde bu kardeşlerin, sütanneye evlenmeleri de haram olmaz.

Hüküm ۲۲۳: Kişinin, karısının erkek kardeşinin kızıyla veya kız kardeşinin süt kızıyla evlenmesi, ancak karısının rızasıyla caizdir. Tıpkı nesepten olan bu kişilerle evliliğin ancak karısının rızasıyla caiz olması gibi. Çünkü süt hısımlığı, nesep hısımlığı hükmündedir. Aynı şekilde sütkardeş de nesep kardeşi gibidir. Bu nedenle iki sütkardeş ile aynı anda evli olmak caiz değildir. Birisiyle nikâh akdi yapılmışsa, diğeriyle nikâh akdi yapmak caiz olmaz. Eğer ikisiyle aynı anda nikâh akdi yapılırsa, kişi ikisinden birini seçmekte serbesttir. Bir erkek çocukla livata gibi çirkin bir fiili işleyen kimsenin, o çocuğun kızı, annesi ve sütkardeşi ile evlenmekten kaçınması gerekir. Tıpkı neseben olan yakınlarıyla evlenmenin yasak olduğu gibi, bu durum süt hısımları için de geçerlidir.

Hüküm ۲۲۴: Bir kadın, kendi akrabalarından erkek kardeşini, erkek kardeşinin çocuklarını, kız kardeşini, kız

kardeşinin çocuklarını, amcasını, dayısını veya onların çocuklarını, halasını, teyzesini veya onların çocuklarını emzirmesi durumunda kocasına haram olmaz. Aynı şekilde kadın, kocasının akrabalarından erkek kardeşini, kız kardeşini, amcasını, halasını, dayısını, teyzesini, diğer eşinden olan kızının çocuğunu veya kız kardeşinin çocuğunu emzirmesi durumunda da kocasına haram olmaz.

Hüküm ٧٢٥: Bir erkeğe, halasının veya teyzesinin çocuğunu emziren kadınla evlenmek haram olmaz. Ancak ihtiyaten bu evlilikten kaçınmak daha uygundur. Aynı şekilde, bir erkeğin amcasının oğlu, kendisinin başka bir eşinden süt emerse, mevcut eşi ona haram olmaz.

Hüküm ٧٢٦: Süt akrabalığında, nesep (kan bağı) yoluyla mirasçılık olan durumlardaki gibi mirasçılık yoktur.

Emzirme ve Adabı

Hüküm ٧٢٧: Çocuğunu emzirmede anne, başkalarından daha önceliklidir. Bu nedenle baba, çocuğu emzirmesi için başkasını görevlendiremez, ancak anne bir ücret talep ederse ve başka bir kadın daha az bir ücrete veya ücretsiz olarak emzirmeyi kabul ederse durum değişir. Bununla birlikte, babanın çocuğu annesinden başkasına emzirtmemesi uygun olur. Annenin de çocuğunu emzirdiği için ücret almaması güzel bir davranıştır. Aynı şekilde, babanın da anne talep etmese bile ona bu hizmeti karşılığında bir ücret vermesi gerekir.

Hüküm ٧٢٨: Sütannenin; İsnâ Aşeriyye (İmam Şia'sı) mezhebine mensup, mümin, iffetli, temiz, ahlakı ve fiziği güzel bir kadın olması tercih edilir. Akıllı noksan, kötü ahlaklı, çirkin ve İsnâ Aşeriyye mezhebinden olmayan bir

kadının sütannelik yapması ise mekruh görülür. Aynı şekilde, zinadan kaynaklanan sütle bir çocuğu emzirmek de mekruhtur.

Hüküm ۷۲۹: Mümkün olduğu takdirde çocuğu tam iki yıl emzirmek müstahaptır.

Süt Emzirme ile İlgili Çeşitli Meseleler

Hüküm ۷۳۰: Kadınların, aralarında süt kardeşliği ilişkisine dikkat edilmeksizin evlilik gerçekleşmesi korkusuyla, çocukları tedbirsizce emzirme konusunda aşırıya kaçmalarının engellenmesi müstahaptır.

Hüküm ۷۳۱: Süt kardeşliği yoluyla akraba olan kişilerin birbirlerine saygı göstermeleri müstahaptır, zira süt kardeşliği nesep kardeşliği gibi bir bağıdır.

Hüküm ۷۳۲: Eşin, başkasının çocuğunu emzirmesi, eğer kocasının hakkına halel getiriyorsa, caiz değildir; meğerki kocası buna izin vermiş olsun.

Hüküm ۷۳۳: Eğer bir erkek, süt akrabalığı sebebiyle yabancı bir kadının kendisine haram olduğunu ikrar eder ve bu ikrarı da makul görülürse, o kadınla evlenmesi caiz olmaz. Nikâh akdinden sonra kadının kendisine haram olduğunu iddia eder ve kadın da bunu doğrularsa, nikâh batıl olur. Eğer erkek kadınla zifafa girmişse ve kadın o esnada haram olduğunu bilmiyorsa, kadın için mehr-i misil sabit olur. Ancak erkek kadınla zifafa girmemişse veya kadın haram olduğunu bilerek zifafa girmişse, kadının mehir hakkı olmaz. Erkeğin, bir kadının kendisine haram olduğunu ikrar etmesi gibi, kadının da nikâhtan önce veya sonra bir erkeğin kendisine haram olduğunu ikrar etmesi durumunda, yukarıda zikredilen ayrıntılar aynen geçerli

olur.

Hüküm ٧٣٤: Süt emzirme yoluyla oluşan mahremiyet iki şeyle sabit olur:

Birincisi: Güven telkin edecek bir topluluğun emzirmenin gerçekleştiğini haber vermesi.

İkincisi: Detayları daha önce belirtildiği üzere, evlilik engeli oluşturan süt akrabalığının gerçekleştiğine dair adil şahitlerin tanıklık etmesi. Örneğin, art arda on beş kez emzirildiğine tanıklık etmeleri gibi. Şahitlik, iki erkeğin veya bir erkek ile iki kadının ya da dört kadının tanıklığıyla gerçekleşir.

Hüküm ٧٣٥: Emzirmenin (süt emmenin) gerçekleşip gerçekleşmediği veya tamamlanıp tamamlanmadığı bilinmiyorsa, gerçekleşmemiş olduğuna hükmedilir. Bununla birlikte, tam olarak gerçekleştiğine dair bir zan, hatta sadece bir ihtimal bile varsa, ihtiyaten hareket etmek (tedbirli davranmak) gerekir.

BOŞANMA VE HÜKÜMLERİ

Hüküm ٧٣٦: Boşayan kişide bulunması gereken şartlar şunlardır:

١- Buluş: Buna göre çocuğun boşaması geçerli değildir.

٢- Akıl: Delinin, baygınlık veya sarhoş edici bir madde kullanımı gibi sebeplerle aklını yitirmiş olanın boşaması geçerli değildir.

٣- İrade: Zorlanan veya mecbur bırakılan kişinin boşaması geçerli değildir.

٤- Sözle gerçek anlamda ayrılmayı kastetmek: Bu nedenle, uyku halindeyken, şaka yollu, yanılarak veya benzeri durumlarda söylenen boşama sözü geçerli değildir.

Hüküm ٧٣٧: Boşanmanın geçerli olması için kadının hayız ve nifas hallerinden temizlenmiş olması gerekir. Ancak bu durumun istisnaları şunlardır:

Birincisi: Kocanın, karısıyla zifafa girmemiş olması.

İkincisi: Karısının hamileliğinin belirgin olmasıdır. Eğer hamileliği belirgin değilken kocası onu hayızlı iken

boşar, sonrasında ise o esnada hamile olduğu anlaşılırsa, ihtiyaten onu ikinci defa boşaması gerekir.

Üçüncüsü: Eşin gaip veya hapsedilmiş olması ve eşinin durumunu öğrenememesi halinde, eşi hayız halinde olsa bile boşama geçerlidir. Ancak gaip veya hapsedilmiş olan kişi, eşinin âdetini bilmesi veya bazı şer'î deliller yoluyla durumunu öğrenebiliyorsa, temiz olduğunu bildiği bir süre geçmedikçe onu boşaması caiz olmaz. Aynı şekilde eş seyahate çıktığında karısını hayızlı halde bırakmışsa, hayız süresi geçmedikçe onu boşaması caiz değildir. Eş bu durumun dışında karısını hayızlı haldeyken boşarsa bu boşama caiz olmaz. Eğer karısının hayızlı olduğunu zannederek boşar ancak temiz olduğu ortaya çıkarsa, bu zannın şart olan kasıt ile çelişmemesi kaydıyla boşama geçerlidir.

Hüküm ٧٣٨: Kadının hayız ve nifas hâlindeyken boşanması caiz olmadığı gibi, kendisiyle cinsel ilişkiye girilmiş olan temizlik döneminde (tuhr) boşanması da caiz değildir. Şayet koca, eşiyle temizlik döneminde cinsel ilişkiye girmişse, kadının hayız görüp tekrar temizlenmesini beklemesi, ardından ilişkiye girmeksizin onu boşaması gerekir. Eğer koca, eşinden uzakta bir yolculukta ise kadının âdeten yeni bir temizlik dönemine geçeceği bir süre beklemesi gerekir. Bu bekleme süresi, ihtiyaten en az bir ay olmalıdır.

Küçük yaştaki kız çocuğu ile menopoz dönemindeki (yaise) kadın bu hükmün dışındadır; onlarla cinsel ilişkiye girilmiş olan temizlik döneminde boşanmak caizdir. Hamileliği belli olan gebe kadın için de aynı durum geçerlidir. Eğer koca, eşini boşadıktan sonra hamile olduğu ortaya çıkarsa, ihtiyaten boşamayı tekrarlaması daha uygundur. Âdet görme yaşındayken âdet görmeyen kadına

gelince, kocası onunla cinsel ilişkiye girmişse, üç ay süreyle ondan ayrı kalmadıkça boşaması caiz olmaz.

Hüküm ۷۳۹: Boşanma, yalnızca Arapça ve özel bir sığa ile ifade edilen boşanma lafzı ile gerçekleşir. Bu işlem, boşanma beyanını duyan iki erkek şahidin huzurunda yapılır. Örneğin koca, "**Eşim Falan kimse boştur**" der veya eşine hitaben "**Sen boşsun**" der ya da vekili, "**Müvekkilimin eşi Falan kimse boştur**" der. Eğer eş belirli ise isminin zikredilmesi gerekmez. Koca Arapça bilmiyorsa, bu formülü düzgün bir şekilde ifade edebilecek birini vekil tayin etmelidir. Bu mümkün olmazsa, boşanma iradesini belirten ifadenin diğer dillerde söylenmesi caizdir.

Hüküm ۷۴۰: Boşanmanın geçerli olabilmesi için, boşanma iradesinin ciddiyetle, şaka veya eğlence amacıyla değil, boşanma kastıyla ifade edildiğini birlikte duyan iki adil erkek şahidin huzurunda gerçekleşmesi şarttır.

Hüküm ۷۴۱: Mut'a nikahlı kadının boşanması sahih değildir. Ayrılık, sürenin dolmasıyla veya erkeğin süreyi kadına hibe etmesiyle gerçekleşir. Erkeğin, "**Mut'a süresini sana hibe ettim**" demesiyle olur. Süreyi hibe etmenin (bezl) sıhhati için, hul' ve mübârât boşanmalarında olduğu gibi şahit bulundurmak veya kadının hayız ve nifas hallerinden temiz olması şart değildir.

BOŞANMA İDDETİ

Hüküm ۷۴۲: Cinsel olgunluğa erişmemiş küçük yaştaki kız için, kocası ister bilmeyerek isterse de inatla onunla cinsel ilişkiye girmiş olsun, iddet bekleme zorunluluğu yoktur. Aynı şekilde, âdetten kesilmiş olan (menopoza girmiş) kadın için de bu durum geçerlidir. Bu iki durumda

olan kadınların, boşanır boşanmaz evlenmelerine izin verilir. Benzer şekilde, kocasıyla cinsel birleşme yaşamamış kadın için de iddet gerekmez; ancak kocasının menisinin bir şekilde kendisine ulaşmış olması durumu istisnadır.

Hüküm ۷۴۳: Cinsel olgunluğa erişmiş ve menopoz yaşına gelmemiş bir kadın, zıfak gerçekleştikten sonra kocası tarafından boşanırsa iddet beklemesi gerekir. Hamile olmayan hür kadının iddeti üç temizlik dönemidir. Boşanma ile bunu takip eden hayız arasındaki temizlik süresi, bir an kadar kısa olsa bile tam bir temizlik dönemi sayılır ve üçüncü hayız kanının görülmesiyle iddet sona erer.

Hüküm ۷۴۴: Meşru bir sebepten dolayı hamile olan boşanmış kadının iddeti, hamilelik süresi kadardır. Bu süre, boşanmadan bir saat sonra bile olsa, doğumun tam olarak gerçekleşmesiyle veya düşükle sona erer. Eğer ikizlere hamile ise iddeti, sonuncusunu doğurmasıyla tamamlanır.

BOŞANMAYLA İLGİLİ ÇEŞİTLİ MESELELER

Hüküm ۷۴۵: Boşanma iddeti, bu meselelerde açıklanan belirli bir süre boyunca kadının boşandığı eşinden başkasıyla evlenmesinin haram olması anlamına gelir.

Hüküm ۷۴۶: Hayız görebilecek yaşta olmasına rağmen hastalık veya emzirme gibi bir sebeple hayız görmeyen ve hamile olmayan boşanmış kadının (el-müsterâbe) iddeti üç aydır. Aynı şekilde hayız düzeni olmayan, örneğin üç ayda bir hayız gören kadının durumu da böyledir.

Eğer kadın ayın başında boşanırsa, üç kamerî ay iddet bekler. Şayet ayın içinde boşanırsa, içinde bulunduğu ayın geri kalan günlerini, takip eden iki kamerî ayı ve ilk aydaki

eksikliği tamamlayacak şekilde dördüncü aydan bir süreyi iddet olarak bekler. Örneğin, Recep ayının yirmi dokuz gün çektiği varsayımıyla, bu ayın yirminci gününün akşamında boşanan bir kadın, Şevval ayının yirminci gününe kadar iddet beklemekle yükümlüdür. İhtiyata en uygun olanı ise Recep ayından kalan iddet günlerine eklendiğinde otuz günü tamamlaması için Şevval ayının yirmi birinci gününe kadar beklemesidir.

Hüküm ۷۴۷: Mut'a nikâhlı, kendisiyle zifafa girilmiş, yetişkin ve âdet gören kadının iddeti tam iki hayız müddetidir. Hastalık veya benzeri bir sebeple âdet görmüyorsa iddeti kırk beş gündür. Mut'a nikâhlı hamile kadının iddeti ise ihtiyat gereği, doğum yapması veya kırk beş günün geçmesi sürelerinden hangisi daha uzun ise odur.

Hüküm ۷۴۸: Boşanma iddetinin başlangıcı, boşanmanın gerçekleştiği andır. Şayet kadın, boşanma gerçekleştiğinde bundan haberdar değilse ve iddet süresi bittikten sonra öğrenirse, herhangi bir ek süre beklemeden evlenebilir. Boşanmayı iddet süresi esnasında öğrenirse, kalan süreyi tamamlar. Mut'a nikahlı kadın için de durum aynıdır; iddetinin başlangıcı, haberi olmasa dahi, akit süresinin sona erdiği veya sürenin kendisine hibe edildiği andır.

VEFAT İDDETI

Hüküm ۷۴۹: Kocanın vefatı durumunda, kadının yaşı ne olursa olsun iddet beklemesi gerekir. Bu hüküm küçük, ergin veya menopoza girmiş tüm kadınlar için aynı olup, nikâhın sürekli veya geçici olması, zifafın gerçekleşip gerçekleşmemesi arasında bir fark gözetilmez. İddet süresi, kadının hamile olup olmamasına göre değişir. Eğer kadın

hamile değilse iddeti dört ay on gündür. Eğer hamileyse, iddeti bu süre (dört ay on gün) ile doğum yapması arasında daha uzun olanıdır. Hamile kadın, doğum yapana kadar iddetine devam eder. Doğum yaptığında, kocasının vefatının üzerinden dört ay on gün geçmişse iddeti sona ermiş olur. Aksi takdirde, bu süreyi tamamlayana kadar iddetine devam eder. Kocanın gaip veya benzeri bir durumda olduğu hallerde, vefat iddetinin başlangıcı, ölümün gerçekleştiği an değil, ölüm haberinin eşe ulaştığı andır. Ancak bu durumun akıl hastası ve küçük yaştaki kadınlar için geçerliliği tartışmalıdır.

Hüküm ۷۵۰: Vefat iddetinin başlangıcı, ölümün gerçekleştiği an değil, öğrenildiği andır. Dolayısıyla kadın; yolculuk, hapis, kaybolma gibi bir sebeple kocasının vefatını öğrenmemişse, vefatı öğreninceye kadar iddeti saymaya başlamaz. Eğer koca kayıpsa ve kadın durumu şer'i hâkime intikal ettirip hâkim de kocanın vefatına hükmetmişse, iddet bu hükmün kendisine tebliğ edildiği andan itibaren başlar. Kaçırılma gibi bir olaya maruz kalıp daha sonra vefat ettiğine dair kesin kanaat oluşursa, iddet bu kanaatin oluştuğu andan itibaren başlar.

Hüküm ۷۵۱: Kadının, boşanma iddetinde zikrettiğimiz manada, kocasının vefatı üzerine de iddet beklemesi gerekir. Aynı şekilde, ergenliğe ulaşmış ise yas tutması da vaciptir. Bu, süs eşyası sayılan elbiseleri, yağları ve güzel kokuları terk etmesiyle olur. Kırmızı ve sarı renkli elbiseler giymesi, takı takması, sürme, güzel koku, kına ve eşlerin kocaları için süslendiği buna benzer diğer süs unsurlarını kullanması haramdır.

Hüküm ۷۵۲: Koca, karısından uzakta kaybolur ve kadın, özel karinelere dayanarak kocasının bu kayboluşu

sırasında öldüğüne kanaat getirirse, iddet süresi bu karinelere istinaden ölümünden emin olduğu andan itibaren başlar. İddet süresi bittikten sonra başka biriyle evlenebilir. Şayet başka biriyle evlenir de ilk kocasının, ikinci evliliğinden sonra öldüğü ortaya çıkarsa, ikinci kocasından ayrılması gerekir. Eğer hamile ise, ikinci kocasından şüpheyile gerçekleşen ilişki (vat'-ı şüphe) iddeti bekler ki bu, doğum yapana kadar süren boşanma iddeti gibidir. Doğumdan sonra ise ilk kocası için dört ay on gün vefat iddeti bekler. Hamile değilse, önce ilk kocası için vefat iddeti, ardından ikinci kocası için şüphe iddeti bekler.

Hüküm ۷۰۳: Bir kadının iddet süresinin bittiğine dair iddiası iki şartla kabul edilir:

Birincisi: İhtiyaten, kadının töhmet altında olmaması.

İkincisi: Boşanmadan veya kocanın ölümünden itibaren, emsallerinin âdet durumu da göz önünde bulundurulduğunda, iddetin bitebileceği bir sürenin geçmiş olması.

BÂİN VE RİC'Â TALÂK

Hüküm ۷۰۴: Bain talak, kocanın yeni bir akit olmaksızın eşine dönemediği boşanma türüdür ve altı çeşittir:

۱- İctihat ve Taklit kitabının başında zikrettiğimiz anlamda henüz buluşa ermemiş küçük yaştaki kızın boşanması.

۲- Yâise'nin (hayızdan kesilmiş kadının) boşanması.

۳- Zifaf (Cinsel ilişki) öncesi boşanma.

۴- Daha önce iki boşanmanın gerçekleştiği üçüncü

boşanma.

•- Hul' ve mübârât yoluyla boşanma.

٦- Hem boşamaktan hem de nafaka vermekten kaçınan kocanın eşinin, hâkim tarafından boşatılması.

Bu kısımların hükümleri ileride karşınıza çıkacaktır. Zikredilen bu kısımlar dışındaki boşanma ise ric'î talaktır. Bu talak türünde boşayan erkek, eşi iddet beklediği sürece ona dönme hakkına sahiptir.

Hüküm ٧٠٥: Ric'î talakla boşanmış kadının iddet süresi boyunca nafaka ve mesken hakkı vardır. Bu süre zarfında zorunlu bir ihtiyaç olmadıkça evinden çıkması haramdır. Kocası için süslenmesi ve ona yakınlık göstermesi ise müstahaptır. Aynı şekilde, kocasının da onu boşama anında yaşadığı evden çıkarması haramdır; ancak kadının açık bir hayâsızlık yapması bu durumun dışındadır. Yabancı erkeklerle görüşmesi veya onların kadınla görüşmeye gelmesi ve bunların en kötüsü de zina yapmasıdır.

Rücu ve Hükmü

Hüküm ٧٠٦: Ric'at, (ric'î talakla boşanmış bir kadının, iddet süresi içerisinde önceki nikâhına geri döndürülmesi) demektir. Dolayısıyla bâin talakla boşanmış kadına veya iddet süresi sona erdikten sonra ric'î talakla boşanmış kadına ric'at olmaz. Ric'at şu iki yoldan biriyle gerçekleşir:

Birincisi: Kocanın, "sana geri döndüm" ve benzeri gibi dönüşü başlatan bir söz söylemesidir.

İkincisi: Karısına geri dönme kastıyla bir fiilde bulunmasıdır. Örneğin, başörtüsünü çıkarması gibi. Cinsel ilişki veya şehvetle öpme gibi evlilik hâlini açık ve net bir

şekilde ifade eden filler ise niyete ihtiyaç duymaz ve bunlarla geri dönüş kendiliğinden gerçekleşmiş olur.

Hüküm ۷۰۷: Ric'att'e (eşe geri dönmede) şahit tutmak şart değildir. Aynı şekilde eşin bu durumdan haberdar olması da şart koşulmaz. Dolayısıyla koca, kimsenin haberi olmaksızın kendi içinde eşine geri dönse, Ric'at geçerli olur ve kadın önceki nikâhına geri dönmüş sayılır.

Hüküm ۷۰۸: Bir erkek, karısını ric'î talak ile boşadıktan sonra, ona dönmek üzere kendisiyle anlaşsa bile dönmemekle yükümlü olmaz. Dolayısıyla bu anlaşmadan sonra karısına dönerse, bu dönüşü geçerli sayılır.

Hüküm ۷۰۹: Bir kimse, eşini araya iki rücu veya iki yeni nikâh ya da bir rücu ve bir yeni nikâh girerek üç defa boşarsa, o kadın başka bir erkekle evlenmedikçe kendisine haram olur.

İkinci evlilikle bu haramlığın kalkması için bazı şartlar aranır:

Birincisi: Akdın Mut'a nikâhı değil, daimî nikâh olması.

İkincisi: Eşiyle cinsel ilişkide bulunması; ihtiyaten bu ilişkinin vajinal yolla olması gerekir.

Üçüncüsü: İkinci kocanın, ölüm veya boşanma yoluyla kadından ayrılması.

Dördüncüsü: Kadının ikinci kocasından olan iddet süresinin dolması.

Beşincisi: İkinci kocanın baliğ (ergen) olması; ihtiyaten baliğ olmayanla yapılan nikâh geçerli sayılmaz.

HUL' YOLUYLA BOŞANMA

Hüküm ٧٦٠: Hul', (Kocasıyla birlikte yaşamaya devam etmek istemeyen ve bu isteksizliği kendisinden kaynaklanan bir sebeple, cinsel ilişkiyi reddetmekle tehdit eden veya yabancı erkekleri eve sokmaktan ya da onların yanına gitmekten çekinmeyen kadının, bir fidyeye karşılığında boşanması).

Hüküm ٧٦١: Hul'un siğası, kadının kocasına, "(Beni hul' yoluyla boşaman karşılığında Mehir'imi sana bağışladım)" demesinin ardından kocanın da "(Falan eşim, bağışladığı şeye karşılık olarak onu hul' yoluyla boşadım)" demesidir. İhtiyaten müstahap olan, kocanın bu sözün ardından "(O, boştur)" demesidir. Eğer kadın belirli ve orada mevcut ise hul' veya mübârât esnasında isminin zikredilmesi gerekmez. Bağışlanan bedelin Mehir'den başka bir şey olması da caizdir.

Hüküm ٧٦٢: Kadın, kocasından boşanmak için mehrini bağışlama konusunda birini vekil tayin ederse ve kocası da aynı kişiyi kendisini boşaması için vekil tayin ederse, vekil şöyle der:

"Müvekkilem falan hanım adına, müvekkilim falan beyin kendisini boşaması karşılığında mehrini bağışladım."

Hemen ardından da şöyle devam eder: **"Müvekkilimin eşini, bağışladığı mehir karşılığında boşadım, o artık boştur."**

Eğer kadın, mehir dışında başka bir şeyi kocasına bağışlaması için birini vekil tayin ederse, vekil mehir kelimesi yerine o şeyi zikreder. Örneğin, bağışlanan şey yüz dinar ise vekil şöyle der:

"(Müvekkilem adına, müvekkilim falan beyin kendisini boşaması karşılığında yüz dinar bağışladım)." Ardından önceki ifadeyle devam eder.

MUBARAT' VE HÜKMÜ

Hüküm ۷۶۳: Mübârât; karısından hoşlanmayan kocanın, kendisinden hoşlanmayan karısından bir bedel (fidye) alarak onu boşamasıdır. Dolayısıyla mübârât boşanmasında, hoşnutsuzluk karşılıklıdır.

Hüküm ۷۶۴: Mübârât'ın (karşılıklı boşanmanın) formülü, kocanın şöyle demesidir: **"(Eşim falancayı Mehri karşılığında mübârât yoluyla boşadım, o artık taliktir/boştur)"**. Şayet bu iş için başkasını vekil tayin ederse, vekil şöyle der: **"(Müvekkilimin eşi Fatma'yı Mehri karşılığında mübârât yoluyla boşadım)"**.

Burada **"Mehri karşılığında"** ifadesi yerine **"Mehri ile"** de denilebilir. Eğer kadın belirli ve teşhis edilmiş ise, hul' bahsinde de belirtildiği gibi isminin zikredilmesi gerekmez.

Hüküm ۷۶۵: Vekâlet yoluyla da olsa mümkün olduğu sürece hul' ve mübârât akitlerinin sahih Arapça ile yapılması gerekir. Ancak kadının, kocasının kendisini boşaması için mal bağışlamasında Arapça şart değildir; bu işlem, kastedilen anlamı ifade eden her dille gerçekleşebilir.

Hüküm ۷۶۶: Kadın, hul' veya mübârât boşanmasının

---

۱ - Mübârât hem kadın hem de erkeğin birbirlerine karşı hoşnutsuzluk duyduğu ve evliliği sona erdirmek istediği, karşılıklı rızaya dayalı boşanma türüdür. Bu boşanma, kadının evlilik bağından kurtulmak karşılığında kocasına belirli bir mülk veya bedel vermesiyle gerçekleşir.

iddeti sırasında [kocasına verdiği bedelden] vazgeçerse, kocasının da ona dönme hakkı doğar. Böylece bain talak (kesin boşama), ric'î talaka (dönülebilir boşanmaya) dönüşür.

Hüküm ٧٦٧: mübârât'ta (kadının boşanmak için kocasına verdiği malın) Mehir'den fazla olmaması gerekir. Hul'da ise Mehir'den fazla olmasında bir sakınca yoktur.

BOŞANMA İLE İLGİLİ ÇEŞİTLİ MESELELER

Hüküm ٧٦٨: Boşanmanın geçerli olması için kadının bunu bilmesi, hazır bulunması veya rızası şart değildir.

Hüküm ٧٦٩: Bir erkek, kendi karısı zannıyla şüpheye düşerek bir kadınla cinsel ilişkiye girerse, kadın o erkeğin yabancı olduğunu bilsin veya bilmesin, her iki durumda da ilişki anından itibaren, daha önce ayrıntılarıyla açıklandığı üzere talak (boşanma) iddeti bekler.

Hüküm ٧٧٠: Bir erkek, yabancı olduğunu bilerek bir kadınla zina ederse ve kadın da erkeğin kendisine yabancı olduğunu biliyorsa, kadının iddet beklemesi gerekmez. Fakat kadın durumdan haberdar değilse, ihtiyaten iddet beklemesi gerekir.

Hüküm ٧٧١: Hadis-i şeriflerde şöyle buyrulmuştur: "Allah katında boşanmadan daha sevimsiz bir şey yoktur."^٢ Hz. Peygamber, sahabelerinden birinin eşini boşamasını makul bir gerekçesi olmadığı için "**Hûb**" yani günah olarak nitelemiştir. Buna binaen, bir erkek evli bir kadını kandırıp, kadın da boşanarak kocasından ayrılır ve o erkekle evlenirse hem boşanma hem de evlilik geçerli olur.

---

^٢ - *el-Kâfi*, c. ٦, s. ٥٤, h. ٣.

Ancak her ikisi de Allah Tebareke ve Teâlâ'yı gazaplandıracak bir fiil işlemiş olurlar.

Hüküm ۷۷۲: Kadın, nikâh akdi esnasında boşanma hakkının mutlak olarak veya kocasının seyahate çıkması ya da kendisine nafaka vermemesi durumunda kendi elinde olmasını şart koşarsa bu şart geçersizdir. Ancak kocasından taraf, mutlak olarak veya seyahate çıkması ya da nafaka vermemesi durumunda kendisini boşama konusunda vekil olması şartını koşarsa, bu şart geçerlidir ve bu durumda vekâleten yaptığı boşama da sahih olur.

Hüküm ۷۷۳: Koca kaybolur, kendisinden bir iz bulunmaz, ölü mü sağ mı olduğu da bilinmezse, kadının durumunu adil müçtehide götürmesi caizdir ve onun vereceği karara göre hareket eder.

Detaylar duruma göre farklılık gösterebilse de genel tutum şöyledir: Kocanın, karısına harcanacak bir malı varsa veya velisi kadına nafaka veriyorsa, kadının durumu belli olana kadar, süre ne kadar uzarsa uzasın sabretmesi gerekir. Ancak kadın için bu imkânlar sağlanmazsa, şer'i hâkim ona dört yıl beklemesini emreder. Bu süre zarfında koca hakkında araştırma yapılır. Eğer bir sonuca ulaşılamazsa, kocanın velisi veya onun izniyle şer'i hâkim kadını boşar. Kadın o andan itibaren vefat iddeti bekler ve iddet bittikten sonra dilediği kişiyle evlenmekte özgürdür.

Hüküm ۷۷۴: İyileşme umudu olmayan akıl hastası (mecnun) bir kimsenin hanımını boşama yetkisi, babasına ve baba tarafından dedesine aittir. Onlardan hiçbirisi hayatta değilse, bu velayet şer'i hâkime aittir.

Hüküm ۷۷۵: Babası veya baba tarafından dedesi, bir çocuğu mut'a nikâhı ile evlendirirse, çocuğun menfaati söz konusu olduğunda eşine kalan süreyi bağışlamaları caizdir.

Bu, muta süresi çocuğun ergenlik çağından sonrasına taşsa bile geçerlidir. Örneğin, çocuğun on dört yaşında olduğu ve muta süresinin iki yıl olduğu bir durumda olduğu gibi. Ancak babanın ve dedenin, çocuğun sürekli nikâhlı eşini boşama yetkisi yoktur.

Hüküm ٧٧٦: Bir kimse, iki kişinin adaletine inanarak onların huzurunda eşini boşarsa, başka birinin, boşayan kocanın inancını esas alarak kadının iddet süresi bittikten sonra onunla evlenmesi caizdir. Bu ikinci kişinin, şahitlerin adaletinden bizzat emin olması gerekmez. Ancak, sonradan şahitlerin adil olmadığı anlaşılırsa, ihtiyaten ne kendisi o kadınla evlenmeli ne de başkasıyla evlenmesine aracılık etmelidir.

GASP HÜKÜMLERİ

Hüküm ۷۷۷: Gasp (bir insanın başkasının malını veya hakkını zorla ele geçirmesidir), ve bu büyük günahlardan biridir. Fail, kıyamet gününde en şiddetli azapla cezalandırılacaktır. Yüce Peygamber-i Ekrem'den (Sallallahu aleyhi ve alihi ve sellem) rivayet edildiğine göre: **"Kim bir karış toprağı gasp ederse, Allah kıyamet gününde onu yedi kat yerden (boyunduruğa) bağlayacaktır."**^۱

Hüküm ۷۷۸: Gasp, her şeyin kendi niteliğine göre **"el koyma"** anlamını gerçekleştirecek şekilde meydana gelir. Buna göre, eşya ve malların gaspı, mal sahibinin elinden zorla alınıp onlara el konulmasıyla; ev ve gayrimenkullerin gaspı ise buraları işgal edip mal sahibinin onlardan faydalanmasını engellemekle ve benzeri şekillerde gerçekleşir.

Hüküm ۷۷۹: Camiler, medreseler, köprüler ve benzeri umumi vakıfları ele geçirerek veya başka herhangi bir yolla –örneğin bir yeri, amacına uygun şekilde kullanmaksızın uzun süre işgal ederek– insanların onlardan faydalanmasını

۱- İbn Ebi Cumhur, *Evali'l-Aziziye fi'l-Ehadisi'd-Diniyye*, Hicri Kameri ۱۴۰۵, c. ۳, s. ۴۷۴; *Tehzibu'l-Ahkam*, c. ۷, s. ۱۲۲, h. ۱۳۰.

engellemek gasptır. Aynı şekilde, bir kimse namaz kılmak veya başka bir amaçla mescitte bir yer edindiğinde, onun bu yerden faydalanmasının engellenmesi de haram olan gasptan sayılır. Elbette, mekânın kullanımında öncelikler söz konusudur. Örneğin, tavaf alanında namaz kılan bir kimsenin, diğerlerinin tavafını kolaylaştırmak için engellenmesi caizdir. Veya mescitte bir başkasıyla sohbet etmek için oturan kişiden, yerini namaz kılmak isteyeneye bırakması istenebilir ve bu durum benzeri haller için de geçerlidir.

Hüküm ٧٨٠: Rehin verenin (râhin), borcunu ödmeden önce rehin alan (mürtehin) kişiden rehin malını geri alması caiz değildir. Çünkü rehin, borcun güvencesidir. Eğer borcunu ödmeden ve karşı tarafın rızası olmadan rehin malını geri alırsa onun hakkını gasp etmiş olur.

Hüküm ٧٨١: Rehin verilen mal gasp edilirse hem rehin veren (râhin) hem de rehin alan (mürtehin), malı gasp edenden talep etme hakkına sahiptir. Eğer malın telef olması nedeniyle gasp edenden onun bedeli alınır ve bu bedel de o malın yerine rehin sayılır.

Hüküm ٧٨٢: Bir kimse, başka birini rızası olmaksızın hapseder veya alıkoyarsa ve bu durum o kişinin gelir getirici bir iş yapmasına engel olursa, bu menfaatleri gasp etmiş sayılır ve bunları tazmin etmekle yükümlü olur.

Hüküm ٧٨٣: Gasp edenin, gasp ettiği malı sahibine iade etmesi ve mal ile sahibi arasındaki engeli kaldırması vaciptir. Bu sorumluluk, daha önce zikredilen istila (ele geçirme) şekillerinin farklılığına göre değişiklik gösterir. Gasp edilen malın telef olması durumunda ise bedelini sahibine ödemesi gerekir. İade işlemi maddi veya manevi bir külfet gerektirse dahi, gasp eden bu külfeti üstlenmek

zorundadır.

Hüküm ۷۸۴: Gasp edilen malın yavru ve süt gibi menfaatleri, mal sahibine aittir. Bu nedenle gaspçının bunları sahibine teslim etmesi gerekir. Eğer bunlar telef olursa bedelini tazmin etmelidir. Aynı şekilde, gasp ettiği evin kirasını da içinde hiç oturmamış olsa bile, sahibine ödemesi gerekir.

Hüküm ۷۸۵: Çocuktan veya akıl hastasından gasp edilen mal, onların velisine iade edilir. Mal telef olmuşsa, bedeli velisine ödenir. Doğrudan kendilerine iade edilmesi yeterli değildir.

Hüküm ۷۸۶: Gasp eden iki kişi olursa, her biri gasp ettiği mal üzerindeki hâkimiyeti oranında tazminle yükümlü olur. Dolayısıyla, her biri gasp edilen malın yarısına el koymuşsa, her biri yarısını tazmin eder. Eğer her biri malın tamamını gasp etme imkânına sahip idiyse, mal sahibinin dilediği birinden (tazminatın tamamını) talep etmesi caizdir veya tazminatı aralarında yarı yarıya paylaşırlar.

Hüküm ۷۸۷: Gasp edilen mal, başka bir malla karışırca, örneğin bir kimse buğdayı gasp edip arpa ile karıştırırsa, bunları birbirinden ayırmak mümkünse, gasp edenin bunları ayırıp sahibine iade etmesi gerekir. Eğer ayırmak mümkün değilse, gasp eden malın mislini veya kıymetini tazmin etmekle yükümlüdür.

Hüküm ۷۸۸: Bir kimse bir şeyi gasp eder ve onda bir kusura sebep olursa, o şeyi kusur tazminatıyla (erş) birlikte iade etmesi gerekir. Bu tazminat, malın sağlam ve kusurlu hâlleri arasındaki değer farkıdır. Örneğin, bir kimse altın takıları gasp edip kırarsa, onları sahibine iade etmesi ve

işçilik ücretini ödemesi gerekir. Bu durumda gasp eden kişi, işçilik ücretinden kaçmak için takıları eskisi gibi yeniden yapmayı teklif etse bile, mal sahibinin bunu kabul etme zorunluluğu yoktur. Aynı şekilde mal sahibinin de gasp edeni, takıları yeniden yapmaya ve gasp edilen malı eski hâline getirmeye zorlama hakkı yoktur.

Hüküm ٧٨٩: Gasp edilen bir malın, değerini artıracak bir işlemten geçirilmesi durumunda -örneğin, gasp edilen altının işlenerek küpe veya gerdanlık yapılması gibi- ve mal sahibinin o malı işlenmiş haliyle geri istemesi durumunda, gasp edenin onu o şekilde iade etmesi gerekir. Yaptığı işçilik karşılığında herhangi bir hak talep edemez. Hatta mal sahibinin izni olmadan malı önceki ham haline geri döndürme hakkı da yoktur. Şayet mal sahibinin izni olmaksızın malı önceki haline getirirse ve mal sahibi, değer artışı meydana geldiği esnada malı işlenmiş haliyle talep etmişse, gasp eden kişi işçilik ücretini mal sahibine ödemekle yükümlü olur. Aksi takdirde (yani mal sahibi o hâliyle talep etmemişse) sorumlu olmaz.

Hüküm ٧٩٠: Gasıp, gasp ettiği mal üzerinde değerini önceki hâline göre artıran bir tasarrufta bulunursa ve mal sahibi de malın önceki hâline döndürülmesini talep ederse, gasıbın bu talebi yerine getirmesi gerekir. Eğer bu işlem sebebiyle malın ilk değeri düşerse, gasıp bu eksikliğin tazminatını ödemekle yükümlü olur. Örneğin, gasıbın küpe hâline getirdiği altını, mal sahibinin talebi üzerine önceki hâline geri döndürdüğünde değeri düşerse, gasıp bu eksikliği tazmin eder.

Hüküm ٧٩١: Bir kimse bir araziyi gasp edip oraya ağaç diker veya ekin ekerse, dikilen ağaçlar ve ekilen ekinler ile bunların getirileri gasp edene aittir. Arazi sahibi, bedelli

veya bedelsiz olarak kalmalarına razı olmadıkça, gasp edenin bu yüzden zarar görecektir olsa dahi bunları derhal söküp kaldırması gerekir. Ayrıca, açtığı çukurları doldurması ve araziye işgal ettiği süre boyunca kira bedelini ödemesi de zorunludur. Sökme işlemi sebebiyle arazinin değerinde bir düşüş meydana gelirse, bu değer kaybını da tazmin etmesi gerekir. Gasp edenin, arazi sahibini araziye kendisine satmaya veya kiralamaya zorlama hakkı yoktur. Aynı şekilde, arazi sahibi ağaçların ve ekinlerin değerini ödemeyi teklif etse bile, gasp edenin bunu kabul etme zorunluluğu yoktur.

Hüküm ۷۹۲: Mal sahibi, gaspçının kendi arazisine diktiği ağacın veya ektiği ürünün bir bedel karşılığında kalmasına razı olursa, gaspçının bunları sökmesi gerekmez. Ancak gasp ettiği andan, mal sahibinin kalmasına razı olduğu zamana kadar olan süre için arazi kirasını ödemekle yükümlü olur.

Hüküm ۷۹۳: Gasp edilmiş mal telef olduğunda ve kıymet esaslı olduğunda, yani piyasa değerindeki bireyleri kişisel özelliklerden dolayı farklılık gösterdiğinde, sığır, koyun ve benzerleri gibi, eğer piyasa değerinde zamana göre bir değişiklik yoksa, değerinin ödenmesi gerekir. Değer farklılığı olduğunda ise, ödeme zamanındaki değer verilmesi zorunludur.

Hüküm ۷۹۴: Gasp edilen ve telef olan mal, eğer misli mal ise -yani buğday, arpa ve benzerleri gibi bireysel özelliklerinden dolayı fertleri arasında değer farkı bulunmayan mal ise- misliyle (benzeriyle) iade edilmesi gerekir. Ancak bu iadenin geçerli olabilmesi için, ödenen malın telef olan malla tüm niteliksel ve sınıfsal özellikler bakımından aynı olması şarttır. Dolayısıyla örneğin, iyi

kalite buğday yerine düşük kalitede buğday verilmesi yeterli olmaz.

Hüküm ۷۹۵: Misli bulunan malın değeri, telef olduğu gündeki değerinden daha yüksekse gasp edenin o malın mislini temin edip mal sahibine teslim etmesi gerekir. Ancak bu artış, genel bir felaket nedeniyle gıda maddelerinin fiyatlarının aşırı derecede yükselmesi gibi olağandışı bir durumdan kaynaklanıyorsa bu hüküm geçerli değildir. Bu durumda, mal sahibi ile gasp eden, piyasadaki makul değerın ödenmesi veya makul bir fiyata mislinin temin edilebileceğı zamana kadar beklenmesi konusunda anlaşrlar.

Hüküm ۷۹۶: Mal sahibinin, gasp edenden, gasp edilen malın hem gasp edildiğı zamanki değerini hem de iade edildiğı zamanki değerini göz önünde bulundurmasını talep etme hakkı vardır. Örneğın, gasp eden kişi, yazın piyasası olan kar gibi bir malı gasp etmişse ve bu malın piyasası kışın durgunsa, mal sahibi kışın bu malı teslim almaktan imtina edebilir. Malın yazın teslim edilmesini veya kış mevsiminde olsalar bile, yaz mevsimindeki değeri üzerinden ödeme yapılması konusunda gasp edenle anlaşmayı talep edebilir.

Hüküm ۷۹۷: Eğer bir kimse, misli olmayan (kıymetli) bir malı gasp eder ve bu mal telef olursa, gasp edildiğı zaman ile telef olduğu zaman arasında piyasa değerinde bir değişiklik olmasa bile, bu süre zarfında malın değerini artıran bir durum meydana gelmişse, örneğın hayvan gasp edildiğinde zayıf olup sonradan semirmişse, gasp eden kişi malın semirmiş hâldeki değerini tazmin eder.

Hüküm ۷۹۸: Bir mal, sahibinden gasp edildikten sonra, başka bir gaspçı tarafından ilk gaspçıdan alınır ve ardından

bu mal telef olursa, mal sahibi bedeli (misli veya kıymeti) için gaspçılardan dilediği birine başvurabilir. Aynı şekilde, tazminatın bir kısmı için birine, kalanı için diğerine de başvurma hakkına sahiptir. Eğer mal sahibi tazminatı birinci gaspçıdan alırsa, birinci gaspçı mal sahibine ödediği meblağ için ikinci gaspçıya rücu edebilir. Ancak mal sahibi tazminatı ikinci gaspçıdan alırsa, ikinci gaspçının mal sahibine ödediği meblağ için birinci gaspçıya rücu etme hakkı yoktur.

Hüküm ۷۹۹: Bir muamele, şartlarından birini taşımadığı için batıl olursa -örneğin tartıyla satılan bir malın tartılmadan satılması gibi- ve satıcı ile alıcı, muamelenin geçersiz olduğu varsayımında dahi birbirlerinin malında tasarrufta bulunmaya rıza gösterirlerse bir sorun yoktur. Aksi takdirde, her birinin elinde bulunan diğerinin malı, gasp edilmiş mal hükmünde olup sahibine iade edilmesi gerekir. Dolayısıyla bu mal, kendi elindeyken zayi olursa, muamelenin batıl olduğunu bilsin veya bilmesin, bedelini ödemesi gerekir.

Hüküm ۸۰۰: Pazarlık amacıyla alınan mal, yani müşterinin incelemek, gözden geçirmek ve satın almadan önce fiyatı üzerinde pazarlık yapmak için teslim aldığı veya satın alma konusunda düşünmek üzere yanında alıkoyduğu mal telef olursa, müşteri bu malın bedelini misliyle veya kıymetiyle satıcıya tazmin eder.

BULUNTU EŞYA HÜKÜMLERİ

Sahibinden kaybolduktan sonra bulunan ve alındığı esnada sahibinin kim olduğu bilinmeyen maldır.

Hüküm ۸۰۱: Bulunan malın, biri tarafından sahiplenildiğinde kendisiyle tanınmasını sağlayacak bir alameti yoksa (örneğin dağınık kâğıt paralar gibi) ve değeri bir dirhem (dirhemın ağırlık olarak karşılığı ۲,۵۰ gramdır) veya daha fazlasına ulaşıyorsa, ihtiyaten evla olarak sahibi adına sadaka verilmelidir.

Hüküm ۸۰۲: Bulunan malın (lukatanın) değeri bir dirhemden az ise; sahibi biliniyor ve rızası olup olmadığı bilinmiyorsa, sahibinin izni olmadan onu almak caiz değildir. Ancak sahibi bilinmiyorsa; eğer bazı ev eşyaları gibi kendisinden faydalanılabilecek bir şey ise, bulan kişi ondan faydalanabilir. Sonradan sahibi ortaya çıkarsa, malı ona teslim etmesi gerekir. Mal telef olmuşsa, tazmin etmesi gerekmez. İhtiyaten en doğrusu, bu malı (durum ne olursa olsun) sadaka olarak vermektir ve onu (sahibini bulmak için) ilan etmesi gerekmez.

Hüküm ۸۰۳: Bulunan malın (lukatanın) değeri bir dirhemden az ise; sahibi biliniyor ve rızası olup olmadığı bilinmiyorsa, sahibinin izni olmadan onu almak caiz değildir. Ancak sahibi bilinmiyorsa; eğer bazı ev eşyaları

gibi kendisinden faydalanılabilecek bir şey ise, bulan kişi ondan faydalanabilir. Sonradan sahibi ortaya çıkarsa, malı ona teslim etmesi gerekir. Mal telef olmuşsa, tazmin etmesi gerekmez. İhtiyaten en doğrusu, bu malı (durum ne olursa olsun) sadaka olarak vermektir ve onu (sahibini bulmak için) ilan etmesi gerekmez.

Hüküm ۸۰۴: Bulunan malın (lukata), sahibine ulaştırılmasını sağlayacak bir işareti varsa ve değeri bir dirhem veya daha fazlaysa, bulan kişinin onu bulduğu günden itibaren bir yıl boyunca, insanların toplandığı yerlerde ve sahibinin bulunmasının muhtemel olduğu mekanlarda ilan etmesi (tanıtması) vaciptir. Mal sahibinin Müslüman veya zimmi kâfir olması bu hükmü değiştirmez.

Bu, ilanın mümkün olduğu durumlar için geçerlidir. Ancak mal sahibinin ulaşamayacak uzak bir yere seyahat etmesi, bulan kişinin ilan etmesi durumunda bir ithamla veya tehlikeyle karşılaşmaktan korkması ya da ilanın bir fayda sağlamayacağının bilinmesi gibi ilanın mümkün olmadığı durumlarda, ilan etme yükümlülüğü düşer. Bununla birlikte, bulan kişinin mala ulaşma veya mal sahibinin kendisine ulaşma ihtimaline karşı, bulunan malı muhafaza etmesi ve bir yılın geçmesini beklemesi gerekir. Bu sürenin sonunda, ihtiyaten malı sahibi adına sadaka olarak vermelidir. Eğer daha sonra malın sahibi ortaya çıkarsa, iki seçenekten birini tercih edebilir: Ya sadaka sevabı bulan kişiye ait olmak üzere malının bedelini bulan kişiden talep eder ya da bulan kişinin yaptığı bu işlemi onaylar. Şayet bir yıl dolmadan mal sahibinin bulunmasından ümit kesilir ve beklemek meşakkatli olursa, bulan kişi şer'i hâkimden izin alarak malı sadaka olarak verebilir.

Hüküm ٨٠٥: Bulunan malın sahibini aramak için ilan işini bizzat malı bulan kişinin yapması şart değildir. Bu işin yerine getirileceğine dair mutmain olmak kaydıyla başkasını vekil tayin edebilir veya gönüllü bir kimse de bu işi üstlenebilir.

Hüküm ٨٠٦: Bulunan mal (lukata), bir yıl boyunca ilan edildiği halde sahibi ortaya çıkmazsa, bu durumda malın bulunduğu yere bakılır: Eğer mal Harem bölgesinde, yani Allah şerefini artırsın Mekke-i Mükerrreme'nin Harem sınırları içinde bulunmuşsa, bulan kişinin ihtiyat gereği malı sahibi adına sadaka olarak vermesi vaciptir. Yok eğer Harem bölgesi dışında bir yerde bulunmuşsa, bulan kişi malı sahibi için korumaya devam etmekle birlikte ondan faydalanabilir veya sahibi adına sadaka olarak verebilir. Bu iki seçenek arasında sadaka olarak vermesi daha evladır.

Hüküm ٨٠٧: Bir kimse buluntu eşyayı bir yıl boyunca ilan etmesine rağmen sahibini bulamaz ve eşya telef olursa, ardından eşya sahibi ortaya çıkarsa: Eğer bulan kişi eşyayı sahibi için muhafaza etmiş, muhafazasında haddi aşmamış ve ihmalde bulunmamışsa, tazmin etmesi gerekmez. Eğer eşyayı kendisi için temellük etmişse (sahiplenmişse), sahibine tazmin etmesi gerekir. Eğer eşyayı sahibi adına sadaka olarak vermişse, mal sahibi sadakaya razı olmak veya bedelini talep etmek arasında muhayyer olur.

Hüküm ٨٠٨: Bir kimse, bulduğu malı (lukatayı) kasten ilan etmezse günahkâr olur. Ancak bu, üzerindeki yükümlülüğü düşürmez. Günah işlemiş olsa bile, sahibine ulaşmaktan ümit kesilecek dereceye gelse dahi onu ilan etmesi vaciptir.

Hüküm ٨٠٩: Eğer bulan kişi çocuk veya deli ise ve bulunan mal, ilanı vacip olan şeylerden ise, velisi, bulunan

malın ilanı sorumluluğunu üstlenmekle yükümlüdür. Mal, onun tasarrufuna geçmiş ve önceki hükümler ona uygulanmış olsa bile, bu görev bizzat kendisine vacip olacaktır.

Hüküm ۸۱۰: Bulunan mal (lukata), yıl tamamlanmadan önce telef olursa; şer'i hükmü uygulamada kusur etmediyse, onu muhafazasında haddini aşmadıysa ve ihmalkarlık yapmadıysa, üzerine bir sorumluluk düşmez. Aksi takdirde, önceki hükümler uyarınca onun bedeli olan misli veya değeri üzerinde şer'i hükmü uygulamak vacip olur.

Hüküm ۸۱۱: Bir kimse bir mal bulur ve kendisine ait olduğunu zannederek alır, sonra da başkasına ait olduğu ortaya çıkarsa, bu mal yitik (lukata) sayılır ve hakkında daha önce belirtilen hükümlerin uygulanması gerekir.

Hüküm ۸۱۲: Yitik malın ilanı (tanıtımı) esnasında, mal sahibini kendi malına yönlendirecek niteliklerin ve cinsin zikredilmesi gerekir. Ancak bu ilanda, mal sahibi olmayan birinin onu sahiplenmesine fırsat verecek şekilde gereğinden fazla detaya girilmez. Bu durum, bulunan eşyanın durumuna göre değişiklik gösterir. Bazen eşyanın genel cinsini belirtmek yeterli olurken, bazen de daha belirgin özellikler zikretmek gerekebilir. Örneğin, bulunan eşya için "bir nesne", "bir miktar para" veya "tek bir kupürden oluşan bir deste banknot" denilebilir. Birinci ifade ikincisinden, ikinci ifade de üçüncüsünden daha geneldir. Uygun tanıtım sorumluluğundan kurtulmayı gerektiren ölçü ne ise ona göre hareket edilir.

Hüküm ۸۱۳: Bir kimse, bulunan malın (lukatanın) kendisine ait olduğunu iddia ederse, ondan malın nitelikleri ve alametleri hakkında bilgi istenir. Verdiği bilgiler, malda bulunan özelliklerle uyuşursa ve genellikle olduğu gibi

onun malı olduğuna dair bir mutmainlik (güven) hasıl olursa, mal kendisine verilir. Mal sahibinin genelde dikkat etmediği nitelikleri zikretmesi şart değildir. Önemli olan, iddia sahibinin malın gerçek sahibi olduğuna dair bir mutmainliğin oluşmasıdır.

Hüküm ٨١٣: Değeri bir dirhem veya daha fazla olan buluntu eşya için, bulan kişi eğer duyurusunu yapmaz ve cami, sokak gibi halka açık yerlere koyarsa, başka bir kişi tarafından alınması veya telef olması halinde onu ilk bulan kişi tazmin eder.

Hüküm ٨١٤: Eğer buluntu mal, bekletilmekle bozulan ve bir yıl süreyle muhafaza edilmesi mümkün olmayan cinsten ise, bulan kişinin onu kendi zimmetine alıp kıymet biçmesi ve dilediği gibi tasarruf etmesi caizdir; malın bedeli ise mal sahibi için bulan kişinin zimmetinde kalır. Aynı şekilde, şer'i hâkimden veya mümkünse onun vekilinden izin alarak malı başkasına satması ve bedelini mal sahibi için muhafaza etmesi de caizdir. En ihtiyatlı görüşe göre ilan etme görevi düşmez; bilakis, malın özelliklerini muhafaza ettikten sonra bir yıl süreyle onu ilan eder. Eğer sahibini bulursa, bedelini ona öder. Aksi takdirde, daha önce zikrettiğimiz şekilde tazmin yükümlülüğüyle birlikte onun adına tasadduk etmesi caizdir yahut tazmin yükümlülüğü olmaksızın yanında emanet olarak tutması da caizdir. Bulan kişi için, malı satması kendisine zor geldiğinde yahut kendisine zarar veya meşakkat verecekse yahut onu kendi zimmetine alıp kıymet takdir etmek istemezse doğrudan malın kendisini tasadduk etmesi de caizdir. Ancak bu tasarruf bir yıl dolmadan yapılacaksa Şer'i hâkimden izin almalıdır.

Hüküm ٨١٥: Buluntu bir malı, özellikle sahibini bulup

ona teslim etme kastıyla yanında bulundurmak namazı batıl etmez.

Hüküm ۸۱۶: Eğer birinin ayakkabısı başka birinin ayakkabısıyla değişirse, o kişinin bu ayakkabıyı mülk edinmesi caizdir; şu şartla ki, mevcut ayakkabının kendi ayakkabısını alan kişiye ait olduğunu bilmeli ve o kişinin bu değişime razı olduğundan emin olmalıdır ki bu da tespit edilmesi gereken bir husustur. Ayrıca, bir kişi başkasının kendi malını zorla (haksız yere) aldığını bilirse, geride kalan malın değerinin, alınan malın değerinden fazla olmaması şartıyla [bu malı alabilir]. Aksi takdirde, yani daha değerli ise, bu fazlalık, sahibi bilinmeyen mal (**mechûlü'l-mâlik**) sayılır ve bu kısma ilgili hükümler uygulanır. Yukarıda belirtilen bu iki durumun dışında, geride kalan mal, sahibi bilinmeyen mal olarak kabul edilir ve bu tür mallara ilişkin hükümler geçerli olur.

Hüküm ۸۱۷: Sahibi bilinmeyen mal (**mechûlü'l-mâlik**), sahibinin kim olduğu bilinmeyen ve buluntu mal (lukata) tanımına girmeyen her türlü maldır. Kişinin ticarethanesinde insanlarla yaptığı muamelelerden artakalan fazlalık mal buna örnek verilebilir.

Hükmü şöyledir: Sahibinin rızasının olduğu kesin olarak bilirse, o malda tasarrufta bulunmak caizdir. Aksi takdirde, sahibi bilinmeyen bu malın sahibini araştırmak vaciptir. Sahibi bulunmaktan ümit kesilince, o mal sadaka olarak verilir. İhtiyaten bu sadakanın şer'î hâkimin izniyle verilmesi daha doğrudur. Bu durumda, sadaka veren kişi, daha sonra malın sahibi ortaya çıksa bile tazmin etmekle yükümlü olmaz.

KAYBOLMUŞ HAYVANLARLA İLGİLİ MESELELER

Hüküm ٨١٨: Kır, dağ, çalılık, çöl gibi iskân edilmemiş yerlerde, sahipli olan evcil bir hayvan bulunursa, deve, at, manda ve boğa gibi cüssesinin büyüklüğü, koşusunun hızı veya gücü sayesinde yırtıcı hayvanlardan kendini koruyabilen ve onlara karşı koyabilen bir hayvan ise onu almak caiz değildir. Bu durum, hayvanın su ve otlak bulunan bir yerde olmasıyla, sağlıklı olup su ve otlak arayacak gücü bulunduğu takdirde böyle bir yerde olmaması arasında farksızdır. Bulan kişi bu durumda hayvanı alırsa günahkâr olur, hayvandan sorumlu olur (tazminle yükümlü olur) ve yaptığı masrafları sahibinden talep edemez. Sütü ve yünü gibi ürünlerinden faydalanırsa, mislini veya değerini ödemesi gerekir. Hayvana biner veya yük yüklerse, kullanım ücretini ödemekle yükümlü olur. Tazminat sorumluluğu, ancak hayvanı sahibine teslim etmekle ortadan kalkar. Evet, sahibine ulaşmaktan ve onu tanımaktan ümidini keserse, şer'î hâkimin izniyle hayvanı sahibi adına sadaka olarak verir.

Hüküm ٨١٩: Eğer söz konusu hayvan, yırtıcı hayvanlara karşı kendini savunamayacak durumda ise onu almak caizdir. Koyun, deve yavrusu, sığır yavrusu, at tayı, sıpa ve benzeri hayvanlar bu kabildendir. Onu alan kişi, bulduğu yerde sahiplendirmek amacıyla ilan etmelidir (tanıtmalıdır). İhtiyaten, bulduğu yerin çevresinde de ilan etmesi daha iyidir. Eğer sahibi bulunamazsa, onu mülk edinmesi ve yemek veya satmak suretiyle onda tasarrufla bulunması caizdir. Meşhur görüşe göre bu durumda hayvanın kıymetiyle onu tazmin etmesi gerekir. Ancak görünen o ki, bu tazminat sorumluluğu sahibinin talep etmesine bağlıdır. Dolayısıyla sahibi gelip hayvanını istediğinde, kıymetini ona ödemesi gerekir. Ayrıca, sahibi bulunana kadar hayvanı yanında alıkoyması da caizdir ve

bu durumda üzerine bir tazminat sorumluluğu yoktur.

Hüküm ۸۲۰: Bir kimse hayvanını yolda bırakırsa, şayet ondan yüz çevirmiş (terk etmiş) ise, tıpkı aslen mubah olan mallar gibi, herkesin onu sahiplenmesi caizdir ve alan kişi için herhangi bir tazminat sorumluluğu yoktur. Eğer hayvanını yorgunluk ve bitkinlik sebebiyle ne yanında kalabilecek ne de onu yanında götürebilecek durumda olmadığı için bırakmışsa, bu durumda bakılır: Şayet hayvanın bırakıldığı yer, su ve otlak olmadığı veya hayvanın bunlara ulaşacak gücü olmadığı için yaşamaya elverişli değilse, herkesin onu alıp sahiplenmesi caizdir. Ancak hayvanın bırakıldığı yerde yaşaması mümkünse, kimsenin onu alması veya sahiplenmesi caiz değildir. Onu alan kimse, hayvandan sorumlu olur. Aynı şekilde, sahibi hayvanı yorgunluk sebebiyle bırakmış ve ona bir tehlike gelmeden önce geri dönmeye niyetli ise, yine hüküm böyledir (yani başkasının alması caiz değildir ve alan sorumlu olur).

Hüküm ۸۲۱: Bir hayvan, şehir ve köy gibi meskûn mahallerde veya hayvanın normalde buralardan ulaşabileceği, emniyette olduğu kabul edilen çevre yerleşimlerde bulunursa, o hayvanı almak (sahiplenmek) caiz değildir. Kim onu alırsa, tazmin etmekle yükümlü olur. Hayvanı sahibine teslim edinceye kadar, sorumluluğu altında ve tazminat güvencesiyle elinde tutarak sahibini araması gerekir. Sahibini bulmaktan ümidini keserse, şer'î hâkimin izniyle hayvanı sadaka olarak verir. Ancak, bazı beklenmedik durumlar sebebiyle hayvanın telef olmasından adeten emin olunmayan bir haldeyse, o zaman meskûn olmayan yerlerde bulunan hayvan hükmünün geçerli olması uzak bir ihtimal değildir. Bu durumda, sahibini aradıktan sonra hemen mülk edinmenin caiz olması ve daha önce

belirtildiği gibi tazmin yükümlülüğünün devam etmesi söz konusu olur.

Hüküm ٨٢٢: Bir tavuk veya kuzu, bir kimsenin evine girerse onu alması caiz değildir. Sahibi ona ulaşabilsin diye evden çıkarması ise caizdir. Eğer onu almamışsa, telef olmasından endişe etmesi durumu dışında, üzerine bir sorumluluk yoktur. Fakat onu alırsa, sahibi bilinmeyen mal (Mechûlü'l Malik) hükmü uygulanır. Sahibini bulmaktan ümit kesilinceye kadar onun duyurusunu yapar, sonra da onu sadaka olarak verir. Sahibi sonradan ortaya çıkarsa, ona karşı sorumlu olmamasının (tazmin gerekmemesinin) uzak bir ihtimal olmadığı söylenebilir.

Hüküm ٨٢٣: Yitik malın (hayvanın) bakım masraflarına ihtiyaç duyulduğu takdirde, eğer bunu gönüllü olarak karşılayacak biri varsa o kişi masrafları karşılar. Aksi halde bulan kişi kendi malından harcama yapar ve eğer harcama yaparken geri alma niyeti taşıyorsa ve malı alması meşru ise, mal sahibinden bu masrafları geri alabilir.

Hüküm ٨٢٤: Yitik malın bir geliri veya menfaati olur da onu bulan kişi bu gelirden veya menfaatten faydalanırsa, bu faydalandığı miktar, yaptığı masrafları mal sahibinden talep etme hakkının olduğu durumlarda, yaptığı masraflara karşılık sayılır. Ancak bunun, daha güçlü görüşe göre, kıymet üzerinden hesaplanması gerekir.

Hüküm ٨٢٥: Buluntu çocuk, kendisine bakacak bir kimsesi olmayan ve kendi başına ihtiyaçlarını karşılayamayan, yararına olan şeyleri elde etmek veya zararına olan şeyleri defetmek için çaba gösteremeyen çocuktur. Böyle bir çocuğu almak müstahaptır (tavsiye edilir), hatta korunması buna bağlı ise farz-ı kifayedir

(toplumsal bir yükümlülüktür). Eğer çocuğun ailesi tarafından terk edilmediği biliniyorsa ve araştırma ve duyuru yoluyla ailesine ulaşma ihtimali varsa, çocuğu bulduğunu duyurmak (ilan etmek) vaciptir.

Hüküm ۸۲۶: Kim bir buluntu çocuğu yanına alırsa, onun bakımını üstlenmeye, onu korumaya ve ergenliğe ulaşıncaya dek gerekli olan terbiye sorumluluğunu yerine getirmeye başkalarından daha fazla hak sahibidir. Anne-babası, dedeleri, babanın veya dedenin vasisi dışında hiç kimsenin, çocuğu onu bulan kimseden (**yani mültekit'ten**) alıp bakımını üstlenme hakkı yoktur.

Hüküm ۸۲۷: Bulduğu çocuğu, bulan kişinin (**mültekit'in**) evlat edinmesi ve kendi nesebine katması caiz değildir. Bunu yapsa bile, babalık, annelik ve evlatlığa dair hükümlerden hiçbiri bunun üzerine bina edilmez (geçerli olmaz).

HAYVAN KESİM HÜKÜMLERİ

Hüküm ۸۲۸: İster vahşi ister evcil olsun, yenilmesi (hastalık gibi) geçici bir sebeple dahi olsa haram kılınmamış bir hayvan, bu bölümde gelecek olan sıralamaya uygun şekilde kesilerek ruhu çıktığında yenilmesi helal olur. Bu hüküm deve, balık ve çekirge dışındaki hayvanlar için geçerlidir. Adı geçen bu üç hayvanın tezkiyesi ise ilerideki meselelerde açıklanacağı üzere farklıdır. Yiyecekler ve içecekler bahsinde, yenilmesi haram olan hayvanların neler olduğu ayrıca anlatılacaktır.

Hüküm ۸۲۹: Ceylan gibi eti helal olan yabani hayvanlar ile yabanileşmiş manda gibi aslında evcil olup sonradan vahşileşen hayvanların etleri avlanmakla helal olur. Ancak koyun, tavuk, evcil sığır gibi ehli hayvanlar ile ehlileştirilmiş yabani hayvanlar avlanmakla ne etleri temiz sayılır ne de helal olur.

Hüküm ۸۳۰: Yenmesi helal olan vahşi hayvanın avlanma yoluyla helal ve temiz sayılabilmesi için koşmaya veya uçmaya gücünün yetmesi gerekir. Dolayısıyla, kaçmaya gücü yetmeyen vahşi hayvan yavrusu ile uçmaya gücü yetmeyen kuş yavrusu avlanmayla helal olmaz ve bu durumda temiz de sayılmazlar. Örneğin, bir kimse ceylana

ve onun koşmaya gücü yetmeyen yavrusuna ok atıp ikisini de öldürürse, ceylan helal, yavrusu ise haram olur.

Hüküm ۸۳۱: Balık gibi, akıcı kanı olmayan helal hayvanların leşi haram olmakla birlikte temizdir.

Hüküm ۸۳۲: Yılan gibi, akıcı kanı olmayan ve eti haram olan hayvanlar, kesilerek veya avlanarak helal olmaz; ancak bunların leşi temizdir.

Hüküm ۸۳۳: Köpek ve domuz, [İslami usullere göre kesimle] temizlenmezler (tezkiye kabul etmezler). Bu nedenle avlanma veya kesim yoluyla ne temizlendiklerine ne de helal olduklarına hükmedilir. Yırtıcı hayvanlara, yani kurt ve kaplan gibi hayvanları avlayıp et yiyenlere gelince, bunlar tezkiye kabul ederler. Dolayısıyla, İslami usullere göre kesildiklerinde veya ok ve benzeri bir aletle avlandıklarında, etlerini yemek helal olmasa da etlerinin ve derilerinin temiz olduğuna hükmedilir. Ancak av köpeği ile avlandıklarında temiz sayılmaları ise şüphelidir (işkallidir).

Hüküm ۸۳۴: Fil, ayı, maymun ve aynı şekilde yuvalarına çekilen, kertenkele ve fare gibi toprağın altında yaşayan ve akıcı kanı olan haşeratın leşi necis (murdar) hükmündedir. Hatta bunlar şer'î usullere göre kesilse veya ok ve benzeri bir şeyle avlansa bile etlerinin ve derilerinin temiz olduğuna hükmedilmez; bu hüküm ihtiyaten vaciptir.

Hüküm ۸۳۵: Anne karnındaki yavru, annesi hayattayken ölü olarak doğar veya o şekilde çıkarılırsa etinin yenmesi helal değildir.

HAYVAN KESİM YÖNTEM VE ŞEKİLLERİ

Hüküm ۸۳۶: Hayvan kesiminde muteber olan yöntem, dört ana damarın tamamıyla kesilmesidir. Bu damarların sadece yarılmasının yeterli olup olmadığı konusu

şüphelidir. Aynı şekilde sadece gırtlakın kesilmesi de yeterli görülmez. Bilindiği üzere bu dört damarın kesilmesi, ancak "ademelması ve gırtlak çıkıntısı" olarak isimlendirilen kıkırdak çıkıntının altından kesim yapıldığında gerçekleşir. Dolayısıyla esas olan, ademelması ve gırtlak çıkıntısı yeri değil, kesimin gerçekleşmesidir. Dört ana damar şunlardır: Yemek borusu (yeme ve içme yolu), nefes borusu (gırtlak, soluk yolu) ve nefes borusunu çevreleyen iki kalın kan damarı (şah damarları).

Hüküm ٨٣٧: Hayvanın dört ana damarının (şah damarları, nefes ve yemek borusu) kesilmesinde, kesim niyetinin yanı sıra bu işlemin hayvan hayattayken yapılması şarttır. Dolayısıyla, kesen kişi damarların bir kısmını kesip hayvanı bıraksa ve hayvan öldükten sonra kalanını kesse, o hayvanın eti haram olur.

Ancak görünüşe göre, kesim işleminin aralıksız (peş peşe) yapılması şart değildir. Bu nedenle, hayvanın canı çıkmadan önce damarları keserken, arada alışılmışın ve normalin dışında bir fasıla verse bile hayvan helal olur. Fakat ihtiyaten kesim işleminin peş peşe yapılması daha evla ve daha güzeldir.

Hüküm ٨٣٨: Eğer hayvanın dört ana damarı şer'i usule uygun olmayan bir şekilde kesilirse, örneğin bir kişi bir aletle vurup damarları koparırsa, bir kurt dişleriyle ısırıp koparırsa veya benzeri bir durum olursa ve bu esnada hayvan hâlâ hayatta ise; damarlardan geriye hiçbir şey kalmamışsa veya gırtlaktan kesime elverişli bir parça kalmamışsa, o hayvanın etini yemek helal olmaz. Aynı şekilde, ihtiyat-ı vacip gereği, bu damarların hepsinden bir miktar başa asılı kalsa veya bedene bitişik kalsa da hüküm böyledir. Ancak, kesilen kısım boğazlama yeri (Mezbah) dışında bir yer ise ve hayvan hayattayken (şer'i usulle)

kesilirse eti helal olur.

KESİM ŞARTLARI

Hüküm ۸۳۹: Kesilecek hayvanın tezkiye edilmesi (İslami usullere göre kesilmesi) için birtakım şartlar vardır:

Birincisi: Hayvanı kesen kişinin, erkek, kadın veya mümeyyiz (iyiyi kötüden ayırt edebilen) bir çocuk olsun, Müslüman olmasıdır. Müslüman olmayanın kestiği helal değildir. Aynı şekilde, kâfir hükmünde olanların ve Ehlibeyte (Aleyhimu's-Selam) düşmanlığını açıkça ilan edenlerin kestiği de helal değildir.

İkincisi: Kesimin, imkân dâhilinde demir ile yapılmasıdır. Demir ile kastedilen, bilinen elementten daha geniş bir anlam taşır. Bu nedenle, kenarı keskin olmak kaydıyla "paslanmaz çelik" (stainless steel) olarak adlandırılan ve başka maddelerle karıştırılmış olan metallerle yapılan kesim de geçerlidir. Ancak demir bulunmaz ve kesimin geciktirilmesi durumunda hayvanın telef olmasından endişe edilirse veya kesimi gerektiren başka bir zorunluluk varsa, o zaman cam, keskin taş ve benzeri şah damarlarını kesebilecek her şeyle kesilmesi caiz olur.

Üçüncüsü: Kesim esnasında hayvanın kibleye yöneltilmesidir. Hayvan yan yatırılmış ise boğaz ve karın gibi vücudunun ön kısımları kibleye çevrilir. Yüzünün ve ellerinin kibleye çevrilmesi zorunlu değildir. Eğer hayvan ayakta veya oturur vaziyette ise, namaz kılan bir kimsenin kibleye yöneldiği şekilde yöneltilir. Bu şarta kasten uyulmazsa kesilen hayvan haram olur. Ancak unutarak, hata ile, şart olduğunu bilmemekten (kendi inancına göre dahi olsa), kiblenin yönünü bilmemekten veya hayvanı o yöne

çevirme imkânı bulamamaktan dolayı terk edilmesinde bir sakınca yoktur. İhtiyaten evla olan, kesen kişinin de kıbleye yönelmesidir.

Dördüncüsü: Tesmiye; yani kesenin, kesim niyetindeyken ve kesime başlarken veya bıçağı hayvanın boğazına örfen bitişik sayılacak şekilde koyduğunda Allah'ın adını anmasıdır. Tesmiye için "**Bismillah**" veya "**Allahu ekber**" demek ya da sadece "**Allah**" lafzını zikretmek yeterlidir. Arapçayı iyi bilmeyen ve öğrenme imkânı bulamayan kimse, "**Allah**" lafzının kendi dilindeki karşılığını söyler. Kesim niyeti olmaksızın yapılan tesmiyenin bir etkisi yoktur. Bununla birlikte, tesmiye unutulurken terk edilirse kesilen hayvan haram olmaz.

Beşincisi: Hayvanın türüne göre alışlagelmiş miktarda kanın akmasıdır. Eğer hayvan kesildiği esnada canlı olmadığının göstergesi olacak şekilde hiç kan akmaz veya türüne oranla çok az kan akarsa helal olmaz. Ancak durum böyle değilse, örneğin hayvan şiddetli bir kanama geçirdikten sonra kesilmişse, az kan akmasının bir sakıncası yoktur.

Altıncısı: Kesim işlemi tamamlandıktan sonra, gözünü kırpma, kuyruğunu oynatma veya ayağını çırpma gibi basit bir hareketle de olsa, hayvanın hareket etmesidir. Bu şart, hayvanın kesim anında canlı olup olmadığı konusunda şüphe duyulması durumunda geçerlidir. Aksi takdirde (canlı olduğu biliniyorsa) hareket etmesi şart değildir.

Hüküm ۸۴۰: İhtiyaten kesim işleminin boğazın ön kısmından yapılması gerekir. Bu nedenle hayvanı ensesinden kesmek caiz değildir. Hatta ihtiyaten bıçağın boğazın üzerine konulup damarların kesilmesi gerekir. Bıçağı damarların altından sokup yukarı doğru kesmek

yeterli değildir.

Hüküm ۸۴۱: İhtiyaten farz olarak, kesilen hayvandan ruhu çıkmadan önce başını kasten bedeninden ayırmak haramdır. Ancak bu, hayvanı haram kılmaz. Başın bedenden ayrılması, dikkatsizlik sonucu veya bıçağın keskinliği ve hızlılığı gibi bir sebepten kaynaklanırsa sakıncası yoktur. Aynı şekilde, kesilen hayvan ölmeden önce kasten omuriliğinin kesilmesi de haramdır. Omurilik, boyundan kuyruğa kadar omurganın ortasından geçen beyaz bir kordondur.

DEVE KESİMİ

Hüküm ۸۴۲: Devenin etinin helal ve kendisinin temiz sayılması için, daha önce zikredilen ilk beş şarta ek olarak, "**Lebbet**" denilen kısmına bıçak, mızrak veya demirden yapılmış diğer kesici aletlerin saplanması gerekir. "**Lebbet**"; boynun başlangıcı ile göğüs arasında yer alan çukurdur.

Hüküm ۸۴۳: Devenin, çökmüş vaziyette veya yan tarafına yatırılmış haldeyken, vücudunun ön kısmı kibleye dönük olarak boğazlanması (nahr edilmesi) caizdir. Ancak ayaktayken boğazlanması daha evladır.

Hüküm ۸۴۴: Deve, boğazlanması (Nehr edilmesi) gerekirken kesilirse (Zebh edilirse) veya koyun, sığır ve benzeri hayvanlar kesilmesi (Zebh edilmesi) gerekirken boğazlanırsa (Nehr edilirse), etleri haram olur ve necis hükmü verilir. Ancak devenin dört ana damarı (şah damarları, yemek ve nefes borusu) kesildikten sonra, canı çıkmadan boğazlanırsa (Nehr edilirse) veya koyun boğazlandıktan sonra, ölmeden kesilirse (Zebh edilirse), etleri helal olur ve temiz olduklarına hükmedilir.

Hüküm ۸۴۵: Hayvanın vahşileşmesi, bir kuyuya düşmesi veya boğazına ulaşamayacak dar bir yere sıkışması gibi bir sebeple şer'î usullere uygun olarak boğazlanması (zebh) veya kesilmesi (nahr) mümkün olmaz ve orada telef olmasından endişe edilirse, mızrak, bıçak veya benzeri yaralayıcı bir aletle boğazlama yeri dışında bir yerinden yaralanarak öldürülmesine cevaz verilir. Bu şekilde yaralanarak ölmesi durumunda hayvan temiz olur ve etinin yenmesi helaldir. Bu durumda kibleye yönelme şartı aranmaz. Ancak tezkiyede aranan diğer şartların mevcut olması gerekir.

KESİM VE BOĞAZLAMA ADABI

Hüküm ۸۴۶: Koyun kesilirken iki ön ayağının ve bir arka ayağının bağlanması, diğer arka ayağının ise serbest bırakılması, hayvan sakinleşene kadar yününün veya kılının tutulması müstahaptır. Sığır kesilirken iki ön ve iki arka ayağının bağlanması ve kuyruğunun serbest bırakılması müstahaptır. Deve nahr edilirken ise ayaklarının koltuk altlarına bağlanması ve bacaklarının serbest bırakılması, bu devenin çökmüş halde nahr edilmesi durumundadır. Ayakta nahr edilmesi durumunda ise sol ön ayağı bağlı olmalıdır. Kuş kesilirken, kesildikten sonra çırpınana kadar serbest bırakılması müstahaptır. Hayvana kesilmeden veya nahr edilmeden önce su verilmesi müstahaptır. Hayvan kesilirken veya nahr edilirken, acı çekmesini ve eziyet görmesini engelleyecek şekilde muamele edilmesi; bıçağın bilenmesiyle, bıçağın boğazdan kuvvetlice geçirilmesiyle ve acele edilmesiyle gibi yollarla müstahaptır.

Kesme ve Boğazlamada Mekruh Olan Şeyler

Hüküm ۸۴۷: Hayvanları keserken ve kurban ederken mekruh görülen hususlar şunlardır:

Birincisi: Kesilen hayvanın ruhu tamamen çıkmadan derisinin yüzülmesi.

İkincisi: Kesimin, bir ihtiyaç olmaksızın geceleyin veya cuma günü zevalden (öğle vaktinden) önce yapılması.

Üçüncüsü: Kesimin başka bir hayvanın gözü önünde yapılması.

Dördüncüsü: Kendi eliyle besleyip büyüttüğü hayvanı kesmesi.

SİLAHLA AVLANMA HÜKÜMLERİ

Hüküm ۸۴۸: Eti helal olan vahşi hayvanların silahla avlanarak tezkiye edilmesi (şer'i usullere göre kesilmesi) için bazı şartlar vardır:

Bunlardan biri şudur: Kullanılan aletin, kılıç, bıçak, hançer gibi kesici silahlardan veya mızrak ve ok gibi sivri ucuyla hayvanın bedenine saplanıp onu delen silahlardan olması gerekir. Eğer taş, sopa, ağ, tuzak gibi kesici veya delici olmayan aletlerle avlanırsa, etinin yenmesi haram olur ve necis (pis) hükmü verilir. Tüfekle avlandığında ise, eğer mermi hayvanın vücuduna girip onu delegecek kadar sivri ise, eti helal ve temizdir. Fakat mermi böyle olmayıp da hayvanın vücuduna girmesi ve onu öldürmesi, merminin basıncına veya içerdiği yakıcı sıcaklığa bağlı ise, etinin helal ve temiz olduğuna hükmetmek müşküldür (sakıncalıdır).

Avlanma şartlarından bir diğeri de: Avcının Müslüman olmasıdır. Mümeyyiz olan Müslüman çocuğun avladığında bir sakınca yoktur. Kâfirin avladığı ise helal

değildir; Ehlibeyte (Aleyhimu's-Selam) açıkça düşmanlık edenler de bu kapsama girer.

Bunlardan bir diğeri de: Avlanma kastıdır. Dolayısıyla bir kimse bir hedefe atış yapıp da yanlışlıkla bir hayvanı vurarak öldürürse, o hayvan helal olmaz.

Diğeri ise: Avlanmada kullanılan aletle (ok, tüfek vb.) atış yaparken besmele çekmektir. Eğer bu kasten terk edilirse avlanan hayvan helal olmaz. Ancak unutarak terk edilmesinde bir sakınca yoktur.

Bunlardan bir diğeri de: Avın ölü olarak bulunmasıdır. Bir diğeri ise, ava canlı olarak yetişilmesine rağmen usulüne uygun kesim (tezkiye) için yeterli vaktin olmamasıdır. Eğer ava canlı olarak yetişilir ve onu kesmek için yeterli vakit varken kesilmeyip de canı çıkarsa, etinin yenmesi helal olmaz.

Hüküm ۸۴۹: İki kişi, biri Müslüman diğeri gayrimüslim olarak veya biri besmele çekip diğeri kasten besmele çekmeyerek ortaklaşa tek bir hayvan avlarsa, o hayvanın etini yemek helal olmaz.

Hüküm ۸۵۰: Avın helal olması için, av aletinin hayvanı tek başına öldürmesi şarttır. Eğer av aletine başka bir şey de ortak olursa, örneğin av hayvanı vurulup suya düşer ve ölümün her iki sebepten (vurulma ve boğulma) kaynaklandığı bilinirse, o hayvan helal olmaz. Aynı şekilde, ölümün sadece vurulma sebebiyle gerçekleşip gerçekleşmediğinden şüphe edilirse hüküm yine böyledir.

Hüküm ۸۵۱: Avın helal olması için av aletinin mubah (kullanımı helal) olması şart değildir. Buna göre, eğer bir kimse, gasp edilmiş bir köpek veya ok ile av hayvanı avlarsa, bu av helal olur ve avcıya ait olur; aletin veya

köpeğin sahibine ait olmaz. Ancak avcı bu fiiliyle bir günah işlemiştir ve köpeğin veya aletin kullanım ücretini sahibine ödemesi gerekir.

Hüküm ۸۰۲: Bir hayvan, avlanmanın helal olduğu kılıç veya benzeri bir aletle iki parçaya ayrılır ve canlı olarak ona yetişilemezse yahut yetişilse bile onu kesmeye (tezkiye etmeye) vakit yetmezse, (hüküm ۸۴۸'de geçen) tezkiye şartlarının tamamı mevcut olduğu takdirde her iki parça da helal olur. Fakat hayvana canlı olarak yetişilir ve onu kesmeye de yeterli vakit olursa, baş ve boynun bulunmadığı parça haramdır. Baş ve boynun bulunduğu parça ise şer'i usule uygun olarak kesildiği takdirde temiz ve helaldir.

Hüküm ۸۰۳: Eğer bir hayvan, avlanmanın helal olmadığı tuzak, taş ve benzeri bir şeyle iki parçaya ayrılırsa baş ve boynun olmadığı parça haram olur. Baş ve boynun olduğu parçaya gelince, eğer hayvana canlıyken yetişilir ve şer'i şartlara uygun olarak tezkiye edilmesi (kesilmesi) için yeterli vakit olursa bu parça temiz ve helaldir. Aksi takdirde o parça da haram olur.

Hüküm ۸۰۴: Av hayvanının veya kesilen hayvanın karnından canlı olarak çıkan yavrunun, şer'i usullere göre tezkiye edilmesi (kesilmesi) durumunda etini yemek helal, aksi takdirde haramdır.

Hüküm ۸۰۵: Av hayvanının veya kesilen hayvanın karnından ölü olarak çıkan cenin, aşağıdaki şartlarla temiz ve helaldir: Yaratılışının tam olması, tüylerinin veya yünlerinin çıkmış olması ve ölümünün annesinin ölümünden önce değil, annesinin ölümü sebebiyle gerçekleşmiş olması.

KÖPEKLE AVLANMANIN HÜKMÜ

Hüküm ٨٥٦: Av köpeği, eti helal olan yabani bir hayvanı yakalayıp öldürürse, avlandıktan sonra o hayvanın temiz (tahir) ve helal kabul edilmesi altı şarta bağlıdır:

١- Köpeğin eğitilmiş olması gerekir. Şöyle ki; sahibi onu ava teşvik ettiğinde hemen atılmalı, durdurduğunda ise atılmaktan ve gitmekten vazgeçmelidir. Denilmiştir ki, ava yaklaşıp onu gözüyle gördüğünde sahibinin durdurmasına rağmen durmaması zarar vermez; bu görüş akla yatkındır. Köpeğin, avın etinden bir miktar yeme alışkanlığının olması da sakıncalı değildir; yeter ki avın tamamını kendine ayırmamasın veya sahibinin almasına engel olup teslim etme emrine uymamazlık etmesin. Aynı şekilde, avın kanını içmeyi alışkanlık haline getirmiş olmasında da bir sakınca yoktur.

٢- Av hayvanının, sahibi tarafından ava gönderilmesiyle avlanmış olması gerekir. Sahibinin göndermesi olmaksızın hayvanın kendi başına gidip avlanması yeterli değildir. Aynı şekilde, hayvanın kendi başına ava gidip sonrasında sahibinin onu teşvik etmesi de yeterli olmaz. Hatta bu teşvikin, ihtiyat gereği hayvanın daha hızlı koşmasına neden olması gibi bir etki yarattığı durumlarda dahi hüküm aynıdır.

٣- Av hayvanını salan kişinin Müslüman olması gerekir. Eğer onu bir kâfir salarsa -Peygamber'in Ehlibeytine (Aleyhimu's-Selam) kin beslediğini açıkça söyleyenler de bu gruba dâhildir- av helal olmaz. Mümeyyiz olan, Temyiz kudretine sahip Müslüman bir çocuğun av hayvanını salmasında ise bir sakınca yoktur.

٤-Hayvanı av üzerine gönderirken besmele çekmek gerekir. Eğer kasten besmele çekilmezse, av haram olur. Ancak unutarak besmelenin terkedilmesinde bir sakınca

yoktur.

◦- Hayvanın ölümünün, köpeğin yaralamasına ve ısırmasına dayanması gerekir. Eğer hayvan boğulma, kovalama sırasındaki yorgunluk veya aşırı korkudan ödünün patlaması gibi başka bir sebeple ölürse helal olmaz.

٦- Av köpeği sahibinin, av hayvanına öldükten sonra yetişmesi veya onu canlı yakalayıp da kesmeye vakit bulamaması durumunda (etinin yenmesi) caizdir. Eğer avı canlı yakalayıp da kesmeye vakit bulduğu halde kesmeyip ölmesine sebep olursa (etinin yenmesi) helal olmaz.

Hüküm ۸۵۷: Av köpeğini gönderen kişi, av hayvanını canlı olarak yakalarsa ve onu şer'i usullere göre kesmek (tezkiye) için yeterli vakit de varsa, ancak bıçağı çekmek gibi kesim işleminin normal hazırlıklarıyla meşgul olurken hayvan ölürse; bu hazırlıkların kesim için zorunlu olması ve kişinin ağırdan almaması durumunda hayvan helal olur.

Ancak kesim işlemini, aletin bulunmaması nedeniyle terk ederse, örneğin yanında bıçak olmadığı için vakit daralır ve hayvan kesilmeden ölürse helal olmaz. Bu durumda köpeği, hayvanı öldürmesi için teşvik etmesinde bir sakınca yoktur.

Hüküm ۸۵۸: Avlanmak için birden fazla köpek salınır ve bu köpekler tek bir av hayvanını öldürürse, salınan köpeklerin hepsi **Hüküm ۴۵۵)**te zikredilen şartları taşıyorsa av helal olur. Ancak köpeklerden bir kısmı bu şartları taşımıyorsa av helal olmaz.

Hüküm ۸۵۹: Avlanması helal olan ceylan gibi bir hayvanı avlaması için köpek gönderilir de köpek başka bir hayvanı avlarsa, o hayvan temiz ve helaldir. Aynı şekilde, köpek bir hayvanı avlaması için gönderilir de o hayvanla

birlikte başka bir hayvanı da avlarsa hüküm yine böyledir.

Hüküm ٨٦٠: Eğer av köpeğini gönderen kişi birden fazla ise, örneğin bir grup insan tek bir köpeği ava gönderse ve içlerinden biri kâfir olsa veya kasten besmele çekmese, o av haram olur. Aynı şekilde, köpeklerin birden fazla olması ve bazılarının (٤٥٥. Mesele)'de açıklanan şekilde eğitilmemiş olması durumunda da hüküm böyledir. Bu durumda av, necis ve haramdır.

Hüküm ٨٦١: Köpek dışındaki hayvanlarla, örneğin kartal, şahin, atmaca, pars ve benzerleriyle yapılan av helal değildir. Ancak avcı, av hayvanına canlıyken yetişir ve şer'i usullere uygun olarak onu tezkiye ederse (keserse), etini yemek helal olur.

BALIK VE ÇEKİRGE AVI

Hüküm ٨٦٢: Pullu balığın tezkiyesi, canlı olarak ele geçirilmesiyle gerçekleşir. Bu, balığın sudan alınıp çıkarılmasıyla olabileceği gibi, suyun içinde kontrol altında tutulup istendiği an alınabilecek durumda bırakılmasıyla da olur. Balık, (banyo küveti) veya onu muhafaza eden bir ağ gibi kontrol altında tutulduğu bir yerde suyun içinde ölürse, tezkiye edilmiş (helal) sayılır.

Hüküm ٨٦٣: Sudan, pulu olan canlı bir balık çıkarılır ve suyun dışında ölürse, yenmesi helal ve kendisi de temizdir. Fakat balık, sudan çıkarılmadan suyun içinde ölürse, temizdir ancak yenmesi haramdır. Pulu olmayan balıklara gelince, bunların yenmesi her halükârda haramdır.

Hüküm ٨٦٤: Balık sudan dışarı sıçrar, dalgalar tarafından sahile atılır veya su çekilir de balık karada kalır ve yakalanmadan önce ölürse haram olur. Ancak avcı,

yakalama anlamını taşıyacak şekilde bir ağ kurar veya bir havuz yaparsa ve balık buraya girip avcı onu çıkarmadan önce ölürse helaldir. Aynı şekilde, belirtilen yakalama anlamını taşıyan bir aletle balığı hareketsiz bırakırsa (ve balık bu şekilde ölürse) yine helaldir.

Hüküm ۸۶۵: Balığı avlayan kişinin Müslüman olması şart değildir ve balığın helal olması için besmele çekilmesi de gerekmez. Dolayısıyla balığı gayrimüslim bir kimse avlasa bile eti helaldir.

Hüküm ۸۶۶: Bir kimse balığı sudan çıkardıktan sonra, avlama ve onu kontrol altında tutma anlamının gerçekleşmeyeceği bir durumda -örneğin onu bir ipe veya mızrağa takıp suya geri salarsa- ve balık bu halde suda ölürse, eti haram olur.

Mesele ۸۶۷: Balık, "zehir" (zehirli yem) gibi bir şeyi yutması sebebiyle su yüzüne çıkarsa, canlı olarak yakalandığı takdirde yenilmesi helaldir. Ancak yakalanmadan önce ölürse haram olur.

Mesele ۸۶۸: Canlı bir balık, sudan çıkarıldıktan sonra henüz ölmeden kızartılır veya parçalara ayrılırsa yenilmesi helaldir, ancak bundan kaçınmak daha evladır.

Hüküm ۸۶۹: Canlı olarak yakalanan balıktan bir parça kesilir ve geri kalanı canlı olarak suya bırakılırsa, kesilen bu parça helaldir. Geri kalan kısmın suda ölüp ölmemesi bu hükmü değiştirmez. Ancak sakınmak ihtiyaten müstahaptır.

Hüküm ۸۷۰: Müslümanın elinde bulunan ölü bir balığın, su dışında yakalandıktan sonra mı, av aletinde sudan çıkarılmadan önce mi, yoksa başka bir şekilde mi öldüğü bilinmese bile helal olduğuna hükmedilir. Aynı şekilde, bu balığı elinde bulunduran Müslüman, onu yemek

için sunmuşsa ve pulsuz balıkları helal sayanlardan değilse, balığın pullu olup olmadığı bilinmese dahi helal olduğuna hükmedilir. Ve eğer ölü balık kâfirin elinde bulunursa, onu helal kılan usule göre avladığını söylese bile helal olduğuna hükmedilmez. Ancak balıkları ölmeden sudan çıkarmayı esas alan ve aralarına ölü balık karışması nadir olan balıkçı gemileriyle avlandığına dair, (itminan) yoluyla dahi olsa, kesin bir kanaat oluşursa durum farklıdır.

Hüküm ٨٧١: Balığı canlı olarak yutmak caizdir; ancak bundan kaçınmak evlâdır.

Hüküm ٨٧٢: Çekirge, elle veya başka bir aletle canlı olarak yakalanırsa yenilmesi helal olur. Tezkiyesinde (şer'i usulle kesiminde), yakalayanın Müslüman olması veya yakalarken besmele çekmesi şart değildir. Ancak çekirge kâfir birinin elinde ölü olarak bulunur ve canlı yakalayıp yakalamadığı bilinmezse, daha önce geçtiği üzere, tezkiye ettiğini söylese bile helal olmaz.

Hüküm ٨٧٣: Çekirgenin uçmaya başlamış olanı helaldir. Bu nedenle, kanatları henüz çıkmamış ve sadece hareket eden, "**deba**" olarak bilinen türü helal değildir.

YİYECEK VE İÇECEKLERLE İLGİLİ HÜKÜMLER

Hüküm ٨٧٤: Yırtıcı olanlar hariç, tüylü kuşların tümü helaldir. Güvercin, tavuk ve serçenin bütün çeşitleri helaldir. Aynı şekilde çil kuşu, keklik, balıkçıl, toy kuşu ve turna da helaldir. Öldürülmeleri mekruh olsa da hüdhüd (ibibik), kırlangıç, gökkuzgun, örümcek kuşu ve ebabil kuşu da helaldir. Deve kuşu ve tavus kuşu da helaldir.

Yırtıcı kuşlara gelince, ki bunlar pençesi olan her türlü kuşu kapsar, ister doğan ve şahin gibi güçlü olup pençesiyle

diğer kuşları avlayabilenler olsun, ister kerkenez ve küçük kuşlar gibi buna gücü yetmeyen zayıf olanlar olsun, etleri haramdır. Karga da bütün çeşitleriyle, ihtiyat-ı lazım gereği saksığan da dâhil olmak üzere, bu hükme tabidir. Yarasa gibi tüysüz uçan her hayvanın ve yine eşek arısı, kelebek ve diğer uçan böceklerin de yenilmesi haramdır; ancak çekirge, ihtiyat-ı lazım gereği bu hükmün dışındadır.

Hüküm ۸۷۵: Görünen o ki, her kuşun safı'fı (süzülüşü) def'ifinden (kanat çırpışından) daha fazla ise, yani uçarken kanatlarını çırpırmaktan çok süzülüyorsa, o kuş pençeli sayılır ve eti haramdır. Bunun aksine, kanat çırpışı süzülüşünden daha fazla olan kuşun eti ise helaldir. Buna göre, haram olan kuşlar helal olanlardan uçuş şekillerine bakılarak ayırt edilir. Uçuş şekli bilinmeyen kuşlar ise bedenlerinde "kursak, taşlık veya (ayağında) mahmuz" bulunup bulunmamasına göre ayırt edilir. Bu üçünden birine sahip olan kuşun etini yemek helaldir, olmayanıki ise değildir. Kursak, tanelerin ve diğer yiyeceklerin boğaz kısmında toplandığı yerdir. Taşlık, kuşun yediği küçük çakıl taşlarının toplandığı yerdir. Mahmuz ise kuşun ayağında, pençenin arkasında dışa doğru çıkan dikendir.

Hüküm ۸۷۶: Deniz hayvanlarından, aslen pullu olan balıklar helaldir; sonradan dökülmüş olsalar bile -daha önce geçtiği gibi- helaldirler. Deniz ineği, kurbağa, yengeç ve kaplumbağa gibi diğer deniz hayvanı türleri ise haramdır. Aynı şekilde, yayın balığı ve yılan balığı gibi pulu olmayan balıklar da haramdır.

Evet, deniz kuşu olarak adlandırılan, yüzen, dalan ve benzeri kuşlardan, kara kuşlarından helal olanlara benzeyenler helaldir.

Hüküm ۸۷۷: Kara hayvanlarından koyun, sığır, deve,

at, katır ve eşek bütün türleriyle (yabani ve evcil olanları fark etmeksizin) helaldir. Aynı şekilde ceylan da helaldir. Ancak evcil at, katır ve eşek etini yemek mekruhtur.

Yırtıcı hayvanlar, yani avını pençesiyle veya dişiyle yakalayan hayvanlar haramdır. Bunlar ister aslan, kaplan ve leopar gibi güçlü; ister tilki ve sırtlan gibi zayıf olsunlar fark etmez. Aynı şekilde köpek, kedi, tavşan, domuz, maymun, fil ve ayı da haramdır. Toprağın altında yaşayan keler, fare, çöl faresi, kirpi, yılan ve benzeri küçük hayvanlar da haramdır. Kurtçuklar, hatta meyve kurtçukları dahi ihtiyaten haramdır; ancak ayıklanması mümkün olmayanların meyveyle birlikte yenmesi caizdir.

Hüküm ٨٧٨: İnsanın cinsel ilişkide bulunduğu hayvan, eti yenen sığır, koyun ve deve gibi bir hayvansa, o hayvanın etini yemek haram olur. Aynı şekilde sütü ve bu olaydan sonra meydana gelen nesli de ihtiyaten haramdır. Bu hayvanın kesilip yakılması gerekir. Eğer hayvan, fiili işleyenden başkasına aitse, failin hayvanın değerini sahibine ödemesi vaciptir. Ama eğer hayvan, at, katır ve eşek gibi sırtına binilen bir hayvansa, o hayvanın şehirden sürülmesi ve başka bir şehirde satılması vaciptir. Eğer fail, hayvanın sahibi değilse, hayvanın değerini öder ve satıştan elde edilen para kendisine ait olur.

Hüküm ٨٧٩: Kuşlar ve balıklar dahil olmak üzere, eti helal olan her hayvan, eğer cellal (pislik yiyen) haline gelirse, eti, sütü ve yumurtası haram olur. Eğer istibra edilirse (temizlenirse) tekrar helal olur. Cellal'in anlamı ve istibra'nın nasıl yapılacağı daha önce temizleyiciler bölümünde açıklanmıştı.

Hüküm ٨٨٠: Domuzdan süt emerek et ve kemiği

sertleşen keçi yavrusu haram olur. Bu durumda onun nesli ve sütü de haramdır. Eğer (et ve kemiği) sertleşmemişse, sütten kesilmemişse ihtiyaten yedi gün temiz bir sütle istibra edilmesi (bekletilerek temizlenmesi) gerekir. Sütten kesilmişse arpa, ot ve benzeri şeylerle istibra edilir, ardından helal olur.

İhtiyati vacip olarak, oğlağa buzağı ve eti helal olan diğer hayvanların yavruları da dâhil edilir. Dişi domuzdan süt emmeye ilişkin hüküm, eti haram olan diğer hayvanlardan süt emmeyi kapsamaz. Aynı şekilde, eti helal olan bir hayvanın idrar ve kan gibi necis (dinî açıdan pis sayılan) bir sıvıyı içmesi onu haram kılmaz. Ancak, sarhoş oluncaya kadar şarap içer ve o haldeyken kesilirse, ihtiyatî lüzum gereği iç organlarından olan bağırsak, işkembe, kalp, karaciğer ve benzerlerinin yıkanmış olsalar dahi yenilmemesi gerekir. Etine gelince, yenmesi caizdir, fakat necasetin kendisi duruyorsa, necasetle temas eden kısmın yıkanması gerekir.

Hüküm ۸۸۱: Eti helal olan hayvandan haram kılınan kısımlar şunlardır: Kan, dışkı, erkeklik organı, dişilik organı, plasenta, bezeler (vücutta fındık benzeri yuvarlak her bir yumru veya düğüm), hayalar, beynin ortasında nohut büyüklüğündeki beyin tanesi, omurganın ortasında ilik gibi beyaz bir iplik olan omurilik, (vacip ihtiyat gereği) boyundan kuyruğa kadar sırt boyunca uzanan iki sinir, safrakesesi, dalak, mesane ve gözbebeği (gözün tümü değil, onun gören kısmı).

Bu hüküm kuşlar, balıklar ve çekirgeler dışındaki hayvanlar için geçerlidir. Kuşlarda ise zikredilenlerden kan ve dışkı haramdır; ihtiyaten farz olarak bunların

dışındakilerden de kaçınmak gerekir. Aynı şekilde, balığın dışkısı ve kanı ile çekirgenin dışkısından da ihtiyaten sakınmak gereklidir. Evet, bunların içinde bulunan şeylerle birlikte yenildiğinde bir sakınca yoktur.

Hüküm ٨٨٢: Çamur ve kerpiç yemek haramdır; toprak ve kum yemek de ihtiyaten vacip olarak haramdır. Bundan istisna olarak, sadece şifa niyetiyle ve başka bir amaçla olmamak kaydıyla, Seyyidü's-Şüheda'nın (Aleyhi's-Selam) türbesinin toprağından orta boy bir nohut miktarı caizdir. İhtiyaten vacip olarak, bunun da sadece mübarek kabirden veya örfen ona bitişik sayılan yakın yerlerden alınan toprakla sınırlı tutulması gerekir. Bu miktarı aşan durumda ise, su veya benzeri bir şeyle karıştırılarak onda yok olacak şekilde tüketilir ve şifa umularak kullanılır.

Hüküm ٨٨٣: Ağız boşluğuna gelen balgam ve göğüs akıntılarını yutmak haram değildir; dişlerin arasını temizlerken çıkan yemek artıklarını yutmak da aynı şekilde haram değildir.

Hüküm ٨٨٤: İnsana ciddi derecede zarar veren her şeyi tüketmek haramdır; ister bu zarar ölüme yol açsın, ister bazı organların işlevsiz kalmasına ya da bazı duyuların kaybına sebep olsun. Yine, akıl sahiplerince dikkate değer görülen bir ihtimal bulunduğu takdirde -hatta ihtimalin önemsenmesi sebebiyle onlarda korku oluşacak derecede- böyle bir zarara yol açma ihtimali bulunan şeyleri tüketmek de haramdır; zarar gecikmeli olsa bile.

Hüküm ٨٨٥: Afyon ve türevleri ile diğer her türlü uyuşturucu maddelerin kullanımı gerek kullanılan miktarın fazlalığından gerekse bağımlılığa yol açmasından ötürü kişiye ağır zarar verecekse haramdır. Hatta ihtiyat gereği, zorunluluk hâli dışında bunlardan tamamen kaçınmak

gerekir. Zorunluluk hâlinde ise ihtiyaç ölçüsünde kullanılır.

Hüküm ٨٨٦: Şarap ve diğer sarhoş edici maddeleri içmek haramdır. Bazı rivayetlerde bunun en büyük günahlardan olduğu bildirilmiştir. İmam Cafer Sadık'tan (Aleyhi's-Selam) şöyle rivayet edilmiştir: "**Şarap, kötülüklerin anası ve her şerrin başıdır. İçene öyle bir an gelir ki aklını elinden alır; Rabbini tanımaz, işlemediği hiçbir günah bırakmaz; çiğnemediği hiçbir haram kalmaz, kesmediği hiçbir yakınlık bağı bırakmaz; yapmadığı hiçbir çirkin fiil kalmaz. Ondan bir yudum içse Allah, melekleri, peygamberleri ve müminler onu lânetler. Ondan içip sarhoş oluncaya kadar içerse, iman ruhu bedeninden çıkarılır ve içine alçak ve habis bir ruh biner; namazı kırk gün kabul edilmez.**"^١

Hüküm ٨٨٧: Üzüm suyu kendiliğinden, ateşle veya güneşle kaynarsa haram olur. Ancak bu şekilde sarhoş edici hale gelmezse, üçte ikisinin uçup gitmesiyle haramlığı zail olur. Sarhoş edici hale gelirse, haramlığı ancak sirkeleşme ile ortadan kalkar.

Üzümün kendisi pişirilirse, içindeki suyun kaynadığına dair kesin bilgi elde edilirse ihtiyaten haram olur; aksi halde haram olmaz. Yine "**Kuru üzüm şırası**" denilen şey de kaynasa bile haram değildir; ancak sarhoş edici hale gelirse o zaman haram olur ve haramlığı ancak sirkeleşme ile zail olur.

Hüküm ٨٨٨: Fuka' 'haramdır; bu, genellikle sarhoşluk değil, neşe (keyif) veren bilinen bir içecektir ve günümüzde bira olarak adlandırılır.

---

١ - Tabersi, *el-İhticac ala Ehli'l-Lucac*, Hicri kameri ١٤٠٣, c. ٢, s. ٣٤٦.

Hüküm ٨٨٩: Akıcı kana sahip hayvanın kanı haramdır; hatta yumurtadaki kan ve kesilen hayvanın yenilebilir kısımlarında kalan kan da böyledir. Ancak, mercimek suyu gibi çorba ve benzeri şeylerde tamamen yok olup kaybolması hâlinde sakınca yoktur.

Hüküm ٨٩٠: Yenilmesi haram olan hayvanın sütü, arızı (geçici) bir sebeple de olsa, haramdır; yumurtası da böyledir. İnsan sütünü içmemek ise ihtiyata daha uygundur.

Hüküm ٨٩١: Üzerinde şarap veya herhangi sarhoş edici bir içecek içilen bir sofradan yemek yemek haramdır; hatta ihtiyaten vacip olarak, o sofrada oturmak da haramdır.

Hüküm ٨٩٢: Şiddetli açlık veya susuzluk sebebiyle, masum bir canın helake yaklaşması veya ona yakın bir duruma düşmesi halinde, her Müslümana, onun canını kurtarmak için, canını kurtaracak ölçüde yiyecek veya içecek vermek vaciptir.

YEME VE İÇME ADABI

Hüküm ٨٩٣: Yemek yemenin adabından sayılan bazı hususlar şunlardır:

Yemekten önce ve sonra iki elini yıkamak ve yıkadıktan sonra mendille kurulamak. Ev sahibinin herkesten önce yemeğe başlaması ve herkesten sonra bitirmesi. Yemekten önce el yıkamaya ev sahibinden başlanması, sonra sağındakilerden devam edilerek solundakine gelinceye kadar sıranın tamamlanması. Yemekten sonra el yıkamaya ise ev sahibinin solundakinden başlanıp en son ev sahibinde bitirilmesi. Yemeğe başlarken besmele çekmek; şayet sofrada birkaç çeşit yemek varsa her bir çeşit için ayrı ayrı besmele çekmek müstahaptır. Sağ elle ve üç veya daha fazla parmakla yemek, iki parmakla yememek. Sofrada başkaları da varsa kendi önünden yemek ve başkalarının önünden almamak. Lokmaları küçük tutmak, yemek yemeyi ve sofrada oturmayı uzatmak ve yemeği iyice çiğnemek. Yemekten sonra Allah'a hamdetmek. Parmakları yalamak ve emmek. Yemekten sonra dişleri kürdanla temizlemek; ancak bu temizliği fesleğen dalı, nar çubuğu, hurma yaprağı ve kamışla yapmamak. Sofra dışına düşenleri toplayıp yemek; ancak kır ve çöllerde sofranın dışına düşenleri

hayvanlar ve kuşlar için bırakmak müstahaptır. Yemeğin sabah ve akşam olmak üzere iki öğün olması ve bu iki öğün arasında yemekten kaçınmak. Yemekten sonra sırt üstü uzanıp sağ bacağı sol bacağın üzerine koymak. Yemeğe tuz ile başlayıp tuz ile bitirmek. Meyveleri yemeden önce suyla yıkamak. Tokken yememek ve midneyi tıka basa doldurmamak. Yemek esnasında insanların yüzüne bakmamak. Sıcak yemek yememek. Yiyecek ve içeceği üflememek. Sofraya ekmek konulduktan sonra başka bir şey beklememek. Ekmeği bıçakla kesmemek. Ekmeği tabağın altına koymamak. Kemdiği, üzerinde hiç et kalmayacak şekilde sıyırmamak. Kabuğuyla yenen meyvelerin kabuğunu soymamak. Meyveyi tam olarak yemeden atmamak.

Hüküm ٨٩٤: Su içmenin adabından sayılan bazı hususlar şunlardır: Suyu yudumlayarak içmek, bir dikişte içmemek; gündüz ayakta içmek ve gece ayakta içmemek; içmeden önce besmele çekmek ve içtikten sonra hamdetmek; suyu üç nefeste ve istekle, lezzet alarak içmek; içtikten sonra Hz. Hüseyin'i ve Ehlibeyt'ini (Aleyhi's-Selam) anmak ve katillerine lânet etmek; suyu fazla içmemek; ağır, yağlı yiyeceklerin üzerine su içmemek; testinin kırık yerinden ve kulp kısmının bulunduğu yerden içmemek; sol elle içmemek.

NEZİR (ADAK) HÜKÜMLERİ

Hüküm ٨٩٥: Nezir, kişinin Allah'a, zimmetinde bir şeyi yapmak veya terk etmek üzere adakta bulunmasıdır.

Hüküm ٨٩٦: Adak, sadece niyet etmekle gerçekleşmez; mutlaka bir Siga (**sözlü ifade**) ile yapılması gerekir. Adağın Sigasında "Allah için" (**lillah**) lafzının veya Allah'a mahsus isimlerden birinin yer alması şarttır. Örneğin, adakta bulunan kişi "**Allah için üzerime gece namazı kılmak borç olsun**" veya "**Rahman için Yüz dinar sadaka vermek üzerime borç olsun**" derse, adağı sahih olur. Bu anlamı Arapça dışındaki başka bir dilde de ifade edebilir. Eğer sadece "**Şunu yapmak üzerime borç olsun**" der ve kalbinden "**Allah için**" diye niyet etse bile adak gerçekleşmiş sayılmaz. "**Allah için oruç tutmayı adadım**" veya "**Allah için oruç tutmak üzerime adak olsun**" demesi durumunda ise adağın geçerli olup olmaması tartışmalıdır. Bu nedenle, ihtiyata riayet etmek terk edilmemelidir.

Hüküm ٨٩٧: Adak adayan (nezreden) kimsede ergenlik, akıl, irade ve kasıt bulunması ve adağın konusu olan mal üzerinde tasarruf etmekten men edilmemiş (hacir altında) olmaması şarttır. Buna göre, mümeyyiz (iyiyi

kötüyü ayırt edebilen) olsa bile çocuğun adağı geçersizdir. Aynı şekilde, dönemsel (edvarî) olsa bile delilik hâlindeyken delinin, zorlanan kimsenin (mükreh), sarhoşun, kasıt veya iradesini ortadan kaldıracak derecede aşırı öfkelenen kimsenin adağı da geçersizdir. Yine, iflas eden kimsenin alacaklıların hakkı bulunan mallarıyla ilgili adağı ve sefihin (malını israf eden kimsenin), adağı ister haricî bir malla isterse zimmetindeki bir malla ilgili olsun, adağı geçersizdir.

Hüküm ۸۹۸: Adağın konusu olan fiil veya terk edişin, adak sahibinin ameli yerine getireceği esnada gücü dâhilinde olması gerekir. Dolayısıyla yürüyerek hacca gitmeye gücü yetmeyen birinin bu şekilde adak adaması sahih değildir. Aynı şekilde, adanan şeyin ameli yerine getirme esnasında şer'an tercih edilen (racih) bir fiil olması gerekir. Örneğin farz veya müstahap bir ameli işlemeyi ya da haram veya mekruh bir fiili terk etmeyi adamak gibi. Mubah bir fiile gelince, eğer ibadete güç kazanmak amacıyla yemek yemeyi adamak gibi şer'an tercih edilen bir niyetle adanırsa adak geçerli olur; aksi takdirde geçerli olmaz. Adanan şeyin tercih edilirliliği, sonradan ortaya çıkan bir durum sebebiyle ortadan kalkarsa adak bozulur. Örneğin, kilo vermek için yemeği azaltmayı adayan bir kimsenin sonradan zayıflaması ve yemeği azaltmanın kendisine zararlı hale gelmesi gibi.

Hüküm ۸۹۹: Kadının, kocasının kendisinden cinsel olarak yararlanma hakkına aykırı düşecek bir konuda kocasının izni olmadan adak adaması sahih (geçerli) değildir. Hac, zekât, sadaka, anne-babasına iyilik ve sıra-i rahim (akrabaları ziyaret) dışında, kendi malıyla ilgili olarak kocasının izni olmadan adadığı adağın sahih olup olmadığı ise işkallidir (şüphelidir); bu konuda ihtiyatın

gereği terk edilmemelidir.

Evladın, babası izin versin veya vermesin, adak adaması sahihtir. Ancak anne veya babadan biri, adağa konu olan fiili yapmasını yasaklar ve bu yasaklama nedeniyle o fiil artık evlat için rüçhanlı (tercihe şayan) olmaktan çıkarsa, adağı bozulur ve ona vefa göstermesi gerekmez. Aynı şekilde, bu tür bir yasaklamanın daha önceden kendisine yöneltilmiş olması durumunda da adak geçerli olmaz.

Hüküm ۹۰۰: Eğer mükellef, namazı bir yerde eda etmeyi adar ve adadığı şey namazın bizzat kendisi değil, onun için bu yerin tayini şeklinde olursa; yani adadığı şey o yerin namaza tahsis edilmesi olursa, bu durumda: Eğer o mekânın Mescit gibi kendiliğinden veya sonradan ortaya çıkan bir üstünlüğü varsa ve bu üstünlük adak sırasında dikkate alınmışsa (örneğin, o yerin adayan kişi için ibadete daha elverişli ve riyadan daha uzak olması gibi), adak geçerlidir. Aksi takdirde adak geçersiz olur ve bir hükmü kalmaz.

Hüküm ۹۰۱: Bir kimse belirli bir zamanda namaz kılmayı, oruç tutmayı veya sadaka vermeyi adarsa, adağını yerine getirirken o zamana bağlı kalması gerekir. Eğer bu fiili belirlenen zamandan önce veya sonra yaparsa, adağını yerine getirmiş sayılmaz. Dolayısıyla, hastalığından şifa bulduğunda bir fakire sadaka vermeyi veya her ayın başında oruç tutmayı adayan kimse, şifa bulmadan önce sadaka verirse veya ayın başından önce yahut sonra oruç tutarsa adağını yerine getirmiş olmaz.

Hüküm ۹۰۲: Bir kimse oruç tutmayı adar da miktarını belirtmezse, bir gün oruç tutması yeterlidir. Namaz kılmayı adayıp da niteliğini veya niceliğini belirtmezse, vitir namazı gibi tek rekâtlı bile olsa, tam bir namaz kılması yeterlidir.

Sadaka vermeyi adayıp da türünü ve miktarını belirtmezse, sadaka olarak adlandırılabilir herhangi bir şeyi vermesi kâfidir. Genel olarak Allah'a bir şeyle yakınlaşmayı adarsa, oruç, sadaka, gece namazının vitir rekâtı gibi tek rekâtlı bir namaz ve benzeri ibadet ve itaatlerden herhangi birini yerine getirebilir.

Hüküm ٩٠٣: Belirli bir günde oruç tutmayı adayan kimsenin, o gün şafak söktüğünde memleketinde (hazır) ve oruç tutmaya gücü yeter durumda ise, bir zorunluluk olmaksızın kendi tercihiyle yolculuğa çıkması caiz değildir. Ancak yolculuk için şer'i, akli veya şahsi açıdan daha üstün bir gerekçe bulunursa, o takdirde yolculuğa çıkabilir; bu durumda orucunu bozar ve daha sonra kaza eder, kefareti gerekmez. Eğer orucu bozmayı gerektiren bir yolculukta ise, adağını yerine getirmek için ikamet etmesi (Gittiği yerde on gün kalması) gerekmez.

Yolculuk yapmıyorsa ve o gün hastalık, hayız, nifas gibi orucu bozmayı gerektiren bir durumla karşılaşır veya o gün iki bayramdan birine denk gelirse orucunu bozar ve daha sonra kaza eder. Ancak herhangi bir geçerli sebep olmaksızın kasten orucunu bozarsa hem kaza etmesi hem de ileride açıklanacak olan yemin kefareti gibi bir kefareti vermesi gerekir.

Hüküm ٩٠٤: Mükellef bir kimse, belirli bir zaman diliminde bir işi yapmamayı adarsa, o işi sadece o zaman diliminde terk etmesi gerekir. Eğer bir işi mutlak olarak, yani tüm zamanlarda yapmamaya niyet ederek terk etmeyi adarsa, hayatı boyunca o işi terk etmesi gerekir. Bu adağa aykırı davranıp adadığı şeyi kasten yaparsa günahkâr olur ve kefareti ödemesi gerekir. Bu durumda adağı bozulmuş olur. Ancak bu işi hata sebebiyle, gafletle, unutarak,

zorlama veya zaruret altında yaparsa ne günahı ne de kefareti olur. Adağı da bu durumla bozulmaz; dolayısıyla mazereti ortadan kalktıktan sonra o işi terk etmeye devam etmesi gerekir.

Hüküm ۹۰۵: Mükellef bir kimse, malından belirli bir miktarı sadaka olarak vermeyi adar ve adağın konusu gerçekleştikten sonra, fakat adağını yerine getiremeden vefat ederse, bu miktar terekenin aslından çıkarılmaz. Ancak ihtiyaten vacip olan, reşit olan mirasçıların bu miktarı kendi paylarından çıkarıp onun adına sadaka olarak vermeleridir.

Hüküm ۹۰۶: Belirli bir fakire sadaka vermeyi adayan kimsenin, bu sadakayı başka birine vermesi caiz değildir. Eğer belirlenen fakir, adak yerine getirilmeden önce vefat ederse, adak sahibine bir şey gerekmez. Aynı şekilde, belirli bir İmam'ın (Aleyhi's-Selam) kabrini ziyaret etmeyi adayan kimsenin, başka birini ziyaret etmesi yeterli olmaz. Eğer adağını yerine getirmekten aciz kalırsa, üzerine bir şey gerekmez.

Hüküm ۹۰۷: İmamlardan (Aleyhimu's-Selam) birini ziyaret etmeyi adayan kimsenin, gusül alması veya ziyaret namazını kılması zorunlu değildir. Ancak bu iki husus, adak adarken özel olarak kastedilmiş ve adak kapsamına alınmışsa o zaman zorunlu olur.

Mesele ۹۰۸: Mübarek türbelerden birine adanan mal için adak sahibi belirli bir harcama amacı belirtmemişse, bu mal o türbenin maslahatları için harcanır. Bu doğrultuda, türbenin imarı, aydınlatılması, halı ve kilim gibi mefruşatının alınması, hizmetlilerinin ve bakımından

sorumlu görevlilerin maaşlarının ödenmesi ve benzeri diğer işler için kullanılır. Eğer bu malın belirtilen veya benzeri yerlere harcanması mümkün olmazsa yahut türbenin her yönden ihtiyacı bulunmuyorsa, o zaman nafakası yetersiz kalan, yolda kalan veya başka bir beklenmedik duruma maruz kalan ziyaretçilerine yardım için harcanır.

Hüküm ۹۰۹: Bir türbenin sahibi olan zata adanan mal, adayan kişi tarafından belirli bir harcama yeri tayin edilmemişse, o zatla ilgili bir amaca harcanır. Örneğin, o zatın fakir ziyaretçilerine, türbesine veya onun hatırasını yaşatacak benzeri şeylere sarf edilir.

Hüküm ۹۱۰: Bir kimse, belirli bir koyunu sadaka olarak vermeyi adarsa ve o koyun semirme gibi kendisine bitişik bir şekilde gelişim gösterirse, bu gelişim de adanan koyuna tabi olur ve adandığı yere tahsis edilir. Ancak (koyunun) başka bir kuzu doğurması veya süt vermesi gibi ayrı bir gelişim göstermesi durumunda, bu gelişim adak adayan kişiye aittir; meğerki adak anında bunun da kapsama dâhil olmasına niyet etmiş olsun.

Hüküm ۹۱۱: Mükellef bir kişi, hastasının iyileşmesi veya yolcusunun dönmesi üzerine bir gün oruç tutmayı adar da sonradan hastanın iyileşmesinin veya yolcunun dönmesinin adak adamasından önce gerçekleştiği ortaya çıkarsa, üzerine hiçbir şey gerekmez.

Hüküm ۹۱۲: Anne veya babanın, kızlarını evlilik çağına geldiğinde bir Haşimi (Seyyid) ile veya başkasıyla evlendirmeyi adamalarının, kızları açısından bir geçerliliği yoktur ve bu adak yok hükmünde sayılır.

YEMİN HÜKÜMLERİ

Hüküm ۹۱۳: Yemin üç çeşittir:

۱- Geçmişte, şimdiki zamanda veya gelecekte bir durumun gerçekleştiğini veya gerçekleşmediğini teyit ve tasdik etmek amacıyla edilen yemin. Bu tür yeminler ya doğru ya da yalandır. Doğru yeminler haram olmamakla birlikte bizatihi mekruhtur. Mükellefin doğru bir şeye yemin etmesi veya sözünün doğruluğuna yemin etmesi mekruh görülür. Yalan yeminler ise haramdır, hatta "yemin-i gemûs" gibi büyük günahlardan sayılabilir. Yemin-i gemûs, bir davayı sonuçlandırmak amacıyla edilen yalan yemindir. Ancak kişinin kendisinden veya diğer müminlerden bir zulmü defetmek amacıyla ettiği yalan yemin bu hükümden istisnadır. Hatta zalimin, kişinin kendisine, namusuna veya başka bir müminin canına yahut namusuna yönelik bir tehdidi söz konusu olduğunda bu tür bir yemin vacip dahi olabilir. Fakat kişi, tevriye imkânının farkındaysa, nasıl yapılacağını biliyorsa ve bu durum onun için kolaysa, ihtiyaten vacip olarak sözünde tevriye yapmalıdır. Tевriye, sözün zahiri (görünen) anlamından farklı bir anlamı, maksadını açıklayan bir karine olmaksızın kastetmektir. Örneğin, zalim bir kimse bir mümine saldırmak amacıyla onun nerede olduğunu sorduğunda, şayet onu bir saat önce görmüşse, birkaç dakikadır görmediğini kastederek "Onu görmedim" diyebilir. Bu tür

yemin, inşaî (bir şeyi gerçekleştirmeye yönelik) yeminlerden değildir. Dolayısıyla, bozulması durumunda kefarete gerektiren yemin bu değildir. Bu, daha önce de belirttiğimiz gibi, doğruluğu veya yalanlığı kabul eden habersel yeminlerdendir.

٢- Talep ve istekle birlikte söylenen ve istenen kişiyi amacın gerçekleşmesi için teşvik etmeyi hedefleyen yemindir. Buna (yalvarma yemini) denir. Örneğin, birinin "**Allah aşkına, bana bir dinar ver**" demesi gibi. Bu tür bir yeminin ne yemin eden için ne de kendisine yemin edilen kişinin yemini bozması veya isteği yerine getirmemesi durumunda herhangi bir günahı veya kefareti yoktur.

٣- Bu, gelecekte bir şeyi yapmaya veya yapmamaya yönelik kararı ve taahhüdü pekiştirmek ve gerçekleştirmek amacıyla edilen yemindir. Buna "**akit yemini**" (bağlayıcı yemin) denir. Örneğin, "**Vallahi yarın oruç tutacağım**" veya "**Vallahi sigarayı bırakacağım**" demek gibi. İşte bu yemin, aşağıdaki şartlar yerine geldiğinde geçerli olan ve yerine getirilmesi gereken yemindir. Bu yemini bozmanın kefareti; bir köle azat etmek veya on yoksulu doyurmak ya da giydirmektir. Bunlara gücü yetmemesi durumunda ise ardı ardına üç gün oruç tutulması gerekir. Aşağıdaki meselelerin konusu da bu tür yemindir.

Hüküm ٩١٤: Yeminin geçerli sayılması için, yemin eden kimsenin; ergen, akıllı, özgür irade sahibi, (yemin etmeye) niyetli ve yeminin konusu olan şeyde tasarrufta bulunmaktan kısıtlanmamış (hacir altında) olması gerekir. Bu şartlar, adak konusunda daha önce zikredilenlerle aynıdır.

Hüküm ٩١٥: Yemin, ancak sözle veya dilsiz kimsenin işareti gibi söz yerine geçen bir şeyle geçerlilik kazanır.

Konuşmaktan aciz olan kimsenin yazması da yeterlidir. Hatta konuşabilen kimsenin de yazıyla yemin etmesi ihtiyata uygundur.

Hüküm ۹۱۶: Yemin, ancak üzerine yemin edilenin ilahi zat olması durumunda geçerlilik kazanır. Bu, ister Allah'a mahsus olan "**Allah**" lafzı ve bununla ilişkili "**Rahman**" lafzı gibi isimlerinin zikredilmesiyle olsun, ister "**Kalpleri ve gözleri evirip çeviren**", "**Taneyi yaran ve canı yaratan**" gibi O'na has olan ve başkasının ortak olmadığı sıfatlarının veya fiillerinin zikredilmesiyle olsun, isterse başkasının da ortak olabileceği ancak genellikle O'na atfedilen ve söylendiğinde akla Yüce Allah'ı getiren sıfatlarının veya fiillerinin zikredilmesiyle olsun fark etmez. Hatta kendi başına söylendiğinde Allah'ı çağırıştırmayan ancak yemin esnasında söylendiğinde O'na yönelik olduğu anlaşılan "**Hayy**", "**Semi**", "**Basir**" gibi sıfatlarının veya fiillerinin zikredilmesi dahi yeterlidir.

Eğer üzerine yemin edilen şey, ilahi sıfatlardan biri veya bunlara benzer bir şey ise, örneğin "**Allah'ın hakkı için**", "**Allah'ın celali için veya Allah'ın azameti için**" denirse, yemin eden kişi bu ifadelerle Allah'ın mukaddes zatını kastetmedikçe yemin geçerli sayılmaz.

Hüküm ۹۱۷: Peygamber, İmamlar (Aleyhimu's-Selam), diğer mukaddes şahsiyetler, Kur'an-ı Kerim, Kâbe-i Muazzama ve diğer saygın mekânlar üzerine yemin etmek haram değildir. Ancak bu şekilde edilen yeminler geçerli sayılmaz ve bozulması durumunda günah veya kefarete gerektirmez.

Hüküm ۹۱۸: Yemin edilen konunun, yemin edildiği sırada yerine getirilmesinin mümkün olması şarttır. Eğer yemin edilen konu, yemin esnasında mümkün iken, kişi

sonradan bunu yerine getirmekten âciz kalırsa ve bu acziyet kendi kusurundan kaynaklanmıyorsa [yani kendi kendini âciz duruma düşürmemişse], bu durumda, yemine vefa göstermeyi geciktirmekte haklı bir mazereti varsa yemin bozulur. Bu mazeret, gelecekte bunu yapabileceğine dair inancı dahi olsa durum aynıdır. Ancak bir mazereti yoksa günahkâr olur ve kefaret ödemesi gerekir. Bahsi geçen acziyet hükmünde olan bir diğer durum da o işi yapmanın veya terk etmenin doğasından kaynaklanan zarardan daha fazlasına yol açması ve genellikle katlanılamayacak derecede zorluk ve meşakkate sebep olmasıdır. Zira aşırı zarar ve meşakkat de yemini bozar.

Hüküm ٩١٩: Yemin, üzerine yemin edilen konunun (müteallak) şer'en tercih edilir olması durumunda geçerlilik kazanır. Vacip ve müstahap bir fiili yapmak, haram ve mekruh bir fiili terk etmek gibi. Aynı şekilde, üzerine yemin edilen konunun akla uygun dünyevi amaçlar açısından tercih edilir olması veya yemin eden kişinin şahsi bir dünyevi menfaatini içermesi durumunda da yemin geçerlidir. Ancak bunun şartı, o fiili terk etmenin şer'en tercih edilir olmamasıdır.

Nasıl ki meşru olmayan bir şeye yemin edildiğinde o yemin geçersiz olursa, aynı şekilde meşru bir şey üzerine yemin edildikten sonra o şeyin meşruiyetini yitirmesi durumunda da yemin bozulur. Örneğin, bir kimse hayatı boyunca spor yapmamaya yemin etse, fakat bir süre sonra spor yapmamanın kendisine zarar verdiği ortaya çıksa, bu durumda yemini bozulmuş olur. Şayet durum tekrar eski hâline dönse (yani spor yapmamak yine meşru bir hâl alsa) dahi, bir kere bozulan yemin yeniden geçerlilik kazanmaz.

Hüküm ٩٢٠: Babanın engellemesi hâlinde çocuğun

yemini sahih olmaz; kocanın engellemesi hâlinde de kadının yemini sahih olmaz. Ancak ikisinin yemininin sahih olması için baba veya kocadan izin almak şart değildir. Dolayısıyla çocuk veya kadın yemin eder de baba ya da koca onların yemininden haberdar olmaz veya haberdar olup da engellemezse yeminleri sahih olur ve yerine getirilmesi gerekir.

Hüküm ۹۲۱: Mükellef bir kişi yeminini unutarak, zorunluluktan, baskı altında kalarak veya mazur görüleceği bir cahillikten ötürü bozarsa, kefaret ödemesi gerekmez. Örneğin, vesveseli bir kimse vesvesesine itibar etmemeye yemin ederse, mesela namaza hemen başlayacağına dair yemin edip de vesvesesi buna engel olursa, eğer bu vesvese kişinin iradesini elinden alacak bir seviyeye ulaşmışsa üzerine bir şey gerekmez. Aksi takdirde kefaret ödemesi gerekir.

AHİT HÜKÜMLERİ

Hüküm ٩٢٢: Ahit, sadece niyet etmekle gerçekleşmez; bilakis sözlü bir (Siga) ifadeye ihtiyaç duyar. Bu nedenle, kalben yapılan ahde uymak zorunlu değildir, ancak ihtiyaten müstahap olan budur. Ahdin sözlü (Siga) ifadesi şöyledir: "**Allah'a ahdettim ki şu işi yapacağım (veya şu işi terk edeceğim)**" ya da "**Allah'ın ahdi üzerime olsun ki şu işi yapacağım (veya şu işi terk edeceğim).**"

Mesele ٩٢٣: Ahdeden kişinin; baliğ, akıllı, kendi iradesiyle hareket eden, kastı olan ve ahdin konusu olan şeyde tasarrufta bulunmaktan kısıtlanmamış (hacir altında olmayan) olması şarttır. Bu şartlar, daha önce nezir ve yeminde belirtilen şartlarla aynıdır.

Hüküm ٩٢٤: Ahdin konusunun daha önce nezrin konusunda belirtildiği gibi şer'an tercih edilir olması gerekmez. Ahitleşmede, (verilen sözün) şer'î açıdan sakıncalı olmaması ve dünyevi ve akli hedeflere göre tercih edilebilir olması veya yemin konusunda belirtildiği gibi kişisel bir dünyevi menfaat içermesi yeterlidir.

Hüküm ٩٢٥: Bir kimse bir ahdi mutlak olarak, yani herhangi bir şeyin gerçekleşmesine bağlamaksızın yaparsa, her halükârda onu yerine getirmesi vaciptir. Eğer adağını bir dileğinin yerine gelmesi şartına bağlarsa, örneğin

"Hastam iyileşirse Allah'a söz olsun ki bir gün oruç tutacağım" derse, dileği gerçekleştiği takdirde adağını yerine getirmesi vacip olur. Mükellef, geçerli bir şekilde yaptığı adağına aykırı davrandığı zaman kefaret vermesi gerekir. Kefaret; bir köle azat etmek veya peş peşe iki ay oruç tutmak ya da altmış yoksulu doyurmaktır.

VAKIF HÜKÜMLERİ

Hüküm ٩٢٦: Vakıf, "Aslın alıkonulması ve menfaatinin Allah yolunda serbest bırakılmasıdır." Şer'i şartlarına uygun olarak tamamlandığında, vakfedilen mal vakfedenin mülkiyetinden çıkar. Artık bu mal; hibe edilemez, miras bırakılamaz ve (**Hüküm ٩٢٧ ve devamında**) daha önce belirtildiği üzere satışına cevaz verilen belirli durumlar dışında satılamaz.

Hüküm ٩٢٧: Vakıf, sadece niyet etmekle gerçekleşmez. Bunun için ya "**Bu halıyı mescide vakfettim**" gibi sözlü bir beyanla ya da vakfetme niyetiyle halıyı mescidin mütevellisine teslim etmek gibi bir eylemle inşa edilmesi ve kurulması gerekir. Benzer şekilde, mescit olması amacıyla bir mescidin duvarını onarmak veya bir arsayı mescitlerin inşa edildiği tarzda inşa etmek de vakıf sayılır.

Hüküm ٩٢٨: Vakfeden kimsede şu şartlar aranır: Bulûğ, akıl, ihtiyar (hür irade), kasıt ve vakfedilecek mal üzerinde tasarrufta bulunmaktan sefeh (müsriflik) veya iflas sebebiyle menedilmemiş olmak. Dolayısıyla çocuğun, delinin, zorlanan kimsenin, gafilin, dalgın kimsenin ve hacir altındaki (tasarruftan men edilmiş) kimsenin yaptığı vakıf sahih (geçerli) değildir.

Hüküm ۹۲۹: Vakfın geçerli sayılması için bazı şartlar aranır:

a) Belirli bir süre ile sınırlandırılmamış olması. Eğer bir kimse, "**Evim bir yıllığına fakirlere vakfedilmiştir**" derse, bu işlem vakıf olarak batıl (geçersiz) olur. Ancak bu sözle habs (bir malın menfaatini bir süreliğine tahsis etme) kastedilmişse, habs olarak sahih (geçerli) olur.

b) Hemen (derhal) geçerli olması. Eğer bir kimse, "**Burası ben öldükten sonra vakıftır**" derse, bu işlem sahih olmaz. Ancak örfen bu sözden, vakfedilmesi yönünde bir vasiyet anlaşılırsa ve vasiyet geçerliyse, bu vasiyete uyulması gerekir. Bu durumda mal, kişinin vefatından sonra vasiyet için ayrılan üçte birlik pay dâhilinde vakfa dönüştürülür.

c) Vakfın, vakfedenin bizzat kendisine, başka kimselerle birlikte olsa dahi, yapılmamış olması gerekir. Buna göre, bir kimse kendisinin defnedilmesi için bir araziye vakfederse bu vakıf sahih (geçerli) olmaz. Ancak bir dükkânı, vefatından sonra gelirinin, kabri başında Kur'an okuyacak ve sevabını kendisine hediye edecek kimseye harcanması için vakfederse bu vakıf sahihtir. Bir kimse, gelirinin fakirlere harcanması için bir bahçeyi vakfederse ve vakfeden kişi vakıf sırasında fakir ise veya sonradan fakirleşirse, kendisini istisna etmeyi kastetmediği sürece, diğerleri gibi bu vakfın gelirinden faydalanması caizdir.

d) Vakıf malının kabzı (teslim alınması) hususunda, eğer vakıf özel (hâs) vakıflardan ise, mevkufun aleyh (Yani vakıftan yararlanan) veya onun vekili ya da velisi tarafından kabzedilmedikçe vakıf sahih olmaz. Bununla birlikte, mevcut kuşağın malı kabzetmesi, sonraki kuşaklar adına yeterlidir. Hatta birinci kuşaktan mevcut olan bir kişinin,

daha sonra doğacak olanlar adına malı kabzetmesi bile kâfidir. Kişi, küçük çocukları ve torunları için vakıf yapar ve mal da kendi elinde bulunursa, bu durum kabzın gerçekleşmesi için yeterli olup başka bir kabza gerek kalmaz.

Genel konulara (kamu yararına) yapılan vakıfların geçerliliği için ise kabz şartı aranmaz. Örneğin, bir kimse **"Bu araziyi Müslümanlar için mezarlık olarak vakfettim"** derse, mütevellî veya şer'î hâkim tarafından kabzedilmese bile bu arazi vakıf malı olur.

e) Vakfedilen şeyin, haricî bir varlığa sahip olması, helal bir şekilde kendisinden önemli bir süre faydalanılabilmesi ve aslının da baki kalması gerekir. Bu nedenle, borcun vakfedilmesi, yiyecekler gibi ancak tüketilmesiyle fayda sağlayan şeylerin vakfedilmesi veya koklamak için çok kısa bir süre kalıcı olan gülün vakfedilmesi sahih değildir. Aynı şekilde Haram olan eğlence aletlerinin vakfedilmesi de geçerli değildir.

f) Özel vakıflarda, vakıf kurulduğu esnada vakfedilen kişinin (mevkufun aleyh) var olması gerekir. Dolayısıyla, vakfın kurulduğu anda var olmayan bir kişi lehine vakıf yapmak sahih (geçerli) değildir. Örneğin, bir kimsenin ileride doğacak çocukları için vakıf kurması gibi. Henüz doğmamış cenin lehine yapılan vakfın geçerliliği ise şüphelidir (işkallidir); bu konuda ihtiyata uygun davranmak terk edilmemelidir. Ancak, cenin veya henüz var olmayan kişi, halihazırda mevcut olan birine tâbi kılınarak, örneğin ikinci bir tabaka olarak veya mevcut olanla aynı tabakada yer alacak şekilde düşünülürse -ki doğduğunda ortak olacaktır- bu durumda vakıf sahih olur.

Hüküm ۹۳۰: Vakfın sahih (geçerli) olması için Allah'a

yakınlaşma (kurbet) niyeti şart değildir; özellikle de evlatlara yapılan vakıf gibi özel vakıflarda bu durum böyledir. Aynı şekilde, her ne kadar kabulün şart koşulması ihtiyaten müstahap olsa da vakfın hiçbir türünde kabul şart değildir.

Hüküm ۹۳۱: Mescit dışındaki vakıflarda, vakfedenin vakfı kurarken hayatta olduğu sürece veya belirli bir müddet için vakfın mütevelliliğini ve denetimini kendisine ait kılması caizdir. Aynı şekilde bunu başkasına da verebilir. Mütevellilik yetkisini kendisine veya başka birine devretmesi de caizdir; bu durumda müteveli, kendisinin veya o kişinin tayin ettiği herhangi bir kimse olur. Eğer tevliyeti (Yöneticiliği) bir kişiye tayin ederse, ister vakfın kuruluş anında hazır bulunsun isterse gaip olup sonradan kendisine haber verilmiş olsun, o kişinin bunu kabul etmesi zorunlu değildir. Mütevelliliği kabul ederse, bu göreve atanmış olur ve vakfedenin belirlediği şartlara göre hareket etmesi gerekir. Ancak, sonradan bu görevden çekilme hakkına sahiptir.

Hüküm ۹۳۲: Vakıf mütevellisinden, başkalarından yardım alarak da olsa vakfın işlerini yönetebilecek yeterliliğe sahip olması beklenir. Ayrıca vakfın gerektirdiği şekilde hareket edeceği hususunda güvenilir olması da şarttır.

Hüküm ۹۳۳: Vakfeden kişi, vakfın mütevellisini (Yöneticisini) belirlememiş ve bu tayin hakkını kendisine veya başkasına vermemişse, hüküm şöyledir:

Eğer vakfedilen mal, mülkiyet devri şeklinde belirli kişilere, örneğin vakfedenin çocuklarına vakfedilmişse ve bu kişiler baliğ, akıllı ve reşit iseler, bu maldan yararlanmaları için gereken tasarruflarda bulunmaları,

kimseden izin almaksızın caizdir. Eğer bu şartları taşıyorlarsa, bu yetki onların şer'i velisine aittir. Ancak vakfedilen malın, vakfın menfaatine ve sonraki nesillerin hakkını gözeterek imar edilmesi veya gelecek kuşaklara kiralanması gibi vakıfla ilgili tasarruflar, şer'i hâkimin veya onun atadığı kişinin yetkisindedir. Eğer vakfedilen

Eğer vakfedilen mal; fakirlere veya hayır işlerine vakfedilen bir bahçe gibi, genel veya özel bir amaca ya da bir zümreye vakfedilmişse ve vakfeden kişi müteveli tayin etmemiş, bu yetkiyi de kendisine veya bir başkasına vermemişse, vakfın mütevellisi şer'i hâkim veya onun tayin ettiği kişidir.

Hüküm ٩٣٤: Mescitlerin hususi bir durumu vardır; o da üzerlerinde hiç kimsenin velayet hakkının bulunmamasıdır. Dolayısıyla bir araziyi mescit olarak vakfeden kişinin, bu vakıf (yani mescit) üzerinde dilediğini içeri alıp dilediğini engellemek gibi bir tasarruf hakkına sahip olacak şekilde bir müteveli atama yetkisi yoktur. Mescitlerin, hiç kimsenin velayetine tabi olmayan kendilerine özgü hükümleri ve adaları vardır. Ancak mescidin binası, halıları, aydınlatma, soğutma ve ısıtma cihazları gibi vakıfları için müteveli atanması caizdir.

Hüküm ٩٣٥: Vakıf mütevellisinden, vakfın gelirlerini vakfiyede belirtilen yerlere harcamaması gibi bir ihanet ortaya çıkarsa, şer'i hâkim onu bu ihanetten alıkoyacak birini yanına ekler. Bu mümkün olmazsa onu görevden alır ve yerine başka birini müteveli olarak atar.

Hüküm ٩٣٦: Bir mescit harap olsa bile arsası vakıf olma niteliğini yitirmez ve sonsuza dek imarı mümkün olmasa dahi satılması caiz değildir. Mescit dışındaki bostan ve ev gibi diğer vakıf mallarına gelince; eğer vakfın

geçerliliği, "bostan olduğu sürece" şeklinde o vasfın kalmasına bağlı ve onunla kayıtlı ise, bu vasfı ortadan kaldıracak şekilde harap olmasıyla vakıf olma niteliği ortadan kalkar. Bu durumda mülk, vakfedene (vâkıf) ve onun vefatıyla da mirasçılara geri döner. Bu durum, genellikle olduğu gibi, vakıfta hem malın kendisinin hem de vasfının birlikte gözetildiği durumlardan farklıdır. Zira bu gibi durumlarda vasıf ortadan kalkarsa, vakıf malının bir kısmını satmaya gerek kalmaksızın malı onarıp eski vasfını geri kazandırmak mümkünse -örneğin birisiyle, belirli ve nispeten uzun bir süre boyunca menfaatleri kendisine ait olmak üzere onarması için anlaşma yapmak gibi- bu yola başvurmak zorunlu ve kesindir. Eğer eski vASFına kavuşturulması, bir kısmının satılarak geliriyle geri kalanının imar edilmesine bağlıysa, ihtiyaten vacip olarak bu yolun seçilmesi gerekir. VASFın geri kazandırılması hiçbir şekilde mümkün değilse fakat arsasından başka bir yolla gelir elde edilebiliyorsa, bu yol tercih edilmelidir. Bu da mümkün değilse, mal satılır. İhtiyaten vacip olarak, satıştan elde edilen parayla başka bir mülk alınıp ilk vakfın şartlarına uygun şekilde vakfedilmelidir. Hatta ihtiyaten vacip olan, mümkünse yeni vakfın da ilk vakfın vASFıyla aynı vASFta olması, bu mümkün değilse ona en yakın vASFta olmasıdır. Eğer bu da mümkün olmazsa, satıştan elde edilen para, vakfın tahsis edildiği amaca harcanır.

Hüküm ۹۳۷: Camilere, türbelere ve benzeri yerlere vakfedilen aydınlatma ve iklimlendirme cihazları, halılar ve benzeri eşyaların, vakfedildikleri yerde kendilerinden faydalanılabildiği sürece başka bir yere nakledilmesi caiz değildir. Fakat bu yerin ilgili eşyalara hiçbir şekilde ihtiyacı kalmazsa ve eşyaların orada bırakılması sadece zayi olmasına veya telef olmasına yol açacaksa, o takdirde

benzer başka bir yere nakledilir. Örneğin camiye ait olanlar başka bir camiye, Hüseyniye'ye ait olanlar da başka bir Hüseyniye'ye verilir. Eğer benzer bir yer bulunmazsa veya bulunan yerin de o eşyaya hiç ihtiyacı olmazsa, kamu yararına kullanılır.

Bu durum, vakfedilen malın olduğu gibi korunarak ondan istifade edilmesinin mümkün olması halinde geçerlidir. Fakat ondan ancak satılarak faydalanılabileceği, olduğu gibi bırakılması durumunda zayı olup telef olacağı varsayılırsa, o mal satılır. Elde edilen bedel, ihtiyaç varsa vakfedildiği yere harcanır. İhtiyaç yoksa benzer bir amaca, o da mümkün değilse daha önce belirtildiği gibi kamu yararına harcanır.

Hüküm ۹۳۸: Belli bir caminin onarımı için vakfedilmiş malın gelirlerini başka bir caminin onarımında harcamak caiz değildir. Ancak, onarımı için vakıf yapılan caminin uzun bir süre onarıma ihtiyacı olmaması ve vakıf gelirlerinin ihtiyaç anına kadar toplanıp biriktirilmesinin de mümkün olmaması durumunda, ihtiyaten farz olarak bu gelirlerin, vakfedenin amacına en yakın olan şeye harcanması gerekir. Bu da duruma göre, vakfedilen caminin diğer ihtiyaçlarının karşılanması veya başka bir caminin onarımı olabilir.

Hüküm ۹۳۹: Vakfedilmiş mülklerin bekası ve gelir getirmeye devam etmesi için imar veya onarıma ihtiyacı olursa, bu işler için ayrılmış bir kaynak yoksa, gelirin bir kısmı vakıftan yararlananların hakkından önce ve zorunlu olarak bu işe harcanır. Eğer imar veya onarım, gelirin tamamının harcanmasını gerektiriyorsa ve bu yapılmadığı takdirde mülk sonraki nesillere ulaşamayacaksa, mevcut nesil mahrum kalsa bile gelirin tamamı bu yolda harcanır.

Hüküm ۹۴۰: Vakıf yöneticisi (Yani müteveli), satışı için geçerli bir sebep olduğunu iddia ederek vakıf malını satmak isterse, bu sebebin varlığı kanıtlanmadıkça ondan satın almak caiz değildir. Ancak vakıf malı satıldıktan sonra alıcı veya üçüncü bir kişi, satış anında geçerli bir sebebin olup olmadığı konusunda şüpheyne düşerse, satışı geçerli kabul edebilir. Şu var ki, yönetici ile lehine vakıf yapılan kişi (mevkufun aleyh) arasında geçerli sebebin varlığı veya yokluğu konusunda bir anlaşmazlık çıkar ve mesele şer'i hâkime götürülürse, hâkim de sebebin ispatlanamadığına ve satışın geçersizliğine hükmederse, bu hükmün sonuçlarına uymak gerekir.

VASIYET VE VASIYET HÜKÜMLERİ

Hüküm ٩٤١: Vasiyet iki kısımdır:

a) Temlikî (Mülkiyet) Vasiyet: Kişinin, malından veya bir hakkından bir şeyi ölümünden sonra başkasına bırakmasıdır.

b) Ahdî (Ahit, sözleşme) Vasiyet: Kişinin, ölümünden sonra kendisiyle veya başkalarıyla ilgili bir işin sorumluluğunu bir şahsa bırakmasıdır. Belirli bir yere defnedilmesi, malından bir şeyin birine verilmesi veya küçük çocuklarına kayımlık yapılması gibi durumlar buna örnektir.

Hüküm ٩٤٢: Vasiyet edenin (mûsî) ergen, akıllı, reşit ve kendi iradesiyle hareket eden biri olması şarttır. Dolayısıyla akıl hastasının, zorlanan kişinin ve sefihin (aptal, malını israf eden kimsenin) mallarıyla ilgili vasiyeti geçerli değildir. Ancak sefihin, cenaze hazırlıkları gibi malla ilgisi olmayan konulardaki vasiyeti geçerlidir. Aynı şekilde, on yaşına ulaşmamış çocuğun vasiyeti de geçerli değildir. Ancak on yaşına ulaşan çocuğun kamu yararına olan hayır işleri ile akrabaları ve yakınları için yaptığı vasiyet geçerlidir. Yabancılar lehine yaptığı vasiyetin geçerliliği ise şüphelidir. Yedi yaşına ulaşmış bir çocuğun

az bir miktar mal için yaptığı vasiyetin geçerliliği de aynı şekilde şüphelidir. Bu iki durumda da ihtiyata uygun hareket edilmesi terk edilmemelidir.

Ayrıca vasiyet edenin, isyan kastıyla kasten kendini öldürmemiş (intihar etmemiş) olması şarttır. Eğer kişi, kendini yaralama, zehir içme veya benzeri bir yolla ölüme maruz bıraktıktan sonra vasiyette bulunursa, mallarıyla ilgili vasiyeti geçersiz olur. Ancak cenaze hazırlıkları gibi malla ilgisi olmayan konulardaki vasiyeti geçerlidir. Aynı şekilde, bu fiili hata ile, sehven veya Allah yolunda cihat gibi bir isyan amacı gütmekten işlemesi ya da sağlığına kavuşacağını zannederken bu sebeple ölmesi durumunda vasiyeti geçerli olur. Keza, (yaralandıktan sonra) iyileşip de vasiyet etse veya (ölümüne sebep olan) eylemi yaptıktan sonra vasiyet edip, ardından iyileşse ve daha sonra ölse de vasiyeti geçerlidir. Yahut kendine o eylemi yapmadan önce vasiyet etse, sonra o eylemi yapsa da vasiyeti geçerlidir; hatta vasiyetten önce o eylemi vasiyetten sonra yapmayı niyet etmiş olsa bile vasiyeti geçerlidir.

Hüküm ۹۴۳: Vasiyetin geçerli olması için sözle ifade edilmesi veya yazılması şart değildir. Aksine, kişinin konuşma yetisi olsa dahi, maksadı anlatan bir işaret gibi vasiyete delalet eden her şey yeterlidir. Ölen kişiye ait, durumun karinelerinden anlaşıldığı üzere ölümünden sonra uygulanmasını istediği bir yazının bulunması da vasiyetin ispatı için yeterlidir. Ancak bu yazıyı daha sonra ona göre vasiyet etmek amacıyla yazdığı bilinirse, buna göre hareket etmek gerekmez.

Hüküm ۹۴۴: Bir kişide ölüm belirtileri ortaya çıktığında, üzerine bazı şeyler vacip olur:

Birincisi: Emanetleri sahiplerine veya onların vekillerine iade etmek, bu durumu onlara bildirmek ya da kendilerine ulaşacağından emin olacak şekilde bir yol bulmaktır.

İkincisi: Borçlarının, ölümünden sonra sahiplerine ulaşacağını garanti altına almaktır. Bu, borçları vasiyet ederek ve üzerine şahit tutarak da olabilir. Bu hüküm, vadesi henüz gelmemiş, vadesi gelmiş olup da alacaklıların talep etmediği veya ödeme gücünün bulunmadığı borçlar için geçerlidir. Aksi takdirde, ölüm korkusu olmasa bile bu borçların derhal ödenmesi vaciptir.

Üçüncüsü: Humus, zekât ve mezalim (haksız kazançlar) gibi üzerine vacip olan şer'i hakların ödenmesini vasiyet etmektir. Bu, malı olup da o an ödeme imkânı bulamayan veya malı olmayıp da bazı müminlerin teberru ve ihsan olarak onun adına bu borçları ödeyeceğine dair kayda değer bir ihtimal bulunan durumlar için geçerlidir. Eğer malı ve ödeme imkânı varsa, ölüm belirtilerinin ortaya çıkmasını beklemeden bunları derhal ödemesi vaciptir.

Dördüncüsü: Namaz, oruç, kefareet ve benzeri üzerine vacip olan şeylerin vefatından sonra yerine getirileceğini garanti altına almaktır. Malı varsa bu konuda vasiyet etmesi gerekir. Hatta malı olmasa ve başka birinin onun adına teberru olarak bunları kaza edeceğine dair kayda değer bir ihtimal varsa, yine de vasiyet etmesi vaciptir. Bazen, en büyük erkek evlat gibi, kişinin yapamadığı ibadetleri yerine getireceğine güvendiği biri varsa, vasiyet yerine sadece haber vermek de yeterli olabilir. Bu durumda, yerine getirilmemiş ibadetlerini ona bildirmesi kâfidir.

Beşincisi: Başkasının yanında, zimmetinde veya bilmedikleri gizli bir yerde bulunan malını mirasçılarına

bildirmehtir. Eğer bunu bildirmemek, mirasçıların hakkının zayi olmasına yol açacaksa bu vaciptir. Babaya, küçükler için kayyım tayin etmek vacip değildir; ancak bunun ihmal edilmesi onların veya mallarının zayi olmasına sebep olacaksa, bu durumda baba için onlar üzerine kayyım tayin etmek vacip olur; tayin edilecek kişinin emin olması gerekir.

Hüküm ۹۴۵: Vefat eden kişinin, hayattayken malî gücü yettiği halde yapmadığı farz olan haccın masrafları ile zimmetindeki borçlar, zekât ve mezalim (başkalarının hakları) gibi malî haklar, vasiyet etmiş olsun ya da olmasın, terekenin aslından ödenir. Ancak, bunların terekesinin üçte birinden ödenmesini vasiyet etmişse, ileride geleceği üzere üçte birlik kısımdan ödenir.

Hüküm ۹۴۶: Hac masrafları ve diğer malî haklar ödendikten sonra terekesinden bir miktar artarsa, eğer vefat eden kişi terekesinin üçte birinin veya daha azının bir yere harcanmasını vasiyet etmişse bu vasiyetinin yerine getirilmesi gerekir. Aksi takdirde, artan malın tamamı mirasçılara aittir. Mirasçılar, bu maldan, vefat edenin zimmetinde kalmış olan kefaretlar, malî adaklar, kaza namazları ve oruçları için başkasını görevlendirme (naip tutma) gibi mal harcamayı gerektiren farzları yerine getirmek için herhangi bir harcama yapmak zorunda değildir.

Hüküm ۹۴۷: Haccetu'l-İslam (farz olan hac) ve malî haklar dışındaki konularda yapılan vasiyet, terekenin üçte birini aşan miktarda geçerli olmaz. Örneğin, bir kimse malının yarısını Zeyd'e veya kendisi adına namaz kılınması ve oruç tutulması için birine ücretle verilmesini vasiyet ederse, vasiyetin üçte biri aşan kısmının geçerli olması

mirasçılarının onayına bağlıdır. Mirasçılar, vasiyet eden kişinin hayatında veya vefatından bir süre sonra bile olsa onay verirlerse vasiyet geçerli olur. Aksi takdirde, vasiyet aşan miktarda geçersiz olur. Eğer mirasçılarının bir kısmı onay verip diğerleri vermezse, vasiyet sadece onay verenlerin payı oranında geçerli olur.

Hüküm ۹۴۸: Bir kimse, humus, zekât ve diğer borçlarının ödenmesini; kaza namazları ve oruçları için naip tutulmasını ve fakirleri doyurmak gibi müstahap işlere harcama yapılmasını vasiyet eder ve tüm bunların terekesinin üçte birinden yapılmasını belirtirse, öncelikle borçlar ödenir. Bundan bir miktar artarsa, oruç ve namaz için naip ücreti ödenir. Bundan da bir miktar artarsa, artan kısım müstahap işlere harcanır. Eğer terekenin üçte birlik kısmı sadece borçlarına yetiyorsa ve mirasçılar vasiyetin üçte biri aşan kısmına onay vermezse, borç dışındaki konulardaki vasiyet geçersiz olur.

Hüküm ۹۴۹: Bir kimse, borçlarının ödenmesini, kendisi adına oruç tutulup namaz kılınması için naip tutulmasını ve müstahap işlerin yapılmasını vasiyet eder, ancak bunların terekesinin üçte birinden yapılacağını belirtmezse, borçları terekenin aslından ödenir. Bundan bir miktar artarsa, terekenin üçte birlik kısmı namaz ve oruç için naip tutulmasına ve müstahap işlerin yapılmasına harcanır. Eğer üçte birlik kısım buna yetmezse ve mirasçılar vasiyetin aşan kısmına onay verirse vasiyete göre amel etmek gerekir. Eğer mirasçılar onay vermezse, üçte birlik kısımdan namaz ve oruç için naip tutulur. Bundan da bir miktar artarsa, artan kısım müstahap işlere harcanır.

Hüküm ۹۵۰: Vasiyet eden kişi, hepsi asıl maldan çıkarılmayan vaciplerden veya hepsi teberru ve hayır

işlerinden oluşan birden çok vasiyette bulunur ve bu vasiyetlerin toplamı malının üçte birini aşarsa, mirasçılar tamamını onaylamadığı takdirde, eksiklik tüm vasiyetlere orantılı olarak yansıtılır. Ancak vasiyetlerin birbiriyle çatışması (yetersiz kalması) durumunda, bazılarının diğerlerine öncelikli olduğuna dair hâl veya söz karinesi (delili) bulunursa durum değişir.

Hüküm ۹۵۱: Bir kimse, malının üçte birinin çıkarılmasını vasiyet eder fakat bunun için özel bir harcama yeri belirlemezse, vasi (vasiyeti yerine getiren kişi) ölenin maslahatına en uygun şekilde hareket eder. Örneğin, zimmetinde kalan vacip borçları müstahap amellerden önce öder. Hatta yaygın usule göre yapılması mümkün olan ve ölen için en yararlı olanı gözetmesi gerekir. Bu durum, ölen kişiye göre değişiklik gösterir. Kimi zaman en yararlı olan, onun adına ihtiyati ibadetlerin yerine getirilmesi olabilirken, kimi zaman da kurbet (Allah'a yakınlaşma) amellerinin ve sadakaların verilmesi olabilir.

Hüküm ۹۵۲: Bir kimse malının üçte birinin çıkarılmasını vasiyet ederse; bu üçte birin aslının korunup gelirlerinin harcanmasını istediğini açıkça belirtmişse veya buna işaret eden bir hâl ya da söz karinesi varsa, bu doğrultuda hareket edilmesi gerekir. Aksi takdirde, bu üçte birin aynen veya bedeliyle çıkarılması ve terekeden satış yapmayı gerektirse bile geciktirilmeksizin ilgili yerlere harcanması vaciptir. Ancak vasiyet edenin, bu işlemin aceleye getirilmesini istemediğine dair bir karine bulunursa, karinenin gerektirdiği ölçüde geciktirme yapılabilir. Örneğin, bu işlemin hızlandırılmasının, mirasçılarının oturduğu evin satılmasına ve onların evsiz kalmasına yol açacağını farkında olarak üçte birinin çıkarılmasını vasiyet eden bir kimsenin bu durumuna

kesinlikle razı olmayacağı bilinirse, bu durum, mirasçıların veya velilerinin (kiralayarak dahi olsa) kendilerine bir mesken bulabilecekleri zamana kadar geciktirmeye izin verdiğine dair bir karine sayılır.

Hüküm ٩٥٣: İmam (Aleyhi's-Selam) dışında mirasçısı olmayan bir kimse, tüm malını Müslümanlara, miskinlere ve yolda kalmışlara vasiyet ederse, bu vasiyet sadece malının üçte biri oranında geçerli olur. Tıpkı tüm malını bu belirtilenler dışındaki işlere vasiyet etmesi durumunda olduğu gibi. Geriye kalan malın hükmü ise, Humustaki İmam (Aleyhi's-Selam) payının hükmü gibidir.

Hüküm ٩٥٤: Bir kimse, mülkiyete veya ahde dayalı bir vasiyette bulunduktan sonra bundan dönerse vasiyeti geçersiz olur. Örneğin, malının üçte birini Zeyd'e vasiyet ettikten sonra bu vasiyetinden cayarsa, vasiyet batıl olur. Aynı şekilde, küçük çocuklarına bakması için belirli bir kişiyi vasi tayin ettikten sonra bu görev için başka birini tayin ederse, ilk vasiyet geçersiz olur ve ikincisi geçerli sayılır.

Hüküm ٩٥٥: Vasiyetten dönmek için, buna delalet eden her türlü eylem yeterlidir. Örneğin, bir kimse evini Zeyd'e vasiyet ettikten sonra o evi satarsa vasiyet geçersiz olur. Aynı şekilde, vasiyetinin farkında olarak evi satması için başkasını vekil tayin etmesi de vasiyeti iptal eder.

Hüküm ٩٥٦: Bir kimse, malının üçte birini Zeyd'e vasiyet ettikten sonra, bu üçte birin yarısını Amr'a vasiyet ederse, söz konusu üçte birlik kısım ikisi arasında eşit olarak paylaşılır. Şayet belirli bir malı Zeyd'e vasiyet ettikten sonra, o malın yarısını Amr'a vasiyet ederse, ikinci vasiyet, ilk vasiyeti yarısı oranında geçersiz kılar.

Hüküm ٩٥٧: Bir kimse, ölüm hastalığı sırasında

mallarının bir kısmını hibe edip teslim eder ve diğer bir kısmını da vasiyet eder, sonra da vefat ederse; eğer malının üçte biri her ikisini de karşılamaya yetiyorsa veya mirasçılar her ikisini de onaylarsa, ikisi de geçerli olur. Aksi takdirde, hibe edilen mal üçte birlik kısımdan sayılır. Eğer bu kısımdan geriye bir şey kalırsa, vasiyet edilen mal da bu kalan kısımdan karşılanır.

Hüküm ۹۵۸: Bir kimse ölüm hastalığında üzerinde bir borç bulunduğunu itiraf ederse ve bu itirafında itham (Şüphe) söz konusu değilse, itiraf edilen miktar terekenin aslından çıkarılır. İtham varsa, üçte birden çıkarılır. Şüpheden kasıt, kişinin yalan söylediğine dair zan oluşturan emarelerin bulunmasıdır. Örneğin, mirasçılarla arasında düşmanlık olması ve bu yolla onlara zarar vermek istediği zannının oluşması veya lehine ikrarda bulunduğu kişiyle arasında aşırı bir sevgi olması ve bu yolla ona menfaat sağlamak istediği zannının oluşması gibi durumlar şüpheye delalet eder.

Hüküm ۹۵۹: Bir kimse, bir şahsa mal vasiyet ederse ve lehine vasiyet yapılan kişi de vasiyeti kabul ederse, vasiyet edenin vefatından sonra o mala sahip olur; bu kabulü, vasiyet edenin sağlığında yapmış olsa bile durum değişmez. Vasiyet edenin vefatıyla malın onun mülkiyetine girmesi için vasiyeti sadece reddetmemiş olması yeterli değildir; meğerki bu reddetmeme hali, kabulü ifade eden bir anlam taşıyor olsun.

Hüküm ۹۶۰: Eğer vasiyet edilen kişi vasiyeti kabul eder ve vasiyet edenin hayatında veya ölümünden sonra ölürse, onun mirasçıları onun yerine geçer. Eğer vasiyeti kabul ederlerse, vasiyet eden vasiyetinden dönmediği takdirde vasiyet edilen malı mülk edinirler.

Hüküm ٩٦١: Ahdî vasiyette (belli bir işin yapılmasını vasiyet etme), vasiyet edilenin vasiyet anında veya vasiyet edenin ölümü sırasında var olması şart değildir. Buna göre, vasiyet eden malından bir kısmının, ölümünden sonra dünyaya gelecek olan torunu gibi birine verilmesini vasiyet ederse, o kişi doğduğunda mal ona verilir. Aksi takdirde, mal vasiyet edenin mirasçılarına kalır. Ancak vasiyetten, vasiyet edilenin bulunmaması durumunda malın başka bir yere harcanmasının kastedildiği anlaşılırsa, o yere harcanır ve miras olmaz. Temlikî vasiyete (bir malı birine mülk olarak vasiyet etme) gelince, vasiyet edenin ölüm anında var olmayan bir kimse lehine yapılması sahih değildir. Dolayısıyla, bir kimse malından bir şeyi, vefatından sonra oğlunun hanımının doğuracağı çocuğa vasiyet ederse, bu vasiyet sahih olmaz. Ancak vasiyet anında anne karnında mevcut olan cenin için yapılan vasiyet sahihtir. Cenin canlı doğarsa velisinin kabulüyle mala sahip olur, aksi takdirde vasiyet batıl olur ve mal vasiyet edenin mirasçılarına döner.

Hüküm ٩٦٢: Vasiyet eden, vasiyetinin yerine getirilmesi için bir kişiyi belirlerse, o kişi tayin edilmiş olur ve kendisine "vasî" denir. Vasînin akıllı olması ve vasiyet, vasiyet eden adına farz olan hakların ödenmesini içeriyorsa, bu hakları yerine getireceğine dair güvenilir olması şarttır. Hatta ihtiyat-ı vacip gereği bu şart mutlak olarak (her türlü vasiyette) aranır. Fakihler arasında meşhur olan görüşe göre, tek başına bir çocuğa vasi tayini, çocukluk döneminde bağımsız olarak tasarrufta bulunması isteniyorsa sahih değildir. Bu durumda tasarruf için şer'î hâkime müracaat etmek ihtiyata daha uygundur. Ancak vasiliğin buluş çağından sonra veya velisinin izniyle yerine getirilmesi isteniyorsa, bunda bir sakınca yoktur. Vasiyet eden Müslüman ise ihtiyat-ı vacip gereği vasinin de Müslüman

olması gerekir.

Hüküm ۹۶۳: Vasiyet eden kişinin, iki veya daha fazla kişiyi vasi tayin etmesi caizdir. Vasilerin birden çok olması durumunda, vasiyet eden kişi her birinin diğerlerinden bağımsız olarak tasarrufta bulunma yetkisine sahip olduğunu veya ancak birlikte hareket etmelerine izin verildiğini açıkça belirtmişse, bu beyanına göre hareket edilir. Aynı şekilde, durum veya söz delili gibi bir karineyle sözlerinin zahirinden bu iki durumdan biri anlaşılıyorsa, yine ona göre amel edilir. Aksi takdirde, vasilerden hiçbirinin tek başına tasarrufta bulunması caiz olmayıp birlikte hareket etmeleri gerekir.

Birlikte hareket etmeleri şart koşulan vasiler anlaşmazlığa düşer ve bir araya gelmezlerse ve bu durum vasiyetin yerine getirilmesini aksatacak olursa; şayet bunun sebebi her birinin diğerinin görüşüne uymasına engel teşkil eden şer'i bir mazeretin bulunmaması ise, şer'i hâkim onları bir araya gelmeye zorlar. Bunun mümkün olmaması veya sebebinin her ikisinin nezdinde de şer'i bir engelin bulunması hâlinde, şer'i hâkim meseleyi bir şekilde çözer. Örneğin, maslahat gördüğü şekilde vasilerden birine bir başkasını ekler ve bu ikisinin tasarrufu geçerli olur.

Hüküm ۹۶۴: Vasiyetçinin, vasiyetini yerine getirmesi için tayin ettiği kimsenin bu vasiliği kabul etmesi zorunlu değildir. Vasiyetçi hayattayken, ret kararını ona ulaştırmak şartıyla vasiliği reddedebilir. Hatta ihtiyaten vacip gereği, vasiyetçinin başka birine vasiyet edebilme imkânının da bulunması gerekir. Eğer ret, vasiyetçinin vefatından sonra gerçekleşirse veya vefatından önce gerçekleşip de bu durum kendisine ulaşmadan vefat ederse, reddin bir hükmü kalmaz ve vasilik bağlayıcı olur. Aynı şekilde, ihtiyat-ı

vacip gereği, ret kararı kendisine ulaşsa bile, örneğin hastalığının şiddeti nedeniyle başka birine vasiyet etme imkânı bulamazsa da durum böyledir. Ancak vasiyeti yerine getirmenin kendisi için aşırı zorluk (haraç) oluşturduğu durumlarda, vasi tayin edilen kişinin vasiliği reddetmesi caizdir.

Hüküm ٩٦٥: Vasinin, vasiyet işini bir başkasına devretme yetkisi yoktur. Bu, kendisini vasiyet görevinden azledip bu görevi o kişiye bırakması anlamına gelir. Aynı şekilde, vasiyet edenin (musî) vasiyet etmesi için kendisine izin vermediği sürece, ölümünden sonra vasiyetin yerine getirilmesi için bir vasi tayin etme hakkı da yoktur. Ancak vasiyet edenin (musî) maksadı, vasinin bizzat kendisinin işleri yürütmesi olmadığı takdirde, vasiyetle ilgili işleri görmesi için güvendiği birini vekil tayin edebilir.

Hüküm ٩٦٦: Bir kimse, vasiyetini yerine getirmeleri için müştereken iki kişiyi vasi tayin ederse ve bu vasilerden biri ölür veya delilik gibi vasiyet ehliyetini ortadan kaldıran bir durum başına gelirse, şer'i hâkim onun yerine başka birini tayin eder. Eğer ikisi birden ölürse, şer'i hâkim iki kişi tayin eder. Vasiyetin gereklerini yerine getirmeye yetecekse, tek bir kişinin tayin edilmesi de yeterlidir.

Hüküm ٩٦٧: Vasi, yaşlılık gibi bir sebepten dolayı vasiyeti yerine getiremeyecek durumda olursa, hatta vekalet veya kiralama yoluyla bile bunu başaramazsa, şer'i hâkim ona yardım edecek birini atar.

Hüküm ٩٦٨: Birkaç kişiyi sırayla vasi tayin etmekte bir sakınca yoktur. Örneğin, "**Zeyd benim vasimdir, o ölürse Amr vasim olur**" denilebilir. Bu durumda Amr'ın vasiliği, Zeyd'in ölümüne bağlı olarak devreye girer.

Hüküm ٩٦٩: Vasi emindir, bu nedenle elinde bulunan

malın telef olmasından ancak kusuru (taşkınlık veya ihmal) durumunda sorumlu tutulur. Örneğin: Ölen kişi malının üçte birinin kendi şehrindeki fakirlere verilmesini vasiyet etmişse, vasi bu malı başka bir şehre naklederken yolda telef olursa, vasiyete aykırı davrandığı için ihmalinden dolayı bunun tazminini üstlenir.

Hüküm ۹۷۰: Bir kimsenin kendisine vasiyet edilen malı iddia etmesi, iki adil Müslümanın şahitliğiyle ispat edilir. Ayrıca, bir adil Müslümanın şahitliğiyle birlikte davacının yemin etmesiyle, bir adil Müslüman ile iki adil Müslüman kadının şahitliğiyle veya dört adil Müslüman kadının şahitliğiyle de ispat edilebilir. Vasiyetin dörtte biri, bir adil Müslüman kadının şahitliğiyle; yarısı, iki adil Müslüman kadının şahitliğiyle; dörtte üçü ise üç adil Müslüman kadının şahitliğiyle sabit olur. Aynı şekilde, zorunluluk halinde ve Müslüman adil şahitlerin bulunamaması durumunda, dinlerinde adil olan iki zimmi erkeğin şahitliğiyle de bu iddia ispat edilebilir.

Ancak, küçüklerin babaları veya dedeleri tarafından vesayet iddiası veya ölenin malının harcanmasına dair vasiyet iddiası, yalnızca iki adil erkeğin şahitliğiyle ispat edilir. Bu durumlarda, kadınların şahitliği ne tek başına ne de erkeklerle birlikte kabul edilmez.

KEFARETLER

KEFARET HÜKÜMLERİ

Hüküm ٩٧١: Kefaretler beş kısma ayrılır: Bunlar:

١ - Muayyen (**Belirli**),

٢ - Mürettep (**Sıralı**),

٣ - Muhayyer (**Seçenekli**),

٤ - Hem sıralı hem de seçenekli olanlar

٥ - Ve cem' (**Birleştirme**) kefareti olarak kısımlara ayrılır.

Aşağıda her biri için örnekler yer almaktadır:

A- Zihar^١ ve hata ile adam öldürme kefareti "mürettep" (sıralı) kefarettir: Bir köle azat etmek, buna gücü yetmezse aralıksız iki ay oruç tutmak, buna da gücü yetmezse altmış fakiri doyurmaktır. Ramazan ayının kazasını tutarken öğleden sonra orucunu bozan kimsenin kefareti de mürettep

---

١ - Zihar, erkeğin eşine: "Sen bana annemin sırtı gibisin" (أَنْتِ عَلَيَّ كَظْهَرِ) veya benzeri bir ifade söylemesiyle gerçekleşir. Bu sözle erkek, karısını kendisine ebedi haram olan bir kadına (mesela annesine) benzetmiş olur. Cahiliye Araplarında bu söz, boşama yerine geçiyordu ve kadın kocasına haram oluyordu.

(sıralı) kefarettir: On fakiri doyurmak, buna gücü yetmezse üç gün oruç tutmaktır.

B- Ramazan ayında bir gün kasten orucunu bozan veya ahdini yerine getirmeyen kimsenin kefareti ise muhayyerdır (seçmelidir): Bir köle azat etmek veya aralıksız iki ay oruç tutmak veya altmış fakiri doyurmaktır.

C- Yeminini ve adağını bozanın kefaretinde hem seçme hem de sıralama bir aradadır: Bir köle azat etmek veya on fakiri doyurmak veya onları giydirmek. Buna gücü yetmezse peş peşe üç gün oruç tutmaktır.

D- Bir mümini kasten ve haksız yere öldürmenin kefareti, cemetme (birleştirme) kefaretidir: Bir köle azat etmek, aralıksız iki ay oruç tutmak ve altmış fakiri doyurmaktır.

E- Allah'tan, Resulünden, (Sallallahu aleyhi ve alihi ve sellem) dininden veya imamlardan (Aleyhimu's-Selam) beri olduğuna yemin edip sonra yeminini bozan kimsenin kefareti belirlidir: On fakiri doyurmaktır.

Hüküm ٩٧٢: Bir grup insan kasten adam öldürmeye iştirak ederse, her birine kefaret gerekir. Hata ile öldürmede de hüküm aynıdır.

Hüküm ٩٧٣: Bir Müslümana, evli olduğu halde zina eden veya livata yapan kimse gibi öldürülmesini gerektiren bir had cezası sabit olur da onu imam veya imam tarafından yetkilendirilmemiş biri öldürürse, katile kefaret gerekir. Ancak tövbe etmeyen mürtedi öldürmekte kefaret yoktur.

Hüküm ٩٧٤: Bir kimse, bir veya birkaç gün oruç tutmayı adar da sonra bunu yapmaktan aciz kalırsa, ihtiyaten farz olarak her bir gün için bir mud (yaklaşık ٧٥٠ gram) yiyeceği bir yoksula sadaka olarak vermeli veya

onun yerine oruç tutması için kendisine iki mud (yaklaşık ١,٥ kilogram) yiyecek vermelidir.

Hüküm ٩٧٥: Meşhur görüşe göre, bir kadının musibete uğradığında saçını kesmesinin kefareti, Ramazan ayında orucu kasten bozmanın kefareti gibidir. Saçını yolması veya yüzünü kanatacak şekilde tırmalaması durumunda ya da bir erkeğin, çocuğunun veya eşinin vefatı üzerine elbisesini yırtması hâlinde ise yemin kefareti gerekir. Ancak daha kuvvetli görüşe göre bunlar vacip değildir. Evet, kefaret vermek ihtiyata daha uygundur.

Hüküm ٩٧٦: Bir kimse, evli olan veya ric'î iddeti bekleyen bir kadınla evlenirse, ondan ayrılması gerekir. İhtiyaten beş sâ' (ölçek) un kefaret vermelidir; ancak daha kuvvetli görüşe göre bu vacip değildir.

Hüküm ٩٧٧: Bir kimse uyuyup kalarak yatsı namazını vakti çıkana kadar kılmazsa, müstahap ihtiyata göre ertesi günü oruçlu geçirmelidir.

Hüküm ٩٧٨: Sıralı kefaretlerde köle azat etmekten aciz kalıp oruca, sonra da yemek yedirmeye geçmeyi gerektiren durum, günümüzde mülk edinilebilen bir köle bulunmadığından gerçekleşmiş sayılır. Oruçtan aciz kalıp yemek yedirmenin zorunlu hâle gelmesi ise orucun kişiye zarar vermesi veya âdeten dayanılamayacak derecede zor ve meşakkatli olmasıyla gerçekleşir. Yemin kefareti ve benzerlerinde yemek yedirme ve giydirmeden aciz kalıp oruca geçmeyi gerektiren durum ise bu ikisini temin etmenin, bedelinin bulunmaması veya kişinin kendisine ya da nafakasını vermekle yükümlü olduğu kimselere harcamak zorunda olması gibi sebeplerle mümkün olmamasıyla gerçekleşir.

Hüküm ٩٧٩: Sıralı kefaretlerde ölçüt, eda anındaki

durumdur. Dolayısıyla bir kimse oruç tutmaya güç yetirirken sonradan aciz kalırsa, yemek yedirir ve oruç onun zimmetinde sabit kalmaz. Kefarete bir sonraki seçeneğe geçmeyi gerektiren acziyetin gerçekleşmesi için, kefaret vaktindeki örfi acziyet yeterlidir. Eğer acziyeti bir hafta gibi kısa bir süre içinse beklemesi gerekir. Şayet örfen aciz sayılır ve bedelini yerine getirirse, sonradan gücü yerine gelse bile bu yeterli olur. Hatta bedele başlamış olması bile kâfidir. Örneğin, oruç tutmaktan aciz kalıp yemek yedirmeye başlar, sonra oruç tutmaya güç yetirirse, yemek yedirmeyi tamamlaması yeterlidir.

Hüküm ٩٨٠: Seçmeli veya sıralı kefaretlerde ve cem' kefaretinde, iki ay orucun peş peşe tutulması farzdır. Aynı şekilde yemin ve adak kefaretindeki üç gün orucun da peş peşe tutulması gerekir. Peş peşe tutmaktan kasıt, oruç günleri arasına oruç tutmamanın veya kefaret orucu dışında başka bir orucun girmemesidir. Bu nedenle, araya bayram gününün veya başka bir orucun farz olduğu bir günün gireceği bilinen bir zamanda oruca başlamak caiz değildir. Ancak bu farz olan diğer oruç, kefaret orucuna da niyet edilebilecek mutlak bir oruç ise durum değişir. Örneğin, kefaret yükümlülüğü doğmadan önce Recep ayının ilk günü oruç tutmayı adayan bir kimsenin bu orucu, peş peşeliğe zarar vermez; hatta kefaret orucuna da niyet edilirse kefareten sayılır. Fakat bu orucu mesela şükür için tutmaya niyet ederse, bu durum peş peşeliğe zarar verir.

Hüküm ٩٨١: Oruç esnasında oruç tutmamanın peş peşeliğe zarar vermesi, ancak isteğe bağlı olarak yapılması durumunda söz konusudur. Eğer hastalık, kişinin kendi müdahalesi olmaksızın âdet veya nifas kanının gelmesi, zorunlu yolculuk (isteğe bağlı yolculuk değil) ve vaktin sonuna kadar niyeti unutmak gibi bir mazeretle oruç

bozulursa, mazeret ortadan kalktıktan sonra yeniden başlamak gerekmez, bilakis kaldığı yerden devam eder.

Hüküm ٩٨٢: Kefaretin iki aylık orucunun peş peşe sayılması için bir ay ve bir günün aralıksız tutulması yeterlidir. Bundan sonra, zorunluluk derecesine ulaşmasa bile örfen mazeret sayılan herhangi bir durum nedeniyle oruca ara vermek caizdir. Ancak hiçbir mazeret olmaksızın isteğe bağlı olarak ara vermekten sakınmak, ihtiyaten farzdır.

Hüküm ٩٨٣: Üzerine iki ay oruç tutması farz olan bir kimsenin, bu oruca ayın ortasından başlaması caizdir. Ancak ihtiyaten farz olarak, başladığı ay ve sonraki ay otuz günden az olsalar veya biri otuz gün diğeri daha az olsa bile, altmış gün oruç tutması gerekir. Fakat oruca ayın başından başlarsa, bu iki ay (yani her biri otuz günden az olsa bile) eksik olsalar dahi iki kamerî ay tutması yeterlidir.

Hüküm ٩٨٤: Kefaretlerde farz olan yemek yedirme konusunda, yiyeceği fakirlere teslim etmek ile onları doyurmak arasında seçim yapabilir. Doyurmanın belirli bir ölçüsü yoktur; ölçüt, hazır yemeğin onları bir defa doyurmaya yetecek miktarda –az veya çok– sunulmasıdır. Yemeğin türüne gelince, insanların çoğunluğunun normalde tükettiği, pişmiş veya pişmemiş yiyeceklerden olması gerekir. Yanında katık –yani ekmek ve benzeri yiyeceklerle birlikte yenilmesi âdet olan şey– olmasa da olur. Ancak katıkla birlikte olması daha faziletlidir ve ne kadar kaliteli olursa o kadar iyi olur.

Teslim etmeye gelince, her birine verilecek en az miktar bir mud'dur (yaklaşık ٧٥٠ gram). En faziletlisi, hatta müstahap ihtiyata göre en uygun olanı ise iki mud'dur (yaklaşık ١,٥ kilogram). Bu bağlamda hurma, pirinç, kuru

üzüm, maş fasulyesi, mısır, buğday ve benzeri her türlü yiyecek yeterli olur. Ancak yemin ve adak kefaretinde, vacip ihtiyata göre sadece buğday veya buğday unu verilmelidir.

Hüküm ۹۸۵: Yoksula (yiyeceği) teslim etmek, onun mülkiyetine geçirmek demektir. Kişinin kefaret borcu, sadece bu teslimle düşer. Yemeğin yoksul tarafından yenmesi şart değildir. Dolayısıyla yoksulun, o yiyeceği kefareti verene veya bir başkasına satması caizdir.

Hüküm ۹۸۶: Kefaret, (yiyeceği yoksula) teslim etme şeklinde yerine getiriliyorsa, küçük ile büyük arasında fark gözetilmez. Büyüğe bir mud verildiği gibi küçüğe de bir mud verilir. Ancak küçük adına şer'i velisine teslim edilmesi gerekir. Fakat doyurma şeklinde bir kefaret söz konusu ise, küçükler tek başlarına doyuruluyorsa iki küçüğün bir büyük yerine sayılması gerekir. Hatta ihtiyaten vacip gereği, büyüklerle birlikte doyurulduklarında dahi bu kural geçerlidir. Bu durumda, çocuğun velayet veya bakım hakkına sahip olan kişinin hakkına aykırı olmadığı sürece ondan izin alınması gerekmez.

Hüküm ۹۸۷: Yiyeceği teslim etme ve doyurma yöntemlerini bir arada uygulamak (yani bazısını doyurup geri kalanına yiyeceği teslim etmek) caizdir. Tek bir kefaret için aynı kişiye tekrarlı ödeme yapmak ise kesinlikle caiz değildir. Yani bir kişiyi defalarca doyurmak veya ona birden fazla mud yiyecek vermek olmaz. Ancak farklı kefaretler için bu caizdir. Örneğin, bir kimse Ramazan ayının tamamında oruç tutmamışsa, otuz gün boyunca belirli altmış yoksulu doyurabilir veya her birine otuzar mud yiyecek teslim edebilir.

Hüküm ۹۸۸: Doyurulması gereken yoksul sayısını

bulunulan beldede tamamlamak mümkün olmazsa, başka bir beldeye nakletmek vaciptir. Eğer bu da mümkün olmazsa beklemek gerekir. Mevcut sayıdaki yoksula tekrarlı ödeme yapmak, ihtiyaten vacip gereği yeterli değildir.

Hüküm ٩٨٩: Her bir yoksul için giydirme (kefareti), vacip olarak bir elbisedir; iki elbise ise müstahaptır. İhtiyaten lüzum gereği, iki aylık bir bebek gibi çok küçük bir çocuğun giysisi bunun için yeterli sayılmaz.

Hüküm ٩٩٠: Kefarete, ne doyurma (it'am) ne de giydirme (kisve) konusunda bedelini (para olarak) vermek yeterli olmaz. Bilakis, doyurmada yiyeceğin doyuracak şekilde sunulması veya mülkiyetinin devredilmesi gerekir. Aynı şekilde, giydirmede de elbisenin mülkiyetinin devredilmesi zorunludur.

Hüküm ٩٩١: Muhayyer kefarete, kefaretin tek bir türle yerine getirilmesi gerekir. Dolayısıyla, Ramazan ayında orucu bozmanın kefaretinde olduğu gibi, bir ay oruç tutup otuz yoksulu doyurmak suretiyle iki farklı türü birleştirmek caiz değildir.

Hüküm ٩٩٢: Kefaretin verileceği yer olan **miskinden** kasıt, zekât almaya hak kazanan yoksuldur (fakir). Bunda Müslüman, hatta ihtiyaten vacip olarak mümin olması şarttır. Ancak mümin bulunmadığı takdirde, Nasibiler hariç olmak üzere, **velayet** ehli olmayan zayıf kimselere verilmesi caizdir. Anne-baba, çocuklar ve daimî eş gibi nafakası zorunlu olan kişilere verilmesi ise caiz değildir. Diğer akrabalara verilmesi caizdir, hatta bu daha faziletli olabilir.

Hüküm ٩٩٣: Cem' kefaretindeki üç seçenekten bazılarını yerine getirmekten aciz olan kimse, geri kalanını

yerine getirir ve ihtiyaten vacip olarak istiğfar eder. Hepsinden aciz kalırsa, sadece istiğfar etmesi gerekir.

Hüküm ۹۹۴: Hata ile adam öldürme kefaretinde doyurmaktan aciz kalan kimsenin, ihtiyaten vacip olarak on sekiz gün oruç tutması ve buna istiğfarı da eklemesi gerekir. Oruç tutmaktan da aciz kalırsa, sadece istiğfar etmesi yeterlidir.

Hüküm ۹۹۵: Ramazan ayında orucu kasten bozmanın muhayyer kefaretindeki üç seçenekten de aciz kalan kimse, gücü yettiği kadar sadaka vermelidir. Buna da gücü yetmezse istiğfar etmesi gerekir. Ancak daha sonra imkân bulursa, ihtiyaten vacip olarak kefareti yerine getirmelidir. Ahdi bozmanın muhayyer kefaretindeki üç seçenekten de aciz kalan kimse ise on sekiz gün oruç tutmalıdır. Bundan da aciz kalırsa, istiğfar etmesi gerekir.

Hüküm ۹۹۶: Bir kimse, Ramazan ayının kazaya kalmış orucunu zevalden sonra bozmasının kefareti olarak üç gün oruç tutmaktan veya yemin ve adak kefareti olarak üç gün oruç tutmaktan aciz kalırsa, istiğfar etmelidir. Aynı şekilde, bir kimse zimmetten kurtulma kefareti olarak on yoksulu doyurmaktan aciz kalırsa onun için de hüküm böyledir (yani istiğfar etmelidir).

Hüküm ۹۹۷: Mali ve diğer kefaretlerin ödenmesini, görevini yerine getirmede gevşeklik ve ihmal sayılmayacak bir miktarda geciktirmek caizdir. Bununla birlikte, ödemede acele etmek ihtiyaten müstahaptır.

Hüküm ۹۹۸: Malî kefaretlerin ödenmesi için vekil tayin etmek caizdir. Ancak bir başkasının kefaretini, onun talebi olmaksızın teberru yoluyla (gönüllü olarak) ödemek, ihtiyaten lüzum gereği yeterli değildir. Aynı şekilde, oruç gibi bedenî bir kefareti, kişi yerine getirmekten aciz olsa

bile, onun adına teberru yoluyla (gönüllü olarak) yerine getirmek de yeterli olmaz. Fakat ölünün malî ve bedenî kefaretlerini onun adına teberru yoluyla yerine getirmek her durumda caizdir.

Hüküm ۹۹۹: Müstahap olan bazı kefaretler şunlardır: İmam Sadık'tan (Aleyhi's-Selam) rivayet edildiğine göre; **"Yönetici için çalışmanın kefareti, din kardeşlerinin ihtiyaçlarını gidermektir."** Meclislerin kefareti, meclisten kalkarken **"Senin Rabbin, izzet sahibi Rab, onların vasıflandırdıklarından münezzehtir. Gönderilmiş bütün peygamberlere selam olsun. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur."** demektir.^۲ **Gülmenin kefareti, "Allah'ım, bana gazap etme!" demektir.**^۳ **Gıybet etmenin kefareti, gıybeti yapılan kişi için Allah'tan bağışlanma dilemektir.**^۴ **Kötüye yormanın (uğursuz saymanın) kefareti, Allah'a tevekkül etmektir.**^۵ **(Üzüntüyle) yanaklara vurmanın kefareti ise istiğfar edip tövbe etmektir.**^{۶۷}

۲- *Men la Yahzurhu'l-Fakih*, c. ۳, s. ۳۷۸, h. ۴۳۲۹.

۳- Saffat, ۱۸۰-۱۸۲; *Men la Yahzurhu'l-Fakih*, c. ۳, s. ۳۷۹, h. ۴۳۳۰.

۴- *Vesailu's-Şia*, c. ۱۵, s. ۵۸۴, h. ۱.

۵- *Emali*, Şeyh Tusi, s. ۱۹۲, h. ۲۳۶.

۶- *Kâfi*, c. ۸, s. ۱۹۸, h. ۲۳۶.

۷- *Biharu'l-Envar*, c. ۷۹, s. ۱۰۶.

MİRAS HÜKÜMLERİ

Hüküm 1000: Mirasta akrabalar üç tabakaya ayrılır. Bir tabakadaki akrabalarından herhangi biri, ancak vefat edenin kendisinden önceki tabakada hiç akrabası bulunmadığı takdirde mirasçı olabilir. Tabakaların sıralaması şöyledir:

Birinci Tabaka: Anne-baba ve aşağı doğru devam eden tüm çocuklar. Çocuk ve çocuğun çocuğu (torun), her ikisi de birinci tabakadan sayılır. Ancak, çocuğun varlığı halinde, erkek çocuğun oğlu olan torun ve kız çocuğun oğlu olan torun mirastan pay alamaz. Bu konu Müslümanlar arasında icma konusu olsa da biz bu konuda bir sakınca görmekteyiz. Bu nedenle, dedenin, torunlarını (hem kız hem erkek çocuğundan olanları) mirasa, kendi vasıtaları olan anne veya babalarının hissesi oranında ortak etmesini vasiyet yoluyla zorunlu kıldık.

İkinci Tabaka: Yukarı doğru devam eden tüm dedeler ve nineler ile kardeşler veya kardeşlerin bulunmaması durumunda onların çocukları. Kardeş çocukları birden fazla olursa, yakın olan uzak olanın miras almasını engeller. Dolayısıyla erkek kardeşin oğlu, erkek kardeşin torununa mirasçılıkta önceliklidir. Aynı şekilde dede de dedenin babasına önceliklidir.

Üçüncü Tabaka: Amcalar, dayılar, halalar ve teyzeler. Bunlardan hiçbirisi hayatta değilse, onların çocukları yerlerine geçer ve bu durumda da en yakın olan bir sonraki yakına tercih edilir. Dolayısıyla amca, dayı, hala veya teyzenin varlığı halinde amca ve dayı çocukları mirasçı olamaz.

Ancak meşhur görüşe göre bir durum istisnadır: Vefat edenin sadece baba bir amcası (vefat edenin babasıyla sadece baba tarafından ortak olan) ve bir de anne-baba bir amca çocuğu (vefat edenin babasıyla hem anne hem baba tarafından ortak olan) varsa, bu durumda amca çocuğu amcanın önüne geçer. Bu hükmün delili tam değildir, bu yüzden ihtiyaten aralarında sulh yoluyla anlaşmaları (tasaluh) en uygundur. Bu hükmün geçerli olması için yanlarında anne-baba bir veya anne bir amca, hala, dayı veya teyzenin bulunmaması şart koşulmuştur. Eğer baba bir amca veya anne-baba bir amca çocuğu birden fazla ise veya yanlarında eş (karı veya koca) bulunuyorsa, zikredilen hükmün uygulanması sakıncalıdır. Bu durumda ihtiyata uygun hareket etmek, yani belirttiğimiz gibi sulh yoluna gitmek terk edilmemelidir.

Eğer vefat edenin bu tabakalardan hiçbir akrabası yoksa, ona babasının ve annesinin amcaları, halaları, dayıları ve teyzeleri, bunların olmaması durumunda ise çocukları mirasçı olur. Eğer vefat edenin bu türden de akrabası yoksa, ona dedesinin ve ninesinin amcaları, dayıları, halaları ve teyzeleri, onlardan sonra da silsile devam ettiği sürece, örfen akrabalık bağının geçerli olması ve en yakın olanın en uzak olana tercih edilmesi şartıyla çocukları mirasçı olur.

Bu tabakaların yanı sıra bir de karı ve koca vardır. Onlar, ileride detayları açıklanacağı üzere, bu sıralamadan

bağımsız olarak miras alırlar.

İLK TABAKANIN MİRASI

Evlatların varlığı durumunda anne ve babanın her birinin tayin edilmiş payı altıda birdir ($\frac{1}{6}$). Evlatların olmaması durumunda ise, anne için (mirasa engel olan başka bir durum yoksa) üçte bir ($\frac{1}{3}$), engel durumu varsa altıda bir ($\frac{1}{6}$) pay vardır. Babanın ise bu durumda belirlenmiş bir payı olmayıp kalan mirası alır. Tek kız çocuğunun payı yarısı ($\frac{1}{2}$), iki veya daha fazla kız çocuğunun payı ise üçte ikisidir ($\frac{2}{3}$).

Erkek evlatların ise ister tek ister çok olsunlar, belirlenmiş bir payları yoktur.

Eğer mirasçılarının tamamı, anne-baba ve bir kız çocuğu gibi, pay sahibi (ashâb-ı ferâiz) ise, payları verildikten sonra terekeden bir miktar artarsa, bu kalan miktar onlara payları oranında tekrar dağıtılır. Bu işleme "redd" denir.

Eğer tereke, anne-baba, iki kız çocuğu ve eş gibi durumlarda, tayin edilmiş payları karşılamaya yetmezse, eksiklik bazı pay sahiplerinin hisselerinden düşülür. Bunun detayları Allah'ın izniyle ileriki konularda açıklanacaktır.

Hüküm ۱۰۰۱: Ölen kişinin birinci dereceden çocukları dışında bir yakını yoksa, mirasın tamamını çocukları alır. Sadece bir çocuğu varsa, erkek veya kız fark etmeksizin, mirasın tamamı o çocuğa kalır. Birden fazla çocuğu olup hepsi erkek veya hepsi kız ise, mirası aralarında eşit olarak paylaşırlar. Eğer ölen kişinin hem erkek hem de kız çocukları varsa, erkek çocuğa kız çocuğun payının iki katı verilir. Örneğin, bir erkek ve bir kız çocuk bırakan kimsenin mirası üç hisseye bölünür; iki hisse erkek çocuğa, bir hisse

de kız çocuğa verilir.

Hüküm ۱۰۰۲: Ölen kişinin birinci dereceden akrabaları arasında sadece anne veya babasından biri hayatta ise, mirasın tamamını o alır. Anne ve babanın her ikisinin de hayatta olması durumunda ise, hacb (engel) durumu yoksa baba mirasın üçte ikisini, anne de üçte birini alır. Ancak mirastan mahrumiyete sebep olan (engel koyan) akrabaların bulunması halinde annenin payı üçte birden altıda bire düşer ve kalan babaya verilir.

Hacb (engel koyan) edenlerden kasıt, ölen kişinin aşağıda belirtilen şartları taşıyan erkek veya kız kardeşlerinin bulunmasıdır. Bu durumda kardeşler mirastan pay almasalar dahi anneyi üçte birden mahrum bırakırlar ve annenin payı üçte birden altıda bire düşer. Bu şartlar şunlardır:

۱- Çocuğun ölümü anında babanın hayatta olması.

۲- Kardeşlerin en az iki erkek, dört kız veya bir erkek ile iki kız kardeş olması.

۳- Kardeşlerin, ölen kişinin hem anne hem baba bir (öz) veya sadece baba bir (üvey) kardeşleri olması.

۴- Fiilen doğmuş olmaları; anne karnında (cenin) olmaları yeterli değildir.

۵- Müslüman olmaları.

۶- Hür olmaları.

Hüküm ۱۰۰۳: Varislerin bir araya gelme ihtimalleri çok sayıdadır. "**Fakihler için Matematik**" *er-Riyâziyyât li'l-Fakîh* adlı kitabımızda bu ihtimallerin nasıl tespit edilip sınırlandırılabileceğini açıkladık. Ancak fıkıh alimleri, ilmihal kitaplarında genellikle bu durumların başlıcalarını

zikretme yolunu izlemişlerdir.

Anne ve babanın çocuklarla birlikte mirasçı olduğu durumlarda farklı ihtimaller ortaya çıkar:

Bunlardan biri şöyledir: Anne ve baba, tek bir kız çocuk ile birlikte mirasçı olur ve ölen kişinin hacb (engel teşkil eden), yukarıda belirtilen şartları taşıyan kardeşleri de bulunmaz. Bu durumda anne ve baba altıda birer (toplamda altıda iki), kız çocuk ise yarım (altıda üç) pay alır. Geriye kalan fazlalık (redd), herkese payları oranında geri verilir. Böylece miras beş hisseye bölünür; anne ve babanın her birine birer hisse, kız çocuğa ise üç hisse düşer.

Bunlardan bir diğeri de: Bir diğer durum ise, anne ve babanın tek bir kız çocuğuyla birlikte olması ve ölenin (mirasçılığa) engel olma (hacb) şartlarını taşıyan kardeşlerinin bulunmasıdır. Bazı fakihler, bu durumun hükmünün önceki durumun hükmü gibi olduğunu ve malın yine beş hisseye bölünmesi gerektiğini, kardeşlerin varlığının bir etkisinin olmadığını belirtmişlerdir. Ancak yaygın (meşhur) görüşe göre, kardeşler anneyi hacb eder (mirasçılığını engeller) ve bu durumda mal altıda birler şeklinde (altı hisseye) bölünür. Kız çocuğuna bundan (mirastan) üç tam hisse verilir, ayrıca bir altıda birin dörtte üçü de ona verilir. Annenin payı altıda bire düşerken, babanın payı altıda bir ve bir altıda birin dörtte biri olur. Sonuç olarak miras yirmi dört hisseye bölünür: bunun dört hissesi anneye, beş hissesi babaya ve kalan on beş hisse ise kıza verilir. Bu mesele ihtilaftan (şüpheden) uzak değildir; bu nedenle, annenin payındaki beşte bir ile altıda bir arasındaki farklılıkta ihtiyat (tedbir) gerekliliğine riayet etmek ihmal edilmemelidir.

Bunlardan biri de şudur: Anne-baba ile birlikte tek bir

erkek evlat bulunursa, miras altı paya bölünür. Anne ve babadan her birine birer pay verilir, çocuğa ise dört pay verilir. Anne-baba ile birlikte birden fazla çocuk bulunması durumunda da durum aynıdır. Bu halde de anne ve babadan her birine altıda bir ($\frac{1}{6}$) pay verilir, kalan dört pay ise çocuklara kalır. Eğer çocukların tamamı erkek ise veya aralarında hem erkek hem de kızlar varsa, bu payı erkek çocuğa kız çocuğun iki katı düşecek şekilde aralarında taksim ederler. Ancak mirasçılar sadece kız çocuklarından oluşuyorsa, paylaşımın nasıl yapılacağı daha önce açıklanmıştır.

Hüküm ١٠٠٤: Ebeveynden birinin çocuklarla birlikte mirasçı olduğu durumların da çeşitli hâlleri vardır:

Birincisi: Ebeveynden birinin, tek bir kız evlatla birlikte mirasçı olmasıdır. Bu durumda mirasın dörtte biri anneye veya babaya, geri kalanın tamamı ise kız evlada verilir.

İkincisi: Ebeveynden birinin, ölenin bir veya daha fazla erkek evladıyla birlikte mirasçı olmasıdır. Bu durumda ebeveynden birine mirasın altıda biri verilir, geri kalan ise erkek evlada kalır. Erkek evlatlar birden fazla ise kalan kısım aralarında eşit olarak paylaştırılır.

Üçüncüsü: Ebeveynden birinin, ölenin kız evlatlarıyla birlikte mirasçı olmasıdır. Bu durumda anne veya baba mirasın beşte birini alır, geri kalan ise kız evlatlar arasında eşit olarak paylaştırılır.

Dördüncüsü: Ebeveynlerden birinin, bir erkek ve bir kız evlatla birlikte bulunması halinde, mirasın altıda biri babaya veya anneye verilir ve kalanı çocukları arasında, erkeğe kızın iki katı hisse düşecek şekilde taksim edilir.

Hüküm ١٠٠٥: Miras bırakanın doğrudan bir oğlu veya

kızı yoksa, miras onların çocuklarına (torunlarına) kalır. Oğlun çocuğu (torunu), kız olsa bile babasının hissesini miras alır; kızın çocuğu (torunu) ise, erkek olsa bile annesinin hissesini miras alır. Örneğin, bir kişi oğlunun kızı (torunu) ve kızının oğlu (torunu) varken vefat etse, oğlun kızı (torunu) iki hisse alır, kızın oğlu (torunu) ise bir hisse alır. Oğul çocukları veya kız çocukları birden fazla olursa, hepsi erkek veya hepsi kız ise, babalarının veya annelerinin hissesini eşit olarak paylaşırlar. Aksi takdirde, aralarında erkeğe kızın iki katı düşecek şekilde paylaştırılır.

İKİNCİ TABAKANIN MİRASI

Erkek ile Kız Kardeşlerin ve Çocuklarının Mirası

Hüküm ۱۰۰۶: Bu tabakanın mirasında ki genel kurallar şunlardır: Anne-baba bir veya baba bir erkek ve kız kardeşler miraslarını farklılık esasına göre alırlar. Anne-baba bir kardeşler, sadece baba bir olan kardeşlerle bir araya geldiklerinde, baba bir kardeşleri mirastan menederler.

Eğer kız kardeş bir tane ise, farz olarak ona yarım (yarısı) düşer. Eğer birden fazla iseler, farz olarak onlara üçte iki düşer. Ancak sadece erkek iseler veya hem erkek hem de kız iseler, farz olan birşey yoktur ve kalanı alırlar.

Anne bir erkek ve kız kardeşler ise, tek iseler altıda birini alırlar. Birden fazla iseler, üçte birini eşit olarak paylaşırlar.

Eğer anne-baba bir ve sadece anne bir erkek ve kız kardeşler bir araya gelirlerse, **Kelale-i ümmiye**^۱ olarak farz

---

۱ - **Kelale-i ümmiye:** Ölen kimsenin anne tarafından olan kardeşleri (yani "üvey kardeşler" – aynı anneden olup babaları farklı olan kardeşler) için kullanılan özel bir miras terimidir.

payları verilir ve kalan, anne-baba bir erkek ve kız kardeşlere belirttiğimiz şekilde verilir. Daha fazla detay için şöyle diyoruz: Onların Mirasları şu şekillerde olur:

١- Miras bırakanın tek bir erkek kardeş veya tek bir kız kardeşi mirasçı olduğunda, bu durumda erkek veya kız kardeş, mirasın tamamını alır; bu, onların ana baba bir, baba bir veya anne bir kardeş olmalarına bakılmaksızın geçerlidir.

٢- Miras bırakanın sadece erkek kardeşleri, sadece kız kardeşleri veya hem erkek hem kız kardeşleri mirasçı olup, hepsi ana baba bir veya hepsi baba bir ise, mal, tüm mirasçılar tek cinsiyetten (sadece erkek veya sadece kadın) ise aralarında eşit olarak bölüştürülür. Aksi takdirde, erkeğe kadının iki katı verilir; yani kız kardeşe bir hisse, erkek kardeşe iki hisse düşer.

٣- Miras bırakanın sadece anne bir erkek kardeşleri, sadece anne bir kız kardeşleri veya hem anne bir erkek hem de kız kardeşleri mirasçı ise, cinsiyetleri farklı olsa bile mal aralarında eşit olarak bölüştürülür.

٤- Ana baba bir erkek kardeşin, anne bir erkek kardeş olmaksızın baba bir erkek kardeşe birlikte bulunması durumunda, mirasın tamamını ana baba bir erkek kardeş alır, baba bir erkek kardeş ise hiçbir şey almaz. Bu durumda, birden fazla ana baba bir erkek kardeş varsa, malı eşit olarak paylaşırlar. Aynı hüküm, ana baba bir kız kardeşin, anne bir kız kardeş olmaksızın baba bir kız kardeşe birlikte bulunması durumunda da geçerlidir. Mirasçılar erkek ve kadın olarak farklılık gösteriyorsa, mal erkeğe kadının iki katı olacak şekilde paylaşılır.

٥- Ana baba bir erkek veya kız kardeşlerin ya da (ana baba bir erkek veya kız kardeş yoksa) baba bir erkek veya

kız kardeşlerin, tek bir anne bir erkek veya kız kardeşle birlikte bulunması durumunda, anne bir erkek veya kız kardeşe mirasın altıda biri verilir. Kalanı diğer erkek veya kız kardeşler arasında eşit olarak paylaştırılır; ancak cinsiyetleri farklılık gösteriyorsa, erkeğe kadının iki katı verilir.

٦- Ana baba bir erkek veya kız kardeşlerin ya da (ana baba bir erkek veya kız kardeş yoksa) baba bir erkek veya kız kardeşlerin, birden fazla anne bir erkek veya kız kardeşle birlikte bulunması durumunda, miras üç hisseye ayrılır. Bu hisselerden biri, anne bir erkek ve kız kardeşlere verilir ve bunu kendi aralarında erkek ve kadın olarak eşit olarak paylaşırlar. Diğer iki hisse ise kalan mirasçılara olup, erkeğe kadının iki katı verilir.

٧- Anne ve babası bir olan (öz) kardeşler ile baba bir kardeşler ve anne bir erkek veya kız kardeş bir araya geldiğinde; baba bir kardeşler mirastan mahrum edilir, anne bir erkek veya kız kardeşe malın altıda biri verilir ve kalanın tamamı öz kardeşlerine eşit olarak bölüştürülür. Aynı şekilde, anne ve babası bir olan (öz) kız kardeşler ile baba bir kız kardeşler ve anne bir erkek veya kız kardeş bir araya geldiğinde de hüküm böyledir. Erkek ve dişi farklılığı olması halinde, erkeğe dişinin iki katı verilir.

٨- Ölen kişinin anne ve babası bir (öz) erkek veya kız kardeşleri veya hem erkek hem kız kardeşleri ile sadece baba bir erkek veya kız kardeşleri veya hem erkek hem kız kardeşleri ve sadece anne bir erkek veya kız kardeşleri veya hem erkek hem kız kardeşleri bir araya geldiğinde; önceki durumda olduğu gibi baba bir erkek ve kız kardeşler miras almazlar. Anne bir erkek ve kız kardeşlere malın üçte biri verilir, bu pay erkek ve dişi arasında eşit olarak

bölüştürülür. Diğer üçte iki ise öz kardeşlere aittir; aralarında eşit olarak paylaşılır ister hepsi erkek olsun ister hepsi dişi olsun. Aksi takdirde (karma olmaları durumunda), erkeğe dişinin iki katı verilir.

Hüküm ١٠٠٧: Eğer koca, karısı ve kardeşlerini geride bırakarak ölürse, eş mirastan dörtte birini veya sekizde birini alır (detaylı açıklaması gelecektir) ve kardeşleri de önceki meselelerde belirtildiği üzere miras alır. Eğer kadın, kardeşlerini ve kocasını geride bırakarak ölürse, kocaya malın yarısı düşer ve kalanı da öncekine göre kardeşlere dağıtılır.

Burada şu da göz önünde bulundurulmalıdır: Kız kardeşlerin mirasçılığına ilişkin bazı durumlarda farz kılınan paylar, farîzeden (toplam taksimden) fazla olur; bu durumda eksiklik, anne bir kız kardeşlere değil, öz veya baba bir kız kardeşlere yansıtılır. Örneğin, bir kadın geride kocasını, anne-baba bir veya baba bir iki kız kardeşini ve anne bir iki kız kardeşini bırakarak ölürse; anne tarafından akraba olanların (anne bir kardeşlerin) hissesi üçte bir ($\frac{1}{3}$), anne-baba bir veya baba bir olan iki kız kardeşin hissesi ise üçte ikidir ($\frac{2}{3}$). Bu ikisi terekenin tamamını oluşturur, ancak kocanın yarımlik ($\frac{1}{2}$) hissesi buna eklenince payda aşılır. Bu durumda eksiklik, anne-baba bir veya baba bir olan iki kız kardeşe yansıtılır.

Şöyle ki, tereke altı hisseye bölünür. Anne bir iki kız kardeşe, sanki ölen kız kardeşlerinin kocası yokmuş gibi bu hisselerden ikisi verilir. Ama eğer kocası varsa Kocaya terekenin yarısı olan üç hisse verilir. Geriye kalan tek bir hisse ise baba bir veya anne-baba bir iki kız kardeşe kalır. Bunun anlamı şudur: Eksiltme anne-baba bir veya baba bir kız kardeşlere uygulanır, anne bir kız kardeşlere

uygulanmaz.

Hüküm ١٠٠٨: Eğer ölenin erkek kardeşleri yoksa, onların paylarını almak üzere soyları (çocukları) onların yerine geçer. Şayet ölen kişi, anne bir erkek kardeşin çocukları ile baba bir veya ana-baba bir erkek kardeşin çocuklarını geride bırakmışsa, anne bir olan erkek kardeşin çocukları, sayıları çok olsa bile altıda bir ($\frac{1}{6}$) pay alırlar. Geriye kalan pay ise, sayıları az olsa bile ana-baba bir veya baba bir erkek kardeşin çocuklarına aittir.

Ancak, kardeşlerin, yani yeğenlerin babalarının, sayısı birden fazla ise, miras öncelikle sanki hayattaymışlar gibi kardeşler arasında paylaştırılır. Sonra her birinin payı kendi çocukları arasında taksim edilir. Anne bir olan erkek veya kız kardeşlerin çocuklarının payı, erkek ve dişi olarak farklı olsalar bile aralarında eşit olarak bölünür. Ana baba bir veya baba bir erkek veya kız kardeş çocuklarının hissesine gelince, en güçlü görüşe göre bu hisse aralarında farklılık gözetilerek paylaştırılır; yani erkek çocuğa kız çocuğun iki katı hisse verilir. Ancak ihtiyatlı olan, sulh yoluna gitmektir.

Büyükanne ile Büyükbabaların ve Yukarı Doğru Tüm Ataların Mirası

Anne tarafından olan dede ve nine, tek başlarına olsalar dahi (mirasın) üçte birini alırlar. Baba tarafından olan dede ve ninelerin ise belirlenmiş farz olan bir payı yoktur. Anne tarafının mirası kendi aralarında eşit olarak, baba tarafının mirası ise erkek ve kadın arasında farklı paylarla taksim edilir.

Hüküm ١٠٠٩: Daha önce belirtildiği gibi dedeler ve

nineler ikinci tabaka mirasçılardandır. Ancak daha yakın bir dede veya nine varken daha uzak olan miras alamaz. Dedelerin ve ninelerin mirasçılığının çeşitli durumları vardır, bunlardan bazıları şunlardır:

١- Mirasçının sadece baba veya anne tarafından bir dede veya nineden ibaret olması durumu: Bu durumda malın tamamı o dedeye veya nineye kalır.

٢- Mirasçının, baba tarafından dedesi ve ninesi olması durumu: Bu durumda dede malın üçte ikisini, nine ise üçte birini alır.

٣- Mirasçının, anne tarafından dedesi ve ninesi olması durumu: Bu durumda mal, aralarında eşit olarak paylaşılır.

ﺉ- Mirasçıları arasında babası tarafından bir dede veya nine ile annesi tarafından bir dede veya nine birlikte bulunursa, anne tarafından olan dede ya da nineye üçte bir verilir, geri kalanı baba tarafından olan dede ya da nineye verilir.

ﻭ- Mirasçıları arasında baba tarafından dede ve nine ile anne tarafından dede ve nine birlikte bulunursa, baba tarafından olan iki kişiye üçte iki verilir; bu üçte ikide dede, ninenin iki katı pay alır. Anne tarafından olan iki kişiye üçte bir verilir ve bu üçte bir aralarında eşit olarak paylaşılır.

Hüküm ١٠١٠: Bir erkek vefat ettiğinde geride eşi, baba tarafından dedesi ve ninesi ile anne tarafından dedesi ve ninesi kalırsa, anne tarafından olan dede ve nineye toplam terekenin üçte biri ($\frac{1}{3}$) verilir ve bu pay dede ile nine arasında eşit olarak paylaşılır. Eş, ileride açıklanacak ayrıntılara göre kendi payını alır. Geri kalan ise baba

tarafından olan dedesi ve ninesine verilir; bu payda erkeğin hissesi kadının hissesinin iki katıdır.

Hüküm ١٠١١: Bir kadın vefat ettiğinde geride eşi, bir dedesi ve bir ninesi kalırsa, eş malın yarısını ($\frac{1}{2}$) alır. Geri kalan ise, daha önceki ayrıntılara uygun olarak, baba veya anne tarafından olmalarına göre dede ve nineye verilir.

Kardeşler ve Dedelerin Birlikte Mirasçı Olmaları

Hüküm ١٠١٢: Kardeş veya kız kardeş yahut kardeşler veya kız kardeşler, dede veya nine ya da dedeler ve nineler ile bir araya geldiğinde şu durumlar söz konusudur:

Birincisi: Dede veya ninenin ve erkek veya kız kardeşin hepsinin anne tarafından olması. Bu durumda, cinsiyetleri farklı olsa bile mal aralarında eşit olarak paylaşılır.

İkincisi: Hepsinin baba tarafından olması. Bu durumda, cinsiyetleri farklıysa mal aralarında erkeğe kadının iki katı pay düşecek şekilde paylaşılır. Aksi takdirde (yani hepsi aynı cinsiyetteyse) eşit olarak paylaşılır.

Üçüncüsü: Dede veya ninenin baba tarafından, erkek veya kız kardeşin ise anne-baba bir olmasıdır. Bu durumun hükmü, ikinci durumun hükmüyle aynıdır. Yani anne-baba bir olan kardeşler, baba tarafından olan dede ve nineyi mirastan mahrum etmezler; aynı şekilde dede ve nine de onları mahrum etmez. Bu durum, daha önce belirtilen şu hükmün aksinedir: Ölen kişinin yanında anne-baba bir erkek veya kız kardeşi varsa, o zaman sadece baba bir olan erkek veya kız kardeşinin miras hakkı olmaz.

Dördüncüsü: Dedelerin veya ninelerin farklı taraflardan olması, yani bir kısmının baba tarafından, bir kısmının anne

tarafından olması durumudur. İster hepsi erkek ister hepsi kadın, isterse cinsiyetler karışık olsun; kardeşler veya kız kardeşler de aynı şekilde, yani bir kısmı anne bir kısmı baba tarafından olup ister hepsi erkek ister hepsi kadın, isterse cinsiyetler karışık olsun. Bu durumda mal aşağıdaki şekilde paylaştırılır: Anne tarafından akraba olan kardeşler veya kız kardeşler ve dedeler veya ninelerin hepsi birlikte üçte bir hisseyi, cinsiyet farkı olsa dahi, eşit olarak paylaşırlar. Baba tarafından akraba olanlar ise kalan üçte ikilik hisseyi, cinsiyet farkı varsa erkeğe kadının iki katı pay verilerek, yoksa eşit olarak aralarında paylaşırlar.

Beşincisi: Babanın tarafından olan dede veya nine ile birlikte, anne bir erkek veya kız kardeşin bulunmasıdır. Bu durumda, anne bir erkek veya kız kardeşe tek ise altıda bir, birden fazla ise üçte bir pay düşer ve bu pay aralarında eşit olarak bölünür. Geri kalan pay ise dede veya nineye aittir ister tek olsunlar ister birden fazla. Ancak birden fazla olmaları halinde, erkeklik ve dişilik farkı gözetilerek (erkeğe iki, dişiye bir pay düşecek şekilde) taksim edilir; aksi takdirde eşit olarak bölünür.

Altıncısı: Anne tarafından dede veya nine ile birlikte baba bir erkek kardeş veya (birden fazla) erkek ve kız kardeşin veya daha fazlasının bulunması, bu durumda anne tarafından dede veya nineye, tek kişi olsun veya birden fazla olsun, üçte bir verilir; birden fazla olmaları durumunda mal kendi aralarında eşit olarak bölüştürülür. Erkek kardeşe ise, eğer tek kişi ise üçte iki verilir; birden fazla olmaları durumunda aralarında eşit olarak bölüştürülür ve cinsiyet farkı (erkek ve kadın) olması halinde erkeğe kadının iki katı pay düşer.

Eğer anne tarafından dede veya nine ile birlikte baba bir

kız kardeş var ise, şayet iki veya daha fazla iseler onlara üçte iki verilir; eğer tek ise ona yarı verilir ve dede veya nineye her iki durumda da üçte bir verilir. Bu son durumda, (tek kız kardeşli durumda) terekeden altıda bir pay artar. Bu durumda ihtiyaten sulh yoluna gidilmesi terk edilmemelidir.

Yedincisi: Dedelerin veya ninelerin farklı taraflardan olması, yani bazılarının baba tarafından, bazılarının anne tarafından olması ve onlarla birlikte baba bir erkek veya kız kardeş (bir veya daha fazla) bulunması durumunda, miras şu şekilde paylaştırılır:

Anne tarafından olan dede veya nineye üçte bir pay verilir. Birden fazla olmaları durumunda, erkek veya kadın fark etmeksizin aralarında eşit olarak paylaştırılır.

Baba tarafından olan dede veya nine ile baba bir erkek veya kız kardeşlerin tamamına kalan üçte iki verilir. Farklı cinsiyette iseler fazlalıklı olarak (erkeğe iki katı) paylaştırılır, aksi takdirde eşit olarak paylaştırılır.

Eğer onlarla birlikte anne bir erkek veya kız kardeş de bulunursa, anne tarafından olan dede veya nine ile anne bir erkek veya kız kardeşe üçte bir pay eşit olarak verilir, erkek veya dişi fark etmeksizin.

Baba tarafından olan dede veya nineye ise üçte iki pay verilir. Kendi aralarında (erkek veya dişi) farklılık varsa fazlalıklı olarak (erkeğe iki katı) paylaştırılır, aksi takdirde eşit olarak paylaştırılır.

Sekizincisi: Ayrı anne babadan olan meyyitin erkek veya kız kardeşleri ile birlikte baba tarafından bir dede veya ninenin bulunmasıdır. Bu durumda, anne bir erkek veya kız kardeş tek ise altıda bir ($\frac{1}{6}$), birden fazla iseler üçte bir

($\frac{1}{3}$) pay alırlar ve bunu aralarında eşit olarak paylaşırlar. Baba bir erkek veya kız kardeşlerin payı ise, baba tarafından dede veya nine ile birlikte geriye kalandır. Bunu, cinsiyet farkı varsa erkeğe kadının iki katı düşecek şekilde, yoksa eşit olarak paylaşırlar. Şayet onlarla birlikte sadece anne tarafından bir dede veya nine varsa, bu dede veya nine ile anne bir erkek veya kız kardeşin tamamı üçte bir ($\frac{1}{3}$) pay alır ve bunu aralarında eşit olarak paylaşırlar. Baba bir erkek veya kız kardeşlerin payı ise geriye kalandır. Bunu da cinsiyet farkı varsa aralarında erkeğe iki pay, kadına bir pay şeklinde, yoksa eşit olarak paylaşırlar.

Hüküm ١٠١٣: Kardeş çocukları, kardeşler varken mirastan pay alamazlar. Dolayısıyla, ana-baba bir olsalar dahi erkek kardeşin oğlu (yeğen); sadece baba bir veya sadece anne bir olan erkek veya kız kardeş varken mirastan pay alamaz. Bu durum, kendisini engelleyen bir mirasçı (kardeş) olması hâlinde geçerlidir. Eğer kendisini engelleyen bir mirasçı yoksa durum değişir. Örneğin, ölen kişi geride anne tarafından dedesini, anne bir erkek kardeşinin oğlunu ve baba bir erkek kardeşini bırakırsa, bu durumda erkek kardeşin oğlu (yeğen) dede ile birlikte üçte birlik paya ortak olur, geri kalan üçte ikilik pay ise (baba bir erkek kardeşe) verilir.

ÜÇÜNCÜ TABAKANIN MİRASI

Amcalar, halalar, dayılar ve teyzeler ile onların üst soyu, yani babanın veya annenin amcaları, halaları ve teyzeleri veya onların alt soyu, yani amca, hala, dayı ve teyze çocukları bu gruba dahildir. Bu durumda, "yakın olan uzak olanı engeller" kuralı ve bu tabakaya özgü bazı özel kurallara dikkate alınır:

Bunlardan biri şudur: Anne ve baba bir amcalar ve halalar, sadece baba bir olan amcaları ve halaları mirasçılıktan men ederler, ancak sadece anne bir olanları men etmezler.

Bir diğeri şudur: Anne ve baba bir amcalar ve halalar paylarını erkek iki, kadın bir alacak şekilde paylaşırken, dayılık tarafı eşit olarak paylaşır. Bunlar, konuyu açıklığa kavuşturmak için pratik meselelerdir.

Bir diğeri de şudur: Sayılarına bakılmaksızın dayılık ve amcalık vasıfları bir araya geldiğinde, tafsilatı inşallah ileride gelecek şekilde, dayılık tarafına üçte bir, amcalık tarafına ise üçte iki verilir.

Hüküm ١٠١٤: Amcalık tarafının mirasının çeşitli durumları vardır:

Bunlardan biri: Mirasçının tek bir amca veya tek bir haladan ibaret olmasıdır. Bu durumda malın tamamı amcanın veya halanın olur. Amcanın veya halanın, ölenin babasıyla hem anne hem de baba tarafından ortak olması (anne-baba bir amca veya hala), sadece baba tarafından ortak olması (baba bir amca veya hala) ya da sadece anne tarafından ortak olması (anne bir amca veya hala) arasında fark yoktur.

Bir diğeri: Kişinin vefat ettiğinde geride amcalarının veya halalarının kalması ve bunların hepsinin baba bir, anne bir veya anne-baba bir olmasıdır. Bu durumda mal aralarında eşit olarak paylaştırılır.

Bir diğeri de şudur: Kişi vefat ettiğinde geride her ikisi de baba bir veya her ikisi de anne-baba bir olan bir amca ve bir hala bırakırsa, amca halanın iki katı pay alır. Amcanın veya halanın tek veya birden fazla olması bu durumu

değiştirmez.

Diğer bir durum da şudur: Kişinin, annesinin erkek ve kız kardeşleri (dayıları ve teyzeleri) hayattayken vefat etmesi. Bu durumda da mirasın aralarında paylaştırılması sonucunda ortaya çıkacak farklar konusunda, payların eşit veya farklı olmasına bakılmaksızın kendi aralarında sulh yoluyla anlaşmalarını tavsiye ederiz.

Bir diğer durum ise: kişinin vefat ettiğinde geride anne-baba bir, baba bir ve anne bir amca ve halalarının bulunmasıdır. Bu durumda baba bir amca ve halalar mirasçı olamazlar; ancak diğerleri mirasçı olurlar. Eğer mirasçılar arasında bir tane anne bir amca veya bir tane anne bir hala varsa, ona altıda bir ($\frac{1}{6}$) pay verilir. Anne-baba bir amca ve halalar ise kalan mirası, erkeklerin payı kadınların payının iki katı olacak şekilde aralarında taksim ederler. Eğer ölen kişinin anne bir amcası ve halası birlikte varsa, her ikisine üçte bir ($\frac{1}{3}$) pay verilir ve bu pay, az önce tavsiye ettiğimiz ihtiyat kuralına riayet edilerek aralarında taksim edilir.

Bunlardan biri de şudur: Kişi vefat ettiğinde geride bir kısmı baba bir, bir kısmı da anne bir olmak üzere amcalar ve halalar bırakırsa, bu durumda baba bir akraba, bir önceki durumdaki öz (ana-baba bir) akrabanın yerine geçer.

Hüküm ١٠١٥: Daha önce de belirtildiği gibi dayılar ve teyzeler üçüncü tabaka mirasçılardandır. Mirasçı olarak sadece bir dayı varsa, malın tamamını alır. İki veya daha fazla dayı varsa, mal aralarında eşit olarak paylaştırılır. Mirasçı olarak sadece bir teyze varsa, malın tamamını alır. Aynı şekilde iki veya daha fazla teyze olması durumunda da mal aralarında eşit olarak paylaştırılır. Eğer ölen kişinin

hem bir veya daha fazla dayısı hem de bir veya daha fazla teyzesi varsa -bu dayı ve teyzeler ister anne-baba bir, ister baba bir, isterse de anne bir olsunlar- mirasın aralarında eşit mi yoksa erkeklere iki, kadınlara bir pay şeklinde mi paylaştırılacağı konusu müşkildir (ihtilaflıdır). Bu nedenle, fazlalık konusunda ihtiyat gereği sulh yoluna gidilmelidir.

Bu durumda, anne tarafından baba bir dayı gibi sadece baba tarafından akraba olanların mirastan düşmesi ve mirasın geriye kalanlara kalması durumu işkallidir (ihtilaflıdır). Bu nedenle ihtiyaten sulh yoluna gidilmesi terk edilmemelidir. Her halükârda, mirasçıların erkek ve kadın olarak farklı cinsiyetlerde olması durumunda, mirasın eşit mi yoksa farklı oranlarda mı paylaştırılacağı konusunda daha önce belirtilen işkal ortaya çıkar; bu yüzden bu durumda da ihtiyaten sulh yoluna gidilmesi terk edilmemelidir.

Hüküm ١٠١٦: Ölen kişinin bir veya daha fazla amcası ve halası ile bir veya daha fazla dayısı ve teyzesi bir arada bulunursa, miras üç hisseye bölünür. Bir hisse dayı ve teyzelere, iki hisse ise amca ve halalara verilir. Eğer ölen kişinin amcaları ve dayıları yoksa, daha önce kardeşler konusunda belirttiğimiz şekilde onların çocukları kendi babalarının yerine geçer.

Hüküm ١٠١٧: Ölen kişinin mirasçıları; babasının amcaları, halaları, dayıları ve teyzeleri ile annesinin amcaları, halaları, dayıları ve teyzeleri ise, mirasın üçte biri anne tarafından akraba olan bu kişilere verilir. Bu payın kendi aralarında eşit olarak mı yoksa farklı oranlarda mı paylaştırılacağı konusu işkallidir; bu nedenle sulh yoluyla anlaşma ihtiyatı elden bırakılmamalıdır. Geriye kalanın üçte biri babanın dayı ve teyzesine verilir ve aralarında eşit

olarak paylaştırılır. Geriye kalan ise babanın amca ve halasına verilir. Bu payın da kendi aralarında eşit olarak mı yoksa farklı oranlarda mı paylaştırılacağı konusu işkallidir; bu nedenle sulh yoluyla anlaşma ihtiyatı elden bırakılmamalıdır. Eğer ölen kişinin bu sayılanlardan hiçbirisi hayatta değilse, miras, en yakın olanın öncelikli olması kuralına riayet edilerek onların çocuklarına kalır. Yukarıda ihtiyat tavsiye ettiğimiz bu durumda ve diğer tüm durumlarda, mirasçıların her birinin hak sahipliğine karar vermesi için şer'i hâkime başvurulması yerinde olur.

EŞLERİN MİRASI

Hüküm ١٠١٨: Vefat eden eşinin (hanımının) çocuğu (veya torunları) yoksa, koca mirasının yarısını alır. Eşinin (hanımının, kendinden olmasa bile) çocuğu varsa, mirasın dörtte birini alır. Mirasın geri kalanı ise diğer mirasçılara taksim edilir.

Kocası vefat eden kadına gelince; eğer kocanın çocuğu (veya torunları) yoksa, terekenin dörtte birini alır. Kocanın (kendinden olmasa bile) çocuğu varsa, terekenin sekizde birini alır. Geri kalan mal ise diğer mirasçılara verilir. Ancak meşhur görüşe göre, kadının mirası konusunda özel bir hüküm vardır. Zira kadın, bazı mallardan hiçbir şekilde miras alamaz; bu malların ne kendisinde ne de değerinde ve bedelinde bir payı yoktur. Bu mallar, ev arsası, tarla ve içindeki su kanalı yatakları gibi genel olarak tüm arsalardır.

Bazı mallardan ise kadın, bizzat malın kendisinden miras alamaz, ancak değerinden miras alır. Yani malın kendisi üzerinde bir hakkı yoktur, sadece mali değeri üzerinden payı vardır. Bu durum, evlerde ve diğer yerlerde bulunan ağaçlar, ekinler ve binalar için geçerlidir. Kadının

bu malların değerinden payı vardır ve ödemenin yapıldığı gündeki değeri esas alınır. Bizim görüşümüze göre bu, Masum İmam'dan sadır olmuş velayete dayalı bir hükümdür.

Günümüzde bu konuda, gerekli şartları taşıyan Veliyy-i Fakih'e müracaat edilir. Eğer o bu hükmü uygularsa mesele yoktur; aksi takdirde birinci kısımdaki hüküm, ikinci kısımdaki gibi olur. Mirasçılar arasında uzlaşmaya gidilmesi, özellikle de eşin genellikle onların annesi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ihtiyata en uygun olanıdır. Bu durumda onun tarafının gözetilmesi daha uygundur.

Eğer mirasçı, kadına değer yerine malların kendisini bağışlarsa kadının bunu kabul etmesi gerekir ve böylece mirasçı ile birlikte malda ortak olur.

Söz konusu mallar dışındaki terekenin diğer kısımlarında ise, eş diğer mirasçılar gibi ondan miras alır.

Kadının değer üzerinden miras alacağı malların kıymetinin belirlenmesi yöntemine gelince; bu, kıymet takdiri yapan uzmanların, bir ev veya bahçenin satışı sırasında araziye hesaba katmaksızın sadece bina veya ağaçların değerini belirlemede kullandıkları genel geçer usule göredir. Bu, gayrimenkullerin değerini takdir ederken aralarında yaygın olan bir uygulamadır. Kadının mirası, bu esasa göre çıkarılan değer üzerinden verilir.

Hüküm ١٠١٩: Diğer mirasçıların, eşin miras aldığı mallarda, hatta ağaçlar ve ev binası gibi değerinden pay aldığı mallarda dahi ondan izin almaksızın tasarrufta bulunmaları caiz değildir.

Hüküm ١٠٢٠: Birden fazla zevce bulunması durumunda, dörtte bir ($\frac{1}{4}$) veya sekizde bir ($\frac{1}{8}$) hisse

onlar arasında paylaşırlır. Onlardan biriyle veya birkaçıyla zifaf gerçekleşmemiş olsa dahi bu böyledir. Evet, kendisiyle zifaf gerçekleşmemiş ve erkeğin öldüğü hastalığı sırasında onunla evlenilmişse, bu nikah batıldır; böyle bir kadının ne Mehri ne de mirası vardır. Ancak, eğer bir erkek, ölüm hastalığı halindeki bir kadınla evlenirse, zifaf gerçekleşmemiş olsa dahi kadından miras alır.

Hüküm ١٠٢١: Ric'î (dönüşü mümkün olan) talak ile ayrılan eşler, idde süresi devam ettiği müddetçe birbirlerine mirasçı olurlar. İdde süresi bittiğinde veya talak-i Bâin (Geri dönüşü olmayan boşama) olduğunda ise mirasçılık söz konusu olmaz.

Hüküm ١٠٢٢: Bir erkek, hastalık hâlindeyken eşini boşar ve bu tarihten itibaren kamerî on iki ay, yani bir yıl dolmadan vefat ederse, kadın şu üç şartın sağlanması durumunda kocasına mirasçı olur:

١- Kadının, kocanın bir yıl içindeki vefatına kadar başka biriyle evlenmemiş olması.

٢- Boşanmanın, bir bedel karşılığında veya bedelsiz olarak kadının kendi talebi ve rızasıyla gerçekleşmemiş olması.

٣- Kocanın o hastalıktan dolayı veya başka bir sebeple de olsa o hastalık süreci içinde ölmesi. Eğer o hastalıktan iyileşir de başka bir sebeple vefat ederse, kadın ona mirasçı olamaz.

Hüküm ١٠٢٣: Kadının, kocasının izniyle kullandığı elbise ve benzeri şeyler, kocası bunları ona temlik etmemişse (mülkiyetine geçirmemişse), terekenin bir parçası sayılır. Bütün mirasçılar bundan pay alır, sadece kadına ait olmaz.

MİRASLA İLGİLİ ÇEŞİTLİ MESELELER

Hüküm ١٠٢٤: Bir erkeğin vefatı halinde, Mushafı, yüzüğü, kılıcı ve bedenine ait elbiseleri -ticaret vb. için hazırladıkları hariç- en büyük oğluna mirastan karşılıksız olarak verilir; Buna "Habve"^١ denir. Giyim eşyası dışındakilerin, örneğin iki yüzüğünün olması gibi, birden fazla olması durumunda tamamının habveden sayılıp sayılmayacağı konusu işkallidir. Aynı şekilde, yolculuk eşyaları, tüfek, hançer ve benzeri silahların habveden sayılıp sayılmayacağı işkallidir. Bu nedenle, en büyük erkek evladın diğer mirasçılarla bu hususta anlaşmaya varması ihtiyata uygundur.

Hüküm ١٠٢٥: Eğer ölünün borcu varsa ve bu borç terekenin tamamını kapsıyorsa, en büyük erkek evladın, yukarıda zikredilen kendine has malları borcun ödenmesi için kullanması veya bu mallara düşen payı ödeyerek onları kurtarması vaciptir. Eğer borç terekenin tamamını kapsamıyor ancak diğer malların değeri borcu karşılamaya yetmediği için bu özel mallara sirayet ediyorsa, en büyük erkek evladın bu mallardan borca düşen pay oranında ödemeye katılması veya bu mallara düşen borç payını ödeyerek onları kurtarması gerekir. Eğer borç bu mallara sirayet etmiyorsa, ihtiyaten vacip olarak yine de payı oranında borcun ödenmesine katılması gerekir. Örneğin, borç terekenin toplam değerinin yarısına eşitse, bu özel malların yarısını bu yolda harcamalıdır. Ölünün kefeni ve terekenin aslından karşılanan diğer teçhiz masrafları da

---

^١- "Habve", ölen babanın erkek evladına (özellikle en büyük oğluna) bazı şahsi eşyaların mirastan öncelikli olarak verilmesi demektir. Bu, normal miras taksiminden önce gerçekleşir.

zikredilen hususlarda borç hükmündedir.

Hüküm ١٠٢٦: Murisin (miras bırakanın) Müslüman olması durumunda, mirasçının da Müslüman olması şarttır. Dolayısıyla kâfir, Müslüman'a mirasçı olamaz; ancak Müslüman, kâfire mirasçı olabilir. Aynı şekilde mirasçının, murisini (miras bırakanı) kasten ve haksız yere öldürmemiş olması da şarttır. Fakat mirasçının, murisini sırf hata ile öldürmesi, örneğin bir kuşa taş atıp taşın murisine isabet ederek ölümüne sebep olması veya kasıt benzeri hatayla öldürmesi, yani öldürme kastı olmaksızın sadece vurma kastıyla ve genellikle öldürücü olmayan bir aletle murisine vurması ve bu durumun ölüme yol açması, mirastan mahrum kalmasına engel olmaz. Ancak bu durumda, onun diyetinden miras alamaz.

Hüküm ١٠٢٧: Anne karnındaki cenin, canlı doğması şartıyla mirasçı olur. Doğumundan önce terekenin diğer mirasçılar arasında paylaştırılması caizdir. Ancak ceninin kız olduğuna dair bir kesinlik yoksa, ihtiyaten vacip olarak ona bir erkek veya iki erkek hissesi ayrılmalıdır. Hatta ceninin birden fazla olma ihtimali dikkate değer ise daha fazlası ayrılır. Canlı doğduktan sonra ayrılan payın kendi hissesinden fazla olduğu anlaşılırsa, artan miktar diğer mirasçılara hisseleri oranında paylaştırılır.

Hüküm ١٠٢٨: Zina sonucu doğan çocuk ile zina eden babası, zina eden annesi ve bu ikisi üzerinden akraba olanlar arasında miras ilişkisi yoktur. Yani ne o onlara mirasçı olur ne de onlar ona mirasçı olur. Ancak zina dışı yollarla oluşan akrabalık bağları (çocukları, torunları, eşi gibi) ile arasında miras ilişkisi kurulur hem o onlara mirasçı olur hem de onlar ona mirasçı olur. Eğer yasal bir mirasçısı olmadan vefat ederse, mirası Masum İmam'a (Aleyhi's-

Selam) aittir.

Hüküm ١٠٢٩: İmam (Aleyhi's-Selam), nesep veya başka bir sebeple mirasçısı olmayan kimsenin mirasçısıdır. Onun bu mirası almasının yolu, humustaki kendi payının (Sehm-i İmam) yolu gibidir. Gaybet döneminde bu mirasın tasarrufu Şer'i Hâkim'in elindedir. İhtiyaten farz olarak bu konuda genel maslahatları bilen en âlim müçtehide başvurulmalıdır.

Hüküm ١٠٣٠: Bir kişi, hayatı veya ölümü hakkında bilgi edinilemeyen tam bir kayboluşla (**gaybet-i munkatıa**) kaybolursa, mallarının hükmü, dört yıl bekletilmesidir. Bu süre içinde Şer'i Hâkim'in izniyle aranır. Eğer hakkında bilgi bulunamazsa, malları, bekleme süresinin sonunda ölmüş olsaydı mirasçı olacak olan varisleri arasında taksim edilir. Bekleme süresi bittikten sonra ölmüş olsaydı mirasçı olacak olanlar ona mirasçı olamazlar. Mirasçı miras bırakan eğer bekleme süresinden önce ölmüşse, miras alır; miras bırakan eğer bekleme süresinden sonra ölmüşse, mirasçı miras alamaz. Ayrıca, kayboluşundan on yıl geçtikten sonra, araştırma yapmaya gerek kalmadan malları taksim edilebilir.

Hüküm ١٠٣١: Birbirine mirasçı olan iki kişi öldüğünde, her birinin ölümünün diğerinden önce, sonra veya aynı anda olma ihtimali varsa ya da birinin önce öldüğü bilinip hangisinin önce öldüğü bilinmiyorsa, her biri diğerine mirasçı olur. Bunun yöntemi şöyledir: Her birinin, diğeri öldüğü anda hayatta olduğu varsayılır. Böylece her biri, diğerinin ölüm anında sahip olduğu maldan miras alır, fakat diğerinden miras olarak alacağı maldan miras almaz.

HADD VE TAZİR CEZALARI KİTABI

Had: Zina, şarap içme, hırsızlık ve livata gibi belirli bir suçu işleyen kimseye, Yüce Allah'ın farz kıldığı, şeriatla belirlenmiş cezadır. Bunun zıddı ise (tazir) olup şeriatla belirlenmemiş bir cezadır. Takdiri şer'i hâkime bırakılmıştır ve miktarı had cezasına ulaşmaz. Tazir, failinin had ile cezalandırılmadığı diğer suçlar ve kabahatlerle ilgilidir.

Mukaddes Şeriat Koyucu, hadlerin (ilahi cezaların) uygulanmasına önem vermiş ve bunları uygulama gücüne sahipken gevşeklik gösterip terk edenleri kınamıştır. İmam Kazım'dan (Aleyhi's-Selam) gelen rivayette, Allah'ın "*Onu ölümünden sonra diriltir*"¹ ayetinin tefsirinde şöyle buyurduğu nakledilir: "(Allah) onu yağmurla diriltmez. Fakat birtakım adamlar gönderir de onlar adaleti diriltirler. Böylece adalet yeniden canlandığı için yeryüzü de canlanır. Adaleti ihya etmek ve hadleri uygulamak, yeryüzü için kırk sabah yağan yağmurdan daha faydalıdır."²

Resulullah'tan (Sallallahu aleyhi ve alihi ve sellem)

---

¹ - Rum, 19.

² - *Kâfi*, c. 4, s. 143.

şöyle rivayet edilmiştir: **"Adil bir yöneticinin bir saatlik adaleti, yetmiş yıllık ibadetten daha hayırlıdır. Yeryüzünde Allah için uygulanan bir had (ceza), kırk sabah yağan yağmurdan daha hayırlıdır."**^٣

Emiru'l-Müminin'den (Aleyhi's-Selam) rivayet edilen bir hadiste İmam şöyle buyurmuştur: **"Allah'ım... Sen, dininden peygamberine bildirdiklerin arasında şöyle buyurdun: 'Ey Muhammed! Kim benim hudutlarımdan birini ihlal ederse, bana karşı gelmiş ve muhalefet etmiş olur.'"**^٤

Ebu Cafer İmam Bakır'dan (Aleyhi's-Selam) şöyle rivayet edilmiştir: **"Şüphesiz, yüce ve mübarek olan Allah, ümmetin kıyamet gününe kadar ihtiyaç duyacağı hiçbir şeyi bırakmamış, hepsini Kitabı'nda indirmiş ve Resulü'ne açıklamıştır. Her şey için bir had ve sınır belirlemiş, o sınıra işaret eden bir delil koymuş ve o sınırı aşan kimse için de bir ceza (had) tayin etmiştir."**^٥

İslam hukukunda had ve tazir cezalarını içeren ceza kanununun konulmasındaki hikmet; suçun ve saldırganlığın işlenmesini önlemektir. Zira insanları ancak kanun gücünün korkusu ıslah eder. Ayrıca bu kanun; adaleti ve hakkaniyeti tesis etmek, insanların haklarını korumak ve istikrarlı, güvenli bir yaşam sağlamak için vardır.

Yüce Allah buyurur: *"Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır."*^٦ Bu hadler, Tazirler ve yargı ile ümmetin idaresi gibi diğer toplumsal hükümler, uygun ortamın olmadığı bahanesiyle kâğıt üzerinde mürekkep olarak

٣- *Kâfi*, c. ٧, s. ١٧٠.

٤- *Kâfi*, c. ٧, s. ١٨٧.

٥- *Kâfi*, c. ٧, s. ١٧٦.

٦- Bakara, ١٧٩.

kalması ve işlevsiz bırakılması için teşri kılınmamıştır. Dolayısıyla Şâri'-i Mukaddes'in (hükümleri koyan Allah'ın), hadlerin uygulanmasına gösterdiği bu önem, Masum İmam'ın (Aleyhi's-Selam) naiplik görevini yürüten din mercilerinin, bu hükümlerin icrasına yardımcı olacak bir ortamın tesisi için çaba göstermelerinin gerekliliğine dair delillerden biri sayılmıştır. Bu çaba, başarı şartları olduğu takdirde bir İslam hükümeti kurmakla veya mevcut hükümetler içinde etkili bir güç oluşturmak ve Allah Teâlâ'nın lütfuyla kolaylaştıracağı benzeri yöntemlerle gerçekleştirilir. Nitekim tarihin çeşitli dönemlerinde, seçkin ve amel eden âlimlerimizden bir grup bu görevi üstlenmiştir.

Hüküm ١٠٣٢: Hadlerin, tazirlerin ve diğer toplumsal hükümlerin uygulanması; kamu işlerinden sorumlu ve gerekli şartları haiz müçtehidin görevidir. Özel durumlar haricinde, hiç kimsenin onun emri ve izni olmaksızın bunları uygulamaya hakkı yoktur.

YARGI KİTABI

Yargı (kadılık), yüce bir ilahi görevdir ve peygamberlerin ve İmamların (Allah'ın salâtı hepsinin üzerine olsun) mirasıdır. İmam Sadık'tan (Aleyhi's-Selam) şöyle rivayet edilmiştir: **"Hüküm vermekten sakının. Çünkü hüküm vermek, ancak yargılamayı bilen, Müslümanlar arasında adil olan bir imama, bir nebiye veya bir nebinin vasisine aittir."**¹

Müminlerin Emiri (Aleyhi's-Selam), Şureyh'i kadılık makamına atadığında ona şöyle dedi: **"Ey Şureyh! Öyle bir makama oturdun ki, orada ancak bir nebi, bir nebinin vasisi veya bir şaki (bedbaht) oturur. Adil bir yargı ile haklar korunur, zulüm ortadan kaldırılır, güven ve emniyet yayılır, halk huzur bulur ve yönetim istikrar kazanır."**²

Ümmetin işlerini yürütme velayetini üstlenmiş ve gerekli şartları haiz olan müçtehitin meşruiyetini almamış, ehliyetli kimselerin yargı makamına geçmesine karşı şiddetli bir uyarı gelmiştir. Hişam b. Salim'in Ebu Abdullah İmam Cafer Sadık'tan (Aleyhi's-Selam) rivayet ettiği sahih bir hadiste şöyle denilmiştir: *"Müminlerin Emiri (Aleyhi's-*

---

¹ - *Kâfi*, c. 4, s. 406.

² - *Kâfi*, c. 4, s. 406, h. 2.

Selam), Şureyh'i kadılık görevine atadığında, hükmü (Yargılanan kişinin) kendisine arz etmeden infaz etmemesini şart koştu."

Salim b. Mükrem el-Cemmâl'den rivayet edildiğine göre, Ebu Abdullah Cafer b. Muhammed es-Sâdık (Aleyhi's-Selam) şöyle buyurmuştur: **"Sakın birbirinizi zalim yöneticilere şikâyet edip onların huzurunda davalaşmayın! Bunun yerine, aranızdan bizim hükümlerimizi bilen birini bulun ve onu aranızda kadı (hâkim) tayin edin. Zira ben onu kadı tayin ettim. Artık davalarınızı onun huzuruna götürün."**

İmam Cafer es-Sadık'tan (Aleyhi's-Selam) şöyle rivayet edilmiştir: **"Hüküm iki türlüdür: Allah'ın (Azze ve celle) hükmü ve cahiliye hükmü. Kim Allah'ın hükmünde hata ederse cahiliye hükmüyle hükmetmiş olur."**

Bu vesileyle ister seküler mahkemelerdeki hâkimler olsun ister kabile anlaşmazlıklarında hüküm veren ve "farîda" olarak adlandırılan kişiler olsun, isterse çarşıdaki tüccar ihtilaflarında hakemlik yapan "ehl-i maslahat" olsun, insanlar arasında hüküm verme görevini üstlenen herkesi uyarıyoruz. Evet, Emiru'l-Müminin'in (Aleyhi's-Selam) Kadı Şureyh'e koştuğu şartta da belirtildiği gibi, nihai kararı vermeden önce hükümlerini meşru dinî mercilere sunarak doğruluğunu sağlayabilirler.

YARGININ TANIMI

Yargı, hasımlar arasındaki anlaşmazlığı çözmek ve davacının iddiasının sabit olduğuna veya davalı üzerinde bir hakkı bulunmadığına hükmetmektir.

Yargı ile Fetva Arasındaki Fark

Fetva, uygulama alanları dikkate alınmadan genel hükümlerin beyan edilmesidir. Fetva, ancak fetvayı veren müftüyü taklit etmesi gereken kimseler için bir delil (hüccet) teşkil eder. Uygulamada esas olan, müftünün görüşü değil, taklit edenin kendi görüşüdür.

Yargı'ya gelinece: dava ve çekişme konusu olan kişisel meselelere dair hüküm vermektir. Hâkim, "falan mal Zeyd'indir" veya "falan kadın filancanın eşidir" ve benzeri konularda hüküm verir. Bu hüküm, taraflardan biri veya her ikisi müçtehit olsa bile herkes için geçerlidir. Evet, davanın kaynağı bazen fetva farklılığı olabilir. Örneğin, mirasçılar araziler konusunda anlaşmazlığa düşer ve çocuğu olan eş bu arazilerden miras payı iddia ederken, diğer mirasçılar onun bu haktan mahrum olduğunu iddia eder ve bir hâkime başvururlarsa, hâkimin vereceği hüküm, aleyhine hükmedilen tarafın fetvasına başvurduğu kimsenin fetvasına aykırı olsa bile her iki taraf için de geçerlidir.

Hüküm ١٠٣٣: Yargı, toplumsal bir farzdır (**vacib-i kifâi**). Yani toplumun bir bütün olarak, kendi bireylerinden bazılarını yargı görevini yerine getirmeleri ve insanlar arasındaki anlaşmazlıkları çözmeleri için ehil kılması gerekir. Eğer bunu yapmazlarsa, hepsi günahkâr olur.

Hüküm ١٠٣٤: Kadılar, kamu davalarına bakan şer'i hâkim tarafından atanır. Şer'i hâkim, kadılara onurlu bir yaşam sağlayacak maddi imkânları temin etmekle yükümlüdür. Bu, zayıf karakterli kimselerin rüşvet ve benzeri yollara başvurmalarını engellemek içindir. Nitekim Emiru'l-Müminin İmam Ali'nin (Aleyhi's-Selam) Malik el-Eşter'e yazdığı ahitnamede şöyle buyrulur: "Kadının

(yargıcın) kararlarını sık sık denetle ve ona, sıkıntısını giderecek ve insanlara olan ihtiyacını azaltacak derecede bolca ihsanda bulun."

Hüküm ١٠٣٥: Yargıda rüşvet almak haramdır. Bu konuda rüşveti alan ile veren arasında bir fark yoktur.

Hüküm ١٠٣٦: Kadı iki türdür: Mensup kadı (atanmış yargıç) ve tahkim kadısı (tarafların seçtiği yargıç).

Hüküm ١٠٣٧: Davalı tarafların mahkemeye başvuracakları kadıyı belirlemesi, eğer söz konusu olan hakem kadı ise her ikisinin de rızasına bağlıdır. Ancak dava atanmış kadıya götürülmek istenirse, meşhur görüşe göre kadıyı belirleme hakkı davacıya aittir. Bununla birlikte, kadının tarafların taklit konusundaki farklılıklarını (eğer varsa) gözetmesi veya konuyu şer'i hâkime havale etmesi yerindedir. Tarafların dava açıp hangi kadıya başvuracakları konusunda anlaşmazlığa düşmeleri halinde de hüküm böyledir.

Hüküm ١٠٣٨: Kadıda şu özelliklerin bulunması gerekir:

Birincisi: Buluğ (ergenlik),

İkincisi: Akıl,

Üçüncüsü: Erkek olmak,

Dördüncüsü: İman,

Beşincisi: Nesebin temizliği (Veled-i zina olmamak),

Altıncısı: Adalet,

Yedincisi: Rüşd (akli olgunluk),

Sekizincisi: Mensup kadı (atanmış yargıç) için içtihat (müçtehit olmak).

Hüküm ١٠٣٩: Hâkimin, davalı taraflar arasında beyyine (delil), ikrar (itiraf) ve yemin ile hüküm verebildiği gibi, kendi ilmiyle de hüküm vermesi caizdir. Ancak bunun şartı, töhmet ve şüpheyi önlemek amacıyla davalı tarafların buna rıza göstermesidir. Bu konuda Allah hakkı ile kul hakkı arasında bir fark yoktur.

Hüküm ١٠٤٠: Bir davanın dinlenebilmesi için kesin bir şekilde ileri sürülmesi gerekir. Zan veya ihtimale dayalı davalar dinlenmez.

Hüküm ١٠٤١: Bir kimse, bir başkasından mal iddia ettiğinde, karşı taraf ya bunu ikrar eder (kabul eder), ya inkâr eder ya da susar; yani ne ikrar ne de inkâr eder. Burada üç durum söz konusudur:

Birincisi: Davalının itiraf etmesi. Bu durumda hâkim, itirafa göre hükmeder ve karar uygulanır.

İkincisi: Davalının inkâr etmesi. Bu durumda davacıdan delil (beyyine) getirmesi istenir. Eğer delil sunarsa, buna göre hüküm verilir. Aksi takdirde, inkâr eden (davalı) yemin eder. Yemin ederse dava düşer. Hâkimin kararından sonra davacının, yemin eden kişinin malından kendi alacağını tahsil etmesi helal olmaz. Ancak, yemin eden kişi sonradan yalan söylediğini itiraf ederse davacının ondan malı talep etmesi caiz olur. Eğer davalı malı vermekten kaçınırsa, davacının onun mallarından kendi alacağını tahsil etmesi helal olur.

Üçüncüsü: Davalının sessiz kalması. Bu durumda davacıdan delil istenir. Eğer delil getiremezse ve davacı da razı olup talep ederse, hâkim davalıyı yemin etmeye zorlar. Yemin ederse mesele kapanır. Aksi takdirde, hâkim yemini davacıya geri çevirir (reddeder).

Şayet davalı durumu bilmediğini iddia ederse ve davacı

da onu yalanlamazsa, davacının ona yemin ettirme hakkı yoktur. Ancak yalanlarsa, bilmediğine dair ona yemin ettirir.

Hüküm ١٠٤٢: İnkâr eden (davalı) yemin ettikten ve hâkim onun lehine hüküm verdikten sonra, davacının davasına ilişkin getireceği delil dinlenmez.

Hüküm ١٠٤٣: İnkâr eden (davalı) yemin etmekten kaçınır ve yemini davacıya yöneltirse, davacı yemin ettiği takdirde iddiası sabit olur. Yemin etmekten kaçınırsa (nükul ederse) davası düşer.

Hüküm ١٠٤٤: İnkâr eden (davalı), ne yemin edip ne de yemini davacıya yönelterek yemin etmekten kaçınırsa, hâkim yemini davacıya yöneltir. Davacı yemin ederse, lehine hükmedilir.

Hüküm ١٠٤٥: Davacı delil sunduktan sonra hâkimin ona yemin ettirme yetkisi yoktur. Ancak davası ölü bir kimseye karşı ise bu durum istisnadır. Bu takdirde hâkim, deliline ek olarak hakkının ölünün zimmetinde devam ettiğine dair davacıdan yemin talep edebilir.

Hüküm ١٠٤٦: Görünen o ki, zikredilen hüküm sadece borca özgü değildir. Bilakis, İmam Kâzım'ın (Aleyhi's-Selam) Abdurrahman b. Ebu Abdullah'tan gelen rivayetdeki gerekçesinin ("*...Aksi takdirde hakkı yoktur. Çünkü biz, onun (borçlunun) bilmediğimiz bir yerde bir delille veya ölmeden önce delilsiz olarak (borcunu) ödemiş olabileceğini bilemeyiz.*") zan edildiği her durumda bu hüküm geçerlidir.

Hüküm ١٠٤٧: Ölünün aleyhine açılan davada, davacının ölünün kendisine, vekiline veya üzerinde velâyeti bulunan kimseye borçlu olduğunu iddia etmesi arasında bir fark yoktur. Bütün bu durumlarda davanın sabit olması için

beyyineye yemin eklenmesi şarttır. Yine davacının mirasçı, vasî veya yabancı biri olması arasında da fark yoktur.

Hüküm ١٠٤٨: Ölenin borcu delil (beyyine) dışında bir yolla, örneğin mirasçıların borcu kabul etmesiyle, hâkimin kendi bilgisiyle veya ilim ifade eden bir şayiayla (yaygın söylenti) sabit olursa ve ölenin borcunu ödemiş olma ihtimali de bulunursa, bu durumda yemin eklenmesi gerekir mi gerekmez mi? Bu konuda iki görüş vardır; daha doğru olan birinci görüştür (yeminin gerektiğidir).

Hüküm ١٠٤٩: Davacı, ölen aleyhine bir şahit getirip yemin ederse, borcun bu şekilde ispatlandığı meşhurdur (yaygın görüştür). Peki, başka bir yemine daha ihtiyaç var mıdır? Bu konuda ihtilaf vardır. Gerekeceği söylenmiş, gerekli olduğu da söylenmiştir. Daha doğru olan ikinci görüştür (yeminin gerektiğidir).

Hüküm ١٠٥٠: Çocuk, akıl hastası veya gaip (kayıp) bir kimse aleyhine bir borç için delil (beyyine) getirilirse, yemin eklenmesi gerekir mi? Bu konuda tereddüt ve ihtilaf vardır. En doğru olan görüş, borcun ödenmiş olma ihtimali bulunduğu takdirde, gerekçenin umumiliği sebebiyle bu durumun da bir önceki mesele gibi olduğudur (yeminin gerektiğidir).

Hüküm ١٠٥١: Birinci hâkimin hükmünden sonra başka bir hâkime başvurmak caiz değildir. İkinci hâkimin de birinci hâkimin hükmünü bozması caiz değildir. Ancak birinci hâkimin (aranan) şartları taşımaması, hükmünün Kitap ve Sünnet' ten kesin olarak sabit olan bir şeye aykırı olması veya ilk hükmün hatalı olduğunu ispatlayan yeni delillerin ortaya çıkması durumları müstesnadır.

Hüküm ١٠٥٢: Davacı hakkını talep ettiğinde davalı gaip (kayıp) ise ve o anda mahkemeye getirilmesi mümkün

değilse, bu durumda davacı iddiasını delillerle ispatlarsa, hâkim delillere dayanarak davacı lehine hükmeder, hakkını davalının mallarından alıp kendisine verir ve karşılığında ondan bir mal kefilî alır. Gaip olan davalı geri döndüğünde kendi delillerini sunma hakkına sahiptir. Eğer davacının kendisinden hiçbir alacağı olmadığını ispatlarsa, hâkim davacıya verdiği malı geri alıp davalıya iade eder. Malın kendisi mevcut değilse, bedeline başvurulur.

Hüküm ١٠٥٣: Müvekkil hazırda bulunmuyorsa ve vekili borçludan, borçlunun ikrarı veya şahitliği ile sabit olan hakkını ödemesini talep ederse, borçlu da borcunu müvekkile ödediğini veya müvekkilin kendisini ibra ettiğini iddia ederse; eğer bu iddiasını şahitlerle ispat ederse durum öyledir. Aksi takdirde, borcunu vekile ödemesi gerekir. Borçlu, vekilin ödemenin yapıldığından veya ibra edildiğinden haberdar olduğunu iddia etmediği sürece, hâkimin hakkın devam ettiğine dair vekile yemin ettirmesi caiz değildir.

Hüküm ١٠٥٤: Hâkim, bir kişinin borçlu olduğuna hükmeder ve mahkûm olan kişi borcunu ödemekten kaçınırsa, hâkimin onu hapsedmesi ve ödemeye zorlaması caizdir. Ancak, mahkûm olan kişi ödeme güçlüğü çekiyorsa (Mu'sir ise) hapsedilmesi caiz değildir; bilakis hâkim, ödeme imkânı buluncaya kadar ona mühlet verir.

YEMİN HÜKÜMLERİ

Hüküm ١٠٥٥: Yemin, ancak Allah'a ve O'nun yüce isimlerine edilir; bunun dışındakilere edilen yemin sahih (geçerli) değildir. Yeminin Arapça bir lafızla edilmesi şart değildir; bilakis, O'nun (Azze ve celle) isimlerinin tercümesi olan her dilde edilen yemin de sahihtir.

Hüküm ١٠٥٦: Hâkimin, Ehl-i Kitaba kendi inandıkları şeyler üzerine yemin ettirmesi caizdir. Onları, Allah Teâlâ'nın özel isimleriyle yemin etmeye zorlamak gerekmez.

Hüküm ١٠٥٧: Yemin ederken yeminin bizzat kişinin kendisi tarafından edilmesi şart mıdır, yoksa vekâlet yoluyla başkasını görevlendirmek caiz midir ki böylece vekil, müvekkili adına yemin etsin? Görünen o ki, yeminin bizzat edilmesi şarttır.

Hüküm ١٠٥٨: Yemin eden kişinin, yemininde tevriye yaptığı (sözün zahirinden farklı bir anlamı kastettiği) ve başka bir şeyi kastettiği bilinirse, görünen o ki bu yemin yeterli olmaz.

Mesele ١٠٥٩: Eğer inkâr eden, malı dokunulmaz sayılan Ehl-i Kitap olmayan bir kâfir ise, örneğin harbî kâfir, müşrik veya ateist gibi, bu durumda bazı alimler onların Allah adına yemin ettirileceğini belirtmiştir. Bazıları ise, daha önce geçen görüş ayrılığına binaen, inandıkları değerler üzerine yemin ettirileceğini ifade etmiştir. Ancak kuvvetli görüşe göre, onlar hiçbir şey üzerine yemin ettirilmezler. Dolayısıyla, bir Müslümanın bu kişi üzerinde bir hakkı olduğu ispatlanırsa, o Müslümanın lehine hükmedilir ve bu davalının inkârı dikkate alınmaz.

Mesele ١٠٦٠: Yaygın görüşe göre, hâkimin yargılama meclisi dışında birini yemin ettirmesi caiz değildir. Ancak bunun lehine bir delil yoktur. Dolayısıyla daha doğru olan görüş, şüpheyi ve anlaşmazlığı ortadan kaldırmak için hasmın, onun vekilinin veya iki adil şahidin huzurunda olmak kaydıyla bunun caiz olduğudur.

Hüküm ١٠٦١: Bir kimse asla yemin etmeyeceğine dair

yemin ederse, ancak bir hakkını ispat etmesi yemine bağlı olursa, yemin etmesi caizdir. Bu durumda yemini bozulmuş sayılmaz. Fakat ihtiyaten yemin kefareti vermesi gerekir. Evet, adak adayan kişi bu gibi durumlarda, hakkının zayi olması sonucunu doğursa bile, yemin etmemeyi özellikle kastetmişse, niyet edip söz verdiği şeye bağlı kalması vaciptir.

Hüküm ١٠٦٢: Bir kimse, ölen bir kişiden alacağı olduğunu iddia eder ve mirasçının da bunu bildiğini öne sürerse, mirasçı ise bunu inkâr ederse, mirasçıya bilmediğine dair yemin ettirebilir. Aksi takdirde, mirasçıya yemin teklif edilmez.

Hüküm ١٠٦٣: Bir kimse, ölen bir kişiden alacağı olduğunu iddia eder ve mirasçıların onun ölümünden haberdar olduklarını ve ölenin onlarda mal bıraktığını öne sürerse, mirasçılar bunu kabul ederse borcu ödemeleri gerekir. Aksi takdirde ya ölümünden haberdar olmadıklarına ya da ölenin kendilerinde malı bulunmadığına dair yemin etmeleri gerekir.

Hüküm ١٠٦٤: Had (ceza) gerektiren davalar, ancak beyyine (delil) veya ikrar (itiraf) ile ispat edilir. Bu tür davalarda inkâr edene yemin teklif edilmez.

Hüküm ١٠٦٥: Hırsızlık suçundan doğan iki hak olan Allah hakkı (had cezası) ve kul hakkı (tazminat) arasında ispat bakımından bir zorunluluk yoktur. Buna göre, delil bulunmadığında hırsızlığı inkâr eden kişi yemin ederse, tazminat sorumluluğu düşer. Ancak davacı bir şahit getirir ve yemin ederse, inkâr eden kişi tazminat öder. Had cezası ise ancak beyyine veya ikrar ile sabit olur ve yeminle düşmez. Dolayısıyla, yeminden sonra beyyine (delil) ortaya çıkarsa, had cezası uygulanır.

Hüküm ١٠٦٦: Ölen kişinin bir borcu varsa ve alacaklı, ölen kişinin de başka birinden alacağı olduğunu iddia ederse (yani ölen kişi, davacıya borçlu, bir başkasına ise alacaklı ise), durum şöyledir: Eğer borç, terekenin tamamını kapsıyorsa, alacaklı davalıya başvurarak borcu ondan talep eder. Eğer davacı delil sunarsa ne âlâ, aksi takdirde davalının yemin etmesi gerekir. Şayet borç miktarı terekenin tamamını karşılamazsa, mirasçılarda müteveffaya ait -başkasının zimmetinde olduğu iddia edilen mal dışında- bir mal bulunuyorsa, alacaklı mirasçılara başvurarak alacağını onlardan talep eder. Delil sunarsa veya mirasçılar borcu kabul ederse ödeme yapmaları gerekir. Aksi takdirde, bilmediklerine dair yemin etme hakları vardır. Eğer mirasçıların elinde ölene ait ne malın kendisi ne de terekede tasarrufta bulunmaları sebebiyle bedeli varsa, iki durum söz konusudur:

Birinci durumda: Mirasçılar ya ölenin başka birinden alacağı olduğunu bilmediklerini iddia ederler ya da bunu kabul ederler. Birinci durumda alacaklı, o üçüncü kişiye başvurur. Delil sunarsa veya o kişi borcu kabul ederse hakkını alır. Aksi takdirde, üçüncü kişi yemin eder.

İkinci durumda: alacaklı, mirasçılara başvurur; onlar da üçüncü kişiye başvurarak ölenin alacağını talep ederler. Bu konuda delil sunarlarsa veya o kişi borcu kabul ederse, alacak onların lehine hükmedilir. Aksi takdirde, üçüncü kişinin yemin etmesi gerekir. Ancak, mirasçılar o üçüncü kişiye başvurmadan kaçınırlarsa, alacaklının belirtildiği şekilde doğrudan ona başvurup alacağını talep etme hakkı vardır.

Hüküm ١٠٦٧: Mal davalarında, bir adil şahidin tanıklığı ve davacının yemini ile iddia ispatlanır. Meşhur

görüşe göre bunda, şahitliğin yeminden önce yapılması şarttır. Şayet bunun tersi yapılırsa, yani yemin şahitlikten önce edilirse iddia ispatlanmış sayılmaz. Bunun anlamı şudur: İhtiyaten yapılması gereken, adil şahidin tanıklığından sonra yeminin tekrarlanmasıdır. Bütün bu hükümler, ölü dışındaki bir kimseye karşı açılan davalar için geçerlidir. Ölüye karşı açılan davalara ilişkin hükümler ise daha önce geçmişti.

Hüküm ١٠٦٨: Bir davada, iddia edilen malın, ister bir malın kendisi (ayn) ister bir borç (deyn) olsun, bir adil şahidin tanıklığı ve davacının yemini ile ispat edilmesi genel olarak kabul görmüş görüştür. Mala ilişkin olmayan diğer hakların ise bu iki delille (bir şahit ve bir yemin) ispat edilemeyeceği görüşü daha kuvvetlidir.

Hüküm ١٠٦٩: Bir grup, murislerine (miras bırakanlarına) ait bir mal üzerinde hak iddia eder ve tek bir şahit gösterirse, hepsi yemin ettiği takdirde mal, payları oranında aralarında paylaştırılır. Eğer içlerinden bazıları yemin eder de diğerleri yemin etmekten kaçınırsa, hak sadece yemin edenler için sabit olur; yemin etmeyenler hak sahibi olmaz. Şayet iddia edilen şey bir alacak ise, yemin eden kendi payını alır ve bu paya başkası ortak olamaz. Eğer iddia edilen şey aynî bir mal (taşınır/taşınmaz mülk) ise, davalı ile o mal üzerinde kendi payı oranında ortak olur. Bu durumda davalının, diğer mirasçılarla onların payları oranında anlaşmaya gitmesi ihtiyaten daha uygundur. Aynı durum, bir grup lehine mal vasiyet edildiği iddiası için de geçerlidir. Bu durumda da tek bir şahit gösterirlerse, hak sadece yemin edenler için sabit olur, yemin etmeyenler hak sahibi olmaz.

Hüküm ١٠٧٠: Miras bırakanlarının kendilerine bir mal

bıraktığını iddia eden kimseler arasında bir çocuk bulunursa, meşhur görüşe göre bu çocuğun velisi, onun hakkını ispatlamak için yemin etme yetkisine sahip değildir. Bilakis, çocuğun payı o ergenliğe ulaşana kadar bekletilir. Şayet bu çocuk ergenliğe ulaşmadan vefat ederse, onun mirasçısı kendi yerine geçer. Dolayısıyla, mirasçısı yemin ederse payını alır, aksi takdirde bir hak talep edemez.

Ancak bu meselede ileri sürülen hüküm tartışmalıdır. Zira eğer veli, hakkın varlığını biliyorsa, bu durumda onun bilgisi diğer mirasçının şahitliğini tamamlayan bir şahitlik sayılır ve böylece beyyine (ispat delili) gerçekleşmiş olur. Eğer veli hakkın varlığını bilmiyorsa, zaten yemin etmesi caiz değildir.

Hüküm ١٠٧١: Mirasçılardan bazıları, ölen kişinin evini nesilden nesile kendilerine vakfettiğini iddia eder, diğerleri ise bunu inkâr ederse, iddia sahipleri delil (beyyine) getirirlerse vakıf olduğu ispatlanır. Aynı şekilde, bir şahitleri olur ve hepsi yemin ederse yine vakıf olduğu sabit olur. Fakat hepsi yemin etmekten kaçınırsa, vakıf olduğu ispatlanmaz ve iddiaya konu olan mal, ölen kişinin borçları veya vasiyetleri varsa bunlar düşüldükten sonra mirasçılar arasında paylaştırılır. Bu taksimden sonra, vakıf olduğunu iddia eden kişinin kendi ikrarı esas alınarak onun hissesinin vakıf olduğuna hükmedilir. İddia sahiplerinden bazıları yemin edip bazıları etmezse, yemin edenin hissesi için vakıf olduğu sabit olur. Bu durumda, ölen kişinin bir vasiyeti veya borcu varsa, kalan maldan karşılanır ve ardından diğer mirasçılar arasında paylaştırılır.

Hüküm ١٠٧٢: Mirasçılardan biri yemin etmekten kaçınır ve hâkimin hükmünden önce vefat ederse, onun mirasçısı kendi yerine geçer. Eğer mirasçısı yemin ederse,

kendi payında vakıf sabit olur; etmezse olmaz.

Hüküm ١٠٧٣: Parçaları eşit olan ortak mallarda taksim (bölüşme) işlemi yapılır. Ortağın, diğer ortağından malın taksimini talep etme hakkı vardır. Eğer diğeri bundan kaçınırsa, taksime zorlanır.

Hüküm ١٠٧٤: Parçaları eşit olmayan ortak mallarda taksim işlemi şu şekillerde düşünülebilir:

Birincisi: Taksimin bütün ortaklara zarar vermesi.

İkincisi: Taksimin bazı ortaklara zarar verip diğerlerine vermemesi.

Üçüncüsü: Taksimin hiçbir ortağa zarar vermemesi.

Birinci durumda: Zorla taksim caiz değildir, ancak rıza ile caizdir.

İkinci durumda: Zarar görecektir olan ortak taksime razı olursa mesele yoktur, aksi takdirde onu taksime zorlamak caiz değildir.

Üçüncü durumda: Taksimden kaçınan ortağı zorlamak caizdir.

Hüküm ١٠٧٥: Ortaklardan biri taksim talep ettiğinde, bu talebinin karşılanması gerekir. Bu taksimin, ifraz (ayırma) taksimi veya ta'dil (denkleştirme) taksimi olması fark etmez.

Birincisi: Ortak malın, tahıllar, yağlar, paralar ve benzeri şeyler gibi, kısımlarının değer bakımından eşit olması durumudur.

İkincisi: Değer açısından eşit kısımlara sahip olmayan ortak mülklerde olduğu gibidir. Elbiseler, evler, dükkânlar, bahçeler, hayvanlar ve benzeri mallar bu duruma örnektir. Bu gibi durumlarda öncelikle hisselerin değer açısından eşitlenmesi gerekir. Örneğin, bir elbise bir dinar, diğer iki

elbisenin her biri ise yarım dinar değerinde ise, ilk elbise bir hisse, diğer ikisi de bir hisse sayılır ve sonra ortaklar arasında paylaştırılır.

Ancak denkleştirme bedeli ödenmeden taksim mümkün değilse, örneğin ortak mülk, biri bin dinar diğeri bin beş yüz dinar değerinde iki arabadan oluşuyorsa, bu durumda taksim ancak denkleştirme bedeli ödenerek yapılabilir. Şöyle ki, daha değerli olanı alan kişi diğerine iki yüz elli dinar öder. Bu konuda anlaşılırsa taksim gerçekleşir. Anlaşamazlarsa, örneğin her ikisi de daha değerli olanı talep ederse, her birinin hissesi kura ile belirlenir.

Hüküm ١٠٧٦: Ortak mülk fiilen bölünmeye elverişli değilse ve ortaklardan biri taksim talep ederken, diğeri mülkü alıp diğer ortağın hissesinin değerini ödemeye razı olmazsa, iki şeyden birine zorlanırlar: Ya mülkü alıp diğer ortağın hissesinin değerini ödeyecek tarafı belirlemek için kura çekmek ya da mülkü satıp bedelini aralarında paylaşmak.

Hüküm ١٠٧٧: Mülk, ayırma veya denkleştirme yoluyla bölünmeye elverişli değilse ve ortaklardan biri denkleştirme bedeli ödenerek taksim yapılmasını talep eder, diğeri ise buna yanaşmazsa, yanaşmayan ortak buna zorlanır. Mülkü kimin alacağını belirlemek için kura çekme konusunda serbest bırakılırlar. Eğer bu konuda zorlanması mümkün olmazsa, mülkü satmaya zorlanır ve bedeli aralarında paylaştırılır. Bu da mümkün olmazsa, şer'i hâkim veya vekili mülkü satar ve bedelini aralarında paylaştırır.

Hüküm ١٠٧٨: Taksim, bağlayıcı bir akittir. Bu nedenle ortaklardan birinin, taksimde hata ve yanlışlık yapıldığı iddiasıyla bile olsa, bu akdi feshetmesi caiz değildir. Eğer bu iddiasını delil ile ispat ederse kabul edilir, aksi takdirde

iddiası dinlenmez. Ancak, ortağının bu hatayı bildiğini iddia ederse, bilmediğine dair ona yemin ettirme hakkı vardır.

Hüküm ١٠٧٩: Taksimden sonra malın bir kısmının başkasına ait olduğu ortaya çıkarsa, şayet bu kısım sadece bir ortağın payında ise taksim batıl olur. Eğer her ikisinin payında da mevcutsa ve oranlar eşit ise taksim geçerlidir ve her biri, aldığı başkasına ait malı sahibine iade etmekle yükümlü olur. Fakat oranlar eşit değilse, örneğin başkasına ait malın üçte ikisi birinin, üçte biri diğèrinin payında ise bu durumda da taksim batıl olur.

Hüküm ١٠٨٠: Varisler, murisin (Miras bırakanın) mirasını aralarında taksim ettikten sonra murisin bir borcu olduğu ortaya çıkarsa; varislerin bu borcu kendi şahsi mallarından ödemeleri, alacaklının murisi ibra etmesi veya bir bağışçının bu borcu üstlenmesi durumunda yapılan taksim geçerli olur. Aksi takdirde taksim işlemi batıl olur. Bu durumda, öncelikle mirastan murisin borcunun ödenmesi ve ardından kalan malın varisler arasında taksim edilmesi gerekir. Varisler dilerlerse, önceki taksimi geçerli sayıp borcu hisseleri oranında kendi paylarından da karşılayabilirler.

DAVALARA İLİŞKİN HÜKÜMLER BÖLÜMÜ

Hüküm ١٠٨١: Müddei (davacı), bir başkası aleyhine bir şey iddia eden ve akıl sahiplerinin (ukalânın) nezdinde bunu ispat etmekle yükümlü olan kişidir. Örneğin, birinden bir mal, hak veya benzeri bir şey talep etmesi ya da borcunu ödediğini veya üzerine vacip olan bir malı teslim ettiğini iddia etmesi gibi. Davacıda bulunması gereken şartlar şunlardır: Akıl ve buluğ çağına ermiş olmak. Ancak

çocuğun davasının, davalıya suç isnat edilmesi gibi bir sonuç doğurması halinde buluş şartı aranmaz. Ayrıca davacının reşit (rüşd sahibi) olmasının da şart koşulduğu söylenmiştir; fakat daha doğru (ezher) olan görüş, bunun şart olmadığı yönündedir.

Hüküm ١٠٨٢: Davacının davasının dinlenmesi için, davayı kendisi adına veya dava açma velayetine sahip olduğu biri adına açması gerekir. Dolayısıyla, başkasına ait bir mal için açtığı dava, o kişinin velisi, vekili veya vasisi olmadıkça dinlenmez. Davanın dinlenmesi için dava konusunun caiz ve meşru bir mesele olması da şarttır. Bu nedenle, bir Müslümanın başka bir Müslümana karşı, kendi zimmetinde şarap, domuz veya benzeri şeylerin bulunduğu dair açtığı dava dinlenmez. Ayrıca, dava konusunun şer'i bir sonuç doğurması da gerekir. Dolayısıyla, kabz (teslim alma) ve benzeri yollarla tamamlanmamış hibe veya vakıf iddiaları dinlenmez.

Hüküm ١٠٨٣: Davacı, hak sahibinin kendisi değil de veli, vasi veya tam yetkili vekil gibi biri ise, iddiasını delil (beyyine) göstererek ispatlayabiliyorsa durum böyledir (yani ispatlamış olur). Aksi takdirde, inkâr edene (münkire) yemin teklif etme hakkına sahiptir. Eğer inkâr eden yemin ederse dava düşer. Eğer inkâr eden yemini davacıya iade ederse (reddederse) ve davacı yemin ederse hak sabit olur. Davacı yemin etmezse, dava yalnızca onun tarafından düşmüş olur ve hak sahibinin daha sonra davayı yenileme hakkı saklı kalır.

TAKASLA İLGİLİ BAZI FER'Î MESELELER

Hüküm ١٠٨٤: Bir kişinin malı, başkasının elinde ise, o kimseden izinsiz olarak malını alması caizdir. Ancak o mal,

karşı tarafın zimmetinde bir borç ise, bu durumda eğer borçlu, borcunu kabul ediyor ve ödemeye de yanaşıyorsa, borçlunun malından onun izni olmaksızın alacak tahsil etmek caiz değildir. Aynı şekilde, borçlu borcunu ödemekten kaçınıyor ve bu kaçınması haklı bir sebebe dayanıyorsa, örneğin zimmetinde alacaklıya ait bir malın varlığından haberdar değilse, bu durumda da hüküm aynıdır; taraflar hâkime başvurmalıdır. Fakat borçlunun ödemekten kaçınması zulümden kaynaklanıyorsa –ister borcunu itiraf etsin ister inkâr etsin– alacaklının, borçlunun mallarından kendi alacağı kadarını takas yoluyla alması (mahsup etmesi) caizdir. Görünen o ki bu işlem, Şer'î hâkimin veya vekilinin iznine bağlı değildir; her ne kadar izin almak ihtiyata daha uygun olsa da. Bundan daha ihtiyatlı olan ise, hakkını alabilmek için hâkime başvurarak onun hükmüyle hareket etmektir. Aynı şekilde, kişi kendi malını geri alamıyorsa, bu malın yerine borçlunun diğer mallarından takas yoluyla alması da caizdir.

Hüküm ١٠٨٥: Kişinin zimmetinde sabit olan malın cinsinden olmayan bir malla takas yapmak caizdir. Ancak bu, değer denkleştirilmesi şartıyla olur; dolayısıyla fazlasını almak caiz değildir.

Hüküm ١٠٨٦: Aynı cinsten olmaları durumunda, mekruh olmakla birlikte, emanet bırakılan maldan takas yoluyla alacak tahsil etmenin caiz olduğu görüşü daha güçlüdür (ezher'dir). Ancak malların cinsi farklı ise, takas yapmaktan kaçınmak ihtiyata daha uygundur.

Hüküm ١٠٨٧: Takas yapma cevazı, sadece hak sahibinin bizzat kendisine özgü değildir. Bu konuda başkasını vekil tayin etmesi caizdir. Hatta bu, veli için de caizdir. Dolayısıyla, küçük çocuğun veya akıl hastasının bir başkasında malı olur da o kişi bunu inkâr ederse, velilerinin

o kişiden takas yoluyla tahsilat yapması caizdir. Buna dayanarak, Şer'i Hâkim'in, humus veya zekât gibi şer'i hakları ödemekten kaçınan kimselerin mallarından takas yoluyla alacak tahsil etmesi caizdir.

MÜLKİYET DAVALARI BÖLÜMÜ

Hüküm ١٠٨٨: Bir kişi, üzerinde kimsenin hak iddia etmediği bir malı iddia ederse, bu mal kendisine hükmedilir. Mesela, bir topluluğun arasında duran bir keseyi içlerinden sadece bir kişi sahiplenir de diğerleri bir hak iddia etmezse, kese o kişiye verilir.

Hüküm ١٠٨٩: İki kişi bir mal üzerinde anlaşmazlığa düştüğünde dört durum söz konusudur:

Birincisi: Malın ikisinden birinin elinde olması.

İkincisi: Malın her ikisinin elinde olması.

Üçüncüsü: Malın üçüncü bir şahsın elinde olması.

Dördüncüsü: Malın kimsenin elinde olmaması.

Birinci duruma gelince: bunun da farklı şekilleri vardır: Bazen her iki tarafın da malın kendisine ait olduğuna dair bir beyyinesi (delili) bulunur, bazen yalnızca bir tarafın beyyinesi olur, bazen de hiçbir tarafın beyyinesi olmaz. Birinci ihtimalde, yani her iki tarafın da beyyinesi olduğu durumda, eğer (malı elinde bulunduran kişi) diğer tarafın iddiasını inkâr ediyorsa, yemin etmesi şartıyla malın kendisine ait olduğuna hükmedilir. Ancak inkâr etmeyip, durumu bilmediğini ve malın kendisine miras veya benzeri bir yolla başkasından intikal ettiğini iddia ederse, bu durumda yemin, beyyinesi (şahit veya delil) sayıca daha fazla olan tarafa yöneltir. Yemin eden taraf lehine hüküm

verilir ve malı alır. Eğer beyyineler sayıca eşit ise, aralarında kura çekilir; kura kime çıkarsa o kişi yemin eder ve malı alır. Ancak, iddia sahibi, malı elinde bulunduranın durumu bilmediği yönündeki beyanını doğrular fakat malın kendisine intikal ettiği kişinin bu malı gasp ettiğini, malın o kişide ariyet (emanet) olduğunu veya benzeri bir durumu iddia ederse, bu iddiasını beyyine ile ispatladığı takdirde malın kendisine ait olduğuna hükmedilir. Aksi takdirde mal, onu elinde bulundurana ait olur.

İkinci ihtimalde ise, beyyine ve delil, davacıya ait ise onun lehine hükmedilir. Eğer delil, malı elinde bulundurana (zilyede) ait ise yeminiyle birlikte onun lehine hükmedilir. Yemin etmeksizin onun lehine hükmedilmesi ise sorunludur (ihtilaflıdır); daha kuvvetli görüş, hükmedilmemesi yönündedir.

Üçüncü ihtimalde ise, malı elinde bulunduranın yemin etmesi gerekir. Yemin ederse, lehine hükmedilir. Yemin etmekten kaçınır ve yemin hakkı davacıya geçerse, bu defa davacı yemin ettiği takdirde lehine hükmedilir. Aksi halde mal, onu elinde bulundurana ait olur.

İkinci duruma gelince: Bu durumda da her iki tarafın delili olabilir, birinin delili olup diğerinin olmayabilir veya üçüncü olarak hiçbirinin delili olmayabilir. Birinci ihtimale göre: Eğer her ikisi de yemin eder veya ikisi de yemin etmezse, mal aralarında eşit olarak paylaşılır. Şayet biri yemin edip diğeri etmezse, malın yemin edene ait olduğuna hükmedilir.

İkinci ihtimale göre: Mal, delil (beyyine) sunan tarafa yemin ettikten sonra verilir. Sadece delilin yeterli olup olmayacağı konusunda ise şüphe (işkâl) vardır; ancak daha

kuvvetli (Ezher) olan görüş, yeterli olmadığı yönündedir. Üçüncü ihtimale göre: Her iki taraf da yemin eder. Eğer ikisi de yemin ederse malın aralarında yarı yarıya paylaştırılmasına hükmedilir. Aynı şekilde, her ikisi de yemin etmekten kaçınırsa da hüküm böyledir. Eğer taraflardan biri yemin eder de diğeri etmezse, yemin eden lehine hükmedilir.

Üçüncü duruma gelince: Dava konusunun taraflardan hiçbirinin elinde olmaması bakımından dördüncü durum gibidir. Aralarındaki fark şudur ki, bu durumda (Yani üçüncü durumda) malı elinde bulunduran kişi taraflardan birini veya her ikisini de doğrular ve kendisi de adil bir kimse olursa, adil bir şahit sayılır. Bu şahitliği de daha önce geçtiği üzere, delilin (beyyine) oluşmasında ve beyyine sayısının artırılmasının dikkate alındığı yerlerde etkili olur. Eğer malın o ikisine ait olduğunu ikrar etmezse, bu durumun hükmü hiçbir fark olmaksızın dördüncü durumun hükmü gibidir.

Dördüncü duruma gelince: Bu durumda da her ikisinin de malın kendilerine ait olduğuna dair birer beyyinesi olabilir, bir diğeri ihtimalle sadece birinin beyyinesi olabilir, üçüncü bir ihtimalle ise hiçbirinin beyyinesi olmayabilir.

Birinci ihtimale göre: Eğer her ikisi de yemin eder veya her ikisi de yeminden kaçınırsa, mal aralarında yarı yarıya paylaştırılır. Eğer biri yemin edip diğeri kaçınırsa, mal yemin edene ait olur.

İkinci ihtimale göre: Mal, beyyine sahibi olan kişiye aittir.

Üçüncü ihtimale göre: Eğer biri yemin edip diğeri etmezse, mal yemin edene aittir. Eğer her ikisi de yemin ederse, mal aralarında yarı yarıya paylaştırılır. Eğer ikisi de

yemin etmezse, aralarında kura çekilir.

Bu meselede "beyyine" ile kastedilen, iki adil erkeğin veya bir erkek ile iki kadının şahitliğidir. Bir erkeğin şahitliği ve davacının yemini ise, daha önce belirtildiği gibi hak iddialarını ispatlasa da burada beyyine sayılmaz.

Hüküm ١٠٩٠: Bir kimse, başka birinin elindeki bir mal üzerinde hak iddia ederse ve malı elinde bulunduran kişi, o malın kendisine değil, bir başkasına ait olduğunu ikrar ederse, kendisinden husumet düşer. Bu durumda davacı, malın kendisine ait olduğuna dair delil (beyyine) getirirse, malın kendisine verilmesine hükmedilir. Ancak bu hüküm, gaiplik davasında daha önce geçtiği üzere, bir başkasının kefaletiyle geçerli olur.

Hüküm ١٠٩١: Bir kişi, halihazırda başka birinin elinde (zilyetliğinde) bulunan bir mal üzerinde hak iddia ederse, bu durumda; eğer davacı, malın daha önce kendi elinde veya mülkiyetinde olduğuna dair delil (beyyine) sunarsa, bu delilin bir etkisi olmaz ve malın mevcut durumda kendine ait olduğunu ispatlamaz. Aksine, zilyetlik karinesi, malın zilyedin mülkünde olduğunu gösterir. Ancak davacı, zilyetten (malı elinde bulunduran kişiden) yemin etmesini talep edebilir.

Eğer davacı, mal üzerindeki zilyetliğin kendisine ait bir emanet, kendisinden yapılmış bir kiralama veya kendisinden gasp yoluyla oluştuğuna dair delil sunarsa, lehine hükmedilir ve mevcut zilyetliğin geçerliliği ortadan kalkar. Bununla birlikte, eğer zilyet de malın fiilen kendisine ait olduğuna dair delil sunarsa, yeminiyle birlikte kendi lehine hükmedilir. Şayet zilyet, malın daha önce davacının mülkünde olduğunu kabul edip daha sonra bir

satım veya benzeri bir yolla mülkiyetin kendisine geçtiğini iddia ederse, bu iddiasını delille ispatladığı takdirde durum onun dediği gibidir. Aksi halde, önceki zilyet olan davacının sözü, yeminiyle birlikte geçerli olur.

AKİDLERDE (SÖZLEŞMELERDE) İHTİLAF KONUSU BÖLÜMÜ

Hüküm ١٠٩٢: Karı koca, nikâh akdi konusunda anlaşmazlığa düşerse; örneğin koca nikâhın geçici (Mut'a) olduğunu, kadın ise sürekli olduğunu iddia ederse veya bunun tam tersi bir durum söz konusu olursa, zahiren sürekli nikâh iddiasında bulunanın sözü geçerlidir. Geçici nikâh iddiasında bulunanın ise iddiasını ispatlaması için delil (beyyine) getirmesi gerekir. Eğer delil getiremezse, sürekli nikâh iddiasında bulunanın yemini ile nikâhın sürekli olduğuna hükmedilir. Aynı durum, karı kocanın mirasçıları arasında bir anlaşmazlık çıktığında da geçerlidir.

Hüküm ١٠٩٣: Evlilik hem kadının hem de erkeğin ikrarıyla sabit olduktan sonra başka bir kişi o kadının kendi eşi olduğunu iddia ederse, bu iddiasını delille ispatladığı takdirde dediği olur. Aksi takdirde, (kadın veya kocadan) dilediğine yemin ettirme hakkına sahiptir.

Hüküm ١٠٩٤: Bir adam, bir kadının kendi eşi olduğunu iddia eder, fakat kadın -durumu bilmemesi sebebiyle dahi olsa- bunu kabul etmezse ve başka bir adam da aynı şekilde o kadının kendi eşi olduğunu iddia ederse ve her ikisi de iddialarını delille ispatlarsa, şahitlerinin sayısı daha fazla olan taraf yemin eder. Eğer şahit sayıları eşitse, aralarında

kura çekilir; kura kime çıkarsa yemin etme hakkı ona ait olur. Şahit sayısı fazla olan taraf veya kuranın isabet ettiği taraf yemin etmezse, delillerin birbiriyle çelişmesi sebebiyle geçersiz sayılacağından evlilik sabit olmaz. Kadın, her iki adamla da evli olduğunu inkâr ederse, adamlardan biri kadının eşi olduğuna dair delil getirirse dediği olur. Eğer ikisinin de delili yoksa, kadının yemin etme hakkı vardır ve yemin etmesiyle dava sona erer. Ancak, hâkim delil veya benzeri bir yolla kadının o adamın eşi olduğuna hükmederse ve kadın gerçekte durumun böyle olmadığını ve delillerin yalan olduğunu biliyorsa, bu durumda evliliğin sonuçlarını uygulaması caiz olmaz.

Hüküm ۱۰۹۵: Bir akitte anlaşmazlığa düşerlerse; malı devreden taraf satış olduğunu iddia ederken, malın kendisine devredildiği kişi hibe (bağış) olduğunu iddia ederse, hibe olduğunu iddia edenin beyanı esastır. Satış olduğunu iddia edenin ise iddiasını ispatlaması gerekir. Bu hibe, üzerinde tasarruf edilmiş (zilyetlik kurulmuş) olsa da akrabaya yapılmış olsa da veya cayılabilir (dönülebilir) olsa da (hüküm aynıdır). Ancak durum tersine dönerse, yani malı devreden hibe ettiğini iddia ederken, malın kendisine devredildiği kişi satış olduğunu iddia ederse, satış olduğunu iddia edenin beyanı esastır. Hibe ettiğini iddia edenin ise ispatlaması gerekir.

Hüküm ۱۰۹۶: Mal sahibi, malını kiraya verdiğini iddia ederken karşı taraf ödünç (âriyet) aldığını iddia ederse, ödünç aldığını iddia edenin sözü geçerlidir. Durum tersine döner de (mal sahibi ödünç verdiğini, karşı taraf ise kiraladığını iddia ederse), mal sahibinin sözü geçerlidir. Ancak her iki durumda da hükümde tereddüt vardır.

Hüküm ۱۰۹۷: Taraflar anlaşmazlığa düşer ve mal

sahibi, telef olan malın borç (karz) olduğunu, malı alan kişi ise emanet (vedîa) olduğunu iddia ederse, yemin etmesiyle birlikte mal sahibinin sözü geçerlidir. Ancak mal mevcut ve kıymet takdiri gereken bir mal ise, emanet olduğunu iddia edenin sözü geçerlidir.

Hüküm ١٠٩٨: Taraflar anlaşmazlığa düşer ve mal sahibi, malın emanet (vedîa) olduğunu, malı alan kişi ise rehin olduğunu iddia ederse, eğer ortada ispatlanmış bir borç varsa, yemin etmesiyle birlikte malı alan kişinin (rehin alanın) sözü geçerlidir. Aksi takdirde mal sahibinin sözü geçerlidir.

Hüküm ١٠٩٩: Taraflar malın rehin olduğu konusunda anlaşır, ancak rehin alan kişi malın örneğin bin dirheme karşılık rehin olduğunu iddia ederken, rehin veren kişi yüz dirheme karşılık rehin olduğunu iddia ederse, yemin etmesiyle birlikte rehin verenin sözü geçerlidir.

Hüküm ١١٠٠: Taraflar, bir malın alınıp şeklinin satış mı yoksa kiralama mı olduğu konusunda anlaşmazlığa düşer ve malı alan kişi bunun bir satış olduğunu, mal sahibi ise kiralama olduğunu iddia ederse, zahiren kiralama olduğunu iddia edenin sözü geçerlidir. Satış olduğunu iddia eden tarafın, iddiasını ispatlaması gerekir.

Hüküm ١١٠١: Satıcı ve alıcı, bedelin miktarı (azlığı veya çokluğu) konusunda anlaşmazlığa düşerse, eğer satılan mal telef olmuşsa, yemin etmesiyle birlikte alıcının sözü geçerlidir. Eğer satılan mal duruyorsa, meşhur görüşe göre yemin etmesiyle birlikte satıcının sözünün kabul edilmesi uzak bir ihtimal değildir.

Hüküm ١١٠٢: Alıcı satıcıya fiyatın ertelenmesi, zarar durumunda rehin şartı veya başka bir şart iddia ederse, satıcının yeminiyle birlikte sözü geçerlidir. Aynı şekilde,

vadenin süresi hakkında anlaşmazlığa düşer ve alıcı daha uzun bir süre iddia ederse, (yine satıcının sözü geçerlidir).

Hüküm ١١٠٣: Taraflar, bedelin miktarı üzerinde anlaşmışken satılan malın miktarı hakkında anlaşmazlığa düşer ve alıcı satılan malın örneğin iki elbise olduğunu iddia ederken, satıcı bir elbise olduğunu söylerse, yemin etmesiyle birlikte satıcının sözü geçerlidir. Eğer satılan malın veya bedelin cinsi hakkında anlaşmazlığa düşerlerse, bu durum "tedâî" (karşılıklı dava) hallerinden sayılır. Taraflardan birinin iddiası delil (beyyine) veya yeminle ispatlanmazsa, sözleşmenin feshine (geçersizliğine) hükmedilir.

Hüküm ١١٠٤: Kiralamanın kendisinde ittifak edip kira bedelinin azlığı veya çokluğu hususunda ihtilafa düşerlerse, daha azını iddia edenin sözü geçerli olur. Daha fazlasını iddia edenin ise iddiasını ispatlaması gerekir. Kira bedelinde ittifak edip kiralanan malın azlığı veya çokluğu hususunda ya da malda ve kira bedelinin miktarında ittifak edip sürenin azlığı veya çokluğu hususunda ihtilaf ettiklerinde de hüküm aynıdır.

Hüküm ١١٠٥: İki kişi, belirli bir mal hakkında ihtilafa düşer ve her biri o malı Zeyd'den satın aldığını ve bedelini ödediğini iddia ederse, satıcı onlardan birisi lehine itirafta bulunup diğeri lehine bulunmazsa, mal, lehine itiraf edilene ait olur. Diğerrinin ise, ileride geleceği üzere, satıcıya yemin ettirme hakkı vardır. Bu hüküm, her ikisinin de iddiası için delil getirip getirmemelerine bakılmaksızın geçerlidir. Ancak, lehine itiraf edilmeyen taraf, iddiasını delille ispatlarsa satıcının itirafı geçersiz sayılır ve mal onun lehine hükmedilir. Bu durumda satıcı, ikrarıyla ondan aldığı bedeli ikrar edilen kişiye iade etmekle yükümlüdür. Eğer satıcı hiçbir şekilde itirafta bulunmazsa, taraflardan biri iddiasını

delille ispatlarsa mal onun lehine hükmedilir. Diğer tarafın ise satıcıya yemin ettirme hakkı vardır. Satıcı yemin ederse diğerinin hakkı düşer. Yemini reddedip karşı tarafa yöneltirse, o da yemin etmekten kaçınırsa onun da hakkı düşer. Fakat karşı taraf yemin ederse, satıcıdan bedeli alma hakkı sabit olur. Eğer her ikisi de iddialarını delille ispatlar veya her ikisi de delil getiremezse, yemin satıcıya yönelir. Satıcı her ikisine de satmadığına dair yemin ederse, ikisinin de hakkı düşer. Sadece birine satmadığına dair yemin ederse, yalnızca o kişinin hakkı düşer. Satıcı yemin etmekten kaçınır ve yemini onlara yöneltirse, ikisi de yemin ederse mal aralarında yarı yarıya paylaştırılır. İkisi de yemin etmezse, ikisinin de hakkı düşer. Biri yemin eder diğeri etmezse, mal yemin edene ait olur. Eğer satıcı, malı ikisinden birine sattığını belirsiz bir şekilde itiraf ederse, bu durumda (٦٨٨). meselenin dördüncü durumunun hükümlerinde geçtiği gibi) kimsenin elinde olmayan bir mal üzerindeki iki dava hükmü uygulanır.

Hüküm ١١٠٦: İki kişiden her biri, diğerinin elindeki malın kendisine ait olduğunu iddia eder ve her biri her iki malın da kendisine ait olduğuna dair delil getirirse, her birinin elindeki malın yeminle birlikte kendisine ait olduğuna hükmedilir.

Hüküm ١١٠٧: Karı koca, bir eşyanın mülkiyeti hususunda anlaşmazlığa düşerse, eşlerden birine özgü olduğu bilinen bir eşya ona aittir ve diğer taraf (kendisinin olduğunu iddia ediyorsa) bunu ispat etmekle yükümlüdür. Ev eşyası gibi her ikisinin de ortak kullanımında olan eşyalarda ise, kadının bu eşyaları (kendi evinden) getirdiği bilinir veya bu konuda bir delil (beyyine) bulunursa, eşyalar kadına aittir. Koca, (bu eşyalara kendisinin de bir katkısı

olduğu gibi) fazladan bir iddiada bulunursa, bunu ispatlaması gerekir. Eğer iddiasını delille ispatlarsa, hak onundur; aksi takdirde karısına yemin ettirme hakkına sahiptir. Eğer eşyaların kime ait olduğu bilinmiyorsa, mal aralarında paylaştırılır. Bu hüküm, eşlerden birinin mirasçıları ile diğer taraf arasında veya her ikisinin mirasçıları arasında çıkan anlaşmazlıklar için de geçerlidir.

Hüküm ١١٠٨: Bir kadın vefat ettiğinde, babası, kadının elindeki malların bir kısmının kendisine ait olup kadında ödünç (âriyet) olarak bulunduğunu iddia ederse ve bu ihtimal de akla yatkınsa, doğruya en yakın görüş, babasının bu iddiasının kabul edilmesidir. Ancak diğer taraf (mirasçılar), mülkiyeti kızına devretmediğine dair babasına yemin ettirebilir. Eğer bu iddiada bulunan kişi, kadının kocası veya kocasının ebeveynleri gibi babası dışındaki biri ise, iddiasını şahitlerle (beyyine ile) ispatlaması gerekir. Aksi takdirde bu mal, yemin etmeleri koşuluyla kadının mirasçılarına aittir. Şu var ki, mirasçı, malın aslında iddia sahibine ait olduğunu kabul eder ancak onun bu malı vefat eden kadına hibe ettiğini öne sürerse, dava tersine döner. Bu durumda mirasçının, iddiasını şahitlerle ispatlaması veya hibeyi inkâr eden tarafa yemin ettirmesi gerekir.

MİRASLA İLGİLİ DAVALAR BÖLÜMÜ

Hüküm ١١٠٩: Müslüman bir kimse vefat ettiğinde, hayatlarının bir döneminde kâfir olmuş iki oğlu bulunuyorsa ve kâfir Müslümandan miras alamayacağı için, bu iki oğul sonradan Müslüman olmuşsa; bunlardan biri babanın vefatından önce, diğeri ise sonra Müslüman olmuş ve hangisinin vefatından önce Müslüman olduğu

konusunda anlaşmazlığa düşmüşlerse, önce Müslüman olduğunu iddia edenin bunu ispat etmesi gerekir. Aksi takdirde, bu durumu inkâr eden kardeşin yemin etmesiyle birlikte sözü geçerli olur. Ancak kardeş, durum hakkında bilgisi olmadığını iddia ederse, önce Müslüman olduğunu iddia eden kişi, diğer kardeşin bu durumu bildiğini öne sürüyorsa, ona babalarının ölümünden önce Müslüman olduğuna dair bilgisi olmadığına yemin ettirebilir.

Hüküm ١١١٠: Ölen kimsenin kâfir bir oğlu ve Müslüman bir vârisi varsa, baba vefat ettikten sonra oğlu Müslüman olur ve babasının ölümünden önce Müslüman olduğunu iddia eder, Müslüman vâris ise bunu inkâr ederse, oğlun Müslümanlığının babasının ölümünden önce olduğunu ispat etmesi gerekir. İspat edemezse miras alamaz.

Hüküm ١١١١: Bir kişinin elinde bir mal olsa ve başka biri bu malın ölen miras bırakanına ait olduğunu iddia etse: Eğer kişi, bunu ve mirasçı olduğunu ispat ederse, malın tamamı kendisine verilir. Eğer o kişinin dışında başka bir mirasçısı olduğu bilinirse, onun (iddiayı yapanın) hissesi kendisine verilir, gaip olanın hissesi ise muhafaza edilir ve kendisi aranır. Şayet bulunursa, hissesi kendisine verilir.

Bulunamazsa, eğer sahibi bilinmiyorsa veya bilinip de malın kendisine ulaştırılması mümkün değilse, sahibi bilinmeyen mal muamelesi yapılır. Aksi takdirde, kendisinden haber alınamayan kayıp kişinin malı gibi işlem görür.

Hüküm ١١١٢: Bir kadının tek bir çocuğu varsa ve her ikisinin de kendi malı bulunuyorsa, kadın ve çocuğu vefat ettiğinde, kadının erkek kardeşi çocuğun annesinden önce

öldüğünü iddia ederken, kadının kocası ise önce kadının, sonra çocuğunun öldüğünü iddia ederse; bu durumda koca, çocuğun annesinin sağlığında öldüğü varsayımına göre hakından emin olduğu miktarı alır. Erkek kardeş ile koca arasındaki anlaşmazlık, yalnızca kadının malının yarısı ve çocuğun malının altıda biri üzerinedir. Zira kadının malının diğer yarısı ile çocuğun malının beşte altısı her iki durumda da kocaya aittir. Bu durumda, eğer her ikisi de kendi iddiasını ispatlamak için delil (beyyine) sunarsa, yemin etmeleri şartıyla, anlaşmazlık konusu olan malın aralarında yarı yarıya paylaştırılmasına hükmedilir. Aynı durum, ortada bir delil olmadığında her ikisinin de yemin etmesi halinde de geçerlidir. Eğer biri delil sunar da diğeri sunamazsa, mal delil sunana verilir. Benzer şekilde, biri yemin eder de diğeri etmezse, mal yemin edene verilir. Şayet ikisi de yemin etmezse, aralarında kura çekilir.

Hüküm ۱۱۱۴: Hâkimin hükmü, yalnızca anlaşmazlığı ortadan kaldırmak ve zahiren bu hükme göre hareket etmeyi zorunlu kılmak açısından etkilidir. Yoksa hükmün, hakikat açısından hiçbir etkisi yoktur. Dolayısıyla davacı, davalıdan hiçbir hak talep edemeyeceğini bildiği halde hâkimin kararıyla ondan bir şey alırsa, o malda tasarrufta bulunması caiz değildir, bilakis onu sahibine iade etmesi gerekir. Aynı şekilde mirasçı, miras bırakanının davalıdan haksız yere mal aldığını bilirse, bu durum onun için de geçerlidir.

Hişam b. Hakem'in Ebu Abdullah'tan (Aleyhi's-Selam) rivayet ettiği sahih bir hadise göre Resulullah (Sallallahu aleyhi ve alihi ve sellem) şöyle buyurmuştur: **"Ben aranızda ancak delillere ve yeminlere göre hükmederim. Bazınız delilini sunmada diğerinden daha becerikli olabilir. Her kime, kardeşinin malından bir**

şeyi hükmederek verirsem, ona ancak ateşten bir parça vermiş olurum."

Resulullah (Sallallahu aleyhi ve alihi ve sellem) şöyle buyurmuştur: **"Ben ancak sizin aranızda beyyineler ve yeminlerle hüküm veririm. Olabilir ki sizden biriniz davasını sunarken hataya düşer ve böylece doğru hükmün yolunu kendi kendine kapatır. Buna göre her kime, kardeşinin malından bir şeyi (beyyine ve yemin dışında bir şeyle) hükmederek verirsem, ona ancak ateşten bir parça vermiş olurum."**